

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ સયાજીરાવ
ગાયકવાડ સેનાખાસબેલ સમક્ષે
બાહાદુર એમના ઉદાર
આશ્રયથી

પ્રાચીનકાવ્યમાળા

ગ્રંથ ૫

ભોજામલ્લકૃત

કવિતા.

સંશોધન કરી ટીકાસહિત પ્રસિદ્ધ કરનાર
હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા

અને

નાથાશંકર પૂજાશંકર શાસ્ત્રી.

વડોદરા.

સંવત ૧૯૪૬

rice

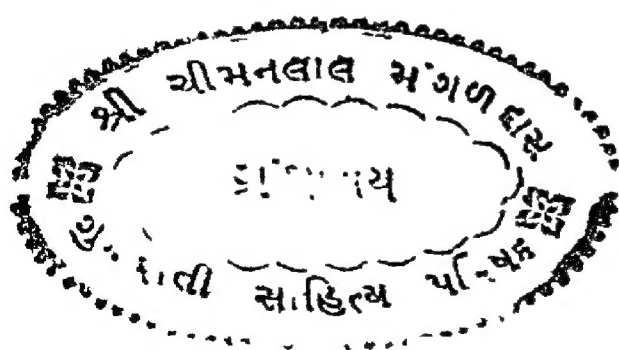
સન ૧૯૪૦.

૪૬૧-૨
ભોજી
(કૃષિ)
કાંળાદ
૮૫૬૯

અમદાવાદ “આર્યોદય”

તથા

વડોદરા “વીરક્ષેત્રમુદ્રાલય” માં છાપ્યું.

Under the liberal patronage of
His Highness Maharaja
SAYAJI RAO GAEKWAR
Sena Khaskhel Samsher Bahadur,
Baroda.

PRACHIN KAVYA MALA.
or
Old Gujrati Poetical Series,
PART V.

POET BHOJÁBHAKTA'S

KAVITA

Published with annotations
By
Hargovindas Dwarkadas. Kántávalá
and
Nathashankar Pujashankar Shastri.

A. D. 1890.

Price Rs

Under the liberal patronage of
His Highness Maharaja
SAYAJI RAO GAEKWAR
Sena Khaskhel Samsher Bahadur,
Baroda.

PRACHIN KAVYA MALA.

or

Old Gujrati Poetical Series,

PART V.

POET BHOJÁBHAKTA'S

KAVITA

Published with annotations

By

Hargovindas Dwarkadas Kántáválá

and

Nathashankar Pujashankar Shastri.

A. D. 1890.

Price Rs 1-0-0

યથાર્થ રાજ્યધર્મ જાણનાર વિવેકી રાજ્યકર્તા પોતાની પ્રજાનું અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરવું એજ ઇશ્વરકૃપાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સર્વોપરિ પદનું સાર્થક થવું માને છે. તે કલ્યાણ કરવાના વિવિધ પ્રકાર છે. વસુધરા (પૃથિ-વી)નો જે પ્રદેશ પોતાનો છે તેમાં અન્નદાદિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે તેનો, તથા તેમાં ધારણ થયેલ વસુ (ખનિજ ધન રત્નાદિ)ને બહિર્ કઢાવી તેનો, પોતાની પ્રજાની સુખવૃદ્ધિને અર્થે, ઉપયોગ કરે છે, પ્રજાની સુખશાન્તિ-માં ભંગ ન થતાં તેનો વધારો થવા અનેક પ્રકારની યોજના કરે છે; નિર્મળ જળાશય, સુગમ માર્ગ, ઔપધાલય આદિથી શરીરની સુખાકારીનાં સાધન નિર્માણ કરે છે; તથા વિદ્યાલય, પુસ્તકાલય, ગ્રંથવૃદ્ધિ, આદિ મનની સુખ શાન્તિનાં સાધન આપે છે. ન્યાયથી, નીતિથી, પ્રીતિથી, સમભાવથી, ઉદારતા-થી, પ્રજાને સ્વપ્રજા તુલ્ય ગણી પિતાવત્ સર્વનું પાલન તથા હિત કરવું એજ ધર્મ તથા સ્વાર્થ જ્ઞાતી અન્વર્થ જે રાજા પ્રજાનું રંજન કરવા પ્રવર્તે છે, તેની પ્રજા સુખી થાય છે, તથા તેના મનોરથ સફળ થઈ, તે અક્ષય કીર્તિને પામે છે. એ આદિ અનુભવસિદ્ધ થયેલા પ્રમાણિક સિદ્ધાન્તો છે.

શ્રીવડોદરા રાજ્યના વિદ્વાન્, શક્તિમાન્ અને પરમ પવિત્ર મહારાજ-ધિરાજ શ્રીમન્ત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાપાસખેલ સમશેર બાહાદુર એમ-ના પૂર્વોક્ત ઉદાર વિચારો અને સિદ્ધાન્તો પર બહુ ભાવ, તથા તેવા ઉત્તમ વિચારોને આચારમાં આણી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાનો તેમનો મહાન્ પ્રયત્ન, એ સાંપ્રતકાળમાં સર્વ સ્થળે પ્રશંસનીય ગણાતાં દૃષ્ટાંતરૂપ થઈ પડ્યાં છે.

શ્રીમન્ત મહારાજધિરાજના એ ઉદાર ભાવથી ઉત્તેજાઈ તા. ૮ મે સન ૧૮૮૯ની એક સ્મરણી તેઓ નામદારની સેવામાં રજુ કરવામાં આવી હતી. તેનો આશય એ હતો કે વડોદરા રાજ્યમાં થઈ ગયેલા ગુર્જર કવિઓ-ના અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધિમાં આવે તેવી યોજના રાજ્યઆગ્રયથી થાય તો સારું.

પ્રાચીનકાવ્યસંગ્રહ એ નામનાં મૂળસાતી કવિતાનાં પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના ડાહરેકંઠર ઔદ્ધ વર્નાકુલુર ઇન્દ્રકુશન રાવસાહેબ દરજોવિંદાસ દ્વારકાદાસ તથા વડોદરાનિવાસી શાસ્ત્રી નાથાશંકર પૂજનશંકર એમની તરફથી પ્રસિદ્ધ થયાનો આરંભ થઈ ચૂકેલો હતો. અને તેસારૂં ઘણાં સ્તુતિપાત્ર પ્રયત્નથી હસ્તલિખિત ગ્રંથનો સારો સંગ્રહ તેમણે કર્યો હતો. વડોદરા રાજ્યનું દેશી કેળવણીખાતું મારી દેખરેખ નીચે સુપરત થયા પછી આ સંગ્રહ બાળપણમાં મેં તપાસ કરી. તે ઉપરથી બેવામાં આવ્યું કે રત્નાદિ ધનના બંડાર દટાઈ રહ્યા હોય છે તેમ અનેક વિષયો પર રચેલી કવિતાના બંડાર દટાઈ પડી રહ્યા હતા, અને તે બંડારને પ્રગ્નના ઉપયોગસાથે બાત લાવી તે દ્વારા સદ્વિચારને પ્રુષ્ઠિ આપવી એ લાભકારક થશે એમ લાગ્યું. આ કવિઓમાં પ્રેમાનંદ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, બાલણ, દયારામ, હરિભદ્ર, ભોભેભક્ત, પીરો-ભક્ત, ગિરિધર આદિ બહુ પ્રસિદ્ધ અને કોટપ્રિય કવિઓ આવી બાક છે. રાધાખ્યાન તથા હીવાળીખ્યાન નામની બે ફરી કવિઓની કવિતા પણ મળી આવી છે. અને જાણસાહેબ ગાયકવાડ એ નામના પ્રસિદ્ધ થયેલા મંદરભક્તની કવિતાનો પણ સારો સંગ્રહ છે. આ સર્વ કવિના કૌશી અને કીકા સારો છંદોયતાં ગદ્ય વર્ષ સાગરો એમ અનુભાવશ મળે છે. એ કામ પૂર્વ કરવા શ્રીમત સરકાર મદારાજ સવાઈરાય ગાયકવાડ એમને રૂ. ૧૨૦૦૦૦ થીર દાનરની રકમ મળુર કરી કીમતી આજ્ઞા આપેલો છે અને તેથીજ આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યાં મળે. આ ઉપર અનુભાવી મુર્દર પ્રગ્ન અને સર્વ સુર્વરનાની ઉપર ઉપકાર મળે છે. એમ સર્વ સમગ્ર જગતને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.

કવિતા સ્વતઃ ધન્યરની એક વસ્તુ છે. ઈશ્વરે કવિઓનેજ પોતાની ભવિષ્યદાદી કર્યા છે. અને કવિતાને જેમ આપણે અધિક અનુભવીએ છીએ તેમ આપણે સ્નેહમાં અને શક્તિમાં ધન્યર પેઠે ધર્ષએ છીએ.

કવિ વિષે વર્ણવર્થ કહે છે કે :—

Blessings be with them, and eternal praise,
Who gave us nobler loves, and nobler cares,
The Poets, who on earth have made us heirs,
Of truth and pure delight by heavenly lays.

WORDSWORTH.

જેઓએ આપણને શ્રેષ્ઠતર પ્રેમ તથા શ્રેષ્ઠતર ઉત્કંઠા આપ્યાં છે તે કવિઓ ઉપર આશિર્વાદ તથા અનંત પ્રશંસા હો; જેમણે દિવ્ય કાવ્યવડે આ જગત્ ઉપર આપણને સસના અને સ્વચ્છ આનંદના ઉત્તરાધિકારી કર્યા છે.

આપણા દેશમાં તો કવિને રવિ સમ ગણી તેની બહુ પ્રકારે પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

સ્વદેશમાંના કોટ, રાજમહાલય, ધર્મશાળાઓ, દેવાલય, જળાશય, વિશ્રામસ્થાન, આદિ કીર્તિ-સ્તંભ પૂર્વના રાજા કે ધર્માત્મા ગૃહસ્થો કરાવી ગયા હોય છે, તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો એ મહાપુણ્યનું કાર્ય છે, એમ ધર્મ-શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે, અને સારા રાજાઓ તેમ કરાવે છે પણ ખરા. અને તેથી સર્વ પ્રજાના સુખભોગમાં વૃદ્ધિ થઈ તેમનો આશિર્વાદ મેળવે છે.

કવિના દ્રવતા અન્તઃકરણમાં ઉત્પન્ન થઈ સહૃદયજનોનાં અન્તઃકરણમાં પ્રવેશી ત્યાં વસી સુખાનંદ દેનાર કવિતા તેનો જીર્ણોદ્ધાર પણ પ્રશંસનીય અને પુણ્યપ્રદ છે. બાળકથી વૃદ્ધ-રંકથી શ્રીમાન્ સુધી સર્વને દુઃખમાં વિશ્રામસ્થાન અને સુખને અધિક કરનાર કવિતા એ પણ સાધન છે. એવા એક સુખપ્રદ

સામંતનો છૂલોદ્ધાર પ્રજાના કલ્યાણ સુસાર શ્રીમંત મહારાજાધિરાજ કરાવે છે એ જોમના પ્રજારંજન કરવાના ઉચ્ચ ભાવમાંનું એક સુચિન્હ છે.

વડોદરા રાજ્યમાં થઇ ગયેલા કવિઓની અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન કવિતા સંભાળથી પ્રસિદ્ધિમાં લાવવાના હેતુથી નીચે પ્રમાણે કમિટિ નીમવામાં આવી છે.

પ્રમુખ.

દિવાન બાહાદુર મણિભાઇ જશભાઇ.

મેમ્બરો.

રાવબાહાદુર અંબાલાલ સાકરલાલ, એમ. એ. એલ. એલ. ખી.

ખાનબાહાદુર જમશેદજી અરદેશર દલાલ, એમ. એ. એલ એલ. ખી.

રાવસાહેબ પીતાંબરભાઇ જોડાભાઈ.

રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ દારકાદાસ.

દરેક મંથની બનતા સુધી અનેક પ્રતો મેળવી તેને શોધી અને ટીકા સંપાદ્ય આપી વિશેષ ઉપયોગી કરવી વગેરે સર્વ કામ રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસની સંભાળ નીચે શાસ્ત્રી નાથાશંકર પૂજશંકર તથા કવિ છોટાલાલ નરભેરામ આદિ લાયક માણસનાથી ચલાવવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકો સંબંધી સર્વ વ્યવસ્થા અને જવાબદારી આ કમિટિ તરફ છે. કમિટિમાંથી કોઈનું ખાનગી હિત કે સ્વાર્થ આ સંબંધમાં ન છતાં માત્ર લોકહિતાર્થ કામ જાણી કમિટિએ આ કામ માથે લીધું છે.

વડોદરા રાજ્ય નિવાસી કવિઓની કવિતા ઉપરાંત ગુજરાતના ખીજ પ્રસિદ્ધ કવિઓની અપ્રસિદ્ધ કવિતાનો ઘણોજથો રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ તથા શાસ્ત્રી નાથાશ કરતી પ્રશંસનીય શોધથી એકઠો થયેલો છે, અને વધારે જથો એકઠો કરવા પ્રયત્ન કમિટિ તરફથી જારી રાખવો એમ ધારણા છે. આ સર્વ કવિતા પણ પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા યોગ્યના તૈયાર થાય છે, અને તે ઉદ્યમ સફળ થવા ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના છે.

આશા છે કે આ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની સુંદર તથા બોધક કવિતા-થી વાંચનારનું જ્ઞાન તથા સદ્ગુણ, રસજ્ઞતા, રૂચિ, રસિકતા, સહૃદયતાદિ ઉચ્ચ પ્રકારનાં યદ્યદ્વિધિ પામશે, અને ગુર્જરવાસી અન્ય સમય કવિઓની કવિતાની પણ તીવ્ર યાચના થઈ પ્રકટ થશે.

આ પ્રાચીન કાવ્યમાળાને, કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગુજરાતના રાજ્ય-કર્તાઓ તરફથી તથા ખીજા ધણા સદ્ગૃહસ્થો તરફથી ઉદાર આશ્રય મળ્યો છે, તેમાટે તેમનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

વડોદરા.
સંવત ૧૯૪૬ ના વૈશાખ
સુદી ૧, તા. ૨૦ એપ્રિલ સન }
૧૯૪૦, રવિવાર.

મણિભાઈ જશભાઈ.

મોજામક્તનું ચરિત્ર.

જે પુરૂષો પોતાના અસાધારણ ગુણોવડે બીજા મનુષ્યભાષ્યો કરતાં કાંઈ વિશેષ યોગ્યતા બતાવે છે તેમનો જીવનક્રમ પણ કાંઈ વિચિત્ર હોય છે. જેમ તેમાંના કેટલાક અર્થ સાધવામાં કે ધર્મ સાધવામાં પ્રખ્યાત થઈ ગયા હોય છે તેમ કેટલાક મોક્ષ સાધવામાં પણ પ્રખ્યાત થઈ ગયેલા હોય છે. અર્થ સાધનારાના આગળ પ્રત્યક્ષ સુખની આશાઓ નાચ કરી રહી હોય છે, તેમના મુખ સામે જોઈ જોઈને તે કુતેન્નિત થાય છે અને ગમે તેવી અસાધારણ મુશ્કેલીઓને જીતીને સાધ્ય અર્થની સિદ્ધિ કરી પોતાના નામને અમર કરી ન્તય છે. પણ જ્યારે મોક્ષમાર્ગ તરફ વળેલા મહાત્માઓના જીવનક્રમ સામી દૃષ્ટિ કરીએ છીએ ત્યારે પૂર્વોક્ત અર્થાદિ સાધનારાઓનો અત્રાંત યત્ન તુરત ઝાંખો પડી ન્તય છે. હાથમાં આવેલી રિદ્ધિને ફેંકી દેઈને અને શૂન્ય ઉપર નજર ટકાવીને અદૃષ્ટ વસ્તુને મેળવવા પાછળ સદાકાળ એક સરખી રીતે દૃઢતાથી ટકવા રહેવું એ કાંઈ ઓછું પરાક્રમ નથી. “જિતંજગત્કેન? મનોહિયેન” એ મણિરત્નમાળાના વચનને કાંઈ પ્રકારે ખોટું કહેવાય એમ નથી! ત્રૈલોક્ય-વિજયી મહાત્માઓ તેજ છે કે જેમણે મન વશ કર્યું છે. અથવા “લિખના પટના ચાતુર્ધી, ત્રીનો ગ્રાવ મટેલ; કામદહન મન વસકરન, ગગન ચઢન મુશકેલ.” એ વૃદ્ધોની વાણી સત્ય છે. એટલા માટેજ આગણે જનક, યાજ્ઞવલ્ક્ય, વસિષ્ઠ, વગેરે બ્રહ્મવેત્તાઓ અને શિમિ, મયૂરધ્વજ, વૃષિહ, વગેરે ભક્તોને વખાણી-એછીએ, અને તેમનાં ચરિત્રને પાવન અને શ્રોતવ્ય માનીએ છીએ. ભક્ત મહાત્માનાં ચરિત્રમાં સર્વથી અદ્ભુત વસ્તુ તે હોય છે કે જે બીજાથી બનવી શકાય છે. ભર્તૃહાર કહે છે કે, “જ્યારે આપણે ફાટેલી લંગોટીને પણ તણ શક્તા નથી ત્યારે યોગીઓ સમૃદ્ધિને તણ નીકળ્યા છે માટે તેમને ધન્ય છે!” શંકરાચાર્ય કહે છે કે, “કાતલનિક્ષાતલવામસ્તદપિનમુંવત્સાશાવાજઃ” “હાથમાં ખાવાનું અને આડ તળે રહેવાનું છે તથાપિ આશાના કાંદો છોડતો નથી” પણ જેમણે તે છોડેલો છે એના પુરૂષનું જીવનચરિત્ર બીજાને બેશક અમત્કાર ઉપજાવનારું હોય એમાં શક નથી. ભોખ્ખભક્ત વિષે જે મુખ્ય નિરૂપણ કરવા બેસું છે તે એવું છે કે તેણે આશાના કાંદો તોડી નાખ્યો હતો. અંતકાર જે

અંથ કરે છે તેનું વર્તન તે પ્રમાણે હતું કે નહિ તે જાણવાની સહુને સ્વાભાવિક રીતે ઉમેદ થાય અને તેટલામાટે જનતી મેહેનતથી ભોજબક્તની હકીકત મેળવી તેને ચરિત્રના રૂપે તેના અંથના આરંભમાં અમે આપવી દુરસ્ત ધારી છે.

ભોજને સાવલિયા કહેવાયછે તેથી માલમ પડે છે કે તેમના વડીલ મૂળ સાવલીમાં રહેનારા લેહ્યા પાટીદાર હશે, પણ તે ઘણા વરસથી કાઠિયાવાડના જોતપર પાસેના દેવકી ગાલોલ નામે ગામમાં જઈ વસ્યા હતા, તેથી ત્યાં તેઓ સાવલિયા કણુળી કહેવાતા હશે. એ સાવલિયા કણુળીમાંના કોઈ કરશનદાસ નામના કણુળીને ત્યાં સંવત ૧૮૪૧ માં ભોજ બક્તને જન્મ થયો હતો. ભક્તની માનું નામ ગંગાબાઈ હતું. ભોજ સિવાય ગંગાબાઈને કરમણુ અને જસો એવા બીજા બે દીકરા હતા અને તે પણ ભોજના સંબંધથી કરમણુ ભક્ત અને જસો ભક્ત નામથી ઓળખાતા હતા. કોઈ પૂર્વ સંસ્કાર જળથી કે ગમે તે ફારણથી ભોજને જન્મ થયો સારથી તે કાંઈ વિલક્ષણ હતા. મોટા થયા તથાપિ તે અન્ન ખાતા નહોતા અને એ પ્રમાણે બાર વરસનું વય થતા સુધી માત્ર એ દૂધ પીને રહેતા હતા. કણુળીના કુળમાં ગામડામાં ઉછરેલા આ બાળકને વિદ્યાસંસ્કાર તો ક્યાંથી થાય, પણ મોટી ઉંમર થતાં સુધી માત્ર દૂધ પીને નિર્વાહ કરનાર બાળકનું બાલ્યવય પણ શાંત હશે એમ આપણે સેહેજ અનુમાન કરી શકીએ છીએ. આ દૂધાધારી બાળકની ખ્યાતિ ચાલી અને કેટલાક લોકો તેમને પૂર્વના તપસ્વી કહેવા લાગ્યા. એવામાં ગિરનારનો રામેતવન નામનો કોઈ અતિત ત્યાં આવ્યો હશે તેણે આ બાળકનાં લક્ષણો જોયાં અને તેથી તેની માતાને કહ્યું કે, આ બાળક મોટો ભક્ત થશે તથા તેને દક્ષિણ દેશના રાજ્ય એકવાર જાહ પીડા કરશે પણ પછીથી તેનું ઘણું માન સન્માન કરશે. પછી અતિતે ભોજને યોગ્ય સાધનને ઉપદેશ કરી પોતાનો શિષ્ય કર્યો. અને તેને અન્ન ખાવાનો અભ્યાસ પાડ્યો. આ બિના બન્યા પછી ભોજની ખ્યાતિ વધારે થઈ તથા તેનું લક્ષ્ય (જે કે મૂળથી ઇશ્વર તરફ હતું તથાપિ) ભક્તિ તરફ વધારે લાગ્યું.

ભોજની પ્રખ્યાતિને લીધે કેટલાક તેની સેવા કરવા લાગ્યા તથા ગામ પરગામના લોકો પણ તેને સિદ્ધ તરિકે માનવા લાગ્યા. અમરેલી પાસે ફતેહપુર કરીને ગામ છે ત્યાંના કોઈ પુરુષે તેને ફતેહપુરમાં લાવીને રાખ્યો તથા

તેની સાથે તેના બે ભાઈ અને માતાને પણ તેડી આણ્યા. ભોજનના પિતા તે વખતે ગુજરી ગયા હતા. ભોજનને ફતેહપુર તેડી લાવનાર કદાચ તેનો શિષ્ય જીવરામ હશે એમ અનુમાન થાય છે, કેમકે ફતેહપુરમાં એ તેનો ભાવિક શિષ્ય હતો એમ કટલીક રીતે જણાયું છે. ફતેહપુરમાં પણ ભોજને ત્યાગ દશામાં રહેવા લાગ્યા. બાર વરસની વયથી (અથવા જન્મથીજ) જે ત્યાગી હતા તેને સ્ત્રીનું લગ્ન થવાનો પ્રસંગજ ન હોય તેમ તેમણે જગ્ન કર્યાની વાત અમારા જણવામાં પણ આવી નથી; માત્ર તેમણે બનાવેલા આજ-ખામાં સ્ત્રી પરિવ્રતની ઉપાધિ વર્ણવી છે તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે, કદાચ અતિતની આરા ઉપરથી જ્યારે ભોજનએ અન્ન ખાવા માંડ્યું ત્યારે તેનીજ આજ્ઞાથી લગ્ન પણ કર્યું હોય! પરંતુ એટલા ઉપરથીજ કાંઈ નિર્ણય ઉપર આવી શકતું નથી. કેમકે ભક્તો અને કવિઓ પોતાને સંબોધીને બીજાને ઉપદેશ કરવામાટે પણ તેમ લખતા આવ્યા છે. ફતેહપુર આવ્યા પછી ભોજનએ તપનો આરંભ કર્યો. આસન વાળીને તે માત્ર માળા ફેરવ્યા કરતા હતા તથા “ઓહં સોહં” અથવા “સોહંદંસ” જેને અજપા જપ કહે છે તે કરતા હતા. બાર વર્ષ સુધી એવું તપ તેમણે કર્યું તેટલામાં તેમની ઠામ ઠામ પ્રસિદ્ધિ અને પ્રશંસા થઈ ગઈ, અને કેટલાક મુઠ્ઠા જીવો આવીને તેમના શિષ્ય થયા. તેમની ભક્તિ, તેમની નિષ્ઠા, અને તેમનો દૃઢ ત્યાગ જોઈને સહુ આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યા. તપોવ્રજથી તેમને સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે એમ વાત ચાલી અને તે ખ્યાતિ પસરતાં પસરતાં કાઠિયાવાડ દિવાનજી સુધી પોહોચી. તે વખતમાં વિદુશરાવ (વિડોળા) દિવાનજી જેમણે કાઠિયાવાડ ઉપર સ્વારી કરી જય મેળવ્યો હતો તે અમરેલીમાં પોતાનું સદર સ્ટેશન કરીને રહેતા હતા. વિડોળા દિવાનજી જાણે આખા કાઠિયાવાડના રાજ્ય હોય તેવા મનાતા હતા. દિવાનજીને તેણે પુરૂષ આ કળિકાળમાં જાણીને નવાઈ લાગી તેથી તેની પરીક્ષા કરવાનો ઠરાવ કરીને તેમને પોતાની પાસે તેડાવ્યા. ભક્તની શાંતમુદ્રા તથા ભજન જોઈને તેમની ખાત્રી નો થઈ પણ લોકો જે તેમના વિષે અમલ્કારિક વાતો કરતા હતા, તે વિષે તેમને કાંઈ પ્રતીતિ જડી નહિ તેથી તેમને એક ઝોરડીમાં પૂરી રાખ્યા અને તેમની વનજીવ જોવાને ગુપ્ત માણસોની યોજના કરી. ભગત પોતાને બતાવેલી જગ્યામાં આસન વાળી બેઠા અને માળા ફેરવવા માંડી. માળા ફેરવતાં દરિકૃપા થઈ અને ઝાઝો પિશાબ નાશ પામ્યાં. દિવાનજી દિવસમાં તેમને ત્રણ વાર ભોજન મોકલતા હતા તે

સઘળું ભગત પોતે આરોગી જતા હતા, પણ મનમૂર્ત્તદિક કરવાની તેમને જરૂર પડતી નહોતી. આ પ્રમાણે પંદરેક દિવસ સુધી પરીક્ષા બેઠા પછી દિવાનજીની ખાત્રી થઈ કે, આ કોઈ ગદાપુરુષ છે એમાં શક નથી. તે ઉપરથી તેમણે સભા ભરીને ભગતને યોગ્યાવ્યા અને તેમને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે કાંઈ જ્ઞાનવાર્તા કરે. આ સાંભળીને ભગતે કહ્યું કે, અમે જનને કણુથી અને અભણુ તેથી આપ જેવાને જ્ઞાનવાર્તા શી કહીએ ? કદાપિ હરિકીર્તન કરીએ તોપણ અમારી વાણી કડોર તેથી તમને રૂચે નહિ. રામનું નામ એજ મોટા જ્ઞાનોપદેશ છે. દિવાનજીએ ફરીને આગ્રહથી કહ્યું કે, તમે ગમે તેવું બોલશો તેની કાંઈ ચિંતા નથી, અમને કાંઈ જોડું નહિ લાગે; તમે સાધુ છો તેથી ગાજો દેશો તોપણ અગારે મન ને અમૃતદૃષ્ટિ છે માટે જે બોલવું હોય તે બોલો, અમે આનંદથી સાંભળીશું. ત્યારે ભોજનએ તરતજ બનાવીને એક પછી એક એમ ૧૫૦ ચાચખા કહ્યા. તેમાંના કેટલાક ચાચખા કહેતી વખત તો તેમને જ ઉદ્દેશીને કહ્યા હોય તેમ તે દિવાનજી તરફ લાંબા લાંબા હાથ કરીને કહેતા હતા. દિવાનજી મોટા શ્રદ્ધાળુ અને ધર્મિષ્ઠ હતા તેથી તેમણે ભોજનનો સત્કાર કરીને પાછા ક્ષેત્રપુર મોકલ્યા. ભોજનએ કહેલા આ ચાચખા જો કે તેને લખતાં નહોતું આવડતું તથાપિ પોતે યાદ રાખીને પોતાના શિષ્યોને શીખવ્યા અને તે હજી પણ દામ દામ તંબુરિયા ભક્તોને મોઢે આપણે સાંભળીએ છીએ. એ બધા ચાચખાનો લખેલો સંગ્રહ કોઈ જગોએ હાથ લાગતો નથી તેથી મળ્યા તેટલા ચાચખા તેવા તેવા ભક્તો પાસેથી સાંભળીને તથા તેમના પરમ ભક્ત શિષ્ય મહાન્ત શ્રીગદ્ગમણુ ભક્ત ચરજન ભક્ત પાસે એક પુસ્તક હતું તેમાંથી અમે એકકંઈ કરી આ પુસ્તકને અતે આપ્યા છે જે બહુ રસિક અને સારવાળા છે. (અમરેલીના વડીલ કે જેમનું નામ હાલ જાણવામાં નથી તે તેમના પરમ શ્રદ્ધાળુ ભક્ત છે. તેમણે અમને આ કામમાં સારી મદદ કરી હતી માટે આ જગોએ અમે તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ). આ વાત જાણી વાંચનારને ભોજનની સ્મરણશક્તિ વિષે આશ્ચર્ય લાગશે પણ એવીજ કથા લોકમાં પ્રચલિત છે. ભોજનને લખતાં આવડતું નહોતું એમ આપણે પાછળ કહી ગયા છીએ. તેમ તેના હાથનું કાંઈ પણ લખવું તેના મુખ્ય સ્થાનમાંથી કે શિયા પાસેથી મળી શકતું નથી તો આપણે આ વાત માનવા જેવીજ છે કે તે તેણે સ્મૃતિમાંજ રાખેલા હોવા જોઈએ, કેમકે આજની પેઢે તે વખતમાં કોઈ શોર્ટહેન્ડ રાઈટર (લઘુલિપિ લખનાર) રિપોર્ટર જેવા પણ નહોતા કે જે

ભોજનના મુખમાંથી નીકળતા અક્ષરોને ઝડપી લેઇને લખી લે. ભોજન સરખા મહાત્મામાં એટલી શક્તિ હોય એ કાંઇ વિશેષ નથી.

ભોજનના શિષ્યોમાં એક જલો ભક્ત કરીને થઇ ગયો છે, જે ભતે હુવા-
જો હતો. એની પ્રસિદ્ધિ એટલી ગંધી છે કે જે, તે તરફ જવા અક્ષાન્તા નામથી
પ્રખ્યાત છે. જલા ભક્ત કાઠિયાવાડના વીરપુરના રહેવાશી હતા તથા તે પોતા-
ના ગુરુને વારંવાર પોતાને લાં તેડી લાવતા અને ઘણા દિવસ રાખતા હતા.
એ જલા ભક્તને ગુજરી ગયાને આશરે સાત આડેક વરસ થયાં હશે. ભોજન
ભક્તને વીરપુરની જગા પસંદ પડવાથી તે લાં બહુ દિવસ રહેતા હતા.

ભોજન ભક્તના ભાઇને સંતાન થતાં નહોતાં તેથી ભક્તે તેને કહ્યું કે,
તારે એક પુત્ર થશે પણ તે તારા કામમાં આવશે નહિ; મારા કામમાં આવશે.
અર્થાત્ સંસારમાં જીવ રાખનારો નહિ થાય પણ ભક્ત થશે. ભક્તના વચન-
થી તેને અરજણ ભક્ત કરીને એક પુત્ર થયો તે ઘણો જ્ઞાની હતો. અરજણ
ભક્તનો દીકરો લખમણ ભક્ત છે તે હાલ તેમની ગાદીએ છે.

ભોજન ભક્તે આઠમયથી પોતાનું મરણ જાણ્યું હતું, તે વિષે એક પદ પણ
આ પુસ્તકમાં છે. એમાં લખે છે કે, “ હવે છેલ્લી વેળાના રામરામ રે ” તે ઉપરથી
લાગે છે કે, તે વખતથી તે પોતાનું મરણ નક્કી કરીને ફતેહપુરથી નીકળીને
વીરપર ગયા હશે. ભોજને ભક્ત ફતેહપરથી વીરપર ગયા ત્યારે કહેતા ગયા
હતા કે હવે હું ફતેહપર નહિ આવું પણ વીરપરમાં દેહ છોડીશ; એજ
પ્રમાણે તેમણે વીરપરમાં સંવત ૧૮૦૬ માં દેહ છોડી. દેહ છોડતી વખતે
તેમની ઉંમર ૬૫ વરસની હતી. વીરપરમાં ભોજન ભક્તનું દેવળ છે લાં તેમની
પાદુકા પૂજાય છે.

ફતેહપરમાં પણ રામ, લક્ષ્મણ અને સીતાનું દેવળ નવું કરેલું છે તેની
નજીક ઓરડામાં ભોજન ભક્તની ગાદી છે. લાં ખાટલા ઉપર ભક્તના માથા-
નું એકર (ફેટા) જે પોતે બાંધતા હતા તે તથા તેમની માળા મૂકેલાં છે,
અને તેનાં સેવકો તેને નમે છે.

ભોજનના સેવકો તે તરફ ઘણા છે. એના આજ્ઞાને લીધે આખા
કાઠિયાવાડમાં અને ગુજરાતમાં તે પ્રખ્યાત છે. જેમ સામંતનો છપ્પો, દયારા-

મની ગરબી, પ્રીતમનાં પદ, તૃસિંહ મેહેતાનાં પ્રભાતિયાં, ધીરાની કાશીઓ, તેમજ બોળના આબખા વખણાય છે. બોળના કરેલા અંધોનો કાંઈ સંચલ જણાતો નથી અથવા તેણે તેવું કાંઈ કરેલું પણ ભાગ્યેજ હશે. તે વખતો વખત છૂટક પદ બોલતો હશે તે મુખપાક કરીને તેમાંનાં કેટલાંક પાછળથી લખાયલાં હશે એમ અનુમાન થાય છે. બોળની બનાવેલી કવિતાના સંગ્રહનું એક પુસ્તક અમે બોળના મંદિરમાં તેમના પરમ ભક્ત શિષ્ય મહંત લક્ષ્મ-ભક્ત પાસે જોયું તેમાં છૂટક પદ વગેરે છે.

બોળના જીવનક્રમ ઉપરથી માલમ પડે છે કે તેવું જીવન એક સરખી રીતે ભક્તિભાવમાં વણું ગયું છે, તથા તેમાં કાંઈ જાણવા ક્ષાયક ફેરફાર થયા નથી. તેનો જન્મ દેવકી ગાલોલ ગામમાં થયો, જીવન કૃતેહપુરમાં ગાળ્યું અને મૃત્યુ વીરપુરમાં થયું, એમ ત્રણ અવસ્થાઓ તેણે ત્રણે જગાએ ગાળી છે. જાતે સાદો તથા આડંબર વિનાનો હોવાથી તે લોકપ્રિય થઈ પડ્યો હશે, એમ લાગે છે. કર્મ ધર્મને તજીને એક હરિભજન કરવાનો ને ઉપદેશ કરતો હતો તેથી તથા શૂરવીર પેઢે સંસાર તજી દેવાથી, લોકપવાદની દરજ્જા ન રાખવાથી, અસાધારણ ગ્રેમ રાખવાથી અને મૃત્યુ થતા સુધી પણ ભક્તિના માર્ગમાંથી ન ચળવારૂપ દૃઢતા રાખવાથી નિરંજન નિરાકારબ્રહ્મને, પામી શકાય છે એમ તે કહેતો હતો તેથી તે તરફ ધણા લોકનું વલણ થયું હશે એમ લાગે છે. યોગ એ એક ભક્તિનું અંગ છે એમ માની જ્ઞાન ભક્તિને એકત્ર કરી ભજનાર ભક્તોમાંનો બોળે એક હતો. ગૂજરાતમાં જેવા કુબેરપંથી, માધવગર, વગેરે જ્ઞાનનું કથન કરનારા થઇ ગયા છે તેમના જેવા બોળ ભક્તને પણ માનવા. ફેર એટલો કે પેલાઓએ જૂદો પથ ચલાવ્યો છે અને બોળને કાંઈ તેમ કરવાનો આગ્રહ નહોતો, અને એટલામાટેજ આપણે બોળને વખાણીએ છીએ.

ગ્રંથવિવેચન.

સાહિત્યના ગ્રંથો લખનાર કવિ તરિકે વખણાયલા ભક્ત દયારામભાઈએ જેમ ભક્તિમાર્ગની કવિતા કરી છે, તેમ ભોળભક્તો જ્ઞાનમાર્ગની કવિતા કરી છે. જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય તથા ભેગો યોગ પણ ભોળભક્તો વિધવિધ પ્રકારનાં પદોમાં ગાયો છે. ભોળભક્તની વાણી સાદી અને મધુર છે પણ કેટલીક જગોએ અર્થની ગહનતાને લીધે તથા કેટલીક જગોએ આમ્ય શબ્દોની ભરતીને લીધે ક્લિષ્ટ જેવી દેખાય છે. ભોળભક્તો કવિતામય ગ્રંથ બાંધવાનો આદર કયો હોય એમ જાણવામાં નથી. તથા પાછળ ચરિત્રમાં જોઈ ગયા તેમ તે ભણેલા પણ નહોતા, તથાપિ ઈશ્વરકૃપાથી તે મહાત્માને મુખે અનેક જાતના રાગનાં પદ, ધોળ, કીર્તન, હારીઓ, ધમાય, ગોડીઓ, વગેરે ઉતર્યા છે અને તેના ભક્તોએ તે સધળાંનો નહિ તો કેટલાકનો સંગ્રહ કર્યો છે, જેમાંથી આ પુસ્તક નિર્માણ થયું છે.

ભોળભક્તના જે પુસ્તક ઉપરથી આ ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે તેમાંનો ક્રમ ખતતા સુધી ફેરવ્યો નથી, તેમ તેની ભાષા, જોડણી, વગેરેમાં પણ ઝાઝો ફેરફાર કર્યો નથી. ભોળની વાણી જ્ઞાનોપદેશના રહસ્યવાળી છતાં તેમાં આમ્યતા જોઈ કોઈને શંકા થશે કે, સંશોધન કર્તાએ તે કેમ સુધારી નહિ હોય ? સંશોધન કરનારની જે સત્તા અમે સમજીએ છીએ અથવા જે અમે માન્ય કરી છે તેને અનુસરતુંજ સંશોધન કરવાનો અમે રિવાજ રાખ્યો છે. ચરિત્રમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ભોળભક્ત જાતે કણુખી, તે પણ ગામડાના અને તેમાં વળી કેળવણી પામ્યા વિનાના, એટલે તેમની ભાષા સંબંધી કાંઈ વિશેષ લખવું અમે ઉચિત ધારતા નથી. તેમની ભાષામાં ખીજની પેટે પ્રૌઢ સંસ્કૃત શબ્દોના ઢુંગર ઝાળંધવાના નથી પણ રૂઢ દેશ્ય શબ્દોની ગલીકૂંચીઓ કે સાંકડી નાળોમાંથી પસાર થવાનું છે ખરું. બ્રહ્માનંદમાં મસ્ત થયેલા મહાપુરુષને ભાષારૂપ વૈખરી વાણી સાથે શું લાગે વળગે કે તે તેને વળગી રહે ? તેવા પ્રશ્નોના ભાષા સંબંધી વિચાર કોઈ વિચિત્રજ હોય છે. જેમ અખો કહે છે કે:—

“ ભાષાને શું વળગે ભૂર ”

“ જે રણમાં જીતે તે શૂર ”

“ સંસ્કૃતમાં શું આવી ગયું ”

“ શું પ્રાકૃતથી નાશી ગયું ? ”

“ બાવનનો સઘળો વિસ્તાર ”

“ અખા ત્રેપનમો જાણે પાર. ”

આવી રીતે ભાષા કરતાં અર્થ ઉપર વધારે લક્ષ્ય હોવાથી પોતાનો મનો-ગત અર્થ ખીજા યથાર્થચિત્ત જાણી શકે (અથવા તેટલુંય શું કરવા ? પોતે જ સમજીને આનંદ પામે) એવી ભાષામાં તે પોતાનાં અદ્વૈત વ્યાખ્યાન ચલાવ્યા જાય છે—પરબ્રહ્મના ગુણાનુવાદ ગાયા કરે છે ! ભોજનને ભક્તજનો-નો પ્રસંગ વધારે અને ભક્તો તીર્થવાસી હોવાથી તેમની હિંદીભાષાનો તેણે ગુજરાતીમાં ભેળ ક્યો છે. શુદ્ધ હિંદીભાષાનો નહિ પણ જે ભાષા વેરાગી અને સાધુસંત બોલે છે તે ભાષા ગ્રંથમાં આપણે જોઈએ છીએ. જેમ “ સંતો દિવા રે અગમપર ડેરા ઇ” એકજ પદમાં એક ચરણ હિંદી તો બીજું ગુજરાતી તો ત્રીજામાં હિંદી ક્રિયાપદનું રૂપ અને ગુજરાતી વિભક્તિનું રૂપ એમ બી-ચડો પણ કંઈ કંઈ થયો છે.

કેટલીક વખત એમ પણ બને છે કે, કવિએ કાંઈક શુદ્ધ અર્થ શુદ્ધ વાણીમાં કહ્યો હોય પણ તે અર્થને ગ્રહણ કરવાની શક્તિ વિનાના શ્રોતાઓની પરંપરામાં તે વાણી એવી રીતે બદલાઈ જાય છે કે, મૂળ કર્ત્તાના કયા શબ્દો હશે તે શોધવું મુશ્કેલ પડે છે. આ બાબતનો ખુલાસો કરે એવું એક રમુજ પદ આપણે કોળી વગેરે લોકો પાસેથી સાંભળીએ છીએ કે, “ વાહાલે મારે મૂળમાંથી મોઢા હાંચકાવીઓ, હવે વળિયોતું શું ગળું રે. ” જ્યારે ખરૂં પદ આ પ્રમાણે છે—

“ વાહાલે મારે મૂળમાંથી મોઢા ઉપજાવિયો, હવે અજાણતું શું ગળું રે. ”

તેમજ, “ રાધાજીને કાને ઝાલ ઝપ્પુકે ” એટલે રાધાજીને કાને ઝાલ નામનું ધરણું ઝળકી રહ્યું છે. એને બદલે “ રાધાજી ને કાન ઝાલર ખૂકે ” એટલે રાધાજી તથા કાન એટલે શ્રીકૃષ્ણ ઝાલર ખૂકે એટલે વાલ ફાટે છે એમ સાધારણ લોકો જોલે છે. કેટલો અમત્રંશ ! ભોળા જેવા ભક્તો પાસેથી મોઢે સાંભળીને ઉતારો કરનાર જે સારો વિદ્વાન ન હોય તો તેના જોલેલા જોલ સિવાય બીજું શું લખે ? અને તેનો અર્થ પાછળના વિદ્વાનો પણ શો ગ્રહણ કરે ? અમારું કહેવું એમ નથી કે, આ કવિતાના સંગ્રહમાં સર્વથા તેમ બન્યું છે પણ કોઈ કોઈ જગોએ ઘણા કલેશથી અર્થ કાઢવાની જરૂર પડી છે તથા એક જે જગોએ તો અર્થ કાઢવો ફાવ્યો પણ નથી.

ભોળા ભક્તો આ ગ્રંથમાં મુખ્યત્વે કરીને બ્રહ્મોપદેશ કર્યો છે, અને ઘણાં ખરાં પદ જોવાથી જણાય છે કે વેદાંત પ્રતિપાદ બ્રહ્મનું સ્વરૂપ તેણે વર્ણવ્યું છે. તેણે જીવન્મુક્તનાં લક્ષણ બતાવ્યાં છે, બ્રહ્મજ્ઞાનનાં સાધન બતાવ્યાં છે, વૈરાગ્યોત્પાદક બોધ કર્યો છે, નિત્યાનિત્યનો વિવેક કરી બતાવ્યો છે, રામાદિ પદ સંપત્તિનાં સ્વરૂપ વર્ણવ્યાં છે, મુમુક્ષુને આગળ વધવાનો માર્ગ બતાવ્યો છે, એ સર્વ વેદાંતશાસ્ત્રોના અનુવાદ છે. પણ આ કાંઈ પ્રક્રિયા ગ્રંથ નથી કે તે સર્વ તેમાં ક્રમપૂર્વક સ્પષ્ટ રીતે વર્ણાય ! આ તો ભક્તના હૃદય-સમુદ્રના ઉછાળાની લેહેરો છે. તેથી તેમાં સાંખ્યની સાથે યોગનું પણ વર્ણન છે. સખીજ નિર્બીજ સમાધિનાં સ્વરૂપ કહ્યાં છે, યોગની ભૂમિકાઓ કહી છે, વિક્ષેપની સામે ટકી રહેવાને યોગ્ય દૃઢતા રાખવાનો ઉપદેશ કર્યો છે, ગુરૂને શરણે જવાનો તથા તેનું ધ્યાન કરવાનો ઉપદેશ કર્યો છે, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ રાખવાનો ઉપદેશ કર્યો છે અને ધ્યાનાદિ સિદ્ધિને અર્થ તથા ચિત્તની શુદ્ધિને અર્થ ધર્મરની ભક્તિરૂપ ઉપાસના પણ કહેલી છે. ભક્તિમાં પણ તેમણે શ્રવણ, કીર્તનાદિ ભક્તિ કહી છે તથાપિ ગ્રેમલક્ષણા ભક્તિ બહુ પ્રકારે ગાઈ છે.

ભોળાની વાણીમાં સહુથી વધારે ચિત્તાકર્ષક તથા જેથી કરીને તે આખા ગૂંજરાતમાં જાણીતા થયા તે, તેના ચાળખા છે, જેમાંના ઘણાક અમે આ ગ્રંથને છેડે આપ્યા છે. ભોળાના ચાળખા તે જાણે અજ્ઞાની જીવને ઉપદેશની ચાળખો છે. ગરીબ ભક્તોના વેપનાળાં ભીખારી દાયમાં તંબુરો લેઈને સારા સ્વરથી ભોળાના ચાળખા ગાતાં ગાતાં ઘેર ઘેર ફરે છે તે કોના

જોવામાં નથી આવ્યું ? તંબુરો એ કળિયુગની વીણા છે એમ કહે છે અને કબીર, બોબ્લે, વગેરે ભક્તના અનુયાયીઓ તેને લેઈને પોતાનાં પદ ગાય છે. તાજ તંબુરો એજ તેમનું મુખ્ય સાજ છે, અને તે પદ પણ તેને ધટતાં આવે તેવાંજ હોય છે.

ભોજનભક્તે ચાખખા બનાવ્યા તે પેહેલાં એ રાગનાં પદ ગવાતાં હશે કે કેમ એ વાત વિચારના જેવી છે. પણ એટલું તો ખરું કે ભોજનના પેહેલાંના ચાખખા કોઈ ભક્તના કરેલા હજી સુધી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા નથી. ભોજન ભક્તે પ્રભાતિયાં કર્યા છે તે તૃસિંહ મેહેતાનાં પ્રભાતિયાંના જેવા ઢાળનાં છે તથાપિ અમારે કહેવું જરૂર છે કે તૃસિંહમેહેતાના જેવું તેમાં માધુર્ય નથી; જો કે જ્ઞાનોપદેશમાં તે તેના કરતાં કોઈ વાતે ઉતરતાં પણ નથી.

ચાખખા એ છૂટક છૂટક મોઢરૂપ પદ છે, પણ આખ્યાનરૂપે સમગ્ર ગ્રંથ જો ભોજનએ કાઢ કરેલો જાણવામાં આવ્યો હોય તો તે સૈલેયા આખ્યાન અને ભક્તમાળ છે. વળી બ્રહ્મભોધ કરીને એક ગ્રંથ કર્યો છે તે પણ આમાં દાખલ કર્યો છે. એ ત્રણે ગ્રંથ કડવાળાં છે. પેહેલાંનાં ૫, બીજાનાં ૬, અને ત્રીજાનાં ૩ કડવાં છે. એ સિવાય પ્રભાતિયાં, સરવડાં, ઘોળ, કાફી, સંદેશાની ગરબીઓ, હોરીઓ, ગોડીનાં પદ, અને બીજાં નૂદા નૂદા રાગનાં અનેક કીર્તન છે. કીર્તનોમાં એક જગોએ ‘કાચખા કાચખીનો સંવાદ’ વણ્યો છે તે રમણિક છે. કડકા, તિથિઓ, વાર, ગાસ, વગેરે પણ ભોજનએ ગાયાં છે.

ભોજનની વાણીનો ધણો ભાગ તેવા તેવા અનુભવીઓને ઝટ લક્ષ્યમાં આવે એવો છે. કેમકે તેણે જે જે ગાયું છે તે માત્ર પોતાના મનને રીઝવવાને ગાયું છે તેથી તેનો પૂર્વાપર ક્રમ જાળવવાની અથવા આદિથી અંતનો સંબંધ ધટાવવાની દરકાર રાખી નથી. તેણે જે જે દૃષ્ટાંતો આપ્યાં છે તે ભક્તમાળ જાણનાર સિવાય બીજાને ભાગ્યેજ સમજશે, તેમ તેણે જે જે સાંખ્યયોગ જેવું કથન કર્યું છે તે પણ તે તે વિષયમાં પ્રથમ માહિત થયા વિનાનાને કવચિત્તજ રચિકર લાગશે. અમે બનતી કોશીશથી ધટે ત્યાં ખુલાસા કર્યા છે ખરા તથાપિ જોનાં એક વાક્યને યથાર્થ સમજાવવાને આખો ગ્રંથ લખવો પડે ત્યાં અમારે ગ્રંથવિસ્તારભયથી ટૂંકાવવાની જરૂર પડી છે. આ ઉપરથી ભોજનની વાણીની ગહનતા, તેનો મહાન અનુભવ, અને તેની દૃઢ ભક્તિ વાંચનાર જોઈ શકશે.

મોજામરની વાણી.

બાવનાક્ષર.

હે ગુરુ ગણપતિ લાગુ પાય, કરો કૃપા તો કવિતા થાય,
શેશ તમારે ચરણે ધરું, અક્ષર તો બાવન આદરું;
રેશ મમાની નાણું સહી, કૃપા સમરતાં પામ્યા કંઈ,
પ્રેમ પ્રીતથુ કરો પ્રસાય, હે ગુરુ ગણપતિ લાગુ પાય.

૧

ભણે ભણ્યા નવ બનણે ભેદ, સરની! વાંચે ચારે વેદ,
ગુરુગમ વિના શીજે ને ગાય; તેનું શવપ્રાણું કદી નવ બંધ;
સમજવું બાવનની વાર, ત્રેપનસો ઉતારે પાર,

૧ બાવનાક્ષર—પચીસ સ્પર્શ, ચાર અર્ધસ્વર, ત્રણ હ્રસ્વ, એક મહાપ્રાણ, જ, ક્ષ, ગ, અને સોળ સ્વર અળીને બાવન અક્ષર ગણેલા છે. તે પ્રત્યેક અક્ષરને આરંભમાં લાવીને એક એક પદ્ય કરવું તેને બાવનાક્ષર કહે છે. હિંદીમાં દિસનબાવની, બીખજનબાવની, વગેરે અણી બાવનીઓ છે. તેજ પ્રમાણે ગૂજરાતીમાં પણ અળા, પ્રીતમ, ભોળો, વગેરે ધણા કવિઓએ બાવનીઓ લખી છે. કેટલીક બાવનીઓમાં પદ્યનો આદ્યક્ષર અનુક્રમે એ બાવનમાંનો આવે છે, અત્રે કેટલીકમાં કડકો, ખખ્ખો, એ અક્ષરોને સંબોધન કરીને ઉપદેશાદિ કહેલાં હોય છે. રે રા ઈ—એ બાવન અક્ષરોમાં ર તથા મ અક્ષરની સહી (કળૂલત) નાણું છું. તાત્પર્ય કે એ અક્ષરોમાં રામ શબ્દ રહેલો છે માટે તથા તે અક્ષરોથી થયેલા ‘કળૂ’ શબ્દના સ્મરણથી કંઈ (કેટલાક) (મુક્તિ) પામ્યા છે, માટે એ અક્ષરોનું હું કથન કરું છું. પ્રસાય (પ્રસાદ)—કૃપા.

મોટું મીડું વિધિનિષેધ, ભણે ભણ્યા નવ ભણે ભેદ. ૨
 એ આંટી તો છૂટે કેમ, કર્મધર્મ બંધાણાં એમ,
 સમજ્યા વિના જે આદરે, પુણ્ય ખાય ન પાછો પડે;
 જપ તપ તિરથ વૃત ન જોગ, ભક્તિ વિનાના સર્વે રોગ,
 જેમ જેમ ભટકે ભરમે તેમ, એ આંટી તો છૂટે કેમ. ૩
 એ ગુણ પાડ તું ભૂલી ગયો, કૃતક્રી તું કેમજ થયો,
 શું કહી આવ્યો શું આદર્યું, મૂળગું ખાતું માથે ધર્યું;
 જો છૂટ્યાનો કરચ ઊપાય, (તો) સદ્ગુરુ સંતને મળીએ ધાય,

૨ ભણે ઈ—ધણા જણ ભણે છે ખરા પણ માત્ર ભણવાવડે તેઓ
 ભેદ ભણતા નથી. મરની—જોને ! સમજવું ઇ—પરેક્ષ જ્ઞાન મેળવવું
 હોય તેને તો ખાવન અક્ષર જોળખવા જેટલીજ વાર છે. અર્થાત્ સઘળાં
 શાસ્ત્ર ખાવન અક્ષરવડે ભણવામાં આવે છે. પણ જેને પાર ઉતારવું હોય
 તેને તો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. એ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એ ત્રેપનમો
 અક્ષર છે. તાત્પર્ય એ છે કે જ્ઞાન રૂપ પરમાત્મા ખાવન અક્ષર રૂપ
 વૈખરીની વાણીથી ભણવામાં આવતો નથી; માત્ર પરા વાણીથીજ
 ગમ્ય છે. કોઈતો તેને પરાથી પણ પાર (પરાપાર) કહે છે. માટે ખાવન
 અક્ષરરૂપ શાસ્ત્રોનો વિસ્તાર શોધવો પડ્યો મૂકીને અનુભવ ગમ્ય ત્રેપનમા
 અક્ષરરૂપ પરમેશ્વરને શોધો, કેમકે તેજ પાર ઉતારે એવો છે. મોટું ઇ—
 ખાવન અક્ષરરૂપ શાસ્ત્ર ભણનાર જેને વિધિનિષેધરૂપ શાસ્ત્ર કહેછે તે મોટું
 મીડું છે. અર્થાત્ વિધિનિષેધ એ અજ્ઞાનજન્ય છે.

૩ એ આંટી ઇ—યજ્ઞાદિક કર્મ અને વિધિ નિષેધ આદિક ધર્મ એ એ
 આંટીઓમાં બંધા બંધાય છે, તે એ આંટીઓ કેમ છૂટે? સમજ્યા વિના
 જે કર્મ આદરે છે તે સ્વર્ગ લોકમાં જઈને પોતાનું પુણ્ય ખાય છે—પુણ્યનું ફળ
 ભોગવે છે (અને તે થઈ રહે છે. ત્યારે પાછો નવાં કર્મ કરી નવું પુણ્ય સંપા-
 દન કરવાને) પાછો પડે—ફરી જન્મ ધારણ કરે છે. જુઓ ભગવદ્ગીતા
 અધ્યાય ૯ મો “તેતંમુક્ત્વાત્સ્વર્ગલોકંવિશાલંક્ષીણેપુણ્યેમર્ત્યલોકંવિશંતિ । એવંત્રીય-
 મ્મમનુષ્પન્નાગતાગતંકામકામાલભંતે”.. “તેઓ (કર્મ કરનારા) વિશાળ સ્વર્ગ

અજ્ઞાનપણમાં ઊંઘી રહ્યો, એ ગુણપાઠ તું ભૂલી ગયો. ૪

નત્રો વિટાળ્યો સહુને કરે, જે કોઈ આવી દાર ઉતરે,
કમાડ દધને કરખી ખાય, આંગણુ આપ્યો અમથો જાય;
મારી માયા હું સહુ ઘણી, તન પોષ્યાની ત્રેવડ ઘણી,
પશુની પેરે પેટજ ભરે, નત્રો વિટાળ્યો સહુને કરે. ૫

મહિમા મૂળ તેં જાણ્યો નથી, જઠ ચૈતન્યમાં એની રતિ,
ખાણણહારો દીસે એક, જોવામાં જૂજવો વિવેક;
જીવશિવની જડે જો જાત, (તો) નજરે નાવે નવહી ભાત,
વેદપુરાણમાં જોની કથી, મહિમા મૂળ તેં જાણ્યો નથી. ૬

આરે ચોકડી ધકોતેર, હંદ્રાજ કરે અવેર,

લોકને ભોગવીને બ્યારે પુણ્યનો ક્ષય થાય છે ત્યારે પાછા મૃત્યુ લોકમાં આવે છે, એ પ્રમાણે વેદોક્ત કર્મ માર્ગને અનુસરનારા અને વિગ્યાબિલાપી પુરુષોને આવાગમન પ્રાપ્ત થાય છે.” બટકે—(શાસ્ત્રાદિ માર્ગમાં). ભરમે—ભરમાય.

૪ એ ઇ—ધશ્વરે તને મનુષ્ય જન્મ આપીને જે ગુણપાઠ (ઉપકાર) કર્યો છે તે તો તું ભૂલી ગયો ! એ ઉપકારના બદલરૂપ ભક્તિ જો તું કરે નહિ તો તું કૃતક્રી કહેવાય. એમ છે માટે કહે છે કે,—તું કૃતક્રી કેમ થયો ? કહી આવ્યો—(ગર્ભવાસમાં). ગર્ભવાસના દુઃખમાંથી છુટવાને તેં ગર્ભાવસ્થામાં ધશ્વરની ભક્તિ કરવારૂપ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે કેમ ભૂલી ગયો ? એ ખાતર છે. મૂળગુ—આપું—બિલકૂલ. ખાતામાં તેં કાંઈજ વચુલ ન આપ્યું—જમનેજ રહેવા દીધું. કરેલી પ્રતિજ્ઞામાંથી એકંદે પણ ન પાળી ! ધાય—વાહન.

૫ તું જ્ઞાન આપતો નથી તે વિષે કહે છે: નન્નો ઇ—જે કોઈ તારે ખા-રણે આવે તે સહુને કરે (હાથમાં) તેં નન્નો વીટાળ્યો છે—સહુને તું ના કહે છે. સહુ—સહુનો.

૬ મહિમા ઇ—તેં મૂળનો (અદિતીય પરમાત્માનો) મહિમા જાણ્યો નથી, એની રતિ (પ્રીતિ) જડ અને ચેતન બંનેમાં છે. અર્થાત્ તું જો તેને

(એવા) ચૌદ મનુજ એમ ચાલ્યા જાય, તહીં એક દિવસ પ્રજ્ઞાનો થાય;
એવા ઉઠ કોડ પ્રજ્ઞા આવડે, તહીં આ જીવને ચોરાશી મટે,
મનુષ્યાદેહ ના આવે વેરવેર, ચારે ચોકડી ઇકોતેર. ૭

પછે આવ્યો કુંડાળી ફરી, ભયી જીવાની ભૂલ્યો હરિ,
પ્રાણો નથી હજી ઢોકળે, મા'લ્યો છે જીવ બહુ મોકળે;
બંધન વિના બળમાં ફરે, કનક કામની દીડી હરે,
તે એ ચોરાશી માથે ધરી, પછે આવ્યો કુંડાળી ફરી. ૮

અમ મન ભાવ્યા તે નર ભલા, બીજા કંઈ કંઈ ખાયછે ખલા,
એકે લાલ સવાયા લિયા, બીજા આવી અમથા ગિયા;
કોઈ કોઈ સમશેર કાઢી વજ્રા, ઘરખેડી ભાગી નીકળ્યા,

જાણે તો જડ અને ચેતન. સર્વેમાં તે એકજ આત્મા તને દેખાશે. બોલણુહારો-
-જેની સત્તાથી બોલી શકાય છે તે. જેવામાં ધૃ-માન જેવામાં જૂદી જૂદી
આકૃતિઓ આવે છે. જીવ ધૃ જે જીવ અને શિવની ભાત જડે-જીવ શું છે
અને શિવ શું છે તે જાણવામાં આવે. નવલી ધૃ-નવીન નવીન ભાત તારી
નજરે આવે નહિ. અર્થાત્ જીવ અને આત્માનું તત્ત્વ જાણવાથી જગતનાં
જૂદાં જૂદાં રૂપનું મિથ્યાપણું તને સમજાશે. વેદ ધૃ-એ વાત વેદ અને
પુરાણમાં કથી (કહેલી) છે તે તું જાણે.

૭ ચારે ધૃ-ચાર યુગની એક ચોકડી કહેવાયછે. અવેર-વ્યવસ્થા. ઇકોત-
તેર એકાદશી વીતતાં સુધી ઇકોતની વ્યવસ્થા કરે છે-ઇકોત એટલા કાળસુધી
સંજય કરે છે.-એટલા કાળ સુધીતે એક-મન્વંતર કહે છે. એવા ચૌદ મન્વંતર
થતાં પ્રજ્ઞાનો, એક દિવસ વીતે છે. નેટલાજ કાળને પ્રજ્ઞાની રાત્રી કહે છે. એ-
વાં પ્રજ્ઞાનાં સો વર્ષ વીતે ત્યારે એક-પ્રજ્ઞા થાય છે. એટલા કાળને કૃષ્ણ કહે છે.
ઉઠ કોડ-સાડાત્રણ દોઢિ. આવડે-અવશ્ય જીવ-નાશ પામે. તહીં ધૃ-ત્યારે
આ જીવને ચોરાશી (ચોરાશી લાખ જાતિમાં જન્મ મરણ લેવાપણું) મટે.
અને તેમાં પણ મનુષ્યનો દેહ વેર વેર (વારંવાર) નથી આવતો.

૮ કુંડાળી-જન્મમરણરૂપી ચક્ર. ભયી-ધર્ષ. દીડી હરે-જેની જીવે

જેણે સદ્ગુણના પકડ્યા પલા, અમ મન ભાવ્યા તે નર ભલા. ૯
મ હરે કાં વર્ષ જ્યારે થયું, જરા પૂગી ને જોખન ગયું,
પચાસ મેલી પળિયો વન, પછે આવ્યા સાઠયું ના દિન;
શઠ ! ફટ ! બૂદા એમ સૌકો કરે, લાજ મેલી વહુ ને દીકરે,
વળતો પછે તે ફૂટે હયું, મ હરે કાં વર્ષ જ્યારે થયું. ૧૦

ઉકારાણાં કરવાને સહુ, મરવા ટાણે મળિયું બહુ,
માંચા ત્રોડ મરે તો ઠીક, તોય બહુનામીની ના'વી બીક;
જરા જોખનનું ભાગ્યું જોર, પકડી ચાલ્યા ચારે ચોર,
જમરાજ તો લેખે સહુ, ઉકારાણાં કરવાને સહુ. ૧૧
સમર્થો નહિ જેણે શ્રીપતિ, પછે મનુષ્યા જે પામ્યો નથી,

૯ અમ ઇ—તે માણસ અમારા મનમાં ભલા ભાવ્યા છે, અને બીજા
કંઈ કંઈ ખલા (ખતા) ખાય છે. કયા માણસો ભાવ્યા તે કહેછે: એક ઇ—
જેણે સવાયો લાભ લીધો તે—મનુષ્યજન્મનું સુખ મેળવવાની સાથે પરલોકનું
સુખ સંપાદન કર્યું તે. ખતા કોણ ખાયછે તે ખતાવેછે: બીજા ઇ—બીજા:
કેટલાક લાભ નથી મેળવતા પણ જન્મ ધરીને કાંઈ પરમાર્થ ન સાધતાં એ-
મને એમ મરી જાયછે. કહ્યું છે કે “ધર્માર્થક્રામમોક્ષાણાંયત્યૈકોપિનવિદ્યતે । અજાગ-
લસ્તનસ્યેવતસ્યજન્મનિવર્થકમ્—ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ, એ ચાર અર્થમાંથી
જેનાથી એક પણ સિદ્ધ થતો નથી તેનો જન્મ બકરાની કોટના આંચળની
પેઠે નકામો જાયછે.” —હિતોપદેશ. સમશેર—વૈરાગ્યરૂપી સમશેર (તલવાર).
વળ્યા—(ત્યાગદશા તરફ). ઘરબેડી—ઘરરૂપી બેડી. પલા—પલ્લો—પાલવ-
છેડો.

૧૦ પૂગી—આવી પોહોચી. વન—જોડાવન, ખાવન, વગેરે પચાસથી
સાઠ સુધીનાં વરસ. દન—દિન. વહુને દીકરે—દીકરે અને વહુએ. હયું—હૈયું.

૧૧ ઉકારાણાં કરવાને—ઉકાંસવાને. માંચાત્રોડ—(મરનારનું વિશેષણ)
ખાટલો તોડતો. સગાંવાહલાં કહેછે કે હવે આ ખાટલો તોડતો મરે તો ઠીક—

મહાઅજ્ઞાની મૂઠ મતિ, અંતે પડિયા અધોગતિ;
 પામર નરકે કરે પોકાર, છોડાવો કોઈ સરજનહાર,
 દાન યુણ્ય કીધું નહિ રતિ, સમર્થ નહિ જોણે શ્રીપતિ. ૧૨
 આપુ કરણીના એ આંકડા, ન કરતા તે ભોગવવા પડ્યા,
 કર્મે નાખ્યા નરકે નામ, ને ધર્મે પામ્યા વૈકુંઠ ધામ;
 મનુષ્યા દેહના માર્ગ છે યે, શુભ અશુભ ગમે તે લે,
 દવરી નિત્ય તે એ જોખડા, આપુ કરણીના એ આંકડા. ૧૩
 બાવી ત્રેવી ટીલાં કરે, દયા વિનાનું દર્પણ ધરે,
 તિલક બનાવી નિર્ભે તન, જાણે થયો હું હરિના જન;
 વઠેલ પે'રી યેઠા વેશ, ભક્તિ રહી ભક્તિને દેશ,
 મન મત તાણી માયા હરે, બાવી ત્રેવી ટીલાં કરે. ૧૪
 સૂતાં પાસલા એ વાધે, આડચતાણા મારગ છે યે,
 બોળાજનને અસાધ્ય રોગ, હાલો કમાયો જંગ કન્નગ;
 યેમાં નહિ કોઈ પામે હરિ, જોણે ભેદાભેદની ભક્તિ કરી,

આત્મવેત્તા નિર્મત રહે, સુતાં પાસલા એ વાધે.

૧૫

બિન્ન પાસલાની વાધે વેલ, હું ને મારું પડતું મેલ,

સર્વ સ્થાનક વ્યાપક હરિ, વિચાર કર્યં તો વસ્તુ ખરી;

જેને આપુ ઉભું છે, તેને પ્રભુ ભાસે છે બે,

નિસ્પૃહી નિર્દાવે બેલ, બીન્ન પાસલાની વાધે વેલ.

૧૬

એહી મહીમાં મતિયા ઘણા, પંથ વખાણે પોતાતણા,

એકનું થાપ્યું બીન્ને હણે, આપોપું આધિકેશં ગણે;

સમન્થા નહિ સનાતન ધર્મ, દો દખળિયા થઈ બાંધે કર્મ,

૧૫ સૂતાં ઈ૦—મોહ રૂપી નિદ્રામાં સૂતાં સૂતાં એ (માયા રૂપી)

પાસલા (દ્વાંસા) વાધે છે. આજ્ય ઇ૦—સુક્તિ મળતાં અટકાવ થવાના

જે માર્ગ છે. તે બે માર્ગ કહે છે : બોળા ઈ૦—ભોળા (મૂર્ખ) જનને

અસાધ્ય રોગ છે—તેમનાથી સંસાર એવો સત્ય મનાયો છે કે કેમ કરતાં

તેમના મનમાંથી સંસારની સત્યતા ટળતી નથી. બીન્ને માર્ગ : ડાહ્યો ઇ૦—

જે ડાહ્યો છે તે જોગ (હઠયોગ) કમાયો છે તે પણ કળેગ છે. કેમકે તે જાન-

વો કહણુ હોવાથી તેના અધિકારની ખાહાર છે. ચંચલંહિમનઃકુળ્ણપ્રમાયીવલવદ્-

દ્વઃ” —ગીતા. અથવા, ડાહ્યો છે તે જોગ કે કળેગ કરીને દ્રવ્ય કમાયો છે—

એટલે તે પણ સંસારથી છૂટતો નથી. અથવા, જોગ કળેગ—વિધિનિષેધ

રૂપ દ્વૈત ધર્મને ડાહ્યો (મીમાંસકાદિ) કમાયો છે, અને તેથી તેને સ્વર્ગાદિ

પ્રાપ્તિ રૂપ સંસાર છૂટતો નથી. માટે કેવળ અજ્ઞાન તથા દ્વૈતરૂપ જ્ઞાન એ

બન્ને મોક્ષ માર્ગની આડ્ય રૂપ છે. બેમાં—ઉપર કહ્યા તે બેમાંથી. બેદા

બેદને ઇ૦—છવ ઈશ્વરનો બેદ માનીને બેદ બુદ્ધિથી ગમ્ય ધર્મરની ભક્તિ કરી

એવા તે બે (ઉપર કહેલા). આત્મવેત્તા ઇ૦—જે આત્મવેત્તા (બ્રહ્મજ્ઞાની)

છે તેઓ તો નિર્મત (મત વગર) રહે છે. અર્થાત્ તેઓ એકે પ્રકારનો મત

તાણતા નથી.

૧૬ હું ને મારું—અહંમત્ત્વ. વિચાર ઇ૦—જો તું વિચાર કરીશ

તો ખરી વસ્તુ તને જણાશે. અથવા, જે વસ્તુ છે તેજ ખરી માત્રમ પડશે

(અને આકાર છે તે મિથ્યા માત્રમ પડશે). જેમ સોનાના અનેક અ-

(તેમાં) કોક ભડત છે કૃષ્ણતાણા, એહી મહીમાં મતિયા ઘણા. ૧૭
 બીજી એમ માત્ર લોપીને ગિયા, ઘર ઘર આપા પંથી થિયા,
 જ્યાં ત્યાં ઝઘડો કરતા કરે, દયાહીણા જીવ દાઝી મરે;
 મૂળ ધર્મની માલમ નથી, શું નીપજશે પાણી મથી,
 મિથ્યા પ્રપંચને માની રહ્યા, બીજી એમ માત્ર લોપીને ગયા. ૧૮
 આણું વેહે ગડ બળાધિડા, ને ઘર થોભે સો ધોરીડા,
 ધર્મની ધોંસરી કાંધે ધરી, જેણે પાછી પાની કરી;
 અંતે નર અઘોરે પડે, તેને જમના મારા જડે,
 પછે તો પામે બહુ પીડા, આણું વેહે ગડ બળાધિડા. ૧૯
 બીજાં વેગળાં જોતી કરી, એક પ્રજાને માયા ખરી,

સંકર થાય છે પણ વસ્તુગત્યા તે સોનુંજ છે તેમ ગાયનાં અનેકરૂપ જગતમાં
 જણાય છે તથાપિ વસ્તુગત્યા તે માયાજ છે એટલે મિથ્યા ભ્રમ માત્ર છે. એ
 ભ્રમનો નિરાસ થતાં થતાં હરિ-અઘરૂપ માત્ર ખરું છે એમ માલમ પડશે.
 આપુ-હું'પણું. નિસ્પૃહી-નિસ્પૃહી થઇને. નિદાવે-માયા ઉપર મમતા છોડીને
 ખેલ-પ્રારબ્ધ ભોગવ. અથવા સંસારરૂપી નાટકમાં ખેલ્યા કર.

ત્રીજું આમાં નહિ કોઈ ભઈ, પ્રહસને પ્રહસની સત્તા સહી;
પગ પૂજે ને માથું હણે, જડ ચૈતન્ય બે ન્યારાં ગણે,
વાણે તાણે વસ્તુ ભરી, બીજાં વેગળાં બેની કરી.

૨૦

અંગ ચરાચર વ્યાપક રામ, ન્યાઈ ન્યાઈ ધરિયું નામ,
જેમ રવિ નિકસે કિરણોની કોબ, એમ હરિ વિલસ્યો પોતાની મોબ;
જેમ અમકે પાહાણથી લોહું ગરે, અંતે જડ ચૈતન્યમાં ભળે,

સારનાં વૈતરાં કરે છે તેઓ તથા જેઓ બીજાની મેહેનતે ઘેર બેઠા સુખભો-
ગ ભોગવે છે તે બન્ને બળધિયા જેવા છે. તેજ પ્રપાણે ધર્મની ધોંસરી કાંધે
(ખાંધે) ધરીને જેણે પાછીપાની કરી-તે છોડીને નાહા-અર્થાત્ ધર્મ આચર-
વાનો (ત્યાગીનો) વેપ લેધને પછી ઈંદ્રિયો ન છુટાયાથી પાછા સંસારી થાય
છે તે નરકમાં પડે છે ઇત્યાદિ સ્પષ્ટ છે. અધોરે-અધોર નરકમાં. મારા-માર.

૨૦ એક ઇં-એક બ્રહ્મ અને તેની માયા એ બે સાચાં છે. માયા
મિથ્યા છે એમ કહેવામાં આવે છે તે એવા હેતુથી કે બ્રહ્મને વિષે
માયા લીન થઈ રહેછે. ભોળાએ બ્રહ્મની સત્તાને ગાયા કહી છે. ત્રીજું
ઈં-જગત્ જે અનેક રૂપે દેખાય છે તે બધું મિથ્યા છે; માત્ર બ્રહ્મ
અને બ્રહ્મની સત્તા એજ સહી-માન્ય કરવા જેવાં છે. આખા જગત્ પ્રપંચનો
' માયા ' એક શબ્દમાં સમાવેશ કરેલો છે. માયા સત્ નથી તેમ અસત્
પણ નથી. માયા સત્ નથી, કેમકે વસ્તુગત્યા તે પ્રાપ્ત થતી નથી.
જે જે કાર્ય હોય તે તે તેના કારણથી વસ્તુતઃ બિન્ન નથી એમ વ્યતિ-
રેક કરતાં કરતાં છેવટે એક ચૈતન્ય માત્ર અવશિષ્ટ રહે છે માટે માયા અસત્
કરે છે. પણ માયા અને તેનાં કાર્ય આપણે પ્રત્યક્ષ દેખીએ છીએ. જે કેવળ અ-
સત્ છે એટલે ત્રણે કાળમાં છેજ નહિ માટે તે વર્તમાનકાળમાં પણ દેખાવી ન
બોધાવે. પણ માયા હમણા છે, માટે પૂર્વે પણ હતી. અને એ ન્યાયથી માયા સત્
કરે છે. એ રીતે સત્ અને અસત્ બન્ને રૂપે માયાનું પ્રતિપાદન થઈ શકે છે
માટે તેને તત્વજ્ઞાનીઓ સદ્સત્ (સત્ તથા અસત્) વિશેષણ આપે છે. ભો-
ળાએ જે માયાને ખરી કહી છે તે તેના સદ્ભાવને માનીનેજ. પણ તેજ પાછો

આખંડ રહે પોતાનું ધામ, અંગ ચરાચર વ્યાપક રામ. ૨૧

એક રાગે રહે જેનું મન, તેનું તો ભાષ જીવિત ધન,

એ રાશ્વમાં જે દો રહે, તેને મેલો મીડાં બે;

સલેલતણા ન કરીએ સંગ, જેને લાગ્યો નથી રંગ,

તેને અસત્ કહેશે, માટે વાંચનારે ભ્રમમાં ન પડતાં ઉપર કહ્યો તે ખુલાસો સમજ લેવો. લેહવાદીનું અજ્ઞાન દૃષ્ટાંતથી બતાવે છે: પગ ધ૦-જેઓ જડ અને ચેતન બે ત્યારાં (જૂદાં) ગણે છે તે તેઓ એક શરીરવાળાનું માથું કાપી નાખે છે અને પગ ફૂટે છે, એમ સમજવું. અર્થાત્ જડ અને ચેતન એવા બે ભેદ એકજ પરમાત્માને વિષે અજ્ઞાનીઓએ કલ્પેલા છે. અને તેથી એક પરમાત્માનાં એ બે અંગ છે. તેમાંથી ચેતનને સત્ય માનીને જડને મિથ્યા કરવા કરતાં એક અંગ હણાયા બરોબર થયું. ત્યારે શું સમજવું તે કહે છે: વાણે ધ૦-જેમ વાણે અને તાણે કરીને પટરૂપ વસ્તુ ભરી છે-તૈયાર કરી છે -વાણો કે તાણો એ બે અંગમાંથી એક અંગ જૂદું કઢીને પછી પટ સંસારાખી શકાતી નથી, તેમ જડ અને ચેતન્ય જૂદું કરીને બ્રહ્મ સંસારાખી શકાતી નથી-એ અસંભવજ છે. અર્થાત્ માયા અને બ્રહ્મ ભિન્ન નથી પણ અગ્નિ અને દાહકતાની પેઠે એકજ છે. પણ અગ્નિ સાચો અને દાહકતા મિથ્યા એમ કહેવાતું નથી તેમ બ્રહ્મ સત્ય અને માયા અસત્ એમ પણ થઈ શકતું નથી, એ તાત્પર્ય છે.

૨૧ અન્યથા વ્યતિરેકથી જગત્ અને હરિ અથવા માયા અને બ્રહ્મની એકતા સિદ્ધ કરે છે: અંગ ધ૦-ચરાચર (જંગમ અને સ્થાયર) રૂપી અંગ-માં રામ (પરમાત્મા) વ્યાપક છે. ત્યારે ત્યારે-જૂદું જૂદું. “એકોહંબ્રહ્મ્યામ્-હું એક-હું તે ધણો થાઉં” એવી ઈચ્છાથી હરિએજ પોતે અનેકરૂપ ધારણ કર્યા છે તે દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધ કરે છે: જેમ ધ૦-જેમ રવિ નીકસે (ઉગે) ત્યારે કિરણોની ફેળ (સરુદાય) દેખાય છે-પણ તે રવિથી ભિન્ન નથી-રવિનાં અનેક રૂપ છે, તેમ હરિ પણ જગત્માં પોતાની મોજ (ઈચ્છા-લીલા)થી સર્વત્ર વિદ્યસ્થો છે. માટેજ “ હરિરેવજગજ્જગદેવદર્શિર્દર્શિતોજગતોગહિમિત્રતનુઃ । इतिव्यस्यमोतिःपरमार्थगतिःसन्नतोभद्रागमस्ततति” હરિ એજ જગત્ છે અને જગત્ એજ હરિ છે; માર્ ૩૫ હરિથી અને જગત્થી નોખું નથી. એ પ્રમાણે અરમતત્વને જાણનારી જેની યુદ્ધિ છે તે પુરૂષ સંસાર સમુદ્રને તરે છે.” એમ

તેને સોંપી દેવું તન, એક રાશે રહે જેનું મન.

૨૨

વીશ અક્ષર એમ વાણી વદે, અવિનાશીને રાખો હૃદય;

ભોજન ભજતાં પામ્યા પાર, હવે કહું કક્ષાનો વિસ્તાર.

૨૩

કહેવામાં આવેછે. જગત્ અને પરમાત્મા એકજ વસ્તુ છે એ શ્રીમત્ શંકરાચાર્યે બહુ સારી રીતે બતાવી આપ્યું છે. તે પોતાની આધ્યાત્મોમાં લખે છે કે, “દંતિનિદારુવિકારેદારુતિરોમ્ભવતિરોપિતૈવ । જગત્તદાદરમાત્માપમાત્મન્યપિજગત્તિરોદ્ભવતે ”—“જેમ લાકડાનો લાથી કંઈ હોય તેને લાકડાની શુદ્ધિથી જોઈએ ત્યારે લાથી તેમાં અંતર્ધાન થઈને રહે છે; અને લાથીની શુદ્ધિથી જોઈએ ત્યારે લાકડું તેમાં અંતર્ધાન થઈને રહે છે. એજ રીતે જગત્ને જગત્ રૂપે જોઈએ ત્યારે પરમાત્મા તેમાં અંતર્ધાન થઈને રહે છે; અને પરમાત્મ શુદ્ધિથી જોઈએ તો જગત્ તેમાં અંતર્ધાન થઈને રહે છે.” જડ અને ચેતન એક છે તે કાર્ય કારણ ન્યાયથી દૃઢ કરે છે : જેમ ઇં—જેમ ચમક પાહાણના આકર્ષણથી લોહું આકર્ષાઈને તે તરફ ગરે છે—જેંઆઈને જોઈઈ જાય છે તેમ જડ પણ અંતે (કલ્પને અંતે) સ્વાભાવિક રીતેજ ચેતન્યમાં ભળી જાય છે. કાર્ય પરિણામે કારણમાંજ ભળી જાય એવો નિયમ છે. અખંડ ઇં—તે વખતે (જડ સૃષ્ટિનો લય થાય છે ત્યારે) માત્ર પરમાત્માનું પોતાનું ધામ—તેજ—મહિમા માત્ર અખંડ રહે છે—તે જીજ્ઞામાં લીન થતો નથી. એવી રીતે ચર અને અચર સૃષ્ટિ એ અંગ છે અને રાગ (પરમાત્મા) વ્યાપક છે.

૨૨ એક ઇં—જેનું મન એક રાશે—એકજ પરમાત્મા વિષયમાં રહે છે તેનું તો હવતર ધન્ય છે; પણ જેનું મન બે રાશ્યું (રાશો)માં જગત્ અને પરમાત્મા બે વિષયમાં હોય—મતલબ કે જે દ્વૈતવાદી હોય તેને (તેના નામપર) બે મીંડાં મૂકા. અર્થાત્ તે એકે વાનું સિદ્ધ કરી શકવાનો નથી. સલેલ—અદૃઢ ન્ધણી જગોએ વૃત્તિવાળો. જેનું ચિત્ત એક ઉપાસ્ય દેવમાં રિયર ન છતાં ઘડીમાં મહાદેવને અને ઘડીમાં વિગ્નને પૂજે તેને સલેલ બગત કહેછે. સલીલ (sportive, wanton) ઉપરથી સ્વેચ્છાચારીને સલીલ કહેવાનો સંપ્રદાય મડ્યો હશે. રંગ—(અલ્પજ્ઞાનનો).

૨૩ આરંભમાં મંગળાચરણ તથા ઉપોદ્ધાતની બે કડીઓ બાદ કરતાં બાવીશમી કડી પૂરી થતાં બાકી વીસ કડીઓ રહેછે તેને એક એક અક્ષરરૂપ માની ભોજને કક્ષાની પ્રસ્તાવનાનો ઉપસંહાર કરેછે કે, વીશ ઇં—સ્પષ્ટ છે.

કક્કા.

કક્કા લે કેશવને ભણ, કામ કોથને લોભજ તણ,
 તન મન ધન સદ્ગુણને દધ, રહેની તું નિસ્પૃહી થઈ;
 ધણી થયાનું શું છે કામ, તેમાં રાણ તથી રામ,
 શબ્દ સુણી ચેત્યો નહિ હજી, કક્કા લે કેશવને ભણ. ૧

ખખખા બાણ ખોટી છે, માથે મોટી જમની ભે,
 જો સમરું તું શ્રીગોપાળ, તો તુંને લોપે નહિ કાળ;
 જો સમજીને સત્સંગ કરચ, તો સે'ને ભવસાગર તરચ,
 આઠે પહોર આનંદમાં રહે, ખખખા બાણ ખોટી છે. ૨

ગગ્ગા ગાઈ લેતી હરિ, મનુષ્યા દેહ નહિ આવે ફરી,
 સમરી લેતી સીતારામ, નામતાણું નવ યેસે દામ;
 એવું જાણી આપ સંભાળ, પૂર પેહેલી તું બાંધે પાળ,
 પાખંડ વિદ્યા મેલી પરી, ગગ્ગા ગાઈ લેતી હરિ. ૩

ધધ્યા જાણો ખોટા ઘાટ, આ સર્વે છે જૂઠા ઠાઠ,
 માત પિતા કુટુંબ પરિવાર, સર્વે જશે જમની લાર;
 તેમાં શું તું મોહી રહ્યો, છેલ્લો અક્ષર ચૂકી ગયો,

૧ નિસ્પૃહી-સ્પૃહા (ઈચ્છા) વગરનો. શબ્દ ઈ-તું ગુરના શબ્દ સાં-મળીને હજી પશુ ચેત્યો નહિ.

૨ બાણ-સંસારરૂપી બાણ. ભે-ભય. (સં' મો શબ્દ સ્ત્રીલિંગે છે માટે તેનો અપભ્રંશ. મે શબ્દ પશુ નારીજાતિમાં કવિએ લખ્યો જણાય છે). લોપે—નાશ કરે. કરચ ઈ-સત્સંગ કરીશ તો ભવસાગરને સેહેને તરીશ.

૩ મનુષ્યાદેહ—મનુષ્યનો દેહ. આપ સંભાળ-તું પોતે કાણુ છે તેની તપાસ કર-તું પોતાને ઝોળખ. અથવા, તું આપનું (પોતાનું) હિત સંભાળ. પૂર-(પાણીનું). પાણીનું પૂર આવતા પેહેલી પાળ બાંધ-મૃત્યુ આવતા પેહેલાં પરમેશ્વરને ભજ લે. પાખંડવિદ્યા-ઈશ્વર ભક્તિને નામે ચાલતા જૂઠા ઢાંગ. અથવા વેદશાસ્ત્રનું ખંડન કરનારી વિદ્યાઓ પાખંડવિદ્યા કહેવાય છે. તેને પરી (દૂર) ચૂકીને.

આગળ વસમી દીસે વાટ, ઘઘ્યા જાણો ખોટા ઘાટ. ૪
 નત્રા નિત્ય પ્રતિ લેની નામ, જે સાથે આગળ છે કામ,
 ભજ્યાતણા એવો પરતાપ, જ્યાં જમના નવ લાગે તાપ;
 એવા પ્રભુ છે કાળના કાળ, તે તારી કરશે સંભાળ,
 ખીતે પામ્ય સંપૂરણ ધામ, નત્રા નિત્ય પ્રતિ લેની નામ. ૫
 અચ્ચા ચિત્ત વિચારી જોશ, કોણ ગયું ન કેને રોશ,
 ક્યાંથી આજ્યો ક્યાં તું જશ, ગુરુગમ વિના ગોથાં ખાશ;
 જમકેરો તને જડશે માર, પછે તો તું કરે પોકાર,
 કોડી સાઠે હીરો કાં ખો, અચ્ચા ચિત્ત વિચારી જો. ૬
 છછછ સહુમાં રાખે સાંત, કો સાથે મા કરજે દાંત,
 દુર્લભ દહ આ દા દીન છે, તેમાં તું નીવેડી લે;
 કરશે કર્મ ભાઈ તેને નડે, પારકું શીદને ધોવું પડે,
 ભાવે ભક્તિ કરે એકાંત, છછછ સહુમાં રાખે સાંત. ૭

૪ સર્વે ઇન્—એ સર્વે જ્યાં જમની લાર—પંક્તિ છે ત્યાં જશે—જશે. અર્થાત્ એ સર્વે જમપુરીમાં જવાના છે. છેલ્લો અક્ષર—સો વાતની એક વાત—સારશૂત વચન—રામનામ. વસમીવાટ—યમપુરીનો માર્ગ.

૫ આગળ—મુઆ પછી. સંપૂરણ ધામ—અખંડ ધામ. ૬ જોશ—જોઈશ. કોણ ઇન્—મનુષ્ય મરે છે ત્યારે તેમાંથી જાય છે કોણ અને તું રોશ—રોઈશ કેને ? અર્થાત્ જાય છે છપ અને રૂવે છે દેહને—અથવા તત્ત્વ દૃષ્ટિએ જોઈ—એ તો તું રૂવે છે તારા સ્વાર્થને. જશ—જઈશ. ગુરુગમ—ગુરૂથી મળેલી ગમ (જ્ઞાન). ખાશ—ખાઈશ. કોડી—સંસારના વિપય ભોગ. હીરો—આત્મજ્ઞાન—મોક્ષ અથવા મનુષ્યજન્મરૂપી હીરો.

૭ સાંત—શમતા. દાંત—દૂપ (?) નીવેડી લે—પરવારી લે. કોઈની નિંદા કરવી નહિ એવો ઉપદેશ કરે છે: કરશે ઇન્—જે કરશે તેને. પારકું ઇન્—બીજાની નિંદા કરીને તારે પારકું પાપ શીદ ધોવું પડે છે ! (જેની નિંદા થાય તેનું પાપ ધોવાય છે, એમ કહેવામાં આવે છે). એકાંત—અનન્ય ભક્તિ (એકની જ ભક્તિ). અથવા એકાંત સ્થળમાં ભક્તિ.

જજ્જ જપો જગદાધાર, તે શામળિયો લેશે સાર,
 સંતચાર્ણમાં રહો સમાઈ, તો પૈકુંઠે પોહોચો ભાઈ;
 (જે) વિષયારસમાં વળગી રહો, (તો) નિશ્ચે નર તું નરકે ગયો,
 (પછે) પંથ તણો નહિ આવે પાર, જજ્જ જપો જગદાધાર. ૮

અઝો જગ તું જીતી લે, કામ તણ શ્રીકૃષ્ણ કે',
 કૃષ્ણ નામે ઊધરિયા કંઈ. માન વચન તે કહું છું સહી;
 તેમાટે તું જગી જે, આ અવસર એજે કાં પો,
 સદ્ગુરુજીને ચરણે રહે, અઝો જગ તું જીતી લે. ૯

નત્રા કાં ન કરવાની કર્ય, લુંડા કાંક પ્રભુથી કર્ય,
 આવડી શી માંડી ઉત્પાત, ખાણી ઉપર કરે છે ધાત;
 માઈ માઈ કરતો રહો, પારકે દુષ્ટે મુખિયો થયો,
 પરનિંદા મુખથી પરહર્ય, નત્રા કાં ન કરવાની કર્ય. ૧૦

ટદા એવી લેજે ટેક, સદ્ગુરુ સાહેબ જાણે એક,
 ભિન્નાભિન્ન આણીશમાં ભઈ, એણે તો ઉગાર્યા કંઈ;
 ગજ ગણિકા પારધ્યાદિક ઘણા, જેણે કર્મ કરતાં નવ રાખી માણા;
 એવા પારંગત પોહોચ્યા અનેક, ટદા એવી લેજે ટેક. ૧૧

૮ જપો—જપો—જપો—જોલો. પંથ—ચોરાશી લક્ષ યોનિમાં ફરવા-
 રૂપ પંથ.

૯ એજે—નકામો. ૧૦ ન કરવાની—(વાત—બાબત). કાંક—લગાર. આ-
 વડી—ઉત્પાતનું વિશેષણ. માઈ—ખીજતે માર માઈ. પરહર—તજ.

૧૧ સદ્ગુરુ ઈ—સદ્ગુરુને અને સાહેબને (પરમેશ્વરને) એક જ-
 એવી ટેક લેજે—ધારજે. ભિન્નાભિન્ન—અર્થાત્, ભેદબુદ્ધિ. ગજ—હાથી (ને
 મગરથી છોડાવ્યો). ગણિકા (પોપટને ભણાવતાં મુકિત પામી). પારધ્યાદિક—
 પારધિ વગેરે. કર્મ—દુષ્કર્મ. પારંગત—સંસાર સમુદ્રને તરીને તેની પેલે પાર
 ગયેલા.

- ઠઠા વૃત્તિ રાખે ઠીક, માથે મોટી જમની બીક,
જમતાણા છે જોખા ઘણા, અતિ દુઃખ નથી કાંઈ માણા;
તેમાટે તું ચેતી લે, દિલની દુઃખા છોડી દે,
દિન દિન પ્રીતિ કરે અધિક, ઠઠા વૃત્તિ રાખે ઠીક, ૧૨
- ડહું ડાઢી ધોળી થઈ, અંધા અક્કલ ઉઠી ગઈ,
પચાસ વર્ષે આવ્યાં પળી, વાલમને વિસાર્યા વળી;
બુદ્ધિહીણ શું બોલછ વેણ, ગુસ્તાણું નવ માન્યું કે'ણ,
જો આવરદા અલ્પ રહી, ડહું ડાઢી ધોળી થઈ. ૧૩
- ઢઢા તું ઢુંડીશ મા કાંઈ, સાહેબ છે સદ્ગુણ માંહી,
વેદપુરાણ કહે છે ઉચારી, છતી બાણ જાતો નહિ હારી;
પછી પામીશ નહિ હે પ્રાણી, સમરે સાચા સદ્ગુણ જાણી,
સંતચરણ છોડીશ મા ભાઈ, ઢઢા તું ઢુંડીશ મા કાંઈ. ૧૪
- ણુણુણા રાંકદાવે થઈ રહીએ, કટાણાં વચન કેને નવ કહીએ,
ગરીબીમાં ગુણ છે બહુ, હાંજ હાંજ કરશે સહુ;
આધીનપણું છે એવું, પ્રીતે પ્રેમપદને લેવું,
તરશેા ભવસાગર તહીંચે, ણુણુણા રાંક દાવે થઈ રહીએ. ૧૫

૧૨ જોખા-જોખમ. દુઃખા-દુઃખ દાયક ઉપાધિ. ૧૩ અંધા-જ્ઞાન-રૂપી નેત્ર રહિત ! પળી-પળિયાં. વાલમ-પ્રીતિપાત્ર ભગવાન. બોલછ-બોલેછે. આવરદા-આર્યુદા-આયુષ્ય.

૧૪ ઢુંડીશ-શોધીશ. સાહેબ-ઈશ્વર. છતી ઇન્—મનુષ્ય દેહ પામ્યો છે માટે તે સંસારરૂપી બાણ છતી છે, પણ તે દેહ પામીને બક્તિ નહિ કરે અને પછી પરવાદિકનો જન્મ પામીશ તો તે છતેલી હાંયા જેવું થશે.

૧૫ રાંકદાવે-દીનતા ગુણ ગ્રહણ કરીને. પ્રેમપદને ઇન્—આધીન-પણાથી પ્રેમપદ પમાય છે—આધીનતાથી પ્રીતિ મેળવી શકાય છે, એ ભાવ છે. તહીંએ-ત્યાં-તે સમે.

તત્તા [તું] તારૂં આપું ગાળ, ચરાચર સદ્ગુરુ ભાળ,
કેના મા કરને હવેખ, સદ્ગુરુ સાહેબ દેખે એક;
એમ ચીને તું આતમમર્મ, ધરણી ઢળીને કરને ધર્મ,
રાગદ્વેષ તું મનથી ટાળ, તત્તા [તું] તારૂં આપું ગાળ. ૧૬

થથા થઈ રહેને નિજ દાસ, રાખ્ય રામતણા વિશ્વાસ,
છોડી દેને ડાહપણ ચતુરાઈ, લેને સદ્ગુરુના ચરણ સાહી;
તીરથ વ્રત એ ચરણે બાણ, એક ઘરે તું સુરતિ આણ,
તુને તારૂં કૃણશે સાચ, થથા થઈ રહેને નિજ દાસ. ૧૭

દહા દિક્ષમાં રાખે દયા, ન બને કારી ને ગયા,
ઘર બેઠાં તું નાહાની ભાઈ, કરી લે સંત સાથ સગાઈ;
તીરથ કરતાં આ તન ટળે, તોય માન મન તું કેદી નવ ગળે,
સદ્ગુરુચરણે રહેને ભયા, દહા દિક્ષમાં રાખે દયા. ૧૮

૧૬ આપું-આપપણું-અહમેવ. ગાળ-ગાળી. નાખ-તણ દે. ચરાચર-જંગમ અને સ્થાવર એ ગુરુનાં રૂપ છે એમ લે. હવેખ-તિરસ્કાર. સદ્-ગુરુ ઈ-સદ્ગુરુને અને સાહેબ (ધર્મચર)ને તું એક દેખે બાણ. ચીને-બાણે. આતમમર્મ-આત્મા સંબંધી ગુપ્ત જ્ઞાન. ધરણી ઢળીને-નત્ર થઇને. રાગ દ્વેષ-પ્રીતિ અને વૈર.

૧૭ નિજદાસ-તું પોતે દાસ થઇને રહેને. ગુરુ સાથે કેમ વર્તવું તે કહે છે: ડાહપણ ઈ-તારા પોતાનામાં વધારે ડાહપણ વગેરે છે એવો અભિમાન તું છોડી દેને. અથવા, સંસાર સંબંધી ડાહપણ અને ચતુરાઈ છોડી દેને-તે ખટખટ અળગી કરને. એ ચરણે-ગુરુના ચરણમાં. ધર-નિષ્ઠા-સ્થિતિ. સુરતિ-ધ્યાન. (સુરતી સાંધવી). તુંને ઈ-તને તારૂં સાચ-સાચ કૃણશે. અર્થાત્ તને તારો વિશ્વાસ ફળ આપશે.

૧૮ ન બને ઈ-ને ગનમાં દયા રાખીશ તો તું કાશી અને ગયાળને ન બને-ન ભણશ. અર્થાત્ ને દયા હશે તો તીર્થ કરવાની જરૂર નથી. ધર

ધધ્યા ઘોઢો છાંડી દે, નિત્ય પ્રતિ નામ નારાયણનું લે,
તારે બીજું શું છે કામ, હરિ ભળ્યા વિના રહે શો હામ;
ઠાલો આંચો ભૂલ્યો બઘરા, પછે તો તું બહુ પસ્તઠશ,
સદ્ગુરુને સેવી લે, ધધ્યા ઘોઢો છાંડી દે. ૧૯

નત્રા નાટક માયાતાણું, અંત સમય નહિ કોઈ આપણું,
જમ તરવર પક્ષી આવી મળે, પ્રાતરામય ઊડી નીકળે;
સહુ એ વાટે જાશે વહ્યું, હે મૂરખ ! માની લે કહ્યું,
પછે દુઃખ ભોગવશો ઘણું, નત્રા નાટક માયાતાણું. ૨૦

પખા પ્રપંચ મેલી દે, સદ્ગુરુ સદ્ગુરુ સમરી લે,
આવરદા જાય છે વહી, તું સરખા ખપી ગયા કંઈ;
બળ તજીને બિહિતો રે', સલેલપણું તું છોડી દે.
એક તું એક તું એમજ કે', પખા પ્રપંચ મેલી દે. ૨૧
કુટ્ટા ફેરા ફરિયો બહુ, હડય હડય તુંને કરતું સહુ,
સૂવા હીંદોળા સેજ તળાઈ, મીઠા મેવા ખાવા ભાઈ;
સગાં કુટુંબમાં સુખિયો થયો, આગળનું દુઃખ ભૂલી ગયો,
તારે માથે રે'તી સહુ, કુટ્ટા ફેરા ફરિયો બહુ. ૨૨

૪૦-હે ભાઈ ! તું ઘર બેઠાંજ નાદાની-સ્નાન કરની ! સગાઈ-સંબંધ.
તીરથ ૪૦-તીરથ કરતાં કરતાં આ તારું તન (શરીર) ટળે (નાશ-ખામે) તો
પશુ તારા મનનો મળ કે દી (કાષ્ટ દહાડો) પણ ગળવાનો નથી—નાશ
પામવાનો નથી. બધા ! —ભાઈ !

૧૯ ઘોઢો-મનનું કપટ અથવા ચિંતા. હરિ ૪૦-હરિ ભળ્યા વિના
શે (શી રીતે) હામ રહે.

૨૦ તરવર—તરવર પર. ૨૧ ખપી ગયા-નાશ પામી ગયા. સલેલપણું
-અસ્થિરપણું-ઘણુને ઈષ્ટદેવ માનવાપણું. એક તું ૪૦-હે હરિ ! તું એકજ
છે, તું એકજ છે, એમ કહે.

૨૨ આગળનું-ગર્ભવાસનું. રે'તી સહુ-તારૂં માથે તે સઘળી આપદાઓ
રહેતી-રહેલીજ છે.

બળ્યા ભાગી જશે ખરા, જે હી આવી જશે જરા,
કેડયના કંદારો જશે ખડી, કર મધ્યે રહેશે લાકડી;
તન ત્રૂટીને શિયળ થયું, આંખ્યનું તેજ ઉડી ગયું,
કાળ પકડશે કહેશે ખરા, બળ્યા ભાગી જશે ખરા. ૨૩

ભલ્લા તું તો રાખે ભે, જરૂર આંહિથો જાયું છે,
પળમાં કાયા જશે પડી, જમ જીવને લઇ જશે ઝડી;
મોંરથી મેલી દેને માન, તો અંત સમે આવે વિમાન,
સાચાના બેલી સદ્ગુરુ છે, ભલ્લા તું તો રાખે ભે. ૨૪

મમ્મા માથે બહુજ થઇ, વસમી વાટ તુંને વીસરી ગઇ,
હજી ગાફળ ! કરચ, છોડ બડાઇ, શી ગતિ તારી થાશે ભાઈ;
તેમાટે કહું છું આ ટાણે, આવો અવસર નહિ મળે નાણે,
જશે ચોરાશીમાં વહી, મમ્મા માથે બહુજ થઈ. ૨૫

ચચ્યા ને વિચારી મૂળ, પંચભૂતનું દીસે સ્થૂળ,
છેલ્લો આત્મા એક અખંડ, સઘળે વ્યાપક પિંડ બ્રહ્માંડ;
ને તપાસી તું કયાં રહ્યો, અજ્ઞાને પોતે થઇ ગયો,
પેટ ચોળી ઊપજવ્યું શૂળ, ચચ્યા ને વિચારી મૂળ. ૨૬

૨૩ બરો-ભેર. જરા—ટૂંકાવરયા. ખડીજશે—નીકળી પડશે. શિયલ
(શિયલ)—ઢીકું. કહેશે ખરા—ભારે તું ખરા (ધા) કહેશે—માનીશ.

૨૪ રાખે—રાખ. ઝડી—ઝકરડીને. મોંરથી—અગાઉથી.

૨૫ બહુજ થઇ—બહુ વીતી—થયું દુઃખ પડ્યું (ગર્ભવાસમાં).
વસમી વાટ—જન્મ વખતની. કરચ—ભજનકર ટાણે—વખતે. નાણે—પૈસા
ખરચતાં. ચોરાશી—ચોરાશીલક્ષ્ય યોનિઓમાં.

૨૬ સ્થૂલ—સ્થૂલ શરીર. પિંડ—દેહ. ને ધન—તું તપાસીને ને કે
'તું પોતે' એ બ્રહ્માંડમાં કયાં રહ્યો છે? અર્થાત્ બ્યારે આત્મા એક અને સર્વત્ર
છે તથા તે આત્મા તેજ તું છે ત્યારે 'તું' શબ્દવડે ને તેનાથી તું જૂદો જણા

રેરા રામ (રામ) રસનાએ કે', મિથ્યા વાત તું મેલી દે,
 ને રામ નામનો કેવો (છે) મર્મ, કહેતાં છૂટી જાયે કર્મ;
 જેમ પાવકથી દારૂ પરજળે, (એમ) અર્ધે નામે અધઓધજ જળે,
 (એક) પ્રેમ પ્રીતિમાં સ્પર્શ્યો રે', રેરા રામ (રામ) રસનાએ કે'. ૨૭
 લલ્લા જુગમાં લેની લા'વ, ભલો પડ્યો છે અવળો દાવ,
 શામળિયો વિસાચો સોઈ, સર્વે કમાણી જાશે ખોઈ;
 સકળ તજ સમરજે રામ, જેશુ સરશે તમારું કામ,
 કર્મ તજને ધર્મને ધાવ, લલ્લા જુગમાં લેની લા'વ. ૨૮
 વળ્વા તું મેલી દે વાજ, વાજે વણશે તારું કાજ,
 ભટકતાં અસંખ્ય જુગ થિયા, વારવારે અપતારજ લિયા;
 પશુ પામરમાં દેહજ ધરી, ન ખેઠો ઠેકાણું કરી,
 તોય મૂર્ખ તને ના'વી લાજ, વળ્વા તું મેલી દે વાજ. ૨૯
 શરશા સદ્ગુરૂ સાચા જાણ, તો છૂટશે ચોરાશી ખાણ,
 ભવસાગરમાં ભારે દુઃખ, (સદા) સદ્ગુરૂ ચરણે પામીશ સુખ;

૧. ય છે એવો 'તુ' ક્યાં છે? સર્વત્ર 'એક' આત્માજ છે તેમાં હું 'તુ' એવો ભેદ નથી, એ ભાવ છે. અજ્ઞાતે ઇ—તત્વજ્ઞાનના અજાણપણાથી જે ભૂત—ચૂળ દેહ તું નથી તે રૂપે તું થઈ ગયો છે—દેહાત્મચુદ્ધિ તને અજ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થઈ છે. પોતાના અજ્ઞાનથી પોતે દેહ રૂપ થઈ દુઃખ માને છે તે દૃષ્ટાંતથી ખતાવે છે: પેટ ઇ—સ્પષ્ટ છે.

૨૭ કહેતાં ઇ—રામ નામ ઉચ્ચારતાંજ કર્મ છૂટી જાય છે. અધઓધ—પાપના ઢગલા. ૨૮ ભલો ઇ—જન્મ મરણરૂપી અવળો દાવ છતાં પણ મનુષ્ય દેહ મળી તેથી તે ભલો પડ્યો છે—લાભકારક નીવડ્યો છે. સોઈ—તે. જેશુ—જેથી.

૨૯ વાજ—(વ્યાજ)—મિથ્યા ખાહાતું કાઢવું. વણસે—અગડે. પામર—ભ્રુવ—દુલકા જીવ.

સાચા સંતને સેવી લે, સર્વે કારણ જોમાં છે,
 મૂરખ મેલ જો મનની તારણ, શસ્થાસ દુરુર સાચા જાણ. ૩૦
 ષષ્ઠા શીદને જોળવા જનશ. પ્રભુ છે ભાઈ તારી પાસ,
 જેમ દૂધમાં ધૃતજ રહ્યું, મહી મથ્યા પછી નોખું થયું;
 પ્રપંચ સરવે છૂટી જાય, તો હરિ હસ્તામળ દેખાય,
 સદ્ગુરુ ચરણ લેની વાસ, ષષ્ઠા શીદને જોળવા જનશ. ૩૧
 સસ્સા સરત આવી છે ખરી, તેમાં લેજે હરિને સ્મરી,
 સાહેબ સમરે વારંવાર, તો પ્રણયતણો નહિ લાધે પાર;
 વાલ્યમ દીહના જે નર વળે, તે સ્વપ્નામાં કદી નવ છળે,
 જો શિર છાપ છળીલે ધરી, સસ્સા સરત આવી છે ખરી. ૩૨
 હહા હરિ છોડશ માં હયે, દાઝશ મા દુરજનને કંચે,
 હંક્તિની અસ્વારી જે નર કરે, તે શ્વાન ભસ્યાથી શીદને ડરે;
 જોવા માથે ઈશ્વર છે ધણી, તે લાજ કેમ લોપે આપણી,
 આગે તો કંઈ તારણ ભયે, હહા હરિ છોડશ માં હયે. ૩૩
 અઆ એક દિન વસમો (છે) ઘણો, (જે) ડર લાગશે જમદૂતજતણો,
 દૂરથી દેખાશે કાળ, પાધરી પેટમાં પડશે ક્ષાળ;

૩૧ મહી—દહીં. હસ્તામળ—હાથમાં આમળું દેખાય છે તેની પેટે.

૩૨ સરત—યાદદાસ્ત (પાછલા દુઃખની). વાલ્યમ ઈન્-વાલ્યમ (હરિ) ની દીહના (દેશના—ઉપદેશ) થી જે નર વળે છે—ભક્તિ-કરવા માંડે છે તે સ્વપ્નામાં પણ કદીએ છળતા નથી—માયાથી ભય પામતા નથી. જે ઈન્-જ્યારે ઈશ્વરે માથે હાથ મૂક્યો ત્યારે સર્વેની સરત આવી.

૩૩ હમે—હંમેથી. દાઝશ (દાઝીશ) ઈન્-દુર્જનો તારી નિંદા કરે તેથી તું દાઝીશ નહિ. આગે ઈન્—આગે (પૂર્વે) કંઈ (કેટલાકનાં) તારણ (મોક્ષ) ભયે (થયો છે).

હાય હાય મેં તો કંઈ ન કર્યું, ધન રહ્યું ધરતીમાં ધર્યું,
 માલ ખજાનો તે આપણો, અઘા એક દિન વસમો(છે)ઘણો. ૩૪
 સંવત્સર અઠ્યાશીયોને ચૈત્ર માસ, શુકલ પક્ષમાં કર્યો પ્રકાશ,
 સાંભળજો તમે ચિત્તે ધરી, ભક્તિ કરજો ભાવે કરી;
 બાવન અક્ષર બારાક્ષરી, (જેણે)ખીલ વાત બોલ્યા નહિ ફરી,
 પરં અમરેલી પાસે ગામ, કૃતેપુર રહેવાનું ઠામ. ૩૫
 હરિ ગુરુ સંતની કૃપાથકી, નિર્ભે પંદવી પામ્યા નકી,
 જેણે સેવ્યા સદ્ગુરુ શામ, તે તો પામ્યા પૂરણધામ,
 શબ્દ વિચારો સઘળે કામ, એમ બોલ્યા છે ભોજલરામ. ૩૬

પ્રભાતિયું ૧ લું.

રાગ કેડખેા.

નામ નારાયણનું નિજ આનંદ છે,
 જેથકી જીવ તો મુક્તિ માણે;
 સારમાં સાર તે રતન અમૂલ્ય છે,
 પણ ભાવ ભક્તિને જન કોક જાણે. નામ૦ ૧
 કામદેવ પુરૂષ તે કર્મ કાયાતાણું,
 સદ્ગુરુ વિના ચિત્ત કેમ સીધે;
 કર્મના કાટ તે જન્મના છે ઘણા,
 ટાળ્યા નહિ ટળે ખીજાં નામ લીધે. નામ૦ ૨

૩૪ પાધરી-તરતળ. ૩૫ અઠ્યાશીયો-સંવત સત્તર અઠ્યાશીમાં.
 ખીલ ઈં—આવેલો અક્ષર ફરી નથી કહ્યો. ૩૬ નિર્ભે-નિર્ભય.

૧ નિજ આનંદ—આત્માનંદ રૂપ. રતન-નામરૂપી રતન. નારાયણનું
 નામ અમૂલ્ય રતન જેવું તો છે, પણ તેની ભાવ સહિત ભક્તિ કરવાનું કોઈક
 જન જાણે છે.

૨ કામદેવ ઈં—કામવાસનાથી પુરૂષની ઉત્પત્તિ થવી એ કાયાનું
 કર્મ છે. અથવા પુરૂષની કામવાસના તે કાયાનું કર્મ છે. સદ્ગુરુ વિના કામાદિ

કમળાપતિ હરિ તુને કેમ ગયા વીસરી,
સંસારનાં સુખ લાગ્યાં ભાવતાં ભાઈ;

ગુરુગમ વિના જ્ઞાન સૂઝે નહિ,

ભૂલ મા ભમર જેમ રહ્યો લોભાઈ.

નામ૦ ૩

કૃષ્ણકૃપા વિના કર્મ છૂટે નહિ,

કુધા ન લાગે જળપાન કીધે;

પૂરણ પ્રીત વિના પ્રભુજી નહિ મળે,

મુક્તિ ના પામીએ માન લીધે.

નામ૦ ૪

કૃપાસિંધુ હરિ તમે કૃપા કરો મુજને,

સમજવો શામળા શીશ નામું;

એટલી વિનતિ કરૂં કંથ કમળાપતિ,

જીવનપ્રાણ જીવ્યો મુજ સામું.

નામ૦ ૫

વિશ્વાસ કરીને ભાઈ સમરવા શ્રી હરિ,

આંતરમાં [એક છે] આશ તારી;

ભડત જોજલ કહે કૃષ્ણ કૃપા કરો,

હરિ જીગ રખે હું તો જીવં ન હારી.

નામ૦ ૬

વિકારોમાં ગયેલું ચિત્ત કેમ સિદ્ધ થાય? કર્મના ઇન્દ્રિય—કર્મના કાટ (કર્મરૂપી કાટ) તે ધણા જન્મના છે. બીજાં ઇન્દ્રિય—હરિ વિના બીજાં નામ લેવાથી.

૩ ભૂલ ઇન્દ્રિય—જેમ ભમરો કમળમાં લોભાઈ રહ્યો તેમ તું ભૂલ મા—ભૂલીશ નહિ. અર્થાત્ વિષયમાં લોભુપ થઈ રહીશ નહિ.

૪ માન લીધે—માન મહત્તા પામવાના હેતુથી જો ભક્તિ કરીએ તો તેથી મુક્તિ પામીએ નહિ.

૫ કંથ—સ્વામી—હે સ્વામી ! કમળાપતિ—વિષ્ણુ. જીવનપ્રાણ—પ્રાણજીવન.

૬ વિશ્વાસ ઇન્દ્રિય—હે ભાઈ વિશ્વાસ કરીને—શ્રદ્ધા રાખીને (ઉપર પાંચમી કડીમાં કહ્યું તેમ) શ્રી હરિને સમરવા—સંભારવા. હરિ ઇન્દ્રિય—હે હરિ ! રખેને

પ્રભાતિયું ૨ જી.

સ્વરૂપ ચિંતવતાં રૂપ પ્રકટ થયું,
અનાથના નાથનું ધ્યાન ધરતાં;
કોટિ ઉપાય કરી ખખર લેજો ખરી,
વિલંબ ન કરિયે વર અમર વરતાં. સ્વરૂપ ૦ ૧

સખી શોભાવતી જોખનના જોરથી,
પાળશું પ્રીત અમે મદ માતાં;
અંગે ઉમંગ થયા પ્રેમે પિયુતણા,
હીક ઠેરાઈ રહ્યું જીવબુદ્ધિ જતાં. સ્વરૂપ ૦ ૨

આંતરથી અળગા કરું (તો) નિકમ ! તલપી મરું,
કાંઈ ન સૂઝે બીજું કામ કરતાં;
વેદના પ્રેહતાણી અંગ ઉપની ઘણી,
મોહી રહ્યું મન મારું માંવ મળતાં. સ્વરૂપ ૦ ૩

હું આ જુગમાં હારી જાઉં ! અર્થાત્ તમારી કૃપા હશે તો આ જુગમાં
(કળિકાળમાં) મુક્તિ પામીશ.

૧ ઇશ્વરના સ્વરૂપનું ચિંતવન કરતાં કરતાં તેનું રૂપ પ્રકટ થાય છે—
તેની મૂર્તિ ધ્યાનમાં આવે છે. તે વિષે કહે છે: સ્વરૂપ ઇન્-સ્પષ્ટ છે. અમર
વર-અવિનાશી ઈશ્વર.

૨ સખી ઇન્-ભક્તિરૂપી જોખનના જોરથી ભક્તરૂપી સખી શોભાવતી—
શોભાયમાન છે. તે અમે (ભક્તરૂપી સખીઓ) પ્રેમ મદથી માતાં (મસ્ત)
થઈને પ્રીત પાળશું—પ્રેમ નભાવીશું. અંગે ઇન્-પિયુના (પ્રભુના) પ્રેમે કરી-
ને અમને (ભક્તોને) અંગે ઉમંગ થયો છે. હીક ઇન્-અને જીવબુદ્ધિ નાશ
પામતાં અમારાથી હીક ઠેરાઈ (ઠરાઈ) રહ્યું છે. અમે સારી રીતે સ્થિર થયા
છીએ—અમે જીવન્મુક્ત થયા છીએ.

૩ તલપીમરું—ઝૂરીમરું. બીજું કામ—વ્યાવહારિક કાર્ય. મતલબ કે જે
પોતાને અક્ષરૂપ માને છે તેને દૈત્યબુદ્ધિ મુખ ઉપજાવતી નથી અને તેને વ્ય-

લાલ લીલા કરી તમે રાસ રમ્યા હરિ,
 ગત્ય ને મુક્તિ મળી ચર્ણ સા'તાં;
 ભક્ત ભોજે ભણે ગુરના પ્રતાપથી,
 ભેદ ભાગી ગયો ગુણ ગાતાં.

સ્વરૂપ ૪

પ્રભાતિયું ૩ જી.

હરિજન હોય તેને હેત ઘણું રાખવું,
 નિજ નામ ગ્રહીને નિર્માન રહેવું;
 ત્રિવિધના તાપને જાપ જરણા કરી,
 પરહરી પાપ રામ (રામ) નામ લેવું. હરિ.
 સર્વથી નરસ રહી સરસ સહુને કહી,
 આપ આધીન થઈ દાન દેવું;

મનકર્મવચને કરી નિજ ધર્મ આદરી,
દાતાભોક્તા હરિ એમ ક'હેવું. હરિ૦ ૨

અડગ ન દોડવું આધિક નવ ખોલવું,
ખોલવી ગુંજ તે પાત્ર ખોળી;
દીન વચન ન દાખવું, ગંભિરપણું રાખવું,
વિવેકીને ન કરવી વાત પો'ળી. હરિ૦ ૩

અનંત નામ ઉચારવું તરવું ને તારવું,
રાખવી ભક્તિ તે રાંક દાવે;
ભક્ત ભોજે કહે ગુરૂ મતાપથી,
ત્રિવિધિના તાપ તે નિકટ ના'વે. હરિ.૦ ૪

પ્રભાતિયું ૪ થું.

વૈરાગ્યના પદને વિદ્ય આડાં ઘણાં,
કહાણુ બંધ કામના કોક છૂટે;
કનકને કામની ચોક્કી આડી શામની,
રામની રમતમાં એજ હૂંટે. વૈરાગ્ય૦ ૧

૨ નરસ ઇ૦—ખીજ બધાથી ઉત્તમ કહેવરાવવાની ઇચ્છા ન રાખતાં
સાહુને સરસ કહેવા. દાન દેવાનો વિધિ કહે છે: આપ ઈ૦—આપ (પોતે)
દાન લેનારને આવીન થઇને દાન દેવું—અર્થાત્ વિનય રાખીને દાન આપવું.
દાતા ભોક્તા—આપનાર અને ભોગવનાર.

૩ અડગ—સ્થિર રહીને—અક્રુદ રહીને. ગુંજ—ગુલ્જરવંત. દીન ઇ૦—
માર્જકાંગલાં જેવા થઇને ખોલવું નહિ. વિવેકીને ઈ૦—વિવેકીની પાસે પોહાણી
(વિસ્તારથી) વાત કરવી નહિ. મતલબ કે તેને દુઃકમાંજ કહેવું. અથવા
જે વિવેકી હોય તેણે પોહાણી પોહાણી (બગાઈની) વાત ન કરવી.

૪ અનંત—ઈશ્વર. તરવું ને તારવું—પોતે ભજવું અને ખીજને ભક્તિને,
ઉપદેશ કરવો, એટલે બન્ને તરે.

૧ કહાણુ ઇ૦—કામના કહાણુ બંધ કોક્ષીજ છૂટે છે, અથવા કામના
કહાણુ બંધથી કોક્ષજ છૂટે છે. આડી—શામની (હરિની) અને સાધકની વચ્ચે.
રામની રમતમાં—હરિ ભજનમાં.

પ્રકૃતિ વરા થઇ રહ્યો ભક્તિ ભૂંડી ગયો,
 નારીએ નેણને બાણે માર્યો;
 જોગ ધરી ભોગની પાછી ઇચ્છા કરી,
 હાથ આવી બાણ તેણે હાથે. વૈરાગ્ય ૦ ૨
 કામનું મૂળ તે જાણવી કલ્પના,
 ક્રોધથી કર્મની ગાંઠ બાંધે;
 શીલ સંતોષના ચોખા દીધા વિના,
 જન્મ ને મર્ણુના રોગ વાધે. વૈરાગ્ય ૦ ૩
 મૂળ વૈરાગ્યમાં મન જેનું મરે,
 વિષયના સ્વાદમાં નવ ડોલે;
 ભક્ત ભોળે કહે સંત ચેત્યા ખરા,
 વેદ વચન તો જોમ બોલે. વૈરાગ્ય ૦ ૪

પ્રભાતિયું ૫ મું.

પ્રપંચને પારથી સમજીને ચાલવું,
 ડાહપણ ને ભોળપણ નાખી દેવું;
 જોમ છે તેમ જાણીને જોઇ રે'વું જગતમાં,
 વૈર ને પ્રીતિ નહિ જોમ રે'વું. પ્રપંચ. ૧
 દયા વિના ડાહપણ કેને નથી દીપતું,
 ભોળાપણે ભક્તિનું પદ ના'વે;

મધ્યમાં સાન છે મા'વ મળવાતણી,
કોડમાં કોકને કામ કા'વે.

પ્રપંચ૦ ૨

ઊંઠમાં વાંક ને ઘોંક બહુ ભાતનો,
આતમા પાંશરો એમ જોવું;

સમજીને કોયનાં ચલાણ ના દખવાં,

આતમા ઝોળખી આપ જોવું.

પ્રપંચ૦ ૩

પાત્ર વિણ સિંહણનું પથ કેમ જામશે,

લોહના ઠામને લાગ ના'ચે;

એમ ભોજન પ્રહારસ અનર ને છરવે,

આપે અકરતા એજ હોયે.

પ્રપંચ૦ ૪

પ્રભાતિયું ૬ કું.

લડિતને મોરચે ભડ કોક આંગમે,

રાણસંગ્રામે પદ કોક રોપે;

૨ કેને-કોઈનું. ભોળાપણુ-અસ્થિરપણું (હરકોઈના ભરમાવ્યા ભર-માઈ જવાના ગુણને અહીં ભોળાપણુ કહ્યું છે). મધ્યમાં ઇ૦—મા'વ (હરિ ને) મળવાની સાન (સમજણુ-અર્થાત્ અનુકૂળતા) મધ્યમાં (મધ્યવયમાં-જીવવાનીમાં) છે.

૩ ઊંઠમાં ઈ૦—ઊંઠમાં વાંક ને ઘોંક (વાંકચુંકાપણું) બહુ ભાત-નો છે પણ તેનો આતમા પાંશરો છે; તેમ સમજી પુરૂષે કોઈનાં ચલાણ (આ-ચરણ) જોવાં નહિ, પણ આતમાને ઝોળખીને આપ (હું'પણું) જોવું-તજવું.

૪ પાત્ર વિના-સોનાના પાત્ર વિના અથવા યોગ્ય પાત્ર વિના. ઠામ-પાત્ર. લોહના પાત્રમાં તેને જામવાનો લાગ નથી. (સિંહણનું દૂધ સોનાના પાત્ર-માં જામે છે એમ કહેવાય છે). અનર-ન છરવાય એવો. આપે ઈ૦—ને આપે (પોતે) અકર્તા (કર્તાપણાના અભિમાન રહિત) હોય તેજ તેને છરવે.

સત્યતાયું પારખું બુદ્ધિ બચારે શામળો,
 દુઃખ સુખ નાવે મરની ! દૈવ કોપે. ભક્તિ ૦ ૧
 પ્રથમ સતયુગમાં પ્રલહદને પીડિયો,
 ભીડિયો થંભ તે લોહ તાતો;
 (તોચે) ધીર નવ ધડકિયો [ભયથી નવ ભડકિયો],
 થડકિયો શેષ ત્રૈલોક્ય જાતો. ભ ૦ ૨,
 મોરધ્વજને વેરતાં મે'ર નાવી મા'વને,
 ઝેર આણ્યું તે બધી જગત્ જાણે;
 કહો શિર ઉપર કરવત મે'લાવિયાં,
 એકી કોરે દીકરોને વહુ ખેય તાણે. ભ ૦ ૩
 શહેર છોડી ચાલિયાં મેલ્યાં મંદિર ને માળિયાં,
 રાણી રોહીદાસ ને હરિશ્ચંદ્ર રાજ;

૧ ભડ-ભટ-શૂર. આંગમે-જંપલાવે. પદ ૬૦-રણસંગ્રામમાં પદ (પગલું) દોષ વીર હોય તેજ રોપે (સ્થિર કરીને મૂકે છે).

૨ તાતો-તમ-તપેલો. થડકીયો ઈ-સ્તંભ ફાટવાના ધડકાથી શેષ થડકીયો, અને તેનો શબ્દ ત્રણ લોકમાં પોહોચ્યો. હિરણ્યકશિપુના પુત્ર પ્રલહદને અર્થે હરિ સ્તંભમાંથી ત્રસિંહરૂપ ધારણ કરી પ્રકટ થયા તે સર્વજ્ઞ વિદિત છે.

૩ મોરધ્વજ-(મયૂરધ્વજ) રત્નપુર નામે નગરનો રાજ. એ રાજ વિષ્ણુનો પરમભક્ત હતો. પાંડવોનો અશ્વમેધનો ઘોડો અર્જુનને તથા કૃષ્ણને હરાવીને તેનો પુત્ર લાવ્યો હતો તે પાછો લેવાને આજ્ઞાણને વેષે જઈ તેના સત્યતા પરીક્ષા કરવામાટે તેની પાસે માગ્યું કે તારું કાંઈ અર્ધું શરીર અમને આપ. જે ઉપરથી રાજાએ પોતાનું શરીર વેહેરાવવા માંડ્યું. એની દૃઢતા જોઈને કૃષ્ણ વેહેરેલો ભાગ પોતાના યોગ સામર્થ્યથી સારો કરીને તેની પ્રશંસા કરી હતી.

ભડિતને કારણે શ્વપચ ને ગારણે,
 નરપતિ નીર ભર્યું ન મેલી માઝા. ભ૦ ૪

બળી સાથે છળ કર્યો, વામન થઇ પરવર્યો,
 આગળ આવી કરગર્યો ભૂમિ માગી;
 શુક્રચાર્યે વારિયો તોય હૈયેથી નવ હારિયો,
 રાખિયો ધર્મ ને તન ત્યાગી. ભ૦ ૫

પાંડવ પાણુ ગ્રહી રહ્યા અસામર્થ થઇ રહ્યા,
 હતા સામર્થ પાણુ વચને ચાલ્યા;
 સતીતાણાં ચીર હર્યો પાંચે વન પરવર્યો,
 દુષ્ટ દુર્યોધન મો'લુંમાં મા'લ્યા. ભ૦ ૬

કરણ પાસે જાયવા કૃષ્ણજી આવિયા,
 વિશ્વે વિપ્રનું રૂપ લીધું;

૪ વિશ્વામિત્રને સવાભાર સોનાનું દાન પૂરું કરી આપવાની પ્રતિજ્ઞા પાળવામાટે અથોધ્યાનો રાજ્ય હરિશ્ચંદ્ર ચાંડાલને ઘેર વેચાયો હતો, તેનો પુત્ર રાહીદાસ અને રાણી તારામતી બ્રાહ્મણને ઘેર વેચાયાં હતાં તે વિષે બોલે છે: શેહેર ૪૦—સ્પષ્ટ છે. શ્વપચ—ચાંડાલ. ન મેલી માઝા—પણ સત્યની મર્યાદા છોડી નહિ.

૫ બળી ૪૦—બળી રાજ્ય છંદ્રપદ લેવાને મુશ્કેલો હતો માટે ઇ ની પ્રાર્થના ઉપરથી વિષ્ણુએ વામનરૂપ લેઈને સાગરજી રંગલાં પૃથ્વી માગી લેઈને તેથી ત્રણ લોક આદાન કર્યા. દાન ન આપવાને બળિના ગુરુ શુક્રાચાર્યે નને ઘણી ના કહી પણ તેણે માન્યું નહિ અને બાકી રહેલું અરધું રંગલું ભૂમિ પૂરી કરી આપવાને તેણે પોતાનો દેહ સમર્પણ કર્યો; એ કથા પ્રસિદ્ધ છે.

૬ પાંડવ ૪૦—પાંડવો પણ (પ્રતિજ્ઞા)ને ગ્રહી રહ્યા અને અસમર્થ ને-વા થઈ રહ્યા. (તેઓ) સમર્થ હતા તથાપિ વચને ચાલ્યા. મો'લુંમાં—મોહોસોમાં.

બાણની સજ્જન કરી તેણે સમે આવ્યા હરિ,
રક્ત ઘોઘ રેખુંનું દાન દીધું. ૭૦ ૭

સમન ને મેજન બે સંતના આલગુ,
મોટી દશામાં જેણે મન ગાળ્યાં;
અસત્ય આવી ધણી તે સમે આવી બાણી,
શીશ અર્પણ કરી મત્ત પાળ્યાં. ૭૦ ૮

શેઠ સગાળને બાળ વેધાવયું,
ધણી પધાર્યાજ એ ધર્મ જ્ઞેવા;
નરને નારી મળી ખાંડવા બેઠાં વળી,
કો' સત્યવાદી બેઠો કેમ રોવા. ૭૦ ૯

ચોરાસી મતમાં સત્ય એમ પાળવું,
તો ચાર જુગમાં તેને જાણુ લોપે;
બોજલભડિતનું રૂપ બહુ ભાતનું,
આ લોક પરલોકમાં જિજ્ઞાસે. ૭૦ ૧૦

૭ રેખુંનું-રેખોનું. કહેવાય છે કે કર્ણુને નિલપ્રતિ સવાભાર સોનાનું દાન કરવાનો નિયમ હતો. તે બાણે લાગવાંડી જર્જર થઈને પડ્યો હતો ત્યારે ભગવાને તેના સત્યની પરીક્ષા કરવાને આજ્ઞાણુને વેષ ધરીને તેની પાસે સોનું માગ્યું. તે સોનું પોતાના અલંકારથી આપતાં પણ થોડુંક બાકી રહ્યું ત્યારે દાંતમાં જડેલી રેખોનું સોનું દાંત પાડીને કાઢી આપ્યું !

૮ સમન ને મેજન-એ નામના બે ભક્તો (?) ૯ શેઠ સગાળને ધન-સગાળશા શેઠના સત્યની પરીક્ષા કરવાને આજ્ઞુને વેષે આવીને હરિએ તેના એકનાએક એલિયા નામે પુત્રનું માંસ માગ્યું, જે તેમણે માથું કાપીને અર્પણ કર્યું. હરિએ તેનું માથું ખાંડી આપવા કહ્યું તે પણ તેમણે ખાંડી આપ્યું. આથી પ્રસન્ન થઈને હરિએ તે પુત્રને છવતો કર્યો, એમ પ્રસિદ્ધ છે.

પ્રભાતિયું. ૭ મું.

સંત શરવીર તે સદ્ગુણના બાળકા,

હરિનામ લેતાં કહો કેમ હારે?

પ્રથમ કંઠારિયું પેંરીને ચાલિયા,

મરી મટયા તેહને કોણ મારે.

સંદ ૧

તન મન ધન તણ જાહેર થઇ જુઝિયા,

રણ ચડયા તેહને કોણ વારે;

કીટ પર્વત તે બ્રહ્માના લોક લગી,

મિથ્યા પ્રપંચ તે મન ધારે.

સંત૦ ૨

જીવને શિવના જોને સંશય છુટિયા,

સિંહને બકરી તેને એક હારે;

આપોપું અર્પાને એહને આજણો,

તો ત્રિવિધિના તાપને તર્ત ઠારે.

સંત૦ ૩

૧ કંઠારિયું—કાંટિહં—મરનારની ઉપર ઓઢાડવામાં આવે છે તે લૂગડું. શરવીર સંતો પ્રથમથીજ કાંટિહં પેહેરીને ચાલ્યા છે અને મરી મટયા છે—મરીને પાછા જીવતા થયા છે તેને કોણ મારનાર છે? અર્થાત્ તેમનો અદ્ભુત ભાવ મરી ગયો છે અને જીવન્મુક્ત થયા છે. આત્મરૂપ થયેલા સંતને મરવાનું હવે રહ્યું નથી, કેમકે દેહ મરે તો, તેનો તો તેઓ પ્રથમજથી દાવો છોડી બેઠા છે.

૨ જુઝિયા—યુદ્ધ કર્યું (વિષયોની સાથે). રણચડયા—(વૈરાગ્ય શૂર થઈને). અર્થાત્ જેઓ ખરા જ્ઞાનથી વૈરાગ્ય પામીને સંસારને તણ દેહ તેમને કોણ અટકાવનાર છે? કીટ છં—તેઓ (રાક્ષસમાં) કીટ (જીવડા) પર્વત સુધી અને (મોટામાં) બ્રહ્માના લોક સુધી—બ્રહ્માદિ કીટ પર્વત (બ્રહ્માથી તે કીડી લગી) સઘળા પ્રપંચ (જગત)ને મનમાં મિથ્યા (બ્રમ માત્ર—સ્વપ્ન જેવો) ધારે છે !

૩ જીવ છં—જીવ અને શિવ (પરમાત્મા) વચ્ચે ભેદ છે એ બુદ્ધિ જેની નાશ પામી છે. તે સમદર્શી થયા છે તે દૃષ્ટાંતથી કહી બતાવે છે: સિંહ

લક્ષ્મણે ભગવંત તો એક કરી બાણવા,
 ચાણે આવે તેનું કાળ સારે;
 ભોજલ લવતાણું નાવ નિજનામ છે,
 કુળેણ સમરે તેનું કુળ તારે.

સંત૦ ૪

પ્રભાતિયું ૮ મું.

શમ્ભુને પાર સદ્ગુણનું રૂપ છે,
 ચર્મ ચક્ષુ હોય તેને કેમ સૂઝે;
 છવપણે પદ તો કોઈને જડે નહિ,
 અનુભવી હોય તે આપ જૂઝે.
 રતિ વિના સ્વરૂપ તો લક્ષ આવે નહિ,
 શીખે મુણે મર ! શમ્ભુ ગાવે;

શમ્ભુ ૧

૪૦—સ્પષ્ટ છે. આપોષુ—અહંભાવ. અર્પિત—આપી દેધને—તણને. એહને—આત્માને. ત્રિવિધિના તાપ—ત્રણ પ્રકારના તાપ. અધ્યાત્મ (આત્મકૃત), અધિ દેવ (દૈવકૃત), અને અધિભૂત (બીજા કોઈ પ્રાણી પદાર્થથી થયેલો).

૪ નિજ નામ—પરમાત્માનું પોતાનું નામ.

૧ શમ્ભુને ૪૦—સદ્ગુણનું—પરમાત્માનું (સદ્ગુણના છવપણાને અંશ લાગ કરીને બાકી રહેલા આત્માને ઉદ્દશીને ભોજનું કહેવું છે.) રૂપ શમ્ભુની પાર છે—શમ્ભુથી તે કહી શકાય એવું નથી. (કારણ કે જેટલું કલ્પનામાં આવી શકે છે તે નશ્વર છે; બ્રહ્મ કલ્પનામાં આવી શકતું નથી માટે શમ્ભુવડે તેનો નિર્દેશ પણ થઈ શકતો નથી). ત્રણ શમ્ભુથી ન કહો તો નેત્રથી બતાવો; તેના ખુલાસામાં ભોજે કહે છે કે, જે ચર્મચક્ષુ (ચામડાનાં નેત્ર-વાળો—અર્થાત્ જ્ઞાન દૃષ્ટિએ બેવાની જેની શક્તિ નથી એવો) હોય તેને આત્માનું સ્વરૂપ શી રીતે દેખાય ? પદ—પરમપદ—પરમાત્માનું સ્વરૂપ પરમાત્મ સ્વરૂપ કહી શકતું નથી કે બતાવી શકતું નથી ત્યારે તે છે એ શી રીતે જણાય ? તેનો ખુલાસો : અનુભવી ૪૦—જે અનુભવી હોય તે આપ (પોતાની મેળે) જૂઝે (સમજે છે).

૨ રતિ વિના ૪૦—પ્રીતિ વિના આત્માના સ્વરૂપનું લક્ષ્ય થઈ શકતું નથી મર !—બહેને ! અનુભવ ૪૦—અનુભવ ખુલ્યા વિના—અર્થાત્ અનુભવ

અનુભવ ખુલ્યા વિના આપ સુઝે નહિ,

ચૈતન્ય બ્રહ્મ કદી સ્વપ્ને નાવે.

શબ્દ ૦

જ્યાં લગી કલ્પના ત્યાં લગી જીવ છે,

સંશય છૂટે ત્યારે શિવ કાચે;

ધ્યેય ને ધ્યાતા વિના ધ્યાન જો પ્રગટે તો,

સોહં સ્વરૂપમાં જઈ સમાચે.

શબ્દ ૦ ૩

શબ્દને પાર (આવાગમનનું) તેને કાંઈ અડે નહિ,

જેમ કાંચળી તજીને ભોરંગ જાવે;

(એમ) ભક્ત ભોજને કહે (એવી) ગુરુગમ પ્રગટે તો,

જન્મને મરણનો ભય નાવે.

શબ્દ ૦ ૪

થયા વિના આ (પોતાનું) આત્મા સ્વરૂપ) સૂઝે નહિ. શામાટે સૂઝે નહિ ? ચૈતન્ય ઈ—ચૈતન્યરૂપ બ્રહ્મ કદી સ્વપ્ને (માયામાં) નાવે—આવેજ નહિ. (પરસ્પર વિરોધ છે માટે : ચૈતન્ય સ્વરૂપ બ્રહ્મ પ્રકાશ સ્વરૂપ છે અને માયા અધિકાર સ્વરૂપ છે). અથવા અનુભવ થયા વગર સ્વપ્ને પણ તે મળનાર નથી.

૩ જ્યાં લગી ઈ—જ્યાં લગી કલ્પના છે ત્યાં લગી જીવને જીવપણું છે. કલ્પનાનો ભય થયો એટલે તેનું જીવપણું નાશ પામીને તે આત્મરૂપ થાયછે. સંશય—હું હુંખી અને નાશવંત જીવ છું તે આનંદરૂપ અને અમર આત્મા કેમ હોઈ શકું એવો સંશય. શિવ કાચે—શિવ (પરમાત્મારૂપ) કાચે (કલાચે)—કહેવાય જીવન્મુક્ત કહેવાય. ધ્યેય ઈ—જો ધ્યાન કરતાં કરતાં ધ્યેય (ધ્યાન કરવાનો પદાર્થ) અને ધ્યાતા (ધ્યાન કરનાર) વિના જો ધ્યાન આનંદ સ્વરૂપનોજ ભાસ થાય તો તે સોહં સ્વરૂપમાં જઈને સમાય છે—સોહં ટે—માત્ર (તે બ્રહ્મ તે હું છું, એવી સ્થિતિ જેમાં થાય છે તે) સ્વરૂપમાં જઈને સમાય—તર્પ થાય છે.

૪ શબ્દને ઈ—શબ્દની પાર જે સ્વરૂપ છે (આત્મા શબ્દથી વર્ણ્યામાં નથી આવતો માટે તેને શબ્દથી પાર કહ્યો છે) તેને આવાગમનનું કાંઈ અડતું નથી—તેને જન્મ મરણ નથી. દૃષ્ટાંત આપે છે : કાંચળી ઈ—

પ્રભાતિયું. ૯ મું.

જ્યાં લગી જીવની જાત જાણી નથી,
 ત્યાં લગી તાણમતાણ રહે છે;
 આધને વિચારતાં અંત્યે મધ્યે એક છે,
 વસ્તુ સાચી તે વેદાંત કહે છે. જ્યાં ૧

જાત જાણ્યા વિના મત પંથ બહુ થયા,
 અટકી રહ્યા આંધળા આપ ભૂલ્યા;
 વધી ગયા વિવાદમાં તેણે હરિ નાવે હાથમાં,
 મેરૂ જવા મન કરે પાય લૂલા. જ્યાં ૨

જાત જાણ્યા વિના યોગ સાધન કરે,
 પરહરે કામ ને ધન ધામ મૂકે;
 હઠે કરી આદરે પેરેથી પાછા ફરે,
 પૈભવને ભોગવી ભક્તિ ચૂકે. જ્યાં ૩

જેમ કાંચળી તણને ભોરંગ (મહાસર્પ) જાય છે તેમ માયા તણને આત્મા જાય છે. નાવે-ન આવે.

૧ જીવની જાત-જીવનું વસ્તુ સ્વરૂપ-અજર, અમર, અછેદ, અભેદ, નિત્ય, નિર્વિકાર, એવું જીવનું સ્વરૂપ. તાણમતાણ-જ્યાં સુધી જીવનું એવું સ્વરૂપ જાણવામાં આવ્યું નથી ત્યાં સુધી જૂદા જૂદા મતમાર્ગની ખેચમતાણ રહે છે. આધને ઇ-જે વસ્તુ આદિ, મધ્ય અને અંતમાં-ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યમાં એક સત્સ્વરૂપ છે તેને વેદાંત સાચી વસ્તુ કહે છે.

૨ જાત-સ્વરૂપ. વધી ગયા વિવાદમાં-ધણો વાદ કર્યો. મેરૂ ઇ-મેરૂ ઉપર જવાને મન કરે છે પણ પંગે તો લૂલા છે, તેમ જીવ શી વસ્તુ છે તે તો જાણ્યું નથી અને પરમાત્માને પોહોચવાના પંથના વિવાદ કરે છે ! !

૩ હઠે ઇ-હઠે કરીને યોગ વગેરે સાધન આદરે છે પણ તેમાં સ્થિતિ નથી રહેતી સારે પેરેથી (ચુકિતથી) પાછા ફરે છે-પાછા સંસારમાં પડે છે.

આણછતો આપણું આપ ભૂલી ગયો,
જીવ થઈ જાયતો કર્મ ઘાટે;
બુદ્ધિના ઠાઠમાં વાટ સુઝે નહીં,
આવવું જાવું તે જોઈમાટે.

ન્યાં ૦ ૪

જાત જાણ્યા પછી જન્મ મૃત્યુ ટળે,
જેમ પારો ગરે પાણીમાં પાછો નાવે;
ભોજન શ્રદ્ધાવેતા જેને ગુરૂ મળે,
તો આ નરદેહ અભેદ પાવે.

ન્યાં ૦ ૫

પ્રભાતિયું ૧૦ મું.

સત પુરૂષના દાષને શક કેમ જોઈએ,
દેહનાં ચલણ ભાળી દ્વાંત લાવે;
કહેવાય છે ઠાઠા પણ જાણતા કંઈ નથી,
કાક દટ્ટિ કરી કર્મ પાવે.

સત ૦ ૧

૪ અણછતો ઇન્-જેવો પોતે નથી તેવો પોતાને માનનાર આત્મા પોતાના આપને (સ્વરૂપને) ભૂલી ગયો અને જીવ થઈને (પોતાને દુઃખી જીવ માનીને) કર્મના ઘાટવડે જાયતો-કર્મના ફળ ભોગને સ્વાધીન થતો. બુદ્ધિના ઠાઠમાં (વૈભવમાં)-બુદ્ધિના અભિમાનમાં વાટ (ખરો રસ્તો) સ્પ-ર્શતો નથી. અથવા સ્વબુદ્ધિકૃત સંસારમાં પોતેજ ભૂલો પડે છે. આવવું ઇન્-આત્મજ્ઞાનરૂપી ખરો રસ્તો જડતો નથી મારેજ આવવું જાવું-જન્મ મરણ થાય છે.

૫ પારો ઇન્-જેમ પાણીમાં પારો નાખ્યો હોય તે પાછો હાથ આવતો નથી તેમ જાત જાણ્યા પછી (જીવનું સ્વરૂપ જોઈખ્યા પછી) ફરી જન્મ લેવો પડતો નથી. અભેદ (અભય પદ) પાવે-પામે.

૧ શક લોકો સત્પુરૂષનાં બાહારનાં આચરણ જોઈ તેની ટીકા કરે છે તે વિષે ભોજો કહે છે કે, સત્પુરૂષ ઇન્-સ્પષ્ટ છે. ચલણ-આચરણ. દ્વાંત-દેવ (?) કાકદટ્ટિ-ચાંદાં શોધવારૂપ નજર. કર્મ પાવે-મોટા પુરૂષોનાં છિદ્ર શોધીને કર્મ (પાપરૂપ કર્મ) પાવે (પ્રાપ્ત કરે)-કર્મ બાધે.

હસ્તિના દાંત તો ચાવવાના છે ખરા,
પણુ દેખાડવા જગતને જા'ર બીજ;
મહાંતની કળા તો ના'વે કેના માપમાં,
મરમ સમજી મન માંહી રીઝ્યા. સત૦ ૨

જેમ મોતી શીપમાં બીડેલ નહિ બાહ્યરૂં,
તેના પેટમાં પારખું કોક જાણે;
અડળ પુરૂષ આ લોકમાં અનુચરે,
દુરીજન દેખીને દુર્ભાવ આણે. સત૦ ૩

જેમ બળી ચીંદરી અગ્નિમાં નૈ ભળી,
આકાર દીસે પણ અર્થ નાવે;
એમ જગતને ભક્ત જે અહોનિશ ભેળાં રહે,
પણુ ભોજલ સમજ્યા તે બ્રહ્મ કા'વે. સત૦ ૪

પ્રભાતિયું. ૧૧ મું.

સાધુજન કોઈ ઇચ્છે નહિ સુખને,
ભક્તિ કારણ મર ! દુઃખ પામે;
સંત સેવામાં શીશ આડું દિયે,
પરમાર્થસાર લેઈને પ્રાણ હોમે. સાધુ૦ ૧

૩ અડળ-જેમનું સ્વરૂપ કળી શકાય નહિ એવા. અનુચરે-દૂરે છે.
દુરીજન ધ૦—દુર્જનો તેમને દેખીને તેમના પ્રતિ દુર્ભાવ આણે છે.

૪ મહાપુરૂષોનાં આચરણુ તેમને પુણ્યપાપમાં નાખતાં નથી તે દૃષ્ટાં-
તથી કહે છે: જેમ ધ૦—સ્પષ્ટ છે. ચીંદરી-ચીંદરડી. દૃષ્ટાંત કહે છે: એમજ
જગત અને ભક્ત બન્ને અહોનિશ (રાત્રિ દિવસ) ભેળાં રહે છે પણ બંન્ના
વગરની ચીંદરડીની પેઠે જગતનાં મનુષ્યોનાં કર્મ તેમને બાંધે છે અને બળેલી
ચીંદરડીની પેઠે ભક્તનાં કર્મ તેમને બાંધતાં નથી. ભોજલ કહે છે કે, જે
બ્રહ્મજ્ઞાન સમજ્યા છે તે બ્રહ્મ કાઢાવે-કહેવાય છે.

૧ મર ! -ભલેને ! શીશ આડું દિયે-માથું આડું ધરે. અર્થાત્
સંતની સેવાને અર્થે મોતનો પણ સ્વીકાર કરે. લઈને-પ્રાણને હાથમાં લેઈને હોમે.

પ્રપંચને પરહરિ ખખર રાખે ખેરી,
 વૃથા વાતની ત્યાં નો'ય વૃષ્ટિ;
 ગુણ ને અવગુણ તો એકે નાવે ઊરમાં,
 સંતની હોય સદા સમદૃષ્ટિ. સાધુ૦ ૨

આતમા જાણીને દિયે અન્ન પાણી,
 કીટ પ્રહા લગી એકે લેખે;
 જળ થળ છવ જડ, સ્થાવર જંગમ બધું,
 અદ્વૈત પ્રહા માંહી એમ દષે. સાધુ૦ ૩

જગત જાણે નહિ ભક્તના બેદમાં,
 શબ્દની વાત કો સંત જાણે;
 ભક્ત ભોળે ગુરૂ જ્ઞાને ધ્યાને કરી,
 શબ્દ વિલાસમાં સુખ માણે. સાધુ૦ ૪

પ્રભાતિયું ૧૨ મું.

પ્રહા ભરથારનો ભોગ ભાવ્યો નહિ,
 ત્યાં લગી જોગ વિજોગ જોવો;
 પ્રેમ પ્રતીત વિના પાંચને વશ કરે,
 દૃગ વિના દેહને દંડ દેવો. પ્રહા૦ ૧

૨ નો'ય-ન હોય. ગુણ ને અવગુણ-(સંતના). ૩ આતમા ધ૦--
 શત્રુ મિત્ર કે જાત નાત જોયા વિના છવ માત્ર જાણીને તેને અન્ન પાણી આપે
 -તેનું રક્ષણ કરે. એક-સમાન. અદ્વૈત-એકપણા રહિત-એકજ. ૪ બેદ-
 મર્મ. શબ્દ-(ગુરૂના).

૧ પ્રેમ ધ૦-પ્રેમની પ્રતીતિ બતાવ્યા વિના-અર્થાત્ ખરો પ્રેમ પ્રકટ
 થયા વિના પાંચે ઈંદ્રિયોને વશ કરે તે દૃગ વિના અર્થાત્ જોયા-વિચાર્યા વિના
 દેહને દંડ દેવા ખરોખર છે.

વ્યાસને અટપટી વાત હતી મેમની,
 કર્મની કૂટમાં કલેશ વાધ્યો;
 નારદ મુનિએ કહ્યું ત્યારે હતું તેમ થઈ રહ્યું,
 શ્રીપત ઉપરે સ્નેહ સાધ્યો. પ્રક્રં ૨
 શુક મુનિ વ્યાસના મુત એવા થયા,
 ગર્ભમાં કર્મનું ધ્યાન વામ્યો,
 જનક પાસે આવિયો (ત્યારે) અધિક સમજાવિયો,
 ગતિ જડી ને ગૌલોક પામ્યો. પ્રક્રં ૩
 મેમ વિના પંથનો પાર આવે નહિ,
 કવિ થઈ રવિને પાર પોહોએ;
 ભોજલ ભક્તિનો મર્મ જાણ્યા વિના,
 અજ્ઞાની જીવ તો એમ શોએ. પ્રક્રં ૪

સરવકુ ૧ છું.

પ્રથમ તો નામ રૂપથી ટળવું, માન મેલી મહંતને મળવું;
 વિવેકી પુરૂષ વાળે એમ વળવું, તો ગળવું છે એમ જ્ઞાનમાં રે. ૧

૨ અટપટી ઇ-વ્યાસને મેમ કરવાની વાત અટપટી લાગતી હતી,
 તેથી પુરાણમાં વર્ણવ્યાં યજ્ઞ, દાન, વ્રતાદિક કર્મની કૂટ તેણે કરી. પણ તેથી
 તેનો કલેશ વધ્યો. જ્યારે નારદે ભાગવત રચી હરિશ્ચણ ગાવાનો વ્યાસને
 ઉપદેશ કર્યો ત્યારે તે કલેશ મટ્યો. શ્રીપત (શ્રીપતિ)-વિષ્ણુ.

૩ વામ્યો-તજ્યો. શુક મુનિ ગાતાના ઉદરમાં હતા ત્યારથી જ્ઞાન પામેલા
 હતા એવી કથા પ્રસિદ્ધ છે. ગતિ જડી-મોક્ષ પ્રાપ્ત થયો.

૪ કવિ ઇ-ભક્તે કવિ થઈને રવિની પાર પોહોએ, તોપણ મેમ વિના
 સંસારના માર્ગનો (જન્મમરણનો) પાર આવતો નથી.

૧ નામ રૂપથી ટળવું-પદાર્થ માત્રમાં અસ્તિ (હોવાપણું), ભાતિ
 (જણાવાપણું), પ્રિય (આનંદ આપવાપણું), નામ, અને રૂપ, એ પાંચ
 વાનાં જોવામાં આવે છે. એમાંનાં પેહેલાં ત્રણ સત્ય છે અને છેલ્લાં બે મિથ્યા
 છે, માટે તે બે તજ દેવાં.

તન મન તેને સમર્પણ કરવું; એનું લઈને એ આગળ ધરવું;
આત્મદર્શી થઈ એણીપેર તરવું, તો મરવું મટે મૃત્યુ લોકમાં રે. ૨
એમ સમજીને આણુભે થાવું, જ્ઞાન ગંગાજી માંહે અહરનિશ ના'વું;
ગાવું વાવું સમજી માંહી સમાવું, તો જોવું છે નિજ ઘર જીવને રે. ૩
એ પદને કોઈ અનુભવી ખૂઝે, જાહેર થઈને એણી પેર ઝૂઝે;
આપ ટળે તો આપોયું સૂઝે, જો પૂજે પ્રગટ સંતને રે. ૪
વિહંગમ સાધવે પદમાં મળિયા, જન્મ મરણનાં તેને સંકટ ટળિયાં;
લવણુ ઘેતુ અંબુમાં ગળિયાં, એમ ભળિયા છે પરિપ્રલમાં રે. ૫
જેમ રે પાળો ઉદ્ધતી જામ્બો, તેને રાખે સૂરજપી ચાંદીશે ધામ્બો;
પોતે પોતાના સ્વરૂપને પામ્બો, બોજલ સદ્ગુરુ ભેટતાં રે. ૬

૨ સમર્પણ કર્યા પછી ગુરુ આદિને શું આપવું ? તેનો ખુલાસો કરે છે:
એનું ઇન્-સ્પેક્ટ છે. આત્મદર્શી-આત્મજ્ઞાની.

૩ આણુભે-ભય રહિત. વાવું-ખજાવવું. માંહી-આત્મજ્ઞાનમાં. નિજઘર-પોતાનું મૂળ સ્થાન-આત્મસ્વરૂપ.

૪ આપ-અહંતા-હુંપદ. આપોયું-આત્મસ્વરૂપ. ૫ વિહંગમ ઈન્-સુક્રિતના ત્રણ માર્ગ છે: પિપીલિકા માર્ગ, કૃપિ માર્ગ, અને વિહંગમ માર્ગ. યજ્ઞાદિ કર્મ કરીને અંતઃકરણ શુદ્ધિ દ્વારા આત્મજ્ઞાન મેળવવું તે પિપીલિકા માર્ગ કહેવાય છે; ઉપાસન ભક્તિ, આદિકથી અંતઃકરણશુદ્ધિદ્વારા આત્મજ્ઞાન મેળવવું તે કૃપિ માર્ગ કહેવાય છે, અને ગુરુસેવા કરી શ્રવણ, મનનાદિકથી અંતઃકરણશુદ્ધિદ્વારા આત્મજ્ઞાન મેળવવું તે વિહંગમ માર્ગ કહેવાય છે. પિપીલિકા (ટીડી) જેમ ધીમે ધીમે ચાલે છે, તેમ તે માર્ગ મોડો મોક્ષ પમાય છે; કૃપિ જેમ થેકડા મારીને જાય છે ઉપાસનાવાળો તેથી વેહેલો જ્ઞાન પામે છે અને વિહંગમ (પક્ષી) માર્ગવાળો પક્ષીની પેઠે ઝડપથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે.

૫ લવણુ ઇન્-જેમ લવણુ (મીઠા)ની ઘેતુ (ગાય) અંબુમાં (પાણી-માં) ગળિયાં (ગળી ગયાં છે) તેમ તેઓ પરિપ્રલમાં ભળ્યા છે.

૬ જેમ ઇન્-જેમ પાળો-ઝાડળનો કણ (?) ઉદ્ધતી (પાણીથી) જામ્બો હોય તે સૂર્યના તાપથી ચારે પાસથી ધામ્બો (ધમ્બો) હોય ત્યારે તે પોતાના

સરવડુ ૨ જી

મળ્યા ગુરુદેવ ગુફ્ત ધર પાયા, જ્યાંસે આયા ત્યાંહિ સમાયા;
 કાયા ક્લેશ લવલેશ નહિ માયા, પાયા હે ધરપ્રેમકા રે. ૧

નેને દષ્ટ્યા સો નર દત નિશાની, પાર પૂજ્યા તેની પ્રકટ વાણી;
 વિશ્વ ચરાચર વસ્તુને જાણી, ગ્રહી બેઠા નિજજ મૂળને રે. ૨

હુવા હસ્તામળ સ્થામ સોહાગી, અનંત જન્મની આપદા ભાગી;
 સદ્ગુરૂથી ચૈતન્યતા જાગી, જીવનમુક્ત તેને જાણવા રે. ૩

તૃપ્ત ભયા જેણે દષ્ટ્યા તમાશા, અવાચ્ય વસ્તુ તેને શું કરે વાચા;
 ભોજલ સદ્ગુરુજને મળિયા સાચા, તે પોહોચી ગયા પરપ્રભને રે. ૪

અસલ પાણી રૂપને પામી જાય છે તેમ, અજ્ઞાન ઉપાધિથી આત્મા જીવપણુને પામ્યો છે તેને સદ્ગુરૂના શબ્દરૂપી તાપ લાગવાથી તે પોતાના અસલ આત્મા રૂપને પામી જાય છે એ ભાવ છે.

૧ મળ્યા ઇન્—ગુરુ દેવ મળ્યા એટલે મુક્તિનું ધર પ્રાપ્ત થયું. જ્યાંસે—જ્યાંથી. જે આત્મામાંથી જીવપણું પ્રાપ્ત થયું છે તે આત્મામાં પાછા તે ભળી જાય છે. તે દશામાં તેમને કાયા સંબંધી ક્લેશ વેઠવા પડતા નથી કે લવલેશ માયા તેમને વળગતી નથી કેમકે તેને પ્રેમનું ધર પ્રાપ્ત થયું છે.

૨ નેને ઇન્—જેમણે આત્માને દૃષ્ટિથી જોયો છે—જેમણે અનુભવ કર્યો છે તેઓ નિશાની આપે છે કે તે પરમ જ્ઞાન સ્વરૂપ તેજોમય છે, જેઓ પાર પૂજ્યા છે—જીવનમુક્ત થયા છે તેમની વાણી પ્રકટ છે, તથા તે વિશ્વની ચરાચર સ્થાવર જંગમ વસ્તુને જાણીને—તેનો ત્યાજ્યપણે નિશ્ચય કરીને પોતાના મૂળરૂપ આત્માને ગ્રહી બેઠા છે.

૩ હુવા ઇન્—સુંદરસ્થામ—આત્મારૂપ લગવાન જેમને હસ્તામળ—અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર થયા છે તેમની અનંત જન્મની—અનંત જન્મા લેવાની આપદા ભાગી—નાશ પામી છે.

૪ તૃપ્ત ઇન્—જેણે અજ્ઞાનદરૂપ તમાસો દીઠો છે તેઓ તૃપ્ત થયા છે—તેમને બીજાં વિષય સુખ તુચ્છ લાગે છે (અથવા જેમણે વિશ્વરૂપી

તિથિઓ.

૨:૩ ઘોળ.

- પ્રથમ મૂળ વિચાર્યની કે તું ક્યાંથી આવ્યો;
જેવડે આ જગત રહ્યું તેણું અન્યભાવ લાવ્યો ! ૧
- બીજા ચરાચર એક છે જડ ચૈતન્યમાં જો તે;
પ્રગટ દીસે પરમાત્મા અંતર આપોપુ ખોતે. ૨
- ત્રિગુણને અવસ્થા ત્રણ છે જગત્ત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તા;
તુરીયામાં જૈને તે જાણે મટે ધ્યેય ન ધ્યાતા. ૩

તમાસો દીકો છે—અનુભવ્યો છે તે તેથી એના ધરાઈ ગયા છે કે તેને ફરીને જ્ઞેવ:ને ઇચ્છતા નથી), પણ તે અહ્વાનંદ અવાચ્ય (ન કહી શકાય એવો) છે એટલે તેને વાચ્યા (અક્ષરાત્મક વાણી) શું કરે ?—શી રીતે કહી શકે ?

૧ તિથિઓ —પ્રત્યેક ચરણના આરંભમાં એકથી પંદર સુધી તિથિઓના અંક સુદ્રાવંકારની રીતે સુદ્રિત કર્યા છે, અને તે નિમિત્તથી ઉપદેશ કર્યો છે; બીજા ઘણા કવિઓએ તિથિઓ લખી છે તેમાં તિથિવાચક શબ્દોના અર્થ અહીંની પંકે ભિન્ન થતો નથી હોતો. માટે ભોજનની એટલી કારીગરી વિશેષ છે. પ્રથમ ઇ—ભોજને પોતાના શિષ્યને ઉપદેશ કરતાં કહે છે કે પ્રથમ તો તું એ પોતાનું મૂળ વિચાર્ય કે તું ક્યાંથી આવ્યો ?—તારી ઉત્પત્તિ ક્યાંથી છે? અર્થાત્ પરમાત્મા એજ તારું મૂળ ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, માટે તે તારું કારણ છે; અને કારણ એ કાર્યથી ભિન્ન નથી માટે તું પણ પરમાત્માથી ભિન્ન નથી. પણ તે પરમાત્મા કે જેનાવડે આ જગત રહ્યું છે—તેની સ્થિતિ ટકી-રહી છે—તેની સાથે તું તો અન્ય ભાવ—‘મારાથી તે જુદો છે’ એમ ભિન્ન-ભાવ લાવ્યો છે, એ આશ્ચર્ય જેવું છે ! અથવા એ તારી ભૂલ છે. (આ કડીમાં ‘પ્રથમ’ શબ્દવડે પેહેલી તિથિ—પડવાનો નિર્દેશ છે. અને એ રીતે, બીજા, ત્રિ, ચોથા, વગેરે શબ્દોથી અલગ તિથિઓનો નિર્દેશ સમજી લેવો).

૨ બીજા ઇ—ચરાચર (ચર-જંગમ + અચર-સ્થાવર) તું બીજા (ઉત્પત્તિનો હેતુ—પરમાત્મા) સર્વત્ર એકજ છે. તે ક્યાં છે ? જડ ઇ—સ્પષ્ટ છે. તે શી રીતે દેખાય ! પ્રકટ ઇ—સ્પષ્ટ છે. આપોપુ—અહંકાર. ખોતે—ખોવાથી.

૩ તું કહેશે કે મારા જેવા સંસારીને આત્માનું દર્શન કેમ થશે તો

ચોથા પદની સંજ્ઞા તે સિદ્ધો શિષ્ય પ્રીછે;
ગુરુગમ આવી કેને નવ કહે, તે આપોપુ ન ઇચ્છે. ૪

પંચમની બારિચેથી પેસતાં રૂંધ્યા દશ દરવાજા;
શૂન્યશિખર પર ચઢી ગયા વાજે અનહદ વાજાં. ૫

ખટપટ સર્વે ખૂટી ગઈ સુરતિ સેજે સમાણી;
અંતર લોચન ઉઘડ્યાં નિરખ્યા પુરૂષ નિરવાણી. ૬

સાંભળ: ત્રિશુલ ઈં—સત્વ, રજ, અને તમ, એ ત્રણ શુણ્ણને અતુકમે
જગત, સ્વપ્ન, અને સુષુપ્તા (સુષુપ્તિ), એવી ત્રણ અવસ્થાઓ સારાર
વળગેલો છે—તને (આત્માને) વળગેલો નથી. આત્માની તો તુરીયા (ચોથી—
નામ વગરની) અવસ્થા છે; જેનું ધ્યેય અને ધ્યાતાપણું મટી ન્દય છે તે,
તે અવસ્થામાં ભળી જાય છે. ધ્યાન કરવાના પદાર્થને ધ્યેય કહે છે અને
ધ્યાન કરનારને ધ્યાતા કહે છે. અર્થાત્ નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં તુરીયાવસ્થા પ્રાપ્ત
થઈ આત્મદર્શન થાય છે.

૪ ચોથા ઇં—ચોથા પદની સંજ્ઞા (નામ)—તુરીયાવસ્થા તે જે
શિષ્ય સિદ્ધો (સિદ્ધ થયો) હોય તે પ્રીછે (જાણે). ગુરુગમ ઈં—ગુરુગમ
(ગુરુથી પ્રાપ્ત થયેલું) જ્ઞાન જોને આની (પ્રાપ્ત થઈ) તે કેને (કોઈને) કાંઈ
કહેતો નથી, કે અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. તેને જોળખવાનું લક્ષણ તો માત્ર
એટલું જ છે કે, તે આપોપુ (હું—મારું) ઇચ્છતો નથી.

૫ પંચમ ઇં—પંચમની બારીએથી પેસતાં (પંચ પ્રાણદ્વારા દેહમાં
વાયુ દાખલ થતાં) યોગીએ દશ દરવાજા (દેહનાં દશ દાર) રૂંધ્યા—અંધ
કર્યા. પ્રાણાયામ કરીને સ્વાસ રોક્યો. અને પછી જ્યાં અનહદવાજાં વાગે છે
(કાન બંધ કર્યાથી જે અવાજ સંભળાય છે તેને અનહદ નાદ કહે છે.) એવા
શૂન્યશિખર ઉપર (જે અવસ્થામાં નિઃપ્રપંચ પરમાત્મરૂપ માત્ર ભાસે છે
તે અવસ્થામાં) ચઢી ગયા. અર્થાત્ જે પુરૂષો પ્રાણાયામ કરીને શૂન્ય સમા-
ધિમાં દાખલ થાય છે તેમને પરમાત્માતું રૂપ ભાસે છે.

૬ શૂન્યશિખર પર ચઢી ગયા પછી શું થાય છે, તે કહે છે: ખટપટ
ઇં—સ્પષ્ટ છે. સુરતિ—ગનની રૂપનાઓ. સમાણી—શાંત થઈ. અથવા
મનની વૃત્તિઓ! આત્મસ્વરૂપમાં એની મેજે સમાઈ ગઈ—લીન થઈ. પુરૂષ
નિરવાણી—નિર્વાણ (કેવલ્ય—મોક્ષ) રૂપ પુરૂષ (આત્મા) ને નિરખ્યા.

સાત દ્વીપને નવે ખંડનું નાટક નંબરે દેખું;
ચર્મચક્ષુ ટળી ગયાં એ અંતર દિલ પેખું.

૭

અષ્ટ કમળ દલ ઉપરે બોલે બોલણુહારો;
વસ્તુ ગત્યે વિવસી રહ્યો નામ રૂપથી ન્યારો.

૮

નવ તત્વનું વાસના મટી ગયું રામ મળતે;
સાધન સર્વે શમી ગયાં ત્રિવિધિ આંટી ટળતે.

૯

દશ મોટી મહંતની કેના કળ્યામાં ના'વે;
શબ્દવેધુ શ્રોતા ખરા એને અટકળ આવે.

૧૦

૭ સાત દ્વીપ ઈં—એ અવસ્થા પ્રાપ્ત થયા પછી સદળ જગત એ નાટક જેવું જેલરૂપ બાંધે છે અથવા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પછી તેને અંતરાય ટળી જવાથી દૂરની વસ્તુઓ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. અંતર ઈં—પ્રથમની અવસ્થામાં અને અમાધિ પછીની અવસ્થામાં એજ અંતર (તદ્વાવત) હું દિલમાં દેખું છું કે, મારાં ચર્મચક્ષુ જતાં રહ્યાં અને જ્ઞાનચક્ષુ પ્રાપ્ત થયાં; અથવા અંતર દિલ-મનમાં.

૮ અટ ઈં—આઠ દળ (પાંખડી)ના કમળ ઉપર રહેલો બોલણુહારો (બોલનારો)—આત્મા બોલે છે. યોગના ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે હૃદયમાં એક આઠ પાંખડીનું કમળ છે તેમાં આત્મારૂપી ભગવાન અગુપ્ત માત્ર પરિ-માણના વિરાગે છે. વસ્તુગત્યે—વસ્તુસ્વરૂપે—તત્વ રૂપે. વિવસી રહ્યો—શોભી રહ્યો.

૯ નવ ઈં—રામ મળવાથી નવ તત્વનું (પંચ ભૂતમૂલકમ્ અને ચાર અંતઃકરણનું) વાસનામય શરીર મટી ગયું. સાધન ઈં—રામ મળવાથી અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદેવ, એ ત્રણ પ્રકારની આંટી ટળી ગઈ અને તેથી પછી સર્વે સાધન શમી ગયાં—આત્માનું દર્શન થયું એટલે સાધનની જરૂર રહી નહિ.

૧૦ દશા—સ્થિતિ. ના'વે—ન આવે. શબ્દવેધુ ઈં—(શબ્દવેદુ) શબ્દને બાણુનારા એ ત્રણ ખરા—મોટા ખરા, પણ એને એ શબ્દવેતા શ્રેતાને અટકળ માત્ર આવે છે. અર્થાત્ તે તો માત્ર અનુમાન કરી શકે છે, કાંઈ મહંત (મહાપુરૂષો)ની પેઠે અનુભવ કરી શકતા નથી. તાત્પર્ય એ છે કે શાસ્ત્રથી

- એકી દશાના અનુભવી પ્રહ્લ નિરંતર ભાળે;
અદ્વૈત આતમ જ્ઞાનમાં લઈ આપોયું ગાળે. ૧૧
- બા'ર ને ગિતર સભર ભર્યો ક્ષણ નહિ ખામી;
આકાશની પેઠે આતમા વ્યાપક અંતરબદ્ધી. ૧૨
- તે રસ પ્રહ્લ અબર છે જીવે સો નર ભોગી;
પીવેગા શિર પરહરી પાક પીરકા છે ભોગી. ૧૩

જ્ઞાન મેળવવાવડે પરોક્ષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે પણ જેને પ્રત્યક્ષ આત્મજ્ઞાન થયું હોય તેમનેજ મહાપુરુષ કહેવા.

૧૧ એકાદશી તિથિના નિગિતથી મહાપુરુષનું વિશેષ લક્ષણ કરે છે; એકીદશા ઈ-તે એકબ (પ્રહ્લમય) દશાના અનુભવી હોય છે અને તેથી તે નિરંતર પ્રદાને જુઓ છે તેમને સદા સર્વદા સર્વત્ર પ્રહ્લ પ્રતીત થાય છે. જડ વસ્તુઓમાં પણ જે તત્ત્વજ્ઞાનના બળથી કારણ રૂપે આત્માનેજ દેખે છે. અદ્વૈત ઈ-વળી તે અદ્વૈત સ્વરૂપ આત્મજ્ઞાનમાં મનની વૃત્તિઓને લેઈને આપોયું (અહંગમત્વ) ગાળે છે-તજ દે છે. સર્વત્ર એક આત્માજ છે; 'હું' નથી અને 'મારું' પણ નથી. ('એકીદશા' શબ્દવડે એકાદશીનો ક્રમ સચવાતો જાયવો).

૧૨ બારસ તિથિને સૂચવતાં બાર શબ્દના નિગિતથી ભોજો આત્માની વ્યાપકતા વર્ણવે છે: બાર ઈ-સ્પષ્ટ છે. બાર-ગાદાર. સભર-સજડ-ધટ. ક્ષણ નહિ ખામી-લગાર જેટલી પણ તે વ્યાપકતામાં ખામી નથી-લગાર પણ અવકાશ ખાલી નથી.

૧૩ તે રસ ઈ-તે પ્રહ્લપી રસ અબર-ન પચે એવો છે, તેને જે જીવે તેને ભોગી જાણવો. તે રસના ભોગી કોઈક વિરક્તા પુરુષો છે તેઓ પોતાના શિરને પરહરીને (તજને)-માથું વેગળું મૂકીને પીવેગા-પીશે. અર્થાત્ માથામાંથી મમત્વ છોડવું એ માથું દૂર મૂકવા જેવું છે-અથવા યોગ સાધના કરવી એ પણ તેવું જ છે. એમ કરતાં કદાચ સાધન બળથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તો તેને નિરંતર ટકાવી રાખવું એ તો કોઈકથીજ શક્ય છે. કેમકે વૃત્તિઓ બહિર્મુખ થતાં તે પાછો વ્યવહારની બળમાં ફરાય છે. અથવા યોગ બળથી સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ તેની દરકાર ન કરીને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તથા તે પ્રાપ્ત થયા પછી સર્વ સામર્થ્ય છતાં પણ જડ ઉન્મત્ત સરખી દશામાં પ્રારબ્ધ

ઐદે લોકની સુખ સંપદા સ્વપ્ના સમ લેખે;
ત્રિવિધિ તાપની આપદા શેષ ખજા લગી દેખે.

૧૪

પુન્ય કરીને પામવું અંતે પાછું પડવું;
કર્મ ધર્મથી ન્યારા રહી નામ નિશાને ચડવું.

૧૫

ભોગ ભોગવી જૂઠવું, એ કોઇ વીરલાયીજ અને એવું છે. (બ્રહ્માનંદમાં મગ્ન થયેલો ભોજભક્ત ' પીવેગા ' વગેરે હિંદીરૂપ વાપરે એ દોષ નથી).

૧૪ આત્મજ્ઞાનીનો વૈરાગ્ય વર્ણવે છે: ઐદે ઇં—સ્પષ્ટ છે. ઐદે લોક—અતળ, વિતળ, સુતળ, મહાતળ, તળાતળ, પાતાળ, અને રસાતળ, એ સાત નીચેના, તથા ભૂલોક, ભુવલોક, સ્વલોક, મહલોક, જનલોક, તપોલોક, સત્યલોક, એ સાત ઉપરના મળીને ઐદ લોક. સંપદા-સંપત્તિ. ત્રિવિધિ ઇં—અધ્યાત્મ આદિ ત્રણ પ્રકારના તાપની આપદા કૌથી રસાતળના શેષ નાગથી તે રૌથી ઉપરના સત્ય લોકમાંના બ્રહ્મા લગીને છે, એમ તે જ્ઞાનદૃષ્ટિથી દેખે છે. અર્થાત્ કોઇ પણ લોકનું અશ્વર્ય તેને લોભાવી શકતું નથી.

૧૫ પુન્યમનો ક્રમ જાળવતાં તેને મળતો પુન્ય શબ્દ મૂકી તે દ્વારાં સંસાર સુખની અનિલતા બતાવે છે: પુન્ય ઇં—પુન્ય (પુણ્ય) કરીને સ્વર્ગાદિ લોકમાં તેનું ફળ પામવું અને અંતે (પુણ્ય ભોગવાઈ રહેવારે) પાછા (કર્મ ભૂમિમાં) પડવું (અવતરવું). અર્થાત્ સ્વર્ગાદિ ભોગ પણ વિનશ્વર છે માટે કર્મ અને ધર્મથી ન્યારા (જૂદા) રહીને નામના નિશાન ઉપર ચઢાઇ કરવી-હરિ નામની ભક્તિ કરવી. આત્મરૂપ હરિના નામની ભક્તિ કરતાં કાળાંતરે તન્મયતા પ્રાપ્ત થઇ આત્મદર્શન થાય છે, તે સકામ કર્મ ધર્મથી થતી નથી માટે સકામ કર્મ ધર્મ તજવાં એમ કહ્યું છે: સ્વાભાવિક કર્મ ધર્મ તો દેહ ધારીથી તજ્ય એમ છેજ નહિ, માટે તેનો લાગ કરવાનું કહ્યું છે એમ ન સમજવું. શાસ્ત્રોમાં, નિત્ય, નૈમિત્તિક, અને કામ્ય, એ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મ કહ્યાં છે. જે કર્મ નિરંતર અવશ્ય કરણીય છે તે નિત્ય-કર્મ કહેવાય છે, કોઈ નિમિત્ત પ્રાપ્ત થયાથી જે અવશ્ય કરવું પડે તે કર્મ નૈમિત્તિક, અને જે કર્મ કોઇ કામના (ધનાદિ વિષય વાસના) ને આધીન થઇને કરવું પડે તે કામ્ય કર્મ જાણવું. એમાંનાં પેહેલાં બે તો કરવાંજ પડે છે; માટે ભોજએ જે કર્મથી ન્યારા રહેવાનું કહ્યું છે તે કામ્ય કર્મ વિષેજ સમજવું. અથવા, કર્મ કરતાં છતાં પણ તેને વિષે આસક્તિ ન હોવી એજ ન્યારાપણું છે.

સોળે કળા શ્રીકૃષ્ણની જેણે નયણે નરખી;
 જાનલ કે' સદ્ગુરુ ભેટતાં રહ્યા હૈયામાં હરખી.

૧૬

સાત વાર.

રવિગુરુ ઉઝ્યા ને ગઇ રાતડી મારૂ ઘટ અજવાળ્યું;
 અજ્ઞાન તિમિર ઉડી ગયુ રૂપ સચ્ચિદાનંદ ભાળ્યું.

૧

સોમે મન સેજે શીતળ થયું જાળખ્યા અંતરજભી;
 આનંદ ઘન ઉઝ્યો મારા ઉરમાં વિષય વેદના વામી.

૨

મંગળિક વસ્તુ મોહનમણિ, તે તો પ્રગટ પેખ્યા;
 જાગરાણ જપ તપ કરે તે હરિ નજરે દેખ્યા.

૩

પુદ્ધિ ખૂડી જાય ખોલતાં ભાળી ભેચક થાવે;
અખંડ જોત્યું ઉદ્યતન્યું કાંત્યું કે'વામાં નાવે.

૪

બૃહસ્પતિને રતિ કામની કોટિ સૂરજની શોભા;
શારદ શેષ મહેશજી નિગમ નેતી કરી ઉભા.

૫

સુકૃત હોય જેનાં સામઠાં જો પર્યનાં જાગે;
હરિગુર સાધુના સંગથી સોહંપદ મુલમ લાગે.

૬

કૃતકૃત્યતા વર્ણુ છે: મંગલિક ધ૦-મંગલિક (માંગલિક) વસ્તુરૂપ જે મોહનમણિ (હરિ) છે, તે તે મેં પ્રકટ પેખ્યા-તેનો સાક્ષાત્ અનુભવ કર્યો. જાગરણ ધ૦-જેને પ્રાપ્ત કરવાને અર્થે જાગતા શોક જાગરણ, જપ અને તપ આદિક કર્મ કરે છે તે હરિ મેં ગુરૂ પ્રતાપથી નજરે દેખ્યા. તાત્પર્ય કે ગુરૂ પાસેથી આત્મજ્ઞાન મેળવવા શિવાય જાગરણ, પ્રતાદિકથી આત્માનું દર્શન થતું નથી.

૪ કમપ્રાપ્ત પુષ્પવારને સૂચવતા પુદ્ધિ શબ્દથી આરંભી આત્માનું વર્ણન કરે છે: પુદ્ધિ ઈ૦-જેના વિષે વર્ણન કરતાં પુદ્ધિ ખૂડી જાય-પુદ્ધિ જેતું વર્ણન કરી શકે નહિ, તથા જેતું રૂપ જેતાં પ્રાકૃત મનુષ્ય ભેચક (ભયથી ચકિત) થાય (જુવો ગીતા-વિશ્વરૂપ દર્શન. અર્જુન વિશ્વરૂપ જેઘ્નને કહે છે કે, “અદૃષ્ટર્પૂર્ણહૃદિતોસિદ્ધામયેનચપ્રવ્યથિતમનોમે— પૂર્વે કોઈ વખત નહિ જોયેલું આ તારું રૂપ જેઘ્નને મારાં રૂપાં ઊભાં થાય છે તંથા ભયથી મારું મન આતિ કંપિત થાય છે. ”) એવું એ રૂપમાં શું છે કે વર્ણ્યામાં નથી આવતું તથા જે જેઘ્નને ભયથી ચકિત થવાય છે? આ વિષે દિગ્દર્શન કરાવતાં ભોજને કહે છે: અખંડ ઈ૦-ત્યાં અખંડજ્યોત્યું (જ્યોતિઓ) ઉદ્યતન્યું (ઉદય પામી છે), અને તેની કાંત્યું (કાંતિઓ) કહેવામાં ન આવે એવી છે.

૫ ગુરૂવાર દારા વિશ્વરૂપ વર્ણુ છે: બૃહસ્પતિ ધ૦-તે રૂપની શોભા બૃહસ્પતિના જેવી (વિદ્યામાં), રતિ અને કામના જેવી (સુદરતામાં), અને કોટિ સૂરજ જેવી (પ્રકાશમાં) છે. ઐશ્વર્ય-મહત્તા વર્ણુ છે: શારદ ધ૦-શારદ (ચરસ્વતી), શેષ, અને મહેશજી (શિવજી) તથા નિગમ (વેદ) પણ નેતિ નેતિ-નથી વર્ણ્યામાં આવતું એમ કરીને-ઉભા.

૬ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પૂર્વ જન્મના રૂડા સંસ્કારથી થાય છે તે વિષે ગુરૂવારના કથન દ્વારા કહે છે: સુકૃત (ગુરૂવાર સમજી લેવો.) ધ૦-જેનાં

તેને સૂઝે ત્રણ કાળની ગદ્ય, થાય ને થાવે રે. એવા૦ ૨
 પરા પશ્યંતિ મધ્યમા વૈષ્ણરી વાણ્યો, વાતું લાવે રે;
 વિહંગમ પુરૂષ ત્યાં મળ્યા મન, વાણી ન જાવે રે. એવા૦ ૩
 જેને ધ્યેય ધ્યાતા નહિ દ્વૈતપણું, તદરૂપ કા'વે રે;
 તત્ત્વદર્શી નિત્ય આપમાં ઉપનિષદ ગાવે રે. એવા૦ ૪
 સન્માન નિરાદર સમતોલે ચંદન કોઈ, છાર ચઢાવે રે;
 દહ છતાં વિદેહ છે કાંઈ, આવે ન જાવે રે. એવા૦ ૫

કહેછે: એવા ઈ૦—સ્પષ્ટ છે. કલ્યામાં—ઓળખ્યામાં. અનુભવી ઈ૦—
 એવાને તો જે તેવાનો (અથવા આત્માનો) અનુભવી હોય તે ઓળખે
 અથવા કાં તો તેમની ગતિને બીજો ગોવિંદ (ઈશ્વર) પાવે (પામે-જાણે).

૨ અંતર લોચન-જ્ઞાન રૂપી. શાન-સમજણ-ઈસારો. તેને ઈ૦—
 તેવા જીવન્મુક્તને ત્રણ કાળની જે વાત ગદ્ય (ભૂત) થાય (વર્તમાન)
 અને થાવે (ભવિષ્ય) તે સઘળી સૂઝે છે, કેમકે તેનાં અંતલોચન ઉઘડ્યાં છે.

૩ વાચકજ્ઞાનીની સિદ્ધિ થતી નથી તે વિષે કહે છે: પરા ઈ૦—પરા
 (મહા કારણ દેહ સંબંધી વાણી-જેમાં આનંદનો અનુભવ માત્ર બતાવી
 શકાય છે) પશ્યંતી (કારણ દેહ સંબંધી વાણી-જેમાં અજ્ઞાનનો અનુભવ માત્ર
 બતાવી શકાય છે), મધ્યમા (સૂક્ષ્મ દેહ સંબંધી વાણી-જેમાં સ્વપ્નનો
 અનુભવ બતાવી શકાય છે-જે મનોમય વર્ણાત્મક ઉચ્ચારી શકાય છે),
 વૈષ્ણરી (સ્થૂળ દેહ સંબંધી વાણી-જે કંઠ તાલવાદિસ્થાનથી વર્ણાત્મક ઉચ્ચારી
 શકાય છે), એ ચારે પ્રકારની વાણીઓ તો માત્ર વાતું (વાતો) લાવે છે
 એ ચારેવડે વર્ણન માત્ર થઈ શકે છે, પણ જ્યાં મન અને વાણી જઈ શકતી
 નથી ત્યાં વિહંગમ પુરૂષ (વિહંગમ માર્ગે જનારા—જીવન્મુક્ત પુરૂષ) મળ્યા
 છે—તેઓ તો મનવાણીને અગમ્ય એવા આત્મપદને પામેલા છે.

૪ જેને ઈ૦—જે જીવન્મુક્ત પુરૂષોને ધ્યેય (ધ્યાન કરવા યોગ્ય વસ્તુ)
 અને ધ્યાતા (ધ્યાન કરનાર પુરૂષ) એવું દ્વૈત—બેપણું છે નહિ, પણ જે
 તદ્રૂપ (આત્મરૂપ) કહેવાય છે. તત્ત્વદર્શી ઈ૦—તત્ત્વદર્શી પુરૂષો નિરંતર પોતા-
 ના અંતરને વિષે ઉપનિષદો ગાય છે—ઉપનિષદ્ધારા બ્રહ્મનું કથન કરે છે.

૫ જીવન્મુક્તની સમતા વર્ણે છે: સન્માન ઈ૦—જેને સન્માન અને

જેને નિર્ગુણપદ નિશ્ચે થયું એક, અનન્યભાવેરે;
સંઘ ત્યાગી સદા સુખિયા જન્મ, માર્ગમાં ના'વે રે. એવાં ૬
આવા મુક્ત જો મળે તો મન, ઠીક ઠેરાવે રે.
તો અગમ નિગમને તે સુગમ દેખાડે, ભવપારકરાવે રે. એવાં ૭
જેને બંધ ન મોક્ષ મટી ગયા આપ, ધૃષ્ટિએ આવે રે;
એવા ભોજલ વેતા બ્રહ્મના અંતે, બ્રહ્મ સમાવે રે. એવાં ૮

પદ. ૩ જી.

એક સમે કાંઈ ઉઠવજીને, કહે છે કૃષ્ણ મોરાર રે;
વેગે પધારો વ્રજમાં મુને, સાંભરી નૌતમ નાર રે. એકં ૧
સોપરી રથ સાબધો કીધો, ઘેરીને નીકળ્યા બા'ર રે;
પવન વેગે પો'ચતા હવા, ગોકુળિયા મોઝાર રે. એકં ૨
મલાતે ગોપી પૂછ્યા લાગી, કોણ છે નંદદાર રે;
કૃષ્ણ સમાચાર સાંભળી આવી, ઊભિયું ઘરોઘર રે. એકં ૩

નિરાદર એ જાને સમ તોલે (સમાન) છે અને કોઈ ચંદન ચઢાવે કે ધાર
(રાખોડી-ધૂળ) ચઢાવે તે પણ સમતોલે છે. દેહ ઈં—તેમને દેહ છે એમ
છતાં તેઓ વિદેહ (દેહ રહિત) છે એમ જાણવું; કેમકે તેમને મતે બ્રહ્મવ્ય-
તિરિક્ત કાંઈ ન હોવાથી કાંઈ આવતું નથી—કે જતું પણ નથી—મરતું નથી
કે જન્મતું નથી—ઉત્પન્ન થતું નથી કે વિનાશ થતું નથી.

૬ જેને ઈં—જેને એક નિર્ગુણ પદનો અનન્યભાવે નિશ્ચય થયો હોય
એક નિર્ગુણ (સત્વાધિ ઉપાધિ રહિત બ્રહ્મ વિના બીજું) કાંઈ છે નહિ એવો
જેને નિશ્ચય થયો હોય, તે સંઘ (પંચકલેશાદિ સમુદાયને—અથવા સંસારીઓ-
ના સમુદાયને) તજીને સદા સુખીઆ થાય છે તે ફરીને જન્મ મરણમાં આવ-
તા નથી—ફરી તેમને જન્મવા મરવાનું મટી જાય છે.

૭ અગમ નિગમ — આગમ (શાસ્ત્ર) અને નિગમ (વેદ) નો અર્થ તે
સુગમ (સારી રીતે સમજાય તેમ) દેખાડે. અથવા અગમ(નિગમ — ભૂતભ-
વિષય બધું કહી દેખાડે. ભવપાર કરાવે—સંસાર સમુદ્રને તરાવે.

૮ બંધ — સંસારરૂપ. બ્રહ્મ સમાવે — બ્રહ્મમાં સમાય.

૧ નૌતમ—મુદર-અતિ ઉત્તમ. ૨ સોપરી—સર્વોપરી. સાબધો—તૈયાર
('સાવધ') ઉપરથી. ૩ ઊભિયું—ઊભી રહીઓ. ઘરોઘર—ઘરોઘરથી.

ગદગદ કંઠે ગોપિયું ખોલી, લોચન ભરી વાર રે;
કાગળ અમને કહી સંભળાવો, આજસો મા લગાર રે. એકં ૪
વળતા ઉઢવ એમ ખોલ્યા તમે, સાંભળો સમાચાર રે;
ભોજલનો સ્વામી કે'ન્નેગ લિયો તો, દિલમાં હોય દિદાર રે. એકં ૫

પદ. ૪ થુ.

ઉઢવજી ભલે આવિયા રે તમે, સારો સંદેશો લઇ રે;
હરિકેરા હાથનો તમે, કાગળ લાવ્યા સહી રે. ઉઢવં ૧
એ માન્ય લખ્યું તે અમે કરશું, નેગણુ થાશું જઇ રે;
કુખજીકેરા અંગની મૃગ-છાલા જાને દઇ રે. ઉઢવં ૨
ભગવાં પે'રીને ભજન કરશું, વનમાં જાશું વધ રે;
જાદુગારી જો મળી મારું, કાળજી કાઢી ગઇ રે. ઉઢવં ૩
લંભેરી જોણે ભોળવી રાખ્યા, ભૂધરજીને લઇ રે;
તે દહાડાના ત્રિકમજી ફરી, વનમાં આપ્યા નહિ રે. ઉઢવં ૪
અમે અખળાએ આમ ન જાણ્યું, ને વાટડી જોતી રહી રે;
માવજી પિતા મેળવ્યાં રહ્યાં મારાં, મોઢાં મૂઢાં મહી રે. ઉઢવં ૫
પ્રાણપતિશુ પ્રીતિ બંધાણીને, થાવી હતી તે થઇ રે;
ભોજલના સ્વામીને જઇને કે'ન્ને જ, શું આવ્યાં તા કહી રે. ઉઢવં ૬

૪ વાર-પાણી. ગોપિયું- ગોપીઓ. આજસો મા-આજસ કરશો નહિ
-આનાકાતી કરશો નહીં.

૫ ભોજલ ઇં-ભોજલના સ્વામી કૃષ્ણે એમ કહ્યું છે કે જો તમે નેગ
લિયો-નેગ ધારણ કરો-અંતદષ્ટિ કરો તો તમને તેના દિદાર (શરીરનાં દર્શન)
દિલમાં જ હોય-થાય. પદનું તાત્પર્ય એ છે કે ગોપીઓ જેવો પ્રેમ થવા પછી
ધ્યાન કરનારને હરિનાં દર્શન હૃદયમાં જ થાય છે.

૨ એ ઇં-એ લખ્યું છે તે અમે માન્ય કરશું, એ અન્યથા. કુખજી ઇં-
નેગણુ તો થઈએ પણ મૃગછાલા જોઈએ મારે 'કુખજીના અંગની મૃગછાલા
આપી જાને, એમ કહીને ગોપીઓએ કુખજી પ્રતિ સપત્નીપણું બતાવી આપ્યું
છે. ત્રીજી કડીમાંના 'જાદુગારી ઇં'- વચનથી એ વાતને ટેકો મળે છે.

૩ જાદુગારી - (કુખજી). ૫ મા'વજી-કૃષ્ણજી. મહી-દહી.
૬ થાવી ઇં-થવાનું હવું તે થયું-બનવા-કાળ તે બન્યું.

પદ. ૫મું.

ઉઠવજી મેલ્યાં એકલાં રે હવે, કેમ કરી રે'વાય રે;
 વિન્નેગિયાની વારતા બીજા, કિયા આગળ કે'વાય રે. ઉઠવ૦ ૧
 ગોકુળિયું તો ગોવિંદ વિના, જોરડ ખાવા ધાય રે;
 જીવાણ વિના જીવણું એ તો, જીવ સમો દિન જાય રે. ઉઠવ૦ ૨
 ત્રેહેવતીને વિવાદ ન સૂઝે જેના, દિલમાં લાગણ દા'ય રે;
 પ્રીતવછોયાં પ્રેમદા જેના, વાદમાં લાગલ ધાય રે. ઉઠવ૦ ૩
 અમે સાના મેવા લાવતાં વાહાલો, ખાતે કરીને ખાય રે;
 વચને વારતાં વિદ્યો જો જો, જાણતા નહિ નંદરાય રે. ઉઠવ૦ ૪
 શીદ આવો છો શેરીએ અમને, કે'તાં જશોદા માય રે;
 મોહનજીને મળવા ખાતર, કરતાં કોટિ ઉપાય રે. ઉઠવ૦ ૫
 મળવા ખાતર મા'વને જતાં, ગોંદરે દા'વા ગાય રે;
 બોબલના સ્વામીને ભેટીએ ત્યારે, આનંદ ઉચ્છવ થાય રે. ઉઠવ૦ ૬

કીર્તન.

પદ. ૧ લું.

તાડું મુંદર વદન નીહાણું રે, વા'લા રે,
 નીરખું નંદજીના લાલા રે. ટેક
 જાગૃત સ્વપ્ન મુદ્રિતમાં હું તો,

૨ જોરડ-ધર. ૩ ત્રેહેવતી-વિરહ વતી. લાગણ-લાગ્યો. દા'ય-દાહ
 -અગ્નિ. પ્રીતવછોયાં-પ્રીતિના વિચ્છેદ (વિરહ) વાળાં. પ્રેમદા (પ્રમદા)-
 સ્ત્રી-ગોપીઓ. જેના ધન-જેના વાદમાં ધાય (ધા) લાગલ (લાગેલા) છે.
 અર્થાત્ અમે તમારી સાથે વાદ શું કરીએ ? કુળજીના વિરહથી અમારા
 વાદમાં ધા લાગ્યો છે. અગરો વાદ નરો પાડ્યો છે. તરુ અલગ અમને
 ગમતું નથી.

૪ સાના-જાના. વચને ધન-વિદ્યને અમે વચનથી વારતાં કે જો જો,
 નંદરાય જાણે નહિ. ૫ ગોંદરે-પાદરે. ઉચ્છવ-ઉત્સવ.

- મૂર્તિ મનોહર લાળું રે; -
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૧
- તાઈં સુંદર વદન લાજ મરજદનું કાજ નહિ,
મારે હું તો પ્રેમેશુ પલવટ વાળું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૨
- લાડીલા તારાં લટકાં જોધને હું તો,
કામ કલ્પનાને વાઈં રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૩
- ચરણકમળ મારા ચિત્તમાં ચિત્તવતાં,
હું તો ત્રિવિધ તાપને ટાળું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૪
- ભોળે ભગત કહે ભાવે શુ ભજ્યો,
તો અંતરમાં અજવાળું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૫

૧ સુધુમ્ભિ—અજ્ઞાનમય નિદ્રિત અવસ્થા. સુધુમ્ભિમાં જ્ઞાન હોતું નથી માટે મૂર્તિ ભાળવાનો સંભવ નથી, પણ આ સ્થળે સુખરૂપ જ્ઞાનમૂર્તિ સમજવી. સુધુમ્ભિમાં થયેલા સુખનું જ્ઞાન જાગૃતાને જણાય છે માટે તે સુખરૂપ તો છેજ અને એ સુખ એજ પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે.

૨ સુંદર ધૃ—તાઈં સુંદર વદન (જોવાને) લાજ અને મરજદનું કાજ નથી. અર્થાત્ લૌકિક લાજ મર્યાદામાં રહેનારથી હરિ ભક્તિ તદ્રૂપપણે અનતી નથી કે તેને વૈરાગ્ય પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. પલવટ—છેડો નાખવો—કેડ બાંધવી.

૩ લટકાં ઈ—વિધ વિધ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લય કરવા રૂપ લટકાં જોધને અને વૈરાગ્ય થઇ આવેછે અને તેથી મારી કાયકલ્પના શમીજાય છે. બીજો અર્થ સ્પષ્ટ છે.

૫ ભજ્યો—શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન કરીએ તો અંતરમાં જ્ઞાનરૂપી અજવાળું થાય.

પદ ૨ જી.

ભૂધરભક્તિ સદા મન ભાવે રે,
વાહો રે નંદ ઘેર ઘેનુ ચરાવે રે. ટેક.

અકળ સ્વરૂપ અખંડ અવિનાશી તે,
ગૌધન કે સંગ આવે રે;
વાહો રે નંદઘેર ઘેનુ ચરાવે રે. ૧

કોટિ કોટિ શ્રદ્ધાંકુશ કરતા,
તાકું જ્યોત્સનામતિ ગોદ ખેલાવે રે;
વાહો રે નંદઘેર ઘેનુ ચરાવે રે. ૨

શુક શારદ નારદ જશ ગાવે તે,
હરિ વિનતાને હાથ વેચાવે રે;
વાહો રે નંદઘેર ઘેનુ ચરાવે રે. ૩

શિવને વિરંચી જકો પાર ન પાવે,
તે ઉચ્છિષ્ટ આહિરનું ખાવે રે;
વાહો રે નંદઘેર ઘેનુ ચરાવે રે. ૪

શેષ સહસ્ર યુધ્ધ રટત નિરંતર,
જકું નિગમ નેતિ નેતિ ગાવે રે;
વાહો રે નંદઘેર ઘેનુ ચરાવે રે. ૫

ભોજ ભગત કહે ભાગ્ય જો નો,

૧ આ પદનો વેદાંત પરત્વે અર્થ કરવો હોય તો ભૂધર-પરમાત્મા, નંદ-અહંકાર, યજ્ઞોત્સના-યુદ્ધિ, ગૌધન-ઈંદ્રિયો, વિનતા (ગોપીઓ)-મનની વૃત્તિઓ, એમ કલ્પના કરવાથી સુગમ થઈ જશે. આત્મા અહંકાર-વડે જીવ બાવને પામે છે અને પછી તેની આજ્ઞાથી ઘેનુરૂપ ઈંદ્રિયોને ચરાવે છે-પુષ્ટ કરે છે. તે જીવને યુદ્ધિ રમાડે છે તેમ રમે છે, મનોવૃત્તિરૂપી ગોપીઓ તેને નચાવે છે અને પોતાનો કરીને વેચે છે.

૫ નિગમ-વેદ. નેતિ નેતિ-નહિ, નહિ, એ પ્રમાણે-જો જોઈ શકાય-સાંભળી શકાય કે કલ્પી શકાય તે શ્રદ્ધા નથી.

મનવાસીને લાડ લડાવે રે;
વાહાલો રે નંદધેર ઘેનુ ચરાવે રે.

પદ ૩ બ્ધ.

કાંઈ કામ ન સુઝે માડી રે,
મોહનમાયા લગાડી રે. ટેક

હું તો સુતી'તી અપને જીવનમાં,
વાહાલે મધુરીશી મોરલી વળડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

શુદ્ધ બુદ્ધ ભૂલી મારી મુરતિ લોભાણી,
હું તો કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરતી દાડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

છળીલા સાથે મારો સનેહો બંધાણો,
ચાલી સંસારની લાજ સર્વે છોડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

સહુ સાથે પ્રીતિ મેં તો સામટી ત્રોડી,
એક જગના જીવન સાથે જોડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

અધ ઘડી મન માફ અળગું ન થાયે,
જેમ ચકોરે સુરતાને જોડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

આણુ તેડ્યો આવે મને પરાણુ જોડાવે,
વાહાલો દર્શન દીચે દાઢી દાઢી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

પ્રીત કરે તેના કેડ ન મેલે એવો,
છળીલો છેલ્લ અનાડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

ભોળે ભગત કહે ગુરુ પરતાપે,
વા'લે વનમાં રાસ રમાડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૮

પદ ૪ થું.

સંગે વલસી રહી વ્રજનારી,
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી. ટેક.
સુરનર મુનિકેશ સ્વપ્નમાં નાવે,
તુંકું ગ્વાલન દત હે ગારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૧

વેદ નિપેધ કરી એવી નારી,
તો એ રહી કૃષ્ણ કારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૨

તરણીના તત્વમાં પ્રત્તા નેવા ભૂલ્યા,
જેણુ વેદ તો મેલ્યા'તા વિસારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૩

જીવતિ કે જીવ વિચે મનમોહન,
વાહાલો ત્રિકમ લેત હે તારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૪

દેવના દેવ ત્યાં દીન થયા છે,
એવી પ્રીતકી રીત હે ન્યારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૫

૧ વલસી—શોભી. સુર—દેવ. નર—મનુષ્ય. તુંકું (તોડો)—તને.
ગ્વાલન—ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓ. ગારી—ગાળ.

૨ કારી ૪૦—હે કૃષ્ણ તોય તારે તો કારી (કાળી) કુખળ રહી—તે
એને તણ નહિ. ૩ તરણીના તત્વમાં—સ્ત્રીના મોહમાં. ભૂલ્યા—સરસ્વતી
પાછળ દોડ્યા સારે.

૪ તારી—તાળી. ૫ દીન—આધીન (ગોવાલણેને). ન્યારી—જુદી.

ઋષિપત્નિ હરિરૂપ લોભાણી,
ઓલ્યા અટકી રહ્યા આચારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

અરસ પરસ આનંદધન વરસત,
વા'લો વિહરત કુંજ વિહારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૭

બોળે ભગત કહે ગુરુ પરતાપે,
વા'લો ભૂધર સદા બ્રહ્મચારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૮

ઘોળ.

૫૬ ૧ લું.

ત્રેં તો પેહેરી પટોળી ત્રેમની નિશાની નિત્યે રે;
વાહાલો આવી વશ્યા મારા ઉરમાં પૂર્વની પ્રીતે રે.

૧

સખી સ્નેહ બંધાણો મારે શામશુ મોહનને મળવા રે;
વા'લો વિદ્યા ન મેલે વિદ્યલો છબીલો છળવા રે.

૨

હું તો વેગે લેઉં હરિનાં વારણાં લક્ષ્મીવર લાધ્યો રે;

૬ ઋષિપત્ની—કૃષ્ણે જ્ઞેમની પાસે ખાવાતું માગવા ગોપને મોકલ્યા હતા તે. ઓલ્યા આચારી (યજ્ઞ કરતા હતા તે આચારવિચારવાળા ઋષિઓ) અટકી રહ્યા છે—હરિને પામ્યા નહિ.

૭ આનંદધન—આનંદ રૂપી મેઘ. વિહરત—વિહાર કરે છે. ૮ બ્રહ્મચારી—ગોપાંગનાઓ સાથે રમતાં છતાં કૃષ્ણ બ્રહ્મચારી હતા એ વાત ભાગવતાદિકમાં પ્રસિદ્ધ છે. આત્મજ્ઞાન પરત્વે, સંસારમાં અભિમાન છોડીને સ્વધર્મ માત્ર સમજીને કાર્ય કરનારને તે તે કાર્ય બંધનરૂપ થતાં નથી, એવી શિક્ષા આવડે બોળે આપે છે.

૧ ત્રેમની નિશાની—ત્રેમ રૂપી કેફની પટોળી. પૂર્વની પ્રીતે—પૂર્વના સંસ્કાર બળથી. ૨ વિદ્યા—કૃત્રિવિદ્યા.

- મારાં મનના મનોરથ પૂરિયા બહુ પ્રીતે મન બાંધ્યા રે. ૩
- એવાં કુંડળ લળદે કાનમાં મેં તો દેવને દીઠા રે;
- મારે મંદિર પધાર્યા માંવણ પલંગ પર બેઠા રે. ૪
- હું તો હિંચોળું દારીએ હીરની સેજલડીચે સૂતા રે;
- મને કીધી સમોતી સંસારમાં જીવન સામું જોતાં રે. ૫
- સખી ચરણ નિહાળ્યા મારા શામના અંતરની આશે રે;
- મેં તો ગુંજ કરી ગોવિંદશુ મારા પિયુજની પાસે રે. ૬
- મેં તો અમર ધ્રાણીને ઝાળખ્યા ચરણે શિરનામી રે;
- મારે રોમે રોમે હરિ રમી રહ્યા કાણુ નહિ ખામી રે. ૭
- એવી મેં કરી છે મુજ ઉપરે હું પૂર્ણ સુખ પામી રે;
- એવા ગુરને પરતાપે આવી મળ્યા ભોજ ભક્તનો સ્વામી રે. ૮

પદ ૨ જી.

- મારું મન મોહન સાથે મોહ્યું રે;
- નિદ્રામાંથી જાગી જીવન સામું જોયું રે. ૧
- કાખ્યાં મારાં કોટિ કરમ અપરાધ રે;
- છૂટયો ત્યારે દૈવરેતાણો વિખવાદ રે. ૨

૩ બહુ ઈ—બહુ પ્રીતથી તેને મેં મનમાં બાંધ્યો છે. ૫ સમોતી—સન્માન પામતી. ભાગ્યશાળી.

૬ અંતરની આશે—હૃદયમાંની ઇચ્છાથી. (ઉપલદ—મન વિના નહિ) ગુજ—ગુણ વાત—છાની વાત. પિયુજ—(ગોવિંદ).

૮ ગુરને પરતાપે—ગુરની કૃપાથી આત્માનો અતુલ્ય થવાથી જે સુખ થાય છે તેનું આ પદમાં વર્ણન છે. સુમુક્ત્યુદ્ધિ એ સ્ત્રી છે; આત્મા એ ગોવિંદ છે; આત્માનંદનો અતુલ્ય એ તેની સાથે રમણુ છે.

૧ નિદ્રા—સંસારની મોહરૂપી નિદ્રા. જીવન સામું જોયું—આત્મજ્ઞાનની સન્મુખ થયો. કાખ્યાં ઈ—જ્ઞાનરૂપી અગ્નિવડે અનેક જન્મનાં પાપ બળી બળે છે એમ શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે. “જ્ઞાનાગ્નિદગ્ધકર્માણિ”—ગીતા.

૨ છૂટયો ઈ—દૈવ (પૂર્વકૃત કર્મના યોગ) થી ઉપજેલો વિખવાદ છૂટયો.

ગુરુજીએ સાન કરી સમજાવ્યા;	
મહામંત્ર શ્રવણે લઇને સુણાવ્યા.	૩
મટી હવે મરણ જન્મની મેખ રે;	
એ નામથી નાસે વિધન અનેક રે.	૪
ઘડીએ ને વારે પળમાં પ્રભુને સંભારે;	
આવો રૂડો જાય છે જોતાં જમ વારે.	૫
પતિવ્રતા નારીને પિયુની વરમાળા;	
હવે હું તો ચરણ નહિ છોડું છોગાળા.	૬
રણમાંથી રામે ઈંડે પક્ષીનું ઉગાર્યું;	
ભજન વના કુળ રે કૌરવનું સંહાર્યું.	૭
મૃગને વનમાં અંતકાળે હરિયે ઉગાર્યો;	
સુધન્વાને તેલની કઢામાંથી તાર્યો.	૮
અજભીલ અધમના કર્મને કાપી;	
ભોજલ ભડિત કરતાં અભેપદ આપી.	૯

પદ ૩ જી.

નંદધેર નોખત ગડેરે નિશાન;

અવતરિયા છે પુરૂષોત્તમ જીવનપ્રાણ.

૧

૩ સાન—જીપદેશ રૂપી. મહા ઈન્દ્ર—કાન આગળ લઇને—ધરીને મહામંત્ર
“ બ્રહ્મસત્યં જગન્મિથ્યા જીવોન્નૈવનાપર ” એ અર્ચનો.

૫ પ્રભુને સંભારે—આત્મજ્ઞાનનું મનન કરે. જમવારે—જમના હાથ-
માં પડવાને વારે આવી સારી રીતે જતો રહેછો. ૬ પતિવ્રતા—અજ્ઞાને
વિષે દૃઢ પ્રતીતિવાળો મુમુક્ષુ.

૭ રણમાંથી—યુદ્ધ ભૂમિમાંથી. ભગદત્તના હાથીની ધન્ટાતળે પક્ષીનાં ઈંડાં
દયાયાં હતાં અને તે પછી ધણા દિવસ યુદ્ધ ચાલ્યું પણ તે ધન્ટાનું રક્ષણ પામી
ઉગર્યાં હતાં એ વાત પ્રસિદ્ધ છે.

૮ મૃગને ઈન્દ્ર—પારધીને સાપ કરડવાથી તે મુઝા અને મૃગ ઉગર્યો.
સુધન્વાને તેલ કઢામાંથી ઉગાર્યો હતો એ વાત સુધન્વાખ્યાનમાં પ્રસિદ્ધ છે.
અજભીલ—ભાગવતમાં એની કથા પ્રસિદ્ધ છે.

ન્યથા ધન્ય નંદરે જશોદાનો જાયો;	
લીલા તો ગોકુળિયે લઈ આવ્યો.	૨
દ્વિરિયામાં મુખરે જોવાને મોરારી;	
ખાવી છે કાંઈ વ્રજ ગોકુળની કુમારી.	૩
જેતાં દીસે ઝગમગ જ્યોતિ સ્વરૂપ;	
ગઠિયા છે ચૈત્ર ભુવનનો ભૂપ.	૪
લીલા નજરે ખેમકુશળ હરિના ખ્યાલ;	
તે દીની હુંતો નરખીને થઈ સૌ ન્યાલ.	૫
હરિ સાથે હુરમત રાખોની સાચી;	
ચરિત્ર વરણવીએ વ્રજવાસી.	૬
સખી ઇંદ્ર પ્રહરને અંશે થાય;	
કારણરૂપ કળયું રે કેતું નવ જાય.	૭
જૂડે ગ્રાહ્યો ગજરે સાગરમાં છોડાવ્યો;	
ભોજનલક્ષ્મી સ્વામી ભજતાં અભેદ પાચો.	૮

પદ ૪ થું.

આજ મારે હૈડે હરખ ન માય;	
મારે ઘેરે આવ્યા ગોકુળિયાનો રાય.	૧
સખી મેં તો નિરખ્યા જગનો આધાર;	
જાણ્યું રવિ પ્રગટ્યા કોટિ હંતર.	૨

૨ જાયો (જાતઃ)—પુત્ર. ૪ જ્યોતિસ્વરૂપ—તેજોમય રૂપ. ૫ દીની—દિવસની. થઈ સૌ (થઈ હૈ)—થઈ છું.

૬ હુરમત—લાજ. વ્રજવાસી—વ્રજવાસીનાં. ૭ સખી ઇન્દ્ર—હે સખી ! ઇન્દ્રનું સુખ પણ પ્રહરના કોઈક અંશ ભાગ બરોબર છે, એ ભાવ છે. કારણ રૂપ—અલૌકિક રૂપ—કલ્યાણમાં ન આવે એવું. અથવા, જગતના આદિ કારણ પ્રહરનું એ રૂપ કોઈના કલ્યાણમાં આવતું નથી.

૮ જૂડ—મગરને મળતું જળચર પ્રાણી. મગરે પકડેલા હાથીને હરિએ છોડાવ્યો હતો. એ કથા ભાગવતમાં પ્રસિદ્ધ છે.

સખી મારી સેજે પધાર્યા જદુવીર;	
સખી મારું સકોમળ કીધું શરીર.	૩
પામી હું તો અકળ અમર ભરથાર;	
સખી હું તો વરી છઠિં વારંવાર.	૪
નિશ્ચે કીધો નંદના કુંવર સાથે નેડો;	
હવે નહિ છોડું છબીલાનો છેડો.	૫
સખી મારા કાખ્યા છે કર્મના કાટ;	
સખી મારી સુરતી પોહોચી છે અઘાટ.	૬
સખી ગુરૂએ સામા બતાવ્યા છે શામ;	
એમ કાંઈ બોલ્યા છે ભોજલરામ.	૭

પદ ૫ મું.

પ્રથમ પૂજિયે દેવ ગણેશ કે ચરણે લાગિયે જરે;	
દેજો ભક્તિ શ્રીભગવાન ભોળે મન માગિયે જરે.	૧
રીઝે મહાવૃત્તિમાં મહારાજ ભરમે ભૂલાં કાં ભડો જરે;	
છોડો દહતાણું અભિમાન આ પિંડ છે પરપોટડો જરે.	૨
તમે કરામત દેખો દેવ આત્મા અંતઃકરણમાં જરે;	
પ્રગટ કરીએ સંતુની સેવ ન વરતિયે વરણમાં જરે.	૩

૩ સકોમળ—સુકોમળ. ૫ નેડો—નેહડો—સ્નેહડો—સ્નેહ. ૬ અઘાટ—ઘાટ (જોવારા) ની પેલી પાર—અનંત અંતરે વિગે. સુરતિ—મનો વૃત્તિ
૭ સામા—પ્રલક્ષ. પ્રલક્ષ આત્મજ્ઞાન થવાથી કર્મ નાશ પામે છે એ આ પદનું તાત્પર્ય છે.

૨ મહાવૃત્તિ—પરમાત્માની સાથે એકતાનપણું. મહારાજ—પરમાત્મા. ભડો—ભટકો—ભીડો. ૩ કરામત—કળા. તમે દેવ (પરમેશ્વર) ની કરામત તો જુઓ, કે આત્મા તો અંતઃકરણમાં જ છે. બાહ્યર શું શોધો છો ? પ્રગટ ૪૦—સંતો એ પરમાત્માનું પ્રકટરૂપ છે, માટે પરોક્ષ દેવને પૂજવા પડ્યા મૂકીને પ્રકટ સંતોની સેવા કરવી, અને વરણમાં ન વરતવું—વર્ણાશ્રમના અભિમાનમાં તણાવું નહિ. કેટલાક જિંચ વરણનો અભિમાન રાખી હિતરતી

ગાથું ગુરુને પ્રતાપે નિજનામ સૂધુ મન સમજવવા હરે;
ભોજન ભરોસે મળશે ભગવાન આતમને ઉગારવા હરે. ૪

પદ ૬ કું.

જોગી જંગમને શરભંગી સાધુ જીવન સામું જોઈ રહ્યા હરે;
અને અનંત જન્મની આશ મુનિવર મથો મોહી રહ્યા હરે. ૧
ચૈદ્ર વિદ્યાને શબ્દ જોલે ચાર આ હૃદ માંહી ઓચરે હરે;
ભેદ ભલાતણા છે ભવપાર અનુભવ તે આઘો ફરે હરે. ૨
નથી નીલો પીજો મારો નાથ ધરીને જોજો ધ્યાનમાં હરે;
એ તો જૂઝવ્યું છે બાવનવાર, સમજવ્યું છે સાનમાં હરે. ૩

વરણના પુરૂષો સંત થયા હોય તેમને માન આપતા નથી તેમને શીખામણ આપવાને આ વચન ભોજો કહેલું છે.

૪ નિજનામ-પોતાનું નામ-આત્મ સ્વરૂપ. સૂધુ-સરળ રીતે. આતમને-આત્માને.

૧ શરભંગી-શડભંગી પંથના સાધુ. સાધ-સાધુ. જીવન-પરમાત્મા સામું જોઈ રહ્યા-તેને પ્રાપ્ત કરવાની વાંચ્છના કરી રહ્યા છે. (તોપણ તેમને તે પ્રાપ્ત થતા નથી). અને ઈ૦—અને તેમને અનંત જન્મથી હરિ મળવાની આશ છે, તેમજ મોટા મુનિઓ પણ યોગ સાધનાદિક સાધનોથી મથીને તેના નામ પર મોહી રહ્યા છે-અથવા તેની માયામાં મોહ પામી રહ્યા છે.

૨ ચૈદ્ર વિદ્યા-ચાર વેદ, છ વેદાંગ, મીમાંસા, ન્યાય, ધર્મશાસ્ત્ર, અને પુરાણો. ચાર-પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈષ્ણવી, એ ચાર પ્રકારની વાણી. એ સર્વ જો શબ્દ જોલે છે તે આ (લૌકિક) હૃદમાં રહીને ઓચરે (ઉચ્ચરે) છે. ભેદ ઈ૦—પણ ભલા (સાચા જીવનમુક્ત) નો ભેદ તો ભવ (સંસાર) ની પાર છે, અને જોને ' અનુભવ ' કહે છે તે તો એ વાણીથી આઘોજ ફરે છે-મતલબ કે અનુભવ ગમ્ય પરમાત્મસ્વરૂપ વેદ વિદ્યાઓના કે પરા વગેરે વાણીના કથ્યામાં નથી આવી શકતું. સંસારીની ટોચ પણ કલ્પનામાં તે આવે એવું નથી.

૩ નીલો કે પીજો આત્મા નથી-રંગ રહિત નિરાકાર છે. જૂઝવ્યું.

જેને ઉઠી અંતરમાંથી લે'ર નામ રૂપી નિરમળી હરે;
ભોજલ હશે જેને ગુરુનો પ્રતાપ એ પ્રિછશે પાધરી હરે. ૪

પદ ૭ મું.

એ તો છાંડયાં છે સરવે સુખ નગારાં નિત્ય ગડે હરે;
એ તો અધર થયા અસ્વાર કે ઘોડલે નહિ અડે હરે. ૧
જેને મૂળગો લાઘ્યો મર્મ અવાસે નહિ અડે હરે;
નર નરકાદિક છોડાઈ કે પાછા નહિ પડે હરે. ૨
જેને પ્રગટ્યો છે પરમ પૈરાગ કે ભીતર દમ જળે હરે;
જેણે ભાજ્યો મરણુનો ભય કે વધુ નહિ વળે હરે. ૩
એને નહિ રે નગરને નહિ નેહ સગાઈયું તૂટિયું હરે;
ભોજલ મનવા ભયા રે ઉદાસ કે વૃત્તિયું ખૂટિયું હરે. ૪

છે-સમજાવ્યું છે. આવનવાર-અર્થાત્ ધણીવાર. સાનમાં-પરોક્ષ રીતે-દ્વંદ્વિત વગેરેથી.

૪ નિર્મળી-નિર્મળ-રજસ્તમ આદિક ગુણ રહિત. પાધરી-તરતજ પ્રીછશે. શું?-નામરૂપી લેહર.

૧ તીવ્ર પૈરાગવાળાનું લક્ષણ આ ધોળમાં બતાવ્યું છે: એ તો ઇ—એમણે તો સર્વે સુખ છાંડયાં છે. અને એમને સાં તો નિત્ય નગારાં (અનહદ નાદરૂપી) ગડે (ગડગડે છે). એ તો અધર ઇ—ચિદાકાશમાં ચિદાકાશરૂપી ઘોડે જે અદ્યો છે તેને લૌકિક ઘોડે બેસવાની વૃત્તિ રહેતી નથી.

૨ મૂળગો ઇ—જેને આદિ કારણ હાથ લાગ્યું છે તે લૌકિક અવાસ (ધર)ને અડશે નહિ. નર ઇ—જે નરને નરકાદિક છોડાઈ ગયાં છે—જેને સ્વર્ગ નરક મટી ગયાં છે અથવા નરકરૂપ સ્ત્રી આદિક વિષયોને જેણે તજ દીધા છે તે તેમાં પાછા પડશે નહિ.

૩ ભીતર ઇ—જેનો અંદરથી દમ (શ્વાસ) જળે છે—શ્વાસોચ્છ્વાસની ગતિ જેણે બંધ કરી છે, જેણે ઇ—જેણે મરણુનો ભય ભાજ્યો છે—માણસને માથે મોતનો ભય છે એમ જેણે જાણ્યું છે તેનું વધુ (શરીર) ફરીને સંસાર તરફ વળશે નહિ.

૪ સગાઈયું—સગાઈઓ. મનવા-મન. ઉદાસ-તટસ્થ. (સુખ દુઃખા-

- ઠેરાણું સતપુરૂષનું ચિત્ત શુરાહંદા શિષ્યમાં હરે;
 જોણે સુણીઆ છે શબ્દ નિશાન તરવેણીના તીર્થમાં હરે. ૧
- પરાણે ભાળ્યો પુરૂષનો ભેદ સમજાવે ગુરૂને ગોરખો હરે;
 તેનું ધરી લિયો ઉત્તમુન્ય ધ્યાન અંતરમાંથી આજખો હરે. ૨
- દેખો દ્વાદશ આંગળ દેવ ધાણી દીસે ઢુંકડો હરે;
 તેના મોઠા જાણે છે મર્મ રાખે હરિ રોકડો હરે. ૩
- અમને દયા કરો ગુરૂ દેવ કાપીને કર્મ કર્મજો હરે;
 ભોજલ નિત્ય પ્રતિ વર્ષે નૂર નજરમાંથી નર્મજો હરે. ૪

દ્વિતી વેગજો). વૃત્તિયું—મનની વૃત્તિઓ. ખૂટિયું—ખૂટી ગઇ છે. વિષય ઉપર મનની વૃત્તિઓ ઉપજતી નથી.

૧ ઠેકાણું ૫૦—સતપુરૂષનું ચિત્ત શુરાહંદા (અતિશૂરા—વૈરાગ્યમાં શૂરા) શિષ્યમાં ઠેરાણું—હ્યું છે. જે શિષ્યે ગુરૂએ કહેલા શબ્દનાં નિશાન તરવેણી (ત્રિવેણી—ઇડા, પિંગળા અને સુપુમ્બા નાદીઓનો જ્યાં સમાગમ થાય છે તે ભૃકુટિસ્થાનરૂપી) તીર્થમાં સુણિયાં છે—સાંભળ્યાં છે—તે સ્થળ માં મનોવૃત્તિ રાખીને ધ્યાન કરવાથી ગુરૂએ કહેલા અનહદ નાદ આદિનું શ્રવણ થાય છે!

૨ પરાણે ૪૦—સુસિદ્ધતથી. પુરૂષનો—બ્રહ્મનો. ઉત્તમુન્ય ધ્યાન—ઉત્તમની (પાંચમી અવસ્થા) રૂપ ધ્યાન—નિર્વિકલ્પ સમાધિ.

૩ દ્વાદશ આંગળ ૪૦—શ્વાસ નાસિકામાંથી જે માર્ગે વહે છે તે માર્ગમાં નાસિકાના અગ્રથી બાર આંગળ દૂર દૃષ્ટિની ધારણા કરીને ધ્યાન કરવું, તેથી તે ધણી (પરમાત્મા) ઢુંકડો દીસે છે—પાસે દેખાય છે—તેનું જલદી દર્શન થાય છે! રોકડો—ઉધાર નહિ.

૪ કર્મજો—કર્મજો કર્મરૂપી કર્મજો કપાશે ત્યારે શું થશે? નિત્ય પ્રતિ ૪૦—ભોજને ભક્ત કહે છે કે તેથી નજરમાંથી નર્મજો (નિર્મળ) થવાય છે અને તેમાંથી નિત્ય પ્રતિ નૂર (નેજ) વરસે છે.

૫૬ ૬ મું.

સાચા સંતુલણા દિદાર સેવોની હરિ મુખમાં જરે;
 તમે એતોને એતનહાર ચોરાશીના દુઃખમાં જરે. ૧
 કુડા મત કોઈ નહિ આવે કેને કામ સતધર્મ લેધને ચાલજો જરે;
 હૃદ રાષોની દૃઢ વિશ્વાસ હરિજન હેતે હાલજો જરે. ૨
 પ્રથમ કરીએ પરઉપકાર આ તનને ઓઢવી જરે;
 દિયોની દેવની માંડવિયે દાન ચારે ખાણુ તો છોડવી જરે. ૩
 પ્રકટ બાહારને ભીતર ભગવાન શામ ભાળે શામને જરે;
 ભોજલ દિવાની દૃષ્ટે એ દિદાર રોમે રોમે રામને જરે. ૪

૧ સંતુલણા—સંતોના. દિદાર—દર્શન (કરીને). તમે છં—ચોરાશી
 લક્ષ્ય જાતિમાં જન્મવા મરવાના દુઃખમાં પડેલા એતનહાર (એતનારા) તમે
 એતો. અથવા, એતીને એતનહાર (સર્વ પ્રાણીને એતન આપનાર પરમા-
 ત્મા)ને ઓળખો.

૨ કુડા છં—કુડા (અસલ-છળકપટ ભરેલા) કોઈ મત (માર્ગ.
 પંગ) કેને (કોઈને) કામ આવે નહિ, માટે સતધર્મ (સદ્ધર્મ) લેધને
 (તેને અનુસરીને) ચાલજો. તે સદ્ધર્મ બતાવે છે; હૃદે છં—તમે હૃદે
 (હૃદયમાં) ઈશ્વરનો દૃઢ વિશ્વાસ રાખજો અને હરિજન (હરિભક્ત)
 સાથે હેતે-હેત કરીને હાલજો—ચાલજો—વર્તજો.

૩ ઓઢવી—આગળ ધરવી. પરોપકારમાટે આગળ ધરવી. દિયોની
 છં—દેવની માંડવિયે (દેવને દરબારે) દાન દિયોની (આપોની), કેમકે
 તમારે ચારે (હૃદ્ભિજન, સ્વેદન, અંડન, જરાયુજ) ખાણો છોડવી છે
 (તજવી છે), અર્થાત્ દેવદારે પુણ્યદાન કરવાથી ચારે જાતોમાં જન્મ લેવો
 મટી જાય છે.

૪ પ્રકટ છં—બાહાર અને ભીતર (અંદર) ભગવાન છે (તે વિના
 બીજું કંઈ નથી). અને શામ (આત્મા) શામને (આત્માને) દેખે છે
 અર્થાત્ જોનારે (દ્રષ્ટા) અને જોવાનું (દ્ર્ય) એકજ છે. દિવાની—દિવા-

પદ ૧૦ મું.

- જેને સુખની નથી કોય શુદ્ધ ધારણ લાગી ધરતીએ છરે;
પરખીએ પુરૂષની મોટી મત્ત વચનમાંથી વર્તાએ છરે. ૧
- ઠકર ઠેરવ્યા ઠીકઠીક મા'તમ કેમ મૂકશે છરે;
જેને પ્રગટી પૂર્વની પ્રીત ચરણ કેમ ચૂકશે છરે. ૨
- લીધા સત્કર્મ ક્રિયાના કડતાળ પાંખુ વાઢને પુગિયા છરે;
વાવ્યાં બહુ રે વિચારીને બીજ અમર થઇને ઉગિયાં છરે. ૩
- નિગમને અગમ અગોચર અપાર હૃદયમાં લઈરોપશે છરે,
ભોજન ભક્તિતાણું એવું રૂપ ડોલરિયા જેમ દીપશે છરે. ૪

નાના જેવી દશાને જે પોહોએ તે અહના દેદારને પેખે. ભોજને ભક્ત કહે છે કે જે પુરૂષ અહનાંદમાં મસ્ત હોય તે એ દિદાર (રૂપ)ને દેખે છે અને તે રોમે રામ રામને દેખે છે—પરમાત્મા વિના અણુમાત્ર જગો ખાલી દેખતો નથી.

૧ જેને ઇન્—જેને વિષયના સુખની કોઇ પ્રકારની શુદ્ધ નથી—વિષયસુખ મેળવ્યાનું જ્ઞાન નથી તેનીજ ધારણા અહરૂપી ધરતીમાં લાગી છે, એમ જણાવું. પરખીએ ઇન્—એવા પુરૂષની મોટી મત્ત (મતિ)ને પરખીએ અને તેમને તેમના વચન ઉપરથી વરતીએ મુંદર કહે છે તેમ “ ધ્યાન્યકોલ્લે-તપરાત્તેજાન્યો ” એમ અહજાનીની પરીક્ષા કરી લેવી. વિશેષ પરીક્ષાનું સાધન બતાવે છે: ઠકર ઇન્—ઠકર (ઠકોરજી)એ તેમને ઠીકઠીક ઠેરવ્યા છે તે પોતાનું માહાત્મ્ય કેમ મૂકશે ? અર્થાત્ મહાત્મા પુરૂષો પોતાનું માહાત્મ્ય નહિ તરે, એ તેમને જોળખવાની નિશાની છે. લીધા ઇન્—જેણે સદ્કર્મરૂપી ક્રિયાના કડતાળ લીધેલા છે તેમને પાંખું વાઢ (પાંખો આવી) અને તે ઉડયા

૨ હલોકમાં વિહંગમ માર્ગે ગયા. વાવ્યાં ઇન્—બહુ વિચાર કરીને જે ધર્મ-રૂપી બીજ વાવ્યાં છે તે અમર થઇને ઉગ્યાં—જ્ઞાનરૂપે પ્રાપ્ત થયાં. નિગમ ઇન્—અગોચર એવા નિગમ (વેદ) અને અગમ (આગમ-શાસ્ત્ર)નો જ્ઞાન-રૂપી છોડ સદ્ગુરુ લેઈને હૃદયમાં (હૃદયમાં) રોપશે ડોલરિયા-ડોલરનું ફૂલ.

૫૬ ૧૧ મું.

- જે દી કોપ્યો કૌરવ મંદિર માંડી, લાક્ષાગૃહ લગાડ્યા હર; ૧
 તે દી પુંગાડ્યા પાંડવને પાર અંતકાળે ઉગારિયા હરે.
 હરિજન આડા દીધા હાથ કૃપાસિંધુ કા'નજી હરે; ૨
 ચાખ્યાં શવરીનાં જૂઠાં ખોર મનાવીને માનજી હરે.
 બહુનામી તેં ધર્યો ખુદા અવતાર કળિયુગમાં કારમો હરે; ૩
 વાલમ વેગે તે કરજો વા'ર સંતુની સંસારમાં હરે.
 નિશ્ચે નિવારણ કરશે મારો નાથ ચોરાશીના શાપનો હરે; ૪
 ભોજલ લવનો ભાગ્યો ગુરૂએ ભય માયાકેશ માપનો હરે.

૧ ઇશ્વરની ભક્તવત્સલતા વર્ણે છે: જે દી ઇ- જે દિવસે કૌરવ (દુર્યો-
 ન) મંદિર માંડિ (પોતાના ઘરમાં રહીને). કોપ્યો અને પાંડવને લાક્ષાગૃહે (લા-
 ખથી રચેલા ઘરમાં) પૂરીને લગાડ્યા (ખાળી મૂક્યા) તે દી (તે દિવસે) હરિએ
 પાંડવને (લાક્ષાગૃહમાં કરેલી શુદ્ધાદારા) પાર (ગંગા નદીની પેલી પાર) પુંગા-
 ડ્યા (પોહોંચાડ્યા). અને એવી રીતે તેમને અંતકાળે ઉગારિયા (ઉગાર્યા).

૨ હરિજન ઇ-હે કૃપાસિંધુ કાહાનજી! તેં હરિજન આડા હાથ
 દીધા-તેમને દુઃખ આવતાં ખાળ્યું. ચાખ્યાં ઇ- શવરી નામે બીલડીનાં
 જુઠાં (એકાં) ખોર તે સ્ત્રીનું માન મનાવીને (તેને પ્રસન્ન કરીને) ચાખ્યાં
 -તેને ખુશ કરવામાટે ખાધાં.

૩ બહુનામી-ધણાં નામવાળા. તેં ઇ-તેં કળિયુગમાં કારમો (માયાવી,
 ખુદાવતાર ધર્યો-ખુદા ધર્મ ચલાવનાર ખુદા મુનિનો અવતાર તેં ધર્યો! વાલમ
 -વાહાલા! વેગે-વેગથી. વા'ર-મદદ. સંતુની-સંતોની.

૪ ચોરાશીના શાપનો-ચોરાસી લક્ષ યોનિમાં જન્મવારૂપ શાપ
 (દુઃખકારક હોવાથી). ભવનો-જન્મમરણરૂપ સંસારનો. માયાકેશ માપનો-
 માયાની મહત્તાનો.

૫૬ ૧૨ મું.

આજ તો આનંદ વરત્યો અપાર આવો અવસર બોજલખ્યા
તેમાં રતન અમૃલખ રામ પુરુષોત્તમને પારખ્યો છરે.
જેને ભક્તિનો ઉચ્ચો ભાણુ ભુવનપતિ ભાળશે છરે;
તેને સ્વપ્નાં અંતરનાં મુખ અંતરમાંથી આજણ્યાં છરે.
ભવમાં ભાલા ! તમે બાંધોની બેઠ ભવસાગર બે ભાગવા છરે;
રાખો શામળિયાશુ સ્નેહ સુકિત હરિ કને ભાગવા છરે.
જેણે ગ્રહિયાં છોગાળાનાં ચારુ હૃદયમાં હરખિયા છરે;
બોજલ બ્રમાણુ ભાગી ગુરુએ ભીંત નાથને નેણે નરખિયા છરે.

૫૬ ૧૩ મું.

રાજા હરિશ્ચંદ્ર છોડી ચાલ્યો શે'ર સત્યવાદી સતને કારણે છરે;

૧ વરત્યો—ચલ્યો. આવો અવસર—મનુષ્ય દેહ જેમાં મળી છે તે વખત. રતન—રત્ન. અમૃલખ—અમૃલ્ય. રામ પુરુષોત્તમ—રામ એજ ઉત્તમ પુરુષ.

૨ જેને ઈં—જેને ભક્તિરૂપી ભાણુ (સૂર્ય) ઉદય પામ્યો છે તે, તેના પ્રકાશથી ભુવનપતિ (નગતના ઈશ્વર)—પરમેશ્વરને ભાળશે—દેખશે. તેને ઈં—તે પુરુષના અંતરમાંથી સ્વપ્ના અંતરનાં (સ્વપ્નાંતરનાં)—સ્વપ્નામાં હોય તેવાં માયાનાં મુખ આજણ્યાં—તેના મનમાંથી વિષય મુખની ઇચ્છા આજણી ગઈ છે—નતી રહી છે.

૩ ભવમાં—સંસારમાં. બેઠ બાંધો—મેળાવ કરો. ભવસાગર ઈં—સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબવાનો બચ ભાગી જવામાટે.

૪ છોગાળા—છોગાવાળા—કૃષ્ણ ભગવાન. બોજલ ઈં—બોજલ કહે છે કે ગુરુએ બ્રમણ (બ્રાંતિ—અસતને સત માનવારૂપ) રૂપી ભીંત (પડો) ભાગી અને તેથી નાથને (હરિને) નેણે (નજરે—અંતરમાં) નરખિયા (નીખ્યા).

વેચ્યાં રાણી ને કુંવર રોહીદાસ બૈચરી તારે વારણે જરે. ૧

ત્યાં તો બનો પગ ન ઠેરાય શેરી નથી સો'યલી જરે;

મારગ ખરો છે ખાંડાની ધાર દીસે વાટ દોઢાંડી જરે. ૨

સીપને ઉપની'તી રત્ય અપાર ઉંડીથી ઉપર આવવા જરે;

માથે મેહના ઉઠ્યા મેઘ મોતીને મેળાવવા જરે. ૩

મુને રત્ન લાખ્યું રામનું નામ સદ્ગુણના સાથમાં જરે;

ભોજલ સ્નેહરેકરીને ચિત્ત રાખ્ય હીરો આવ્યો હાથમાં જરે. ૪

પદ ૧૪ મું.

જેની વૃત્તિ પરાની પાર સંસારનાં સુખ છાંડવાં જરે;

ધ્રુવને અવિચળ થાપ્યો ધરાર મેરૂ ઉપર માંડવા જરે. ૧

૧ સસનો મહિમા વણે છે: રાત્રી ધૃમ્—હરિશ્ચંદ્રની કથા પ્રસિદ્ધ છે. બૈચરી ધૃમ્—હે બહુચરી તેણે રાણી અને કુંવર વેચ્યાં તે તારે વારણે (ઓવારણે) જઈને—અર્થાત્ તારા મહિમાથી આનંદ પામીને.

૨ સાં ધૃમ્—સસના મારગમાં બનો પગ ઠેરાય એમ નથી તેનો માર્ગ એટલો સાંકડો (સંકટામણવાળો) કે તેમાં બે પગ મૂકીને જવા જેટલી જગા નથી—અર્થાત્ સત્ય પાળવું અતિ અઘરું છે. શેરી ધૃમ્—સસની શેરી સો'યલી—સેહેલી નથી. દોઢાંડી—કદળુ—મુશ્કેલ. ખાંડુ—તરવાર.

૩ અપાર ઉત્કંઠા થાય સારે હરિ મળે છે તે વિષે દૃષ્ટાંત કહે છે: સીપને ધૃમ્—સમુદ્રમાં અપાર ઉદ્દામજો સીપ હતી સાંધી ઉપર આવવાને એને રત્ય (રતિ—પ્રેમ) ઉપજી હતી, તે પોહાળે મોઢે ઉપર આવી એટલે તેની સાથે મોતીનો મેળાપ કરી આવવાને તેને માથે—તેના ઉપર મેહરૂપી (સ્વાતિ)ના મેહ ઉઠ્યા (વૃદ્ધા—વરસ્યા). અહીં ઉત્કંઠાવાળો શિષ્ય સીપને ઠામે છે મેઘને ઠામે ગુરૂ છે અને મોતીને ઠામે હરિ છે. ૪ ચિત્ત—હે ચિત્ત! હીરો—(હરિશ્ચંદ્ર). ૧ જેની ધૃમ્—જે પુરૂષની મનની વૃત્તિઓ પરા (આરમાંથી સહુથી સક્ષમ વાણી)ની પાર અર્થાત્ કેવળ સંકલ્પ રહિત થાય છે, તેમણે સંસારનાં સુખ છાંડવાં—તજવાં. મતલબ કે તેમણે ફરીને સંસારમાં લપટાવું નહિ. એમ કરનારા કયા કયા પુરૂષોનું હિત થયું છે તે વિષે કહે છે: ધ્રુવ ધૃમ્—સ્પષ્ટ છે. ધરાર—આગળ, મોખરે.

હરિજન હિમાળે ગાળ્યાં હાડ કર્મે છૂટ્યાં કેટલાં છરે;
 પ્રથમ બળિને લઈ ચાંપ્યો પાતાળ વામન રૂપે વિઠલા છરે. ૨
 જે હી કરવત લીધું કરતાર મોરધ્વજને મારવા છરે;
 કીધી સુધન્વાની સા'ય તેલમાંથી હરિએ તારવા છરે. ૩
 જેણે જન્મ લઈ બાણ્યા જગદીશ કોકટ ફેરો નહિ ફરે છરે;
 ભોજલ ભજનતણે પ્રતાપ અમલ નહિ ઉતરે છરે. ૪

૫૬ ૧૫ મું.

જેને પ્રતીત નહિ પિંડ માંહી શબ્દ કોઈ સુણે નહિ છરે;
 ઘણા ગુરૂજી બતાવે જ્ઞાન મૂરખ એવ માને નહિ છરે. ૧
 ભૂલ્યાં ભવ રે વિષે ભગવાન જળ થળમાં જનમ ધરી છરે;
 કોકટ અવતરી થયાં છે ફળેત ચોરાશીને સહી કરી છરે. ૨
 ધાતુ દ્રવ્ય નહિ થાય ધરાર સ્પર્શે પારસતણે છરે;
 આડો કબુલ્લિનો વળિયો કાટ કંચન કેમ બળે છરે. ૩
 મોતી આલ્યું મૂરખને હાથ તોલા સામું તોળશે છરે;
 ભોજલ કહે છોડી દેજે ચળિયલનો સાથ રતનને રોળશે છરે. ૪

૨ હરિજન—પાંડવોએ. ૩ મોરધ્વજ ઈં—એ નામના રાગને કરવતથી વેહેણીની વાત પાંડવાશ્વમેધમાં છે. સુધન્વા ઈં—એ નામના ભક્તને તેલની ઉકળતી કઢામાં નાખ્યો હતો પણ તે ઘઝયો નહોતો.

૪ ફેરો—જન્મ મરણનો. ફોગટ—નકામો. અમલ—આત્માનંદનીભક્તિ-રૂપી કેદ કે સજા.

૧ જેને ઈં—જેને પોતાના પિંડમાં (દેહમાં) પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) નથી—જે સ્વતઃ વિશ્વાવાસવાળો નથી તે કોઈ પણ શબ્દને સાંભળે નહિ.

૨ ભૂલ્યાં—(માનવી). ભગવાન—ભગવાનને ભૂલ્યાં. ચોરાશી ઈં ચોરા-શી લક્ષ્ય યોનિમાં અવતાર લેવાનું કયૂલ કયું છે. ૩ ધરાર—મોટી—ઉત્તમ(!)

૪ તોલા ઇં—તો તેને તોલો લેધને તોળવા માંડશે. ચળિયલ—અટક—ચલિન મનનો. રતનને રોળશે—મનુષ્ય દેહરૂપી રતનનો મિથ્યા નાશ કરશે.

મહિના.

છવ કારતકે કરની વિચાર, કે'ની તું ક્યાંથી આવિયો,
મહામુક્તા મણિ મનુષ્યાદેહ, શે પુણ્યે પામિયો;
તેથી દેહ ધર્યાનું પરમાણુ, કાંકે પુણ્ય કીજીએ,
કથા કીર્તન ને સમરણ હોય, ત્યાંહાં કાન દીજીએ. ૧

ભાઈ માગશરે મન માંહિ, તારે મોહ બહુ થયો,
દુખી ધન દારા પરિવાર, હૈયામાં હરખિયો;
એ તો શોભા છે દિન ચાર, તેમાં ક્યાં વળગી રહ્યો,
કરની તરવાના રે ઉપાય, નીકર તું નિશ્ચે ગયો. ૨

પોપે પકડશે કાળ, તે દી કોણ તાલ્યરૂં,
તેથી ભજી લેની ભગવંત, મેલી હું ને માલ્યરૂં;
રાખે છાપ તિલકને માળ, બાહાનું છે એ શામનું,
તેથી હરશે દિનકરનંદ, અંત કાળે એ કામનું. ૩

મહા મહિને મન મોહ્યું, ભાગનીકેરા ભાગમાં,
તેમાં ભૂર તું રહ્યો છે ભોળાઈ, વિષયના રોગમાં;
મન બુદ્ધિ ચિત્ત ને અહંકાર, ઈર્ષ્યા ને ઉનમાનમાં,
તેની તૃષ્ણામાં ગયો તું તણાઈ, સમજ્યો નહિ કંઈ સાનમાં. ૪
કાગણે રહ્યો છે કૂલાઈ, જડ માયાના જોરમાં,
તાશ શિરપર ફરે છે સેતાન, લેશે પણ પોહોરમાં;

૧ પરમાણુ—દેહ ધર્યો તે પ્રમાણ કરવાને અથવા દેહ ધર્યું પ્રમાણ કરારે કે કંઈ પુણ્ય કરીએ ત્યારે.

૨ દારા—સ્ત્રી. ગયો—ગૂડી ગયો—નાશ પામ્યો. ૩ દિનકરનંદ—દિનકર (સૂર્ય) નો નંદ (નંદન—પુત્ર)—યમ.

૪ ભૂર—બહુ. રોગમાં ધન—વિષયરૂપી રોગ. ઉનમાન ઉન્મત્તપણું અથવા અતિશય માન. તૃષ્ણા—ઈચ્છા.

મોગશે જમરાજ જવાળ, અગ્નિમાં ઊભાડશે,
માથે મુદ્ગરના દશે માર, ઊંધે શિર તાડશે. ૫

તેથી ચૈતરે ચિત્ત રાખ્ય, સદ્ગુરના ચરણમાં,
તારા ત્રિવિધિકેરા તાપ, આલાય અંતઃકરણમાં;
સદા સદ્ગુર સુખના દાતાર, કર્મને લઇ કાપશે,
મટશે જનમ મરણની જંજળ, અભેપદ આપશે. ૬

ભાઇ વૈશાખે વહ્યા જાય છે, તારા દિવસ વાટમાં,
રહ્યા છે રાત દિવસ તું લોભાઇ, વિષયના ઘાટમાં;
પામર ! પરનારીશું પ્રીતિ, નીતિ નહિ હરિના નામમાં,
પોહોર આઠે ને ઘડી બતરીશ, કલ્પના કામમાં. ૭

જેઠે જીવતરમાં ધિઃકાર, જાપ્યા નહિ જદુનાથને,
કરપિ ! કરથી ન વાપર્યું કાંઈ, કાપ્યા જોઈએ હાથને;
તારા શ્રવણ થયા શૂન્યકાર, સુણી નહિ પારાયણને,
મુસ્તક ચઢ્યો મોટમનો ભાર, નમ્યો નહિ નારાયણને. ૮

અષાઢે અનંત શ્રદ્ધાંડનો, કરતાર તારા ઉરમાં,
તું ને જણાતા નથી જગદીશ, માયાના પૂરમાં;
મિથ્યા સુખમાં મોહ્યા મતિમંદ, પ્રભુને નથી પેખતો,
તારી કૂટીંગઈચક્ષુ ચાર, તેણે નથી દેખતો. ૯

૫ સેતાન-ધમદૂત-કાળ. ૫ળ પોહોરમાં-૫ળમાં કે પોહોરમાં. ઉભાડશે-ઉભો રાખશે. મુદ્ગર-મોગરી-મુદળ.

૭ વાટમાં, વહ્યા જાયછે-નકામા જાયછે. વિષય-સંસારના ભોગ. ઘાટમાં-તેં મેળવવાની તદબીરમાં.

૮ કરપિ-હે કૃપણ. શૂન્યકાર-એહેરા. પારાયણને-ભાગવતાદિ ગ્રંથની કથાને.

૯ ઉરમાં-(છે). પૂરમાં-જોર-વેગમાં. મતિમંદ-મંદ યુદ્ધિવાજો. ચાર ચક્ષુ-એ બહારનાં અને એ અંતરનાં (જ્ઞાનનેત્ર).

શીખ્યો શ્રાવણે ચૌદ વિધાય, (પાણ) સમજાણ વિના શુ' કળે,
સાકર કલ્પે કદી નાવે સ્વાદ, પ્રીછે તો પોતે ટળે;
લાગ્યો ચતુરાષ્ટપણાનો સંતાપ, દાઝે ત્રિવિધિતાપમાં,
તેણે મટે નહિ મનના વિકાર, સુઝાઇ રહ્યો આપમાં. ૧૦

ભાદરવે ભજન વિના, એ ભિતર સાંચો ભક્તિનો,
ખીજ કરે મરની ! કોટિ ઉપાય, નાવે માર્ગ મુક્તિનો;
સેવે સદ્ગુરુ તો રીઝે સીતારામ, જોખો મટે જીવને,
ટળે વિમુખપણું ને વિવાદ, સન્મુખ થાવે શિવને. ૧૧

આસોમાં ફરવું ઉદાસ, વૈરાગ્યરૂપી વૈતમાં,
મેલી ગુણ અવગુણ મદ માન, મગન રહેવું મૈતમાં;
કરવું સદ્ગુરુજીનું સ્મરણ, ધરવી મૂર્તિ ધ્યાનમાં,
સદ્ગુરુજી છે સરજનહાર, એ કું'શે તું ને સાનમાં. ૧૨

પુરુષોત્તમ પૂરણપ્રહ્લ, પોતે પરમાત્મા,
સભર ભરિયો છે સર્વાવાસ, વિલસાઇ રહ્યો આત્મા;
સુણે આરે માસ રહે વિશ્વાસ, હૃદ રામ નામનો,

૧૦ કલ્પે—‘સાકર’ શબ્દ મુખથી બોલવા માત્રથી. પ્રીછે ઈન્—જો
આત્માને પ્રીછે (જોખે) તો પોતે (હું) દેહાદિક આત્મા છું એવી પ્રાંતિ)
ટળે—હું પણું મટી જાય છે—સર્વત્ર આત્માજ છે અને ‘હું’ એવો પદાર્થ કાંઈ
છે નહિ એમ સમજાય. ચતુરાષ્ટપણાનો—સાંસારિક કામમાં ચતુરતાને લીધે
સંતાપ લાગ્યો છે. મનના વિકાર—અસતકલ્પનાઓ—હું, મારું, આદિ વાસના-
ઓ. આપમાં—‘હું જીવ’ એવા દૃઢાગ્રહમાં.

૧૧ ભિતર—અંતરમાં. સાંચો—સંચય. ભજન વિના તારો ભાદરવો
માસ વીત્યો પણ જો અંતરમાં ભક્તિનો સંચય ક્યો હશે તો મુક્તિ મળશે.
મરની !—ભલે ! છોની ! સેવે ઇન્—જો સદ્ગુરુને સેવે તો સીતારામ રીઝે
અને જીવને જોખો (જોખમ) મટે. વિમુખપણું—ઉલટા થઈને વર્તવાપણું.
શિવ—પરમાત્મા. થાવે—ચાહે.

૧૨ સાનમાં—પ્રશારતમાં.

મોજે ભક્ત કહે છે ભવોભવ, સેવક સદ્ગુરુ શામનો.

૧૩

કીર્તન.

પદ ૧ બું.

ભાઈ તું દેહી રે ધરીન કાંક દની.

કર તું પુણ્ય કરાવને પરને તો રસનાએ લાભજ લેની. ભાઈ૦ ૧

કોટડિયે નાણાં કરી મર બેસે, ધર્મ વિના ધન તો શોભે નહિ;

સોળે શણગાર સજે મરની સુંદરી, પણ નાક વિના નારી શોભે નહિ. ભાઈ૦ ૨

રાબદડે કાં ચોર લેધ જશે, વળતું આળી દશે વનિહ;

કાંક ધર્યું ધરતીમાં રહેશે, સાંતમાં તારું કાંધ છેની. ભાઈ૦ ૩

જોખનનાપૂરમાં જશ તાણાણા, રાંક દાવે થધ રહેની;

બોબ્બ ભક્ત કે' ગુરૂમતાપે તો, કૃણુ કૃણુ મુખ કે'ની. ભાઈ૦ ૪

પદ ૨ બું.

અળ તો ભજન કરના મન ભાઈ.

કુટુમ્બ કબીલો તારે કામ નહિ આવે, એક સાચી રામ સગાઈ. અ૦ ૧

મૂર્ખે જીવે ધન ભેળું કીધું, ઠાંસી ભરિયું પર સાહી;

પા દમડી તેરે સંગ નહિ ચાલે, હાથ ઘસંતો જાઈ. અ૦ ૨

૧૩ સભર-ઘટ (અવકાશ વિના). સર્વાવાસ-સર્વ કામમાં વશી રહેલો અથવા સર્વ જોને વિષે વશી રહ્યાં છે એવો. વિલસાઈ-શોભાઈ. ભવોભવ-જન્મોજન્મ.

૧ દેહી-દેહ. રસના-જીભ. લાભ-(ખીજને પુણ્ય કરવાતું કહેવારૂપ).

૨ કોટડિયે ધ૦-તું કોટડીઓ ભરીને નાણાં એકઠાં કરે. ૩ સાંતમાં-સાથમાં-સાથે-કે અંતે.

૧ અળ તો-હમણાતો. ૨ ઠાંસી ધ૦-પર (ખીજતું) સાહી (લેધને) ઠાંસી ઠાંસીને ભર્યું.

કામ ક્રોધ મદ મોહમાં મોહો, ચઢી રે કર્મકેરી કાધ;	
મદૈ ઘણા તોરે આ રે મુલકમાં, લુંટી લેશે રે લુગાધ.	અં ૩
આ તન તોરો કાલ ઉડી જાયગો, જેસે વંટોળિયો વાધ;	
અબકા દાયો ફરિ નહિ આવે, પછે મન પછીતાઈ.	અં ૪
સર્વ તીર્થ સદ્ગુરુજને ચરણે, લે નિત્ય ગંગાજળ ના'ઈ;	
કાળનો ત્રાસ કદી નહિ લાગે, આ તન અનભે થાઈ.	અં ૫
શું સૂતો તું ચેત અભાગી, આ દેહ તે ઉત્તમ પાઈ;	
ભોજે ભગત કહે ગુરૂપતાપે, એક લેની ગોવિંદગુણ ગાઈ.	અં ૬

પદ ૩ જી.

ભાઈ જેને રામનામ લેહે લાગી.

નામરૂપી અગ્નિ ડારી લઈ દિલમાં, દિયા સળ દુષ્કિત દાગી.	ભાઈ ૧
શબ્દ સદ્ગુરુજને જેને ત્રેહે, લગની વ્યોમે જાગી;	
તે જન જુગમે ફરે મતબાલા, પ્રકટ પ્રેમ સુવાગી.	ભાઈ ૨
નામકી પ્રતીત જેને ઉર આવી, તેણે મુક્તિ ચારે નવ માગી;	

૩ કાઈ-કાવળી-કાટ. મદૈ-મદવાળા. આ મુલકમાં-સંસારમાં. લુગાધ-જી (રૂપી લુંટારો).

૪ દાયો-દાવ. પછીતાઈ-પસ્તાશે. ૫ ના'ઈ-ગુરૂના ચરણરૂપી ગંગાજળમાં નાહી લે. અનભે-નિર્ભય. થાઈ-થાય. ૬ પાઈ-પામીને.

૧ લેહે-ધુન. ડારી લઈ-નાખી લેઈ. દિલમાં-અંતરમાં. દુષ્કિત (દુષ્કૃત) -પાપ. દાગી-ખાળી.

૨ શબ્દ છં-જે પુરૂષના હૃદયરૂપી વ્યોમમાં-હૃદયકાશમાં સદ્ગુરૂના શબ્દથી ત્રેહેલગની (વિરહાસકિત) જાગી છે, તે જન મતબાલા થઈને અને પ્રકટ પ્રેમ સુવાગી (સુહાગી)-પ્રેમના પ્રકટ સુહાગ (સૌભાગ્ય) વાળા અથવા પ્રેમરસને જાણનાર થઈને ફરે છે.

છવન્મુક્ત થયા જન આપે, પ્રગટ પ્રેમ સુવાગી.

ભાઈ ૩

ત્રિગુણી માયા જેણે ત્યાગી તેને, ભીતરથી બે ભાગી;

ભોજને ભક્ત કહે ગુરૂપ્રતાપે, તેણે ઝોડી અવિચળ ધાગી. ભાઈ ૪

પદ ૪ થું.

સંતો દિયા રે અગમપર ડેરા.

પિયા પિયાલા જેણે પ્રેમરસકેરા, નાથકું નિરખ્યા નેરા. સંતો ૧

મીત લગી પરમેશ્વર સાથે, વરીને ચૂકવિયા વેરા;

નરતે ને સરતે નજરે આવ્યા, મટયા રે અસંખ્ય અંધેરા. સંતો ૨

કોય ગતિમાં કળારે ખતાવી, નાલિકમળકેરી કરિયા;

ધરકું લઇને અંધર પર ધરિયા, મૂળ વિચારીને મળિયા. સંતો ૩

૩ નામકી—નામની. પ્રતીત—વિશ્વાસ. ચારે—સાક્ષોક્ષ્ય, સામીખ્ય, સાર-
ખ્ય, સાયુજ્ય, એ ચાર પ્રકારની મુક્તિ. છવન્મુક્ત—છવતાં છતાં મુક્ત.

૪ ત્રિગુણી માયા—સત્વ, રજ અને તમ, એવા ત્રણ ગુણુવાળી માયા.
ભીતરથી—અંદરથી—મનમાંથી. બે ભાગી—મય શબ્દ નરબલિતિના છતાં ' બે—
ખીક ' નારીબલિતિમાં ગણીતે તેવો પ્રયોગ કવિએ ક્યો જણાય છે. અવિચળ
ધાગી—કદી ચળે નહિ એવી (નાશ ન પામે એવી) ધાગી (ગોઢી) ઝોઢી.
ગુરૂએ આપેલી જ્ઞાનરૂપ ગોઢી ઝોઢવાથી માયારૂપ દુઃખ વાતી નથી એમ
કહેવાનો અભિપ્રાય છે.

૧ સંતો ૪૦—હે સંતો ! અમે તો અગમવસ્તુ ઉપર ડેરા દીધા છે ! અગ-
મ વસ્તુ બ્રહ્મ છે તે ઉપર મુક્તિ ક્યાં છે અર્થાત્ તેમાં તદ્દુપ થઇ ગયા છીએ !
પિયા ૪૦—જેણે પ્રેમ રસનો ખાસો પીધો છે તેણે નાથને નેરા (પાસે) નિરખ્યા
છે—અર્થાત્ પ્રેમવાળાને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાયછે.

૨ વરીને ૪૦—તેમની સાથે વરીને (લગ્ન કરીને) જે મારે માથે વેરા
(કર—કર્તવ્યરૂપ) હતો તે ચુકવી દીધો. નરતે ૪૦—નરતે (અહિર્વૃત્તિમાં ?) અને
સરતે (સુરતે—અંતરવૃત્તિમાં) હરિ નજરે આવ્યા તેથી અજ્ઞાનરૂપી અસં-
ખ્ય અંધારું મટી ગયું.

૩ ધરકું—ધર (દેહાદિક) ને લેઇને અંધર (આત્મા) માં ધરિયા આત્મા-
દેહાદિકને સ્થિત ક્યાં. મૂળ ૪૦—છવન્મુક્ત મૂળરૂપ વિચારીને તેમાં મળિયા.

અનહદ રૂપ અખંડ અપારા, મન રે માન્યા તિહાં મેરા;
બોજો ભગત કહે ગુરૂમતાપે, ફરી નહિ ફરીએ ફરા. સંતો ૦ ૪

૫૬ ૫ મું.

સંતો પામી હું પ્રીતમ ખ્યારા.

દિલમાં દરશ્યા દેવ નિરંજન, હતા જીવન જગસે ન્યારા. સંતો ૦ ૧

એક સમય મુજ પાસે હરિ આવ્યા, અનહદ રૂપ અપારા;

પ્રીતિ હતી કાંઈ પૂર્વ જન્મની, નિરખ્યા નંદકુમારા. સંતો ૦ ૨

કોમળ કાયાને વદન સકોમળ, ક્યા રે! કહું કરતારા;

મારી સેજે મેં સુખ લીધું, તો પામું નહિ કાંઈ પારા. સંતો ૦ ૩

અલે ન ચૂકે કહુ આવે ન જાવે, નિર્ગુણ રૂપ નિરાકારા;

બોજો ભગત કહે ગુરૂમતાપે, સમરૂં સરજનહારા. સંતો ૦ ૪

૧ ગોપીને નંદકુમાર-કૃષ્ણની પ્રાપ્તિ થઈ તેને આત્માનુભવરૂપે વર્ણવે છે; સંતો ૪૦—હે સંતો! હું ખ્યારા પ્રીતમ (પ્રિયતમ)—સૌથી પ્રિય-પરમાત્માને પામી-તેનો મને સાક્ષાત્કાર થયો. દરશ્યા-દેખાયા-અનુભવ્યા. દેવ-નિરંજન-પરબ્રહ્મ. જીવન-કૃષ્ણ—પરબ્રહ્મ. જગસે ન્યારા-જગત્પતી બુદ્ધા.

૨ એક સમય ૪૦—અતર્વૃત્તિ થતાં હરિના આનંદરૂપનું પ્રત્યક્ષ ભાન થયું એ ભાવ છે. પૂર્વ જન્મની પ્રીતિ હતી ૪૦—પૂર્વે કરેલાં સત્કર્મોના ઉત્તમ સંસ્કાર પરિપક્વ થયાથી આત્માનું દર્શન થયું.

૩ કોમળ ૪૦—તેના આનંદ સ્વરૂપનો અનુભવ ત્વચા, નેત્ર, ધ્વજાદિ ઈન્દ્રિયોને પણ સુખ આપનાર છે. ક્યારે ૪૦—હે કરતાર! ઇશ્વર! તે આનંદ હું ક્યા રે! (શું) કહું! અર્થાત્ તે અવર્ણ્ય છે. મારી ૪૦—મારી પોતાની અંતઃકરણરૂપી રોજ (શય્યા)માં મેં સુખ લીધું! અર્થાત્ જો હરિના દર્શનથી મને સુખ થયું તે અને હું એકજ છીએ! પામું ૪૦—તે સુખનો અથવા તે આત્માનો કાંઈ પાર હું પામું નહિ—તે અપાર છે.

૪ આત્માના વિશુષ્ણુનું વર્ણન કરે છે: અલે ૪૦—આત્મા ચળતો નથી, ચૂકતો નથી, આવતો નથી, જતો નથી, પણ તે નિર્ગુણ અને નિરાકાર-રૂપ છે.

પદ ૬ કું.

સંતો નિરગુણકી ગત ન્યારી.

સમસ્યા હે સદ્ગુરૂકી જે સમજે, તે થાય મુખકારી. સંતો ૦ ૧
અડસઠ તીરથ કરી ઘરે આવે, ઝોહી રે અનુકા યારી;
પ્રીત વિના પાલવ તજી જોસે, તોય મજે નહિ રે મુરારિ. સંતો ૦ ૨
જોગી જતિને તપસી સંન્યાસી, રહ્યા છે ધ્યાનમાં ધારી;
કૃળ મીઠાં કેને હાથ ન આવે, પછે રહ્યા છે હૈયેસેં હારી. સંતો ૦ ૩
સાત પાતાળ એકવીસ ખ્રહ્મા, રહ્યા સર્વે રામ ઉચારી;
સદ્ગુરૂના પ્રતાપ વિના ભાધ, ભેદ સમજવો ભારી. સંતો ૦ ૪
બોજે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, સૂઝ રીછે સંસારી;
જગ્યા સોનર જગમે છત્યા, એક પ્રેમ પિયુ ગતિ પ્યારી. સંતો ૦ ૫

૧ સંતો ૦—હે સંતો ! નિર્ગુણની ગતિ ન્યારી (જૂદી) છે—તે

કલ્પનામાં આવે તેવી નથી ! સમસ્યા ૦—એનું જ્ઞાન તે સદ્ગુરૂની સમસ્યા-
રૂપ છે. એ સમસ્યા જે સમજે તે (તેને) તે સમસ્યા મુખકારી થાય છે—
આત્મજ્ઞાન થવાથી આનંદ ઉપજે છે.

૨ ઝોહી—તે. અનુકા (ઈનોકા)—ધરનાં માત, પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી, દ્રવ્યાદિક-
નો. પ્રીત ૦—પરમેશ્વરમાં પ્રીત ન છતાં સ્ત્રીનો પાલવ (છેડો) આલ્યો હોય
તે તજી જોસે—સંસાર છોડીને નીકળી જાય તોય મુરારિ—વિષ્ણુ ભંભવાન—
અર્થાત્ પરમાત્મા મળતા નથી.

૩ કૃળ ૦—તોપણ આત્માનાં ભવરૂપ મીઠાં કૃળ તે કાઢીને હાથ
આવતાં નથી ! હૈયેસે—હૈયાથી. ૪ ભેદ ૦—સદ્ગુરૂના પ્રતાપ વિના એ
ભેદ સમજવો ભારી—ભાર (કઠણ) છે. “ આચાર્યવાનપ્રહરણોવેદ ” એમ
વેદમાં પણ કહ્યું છે.

૫ સૂઝ રીછે—સૂઝ રહે છે. જગ્યા—આત્મજ્ઞાન પામ્યા. પ્રેમપિયુ ગતિ—
પિયુ ઉપર પ્રેમરૂપ એક ગતિ જોને પ્યારી છે—અર્થાત્ જોને પ્રેમ માત્ર છે.

પદ ૭ મું.

સંતો મૂળ રે ગ્રાહે તો ફળ પાચે.

તરણિ તત્વ પ્રેમ પ્રકાશ્યો, તો તેજમાં તેજ મીલી જાય. સંતો ૦ ૧

હંચાં હંચાં તરવર ગગનમે, ફળ હે પંખિયાં વેગળું રે;

કંઈ કંઈ પક્ષી વલુંધી ગિયાં, ફળ મીઠેરાં ફરે. સંતો ૦ ૨

મૂળ ગ્રહ્યું તવ ક્યા ભયા, ચઢનકી ગત નાહી;

પરખ્યા પાણુ સ્પરશ્યા નહીં, હોંસ રહી મન માંહી. સંતો ૦ ૩

મૂળ ગ્રહ્યું મોઠે મુનિવરે, જો સદ્ગુરુ ચરન ચિત્ત લાયે;

ભીલડી ભાવે આપે ચાલી આપે, જો મોઠમ માન ગમાયે. સંતો ૦ ૪

ઈંદ્રકં ઈંદ્રાસન આખ્યો, પ્રહ્લાએ પ્રહ્લ રચાયું;

સંત સમરથે સાગર પીધો, લઈ રે ન્યાયે વસાયું. સંતો ૦ ૫

૧ સંતો ઇં-હે સંતો ! જો મૂળ (આ પ્રહ્લાંડરૂપ કાર્ય જેમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે તે કારણ)ને ગ્રાહે-તત્વવિચારથી જાણે તો ફળ (આત્માનંદરૂપી) પાચે (પામે). તરણિ ઇં-તત્વ પ્રેમ (ખરે પ્રેમ)રૂપી તરણિ (સૂર્ય) પ્રકાશ્યો તો તેજમાં (આત્મરૂપી પ્રકાશમાં) તેજ (પ્રેમરૂપી તેજ) મિલિ જાયે-મળી જાય ! અર્થાત્ ખરા પ્રેમથી આત્માનો અનુભવ થાય છે.

૨ તરવર-મોટાં વૃક્ષ. ફળ ઇં-હે પંખીઓ ! તે વૃક્ષોનું ફળ તો વેગળું છો વલુંધી-હળી ગયાં. ૩ મૂળ ઇં-કદાચિત્ત તે વૃક્ષનું મૂળ ગ્રહ્યું-આદિકારણને જાણ્યું તો પાણુ ક્યા ભયા ? (શું થયું) ? કેમકે તે ઉપર ચઢનકી ગત નાહી (તે ઉપર ચઢવાની ગતિ છે નહિ)-આદિ કારણને જાણીને તેવડે આત્મજ્ઞાન કરી લેવાની ગતિ નથી. પરખ્યા ઇં-આત્મજ્ઞાન થયું તો ખરું પાણુ અનુભવ થયો નહિ.

૪ જો-જો. ભીલડી ઇં-શબરી ભીલડીનો ભાવ (પ્રેમ) હતો તો તેની પાસે ભગવાન આપે (પોતાની મેળે) ચાલી આપે-ચાલીને આળ્યા, અને પોતાની મોઠમ અને માન છોડી દીધું !

૫ લઈ રે ઇં--ન્યાયથી રચના કરી.

અમર વરસે ને સરોવર છલિયાં, નરપતિ નીર ભરી નાથે;

ભોજો ભગત કહે ગુરૂપતાપે, અમર પટો લખાથે. સંતો ૦ ૬

પદ ૮ યુ

સંતો યુનિવરે મન સમજાયા.

સમજી અલ્યા શબ્દ સદ્ગુરૂકા તો, પરબ્રહ્મકું પાયા. સંતો ૦ ૧

પાંચકું મારી પચીશકું વારી, કામ ક્રોધ હંઠાયા;

હૃદ બેહૃદ અનહૃદ ગતિ આવી, કર્મ વિનાની કાયા. સંતો ૦ ૨

કર્મ ધર્મની ભ્રમણા ભાગી, એક લાલનસેં લેહે લાયા;

અવળા હતા તે સવળા કીધા, લખિયા ફેર લખાયા. સંતો ૦ ૩

૬ અમર-અમૃત (જ્ઞાનરૂપી). નરપતિ-જોગીરાજ (સુકૃત મહા-ત્મા). અમરપટો-છવ-મુક્તિ. જોને આત્મજ્ઞાન થયું તેને જન્મ મરણનું મિથ્યાપણું નક્કી થાય છે, માટે તેને મરવાનું રહેતું નથી.

૨ પાંચકું-પાંચ ઈંદ્રિયોને મારીને - વશ કરીને. પચીશ-તત્ત્વોને અટકાવીને. હૃદ-માયાની ગતિ; કેમકે બ્રહ્મના એક દેશને વિષે માયા છે. બેહૃદ-છવની ગતિ; કેમકે છવ સૈતન્ય સ્વરૂપ હોવાથી અપાર છે. અનહૃદ-પરમાત્માની ગતિ; કેમકે તે સર્વત્ર વ્યાપક અને સર્વજ છે. કર્મ ઇ-અને ક્રોધ પાણુ કર્મ વિનાની થઈ-બ્રહ્મજ્ઞાન થવાથી કર્મ નાશ પામ્યાં.

૩. ભ્રમણા-બ્રહ્મજ્ઞાનીને કર્મ અને ધર્મને વિષે અભિમાન હોતું નથી માટે તેને તે આવે-કરતાં નથી, અને તેથીજ ભોજનએ તેને ભ્રમણરૂપ કહ્યાં છે. લાલનસેં-પરમેશ્વર સાથે. લેહે લાયા-છવ જોડ્યા. અવળા ઇ-વિધાતાના આંક જે અવળા હતા તે સવળા કીધા અને જે એક વખત લખ્યા હતા, તે દેરનીને ફરી લખાવ્યા. અર્થાત્ અનેક જન્મનાં સંચિત કર્મવડે તેને અનેક દેહ લેવાજ પડવાના, વિધાતાના અવળા (અનનુકૂળ) આંક લખાયલા હતા પણ બ્રહ્મજ્ઞાનથી તે સર્વ સંચિત કર્મનો નાશ થવાથી જન્મ લેવા મટી ગયા તે સવળા આંક ફરી લખાવ્યા અતઃપર થયું.

સુરતા સાંધિને ચલ્યા અકાસી, અનહદ નાદ બળયા;
આઘ હતા સો અંતે ઉઠી ધ્રાયા, જઈ રૂપમાં રૂપ સમાયા. સંતો ૦ ૪
સૂક્ષ્મ વેદમાં સુરતા પોહોતી, બાવન બા'ર બુઝાયા;
બોલે ભગત કહે ગુરૂતાપે, જન્મ મરણમાં ના'યા. સંતો ૦ ૫

પદ ૯ મું.

સંતો કોય બૂઝે બાવન બા'રા.

બકે હદે ગુરૂગમ પ્રગટે, સો જન ખેલે ચોધારા. સંતો ૦ ૧
પાંચ પચીસ પરબ્રહ્મસે ઉપજે, કોઈ શાણા સમજી બવે;
સોય દીસે સોય રમે એકીલા, આપે નાવ ચલાવે. સંતો ૦ ૨
નયનકમળસે નિરખ્યા નટવર, ખોલ્યા કર્મ કપાટા;
દલમાં દરશ્યા દેવ નિરંજન, નકરા હુવા નરાટા. સંતો ૦ ૪

૪ સુરતા ઇ—બ્રહ્મની સાથે સુરતા સાંધી—અંતર્દૃષ્ટિથી આત્માત્મ
ધ્યાન ધર્મ, અને અકાસી ચાલ્યા—આકાશમાં (બ્રહ્માંડકાશમાં—શૂન્યમાં) માલ્યા,
અનહદ—હદ વગરનો નાદ—જ્ઞાનરૂપી. આઘ ઇ—જે અમારું આઘ (બ્રહ્મ)
સ્વરૂપ હતું તેમાં અંતે ઉઠીને ધ્રાયા છેવટે જ્ઞાન થવાથી મૂળ સ્વરૂપમાં
મળી ગયા.

૫ સૂક્ષ્મ વેદ—બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ કરનારો આત્મચતુલ્લવ જ્ઞાનરૂપી
વેદ. તે વેદમાં સુરતા (નજર—અંતર્દૃષ્ટિ) પોહોતી. અને બાવન બા'ર
(બાવન વર્ણાત્મક શાસ્ત્રની) બાહાર—અનુભવ માત્રથી બુઝાયા (સમજ્યા).
ના'યા—ન આવ્યા—જન્મ મરણ મટી ગયું.

૧ બાવન બા'રા—બાવન અક્ષરોમાં જેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી—જે
વાણીથી પર છે એવા બ્રહ્મને કોઈ સંતો બૂઝે—ઓળખે છે. ગુરૂગમ—ગુરૂએ
આપેલું જ્ઞાન. ચોધારા—ચાર ધારવાળા ખડગથી ખેલે. અર્થાત્ ગમે તેમ આ-
ચરી શકે.

૨ પાંચ—મહાભૂત. પચીસ—પ્રકૃતિ તત્ત્વો. સોય—તેજ (બ્રહ્મ) સર્વમાં
દેખાય છે અને તેજ એકલો રમે છે. નાવ—સંસારરૂપી.

૩ કર્મ કપાટા—કર્મરૂપી કમાડ—કર્મનાં બંધન છૂટી ગયાં—કર્મનો અંતરાય
નાશ પામ્યો. દલમાં—દિલમાં. નકરા ઇ—કલંક રહિત. નરાટા—દેહી.

અકળકળા કેના કળ્યામાં નાવે, અનુભવી એને ખૂંચે;
 ઊં સોહં શબ્દને ઝોળખે, તો ચૈદ લોક તેને સૂંચે. સંતો ૦ ૪
 ઝળકત નેત્ર ને વર અપારા, માન નહ રે મિલાયા;
 ભોજ ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, રૂપમે રૂપ મિલાયા. સંતો ૦ ૫

૫૬ ૧૦ મું.

સંતો અનહદ જ્ઞાન અપારા.

સમન્ધ્યા સંત ચલાણુ ન ચૂકે, પિંડ ખલાંડને પારા. સં ૦ ૧
 રસાતળ તળાતળ મહાતળ મે'લ્યાં, સાત પાતાળ જોયાં ત્યાગી;
 સંતની સંગતે પિયુષને પામી, બહુનામી અર્ણુ બુદ્ધિભગી. સં ૦ ૨
 મૃત્યુલોકમાં મનુષ્યાદેહ ધરીને, દશ દરવાજા જોયા રૂંધી;
 ખટ ચક્રમાં સુરતી ચઢાવી, ત્યાં ઇશ્વર નીરખ્યા અકોધી. સં ૦ ૩

૪ ઓમ્-બ્રહ્મનો વાચક અક્ષર. એનો વાચ્ય બ્રહ્મ છે તેને ઝોળખે તથા
 સોહં- 'તે હું છું' એ વાક્યનો તત્વાર્થ સમજે તો તેને ચૈદ લોક સૂંચે-તે
 સર્વસ્થ થાય.

૫ જ્યોત-આત્મારૂપી. નૂર-તેજ. આત્મા જ્ઞાનમય છે માટે તેને પ્રકાશ
 (તેજ)રૂપે વર્ણવે છે. રૂપમે ઇન્-બ્રહ્મના રૂપમાં જીવનું રૂપ મળી ગયું-
 એકત્વ પ્રાપ્ત થયું.

૧ અનહદ ઇન્-હૃદ વગરના બ્રહ્મનું જ્ઞાન અપાર છે. સમન્ધ્યા ઇન્-
 ને સંત તે જ્ઞાન સમન્ધ્યા છે તે પોતાનું ચલાણુ (આચરણ) ચૂકતા નથી
 કેમકે તે પિંડ અને બ્રહ્માંડની પાર ગયેલા હોય છે.

૨ પિયુષ-આત્મારૂપી. બહુનામી ઇન્-બહુનામી (ઇશ્વરના ચરણે)
 (તેના ચરણના ધ્યાનમાં) બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી ભગી-સાવધાન થઈ છે.

૩ દશ દરવાજા ઇન્-શરીરના દશ દ્વારરૂપી દરવાજા પ્રાણાયામાદિવડે
 રૂંધી જોયા. ખટ ઇન્-આધાર વગેરે છ ચક્ર (દેહમાંનાં છ સ્થાન-ગુદ, લિંગ, નાભિ, હૃદય, તાળવાનું મૂળ અને લલાટ)માં સુરતી ચઢાવી-અતદે-
 ષ્ટ કરી તે તે સ્થાનમાં ઇશ્વરના ધારણા કરી તો ત્યાં ઇશ્વરને અકોધી

ભૂરલોક ભૂવરલોક ક્યા કૈલાસ, ઇંદ્રના લોકની ંહી આશા;
 તપસીના લોકમાં તાપ ત્રિવિધના, બ્રહ્માના લોકમાં ભય ભાર્યા. સં ૦ ૪
 કર્મ ધર્મને રોણીને કરણી પૂરી, પુનર વૈકુંઠના વાસી;
 શબ્દાતીતમાં જોઉ સંભાળી, ત્યાં અંધર લોક તે ઉદાસી. સં ૦ ૫
 શૂન્ય વળોટીને ત્રણ ચૈતન્ય ચાલ્યું, આઘ નારાયણને આરાધી;
 તે પર શૂન્ય આર જોયું સળળી, ત્યાં માયા ચોવીસ ધામ સુધી. સં ૦ ૬
 તેજ પંજરને જ્યોતિ સ્વરૂપ જોયું, કેવળીક બ્રહ્મ કીરતારી;
 શબ્દિક બ્રહ્મમાં જોયું સંભાળી, ત્યાં ચૈતન્ય ચાલ્યું ને હું હારી. સં ૦ ૭

(શાંત) નિરખ્યા.

૪ રસાતળથી આરંભીને અક્ષરાતીતના ધામ સુધી ઉપર જતાં વચમાં
 જે જે સ્થાન આવે છે તે સર્વે દુઃખરૂપ છે એમ જણાવવાને તથા સમાધિ
 જણાવનાર તેને પોતાના પિંડમાં જોઈ શકે છે એમ જણાવવાને તે તે સ્થાનનું
 વર્ણન કરે છે: ભૂલોક ૪૦—સાત પાતાળ તજવા જેવાં છે તે પાછળ પીછ
 કડીમાં કહેલું છે. હવે ભૂલોક, ભુવલોક કે કૈલાસ પણ ક્યા (શી ગણતરી-
 માં) છે ? તપસીના લોક—તપોલોક. બ્રહ્માના લોક—સલ્લોક.

૫ પુનર—ફરીને. કર્મધર્માદિ કર્મોનાં પૂરાં છે તે ફરીને વૈકુંઠના નિવાસી
 થાય છે.

૬ વિરાટ દેહ થઈ રહ્યા પછી ઉપર જતાં ત્રણ શૂન્યનાં ધામ આવે છે
 તેને વળોટીને (આરાધીને) ચૈતન્ય ચાલ્યું; તેની પેલી પાર આદિનારાયણનું
 ધામ છે તેને આરાધીને આગળ ચાલ્યું. તેની પેલીપાર આર શૂન્યનું ધામ છે.
 એવી રીતે વિરાટમાંહે ચૈદ લોક, વૈકુંઠ, કૈલાસ, ત્રણશૂન્ય, નારાયણનું ધામ
 અને આર શૂન્ય મળીને જે ચોવીસ ધામ થાય છે ત્યાં સુધી સળળી (ગળવાન)
 માયા છે.

૭ હવે માયાના ચોવીસ દેશ મૂકીને આગળ જતાં તેજપંજર, તે
 પછી જ્યોતિસ્વરૂપ, તે પછી કેવળી બ્રહ્મનું ધામ છે—તે પછી શબ્દિકબ્ર
 હ્મનું ધામ છે તે સંભાળીને જોયું. એ સ્થાનમાં બુદ્ધિ કહે છે કે ચૈતન્ય ચાલ્યું
 અને હું તો હારી—મારાથી ત્યાં જવાયું નહિ. અર્થાત્ શબ્દિકબ્રહ્મ એ બુદ્ધિને

સાત પાતાળ એકવીશ બ્રહ્માંડથી, ગયા ગોલોકમાં ગુરૂ ચરણે;
ત્યાં શુક સનકાદિકને દાસકળીરા, ક્ષર અક્ષરનીજ વાણી વરણે. સં ૮
અઠાવીશ ધામથી સાડાસાતસેં, નરભે જમનાનું નીર નાહ્યા;
તે ઉપર આઠ્યા સાડાચારસેં, ત્યાં આગે અમર ધામ આયા. સં ૯
ભોજે ભગત કહે ગુરૂપતાપે, નિગમને અગમ નિગમ ગોતી;
અમર અતિતા ને અકથ અજ્ઞતા, નિજસ્વરૂપની એ ન્યોતિ. સં ૧૦

કીર્તન.

પદ ૧ લું.

નવલક્ષ તારા ઉગે અપારા, ભાણુ પ્રગટે કોટિ હબ્બરા;
સદ્ગુરૂ વિના કેદી તિમિર ન ત્રાસે, મટે નહિ મનકા વિકારા. ૧
રહ્યા છે રસમાં મેલશે વશમાં, આગળ વસમા છે આરા રે;
સ્મરણુ કરશે તે તરીને ઉતરશે, બૂડી મરશે નર નોધારા રે. ૨

૮ પાછળ કહેલા એકવીશ શ્લોક અને તેજ પંજર વગેરે ચાર મળીને
અઠાવીશની પાર ગોલોક છે તે વર્ણુ છે: સાત ૪૦—સાત પાતાળ અને એક-
વીશ બ્રહ્માંડથી પાર પછી અમે ગોલોકમાં ગુરૂને ચરણે ગયા. ત્યાં શુક વગેરે
ક્ષર (નાશવત જગત વગેરે) અને અક્ષર (અવિનાશી બ્રહ્મ) સંબંધીજ
વાણી વર્ણુ છે—અર્થાત્ શુક, સનકાદિક અને કળીર વગેરેએ તેને મુક્તિનું
સ્થાન માનેલું છે.

૯ એ ગોલોકનું સ્થાન પાછળનાં અઠાવીશ ધામથી સાડાસાતસેં
યોજન દૂર છે, અને ત્યાં જમનાનદી વહે છે. એ નિર્ભય યમુનામાં
અમે નાહ્યા. અથવા નિર્ભયતારૂપ જમનાના નીરમાં નાહ્યા. તેની પેલી પાસ
સાડાચારસેં યોજન જેટલે દૂર આગળ અમરધામ આવ્યું. ૧૦ નિગમ ૪૦—
અગમ (શાસ્ત્ર) તથા નિગમ (વેદ) ને ગોતી (શોધીને) નિગમને (બ્રહ્મ-
ને) બદલ્યા તે અમર વગેરે થયા.

૨ રસમાં—વિપયના રસમાં. મેલશે ૪૦—પણુ તે વિષયો તો તમને
પોતાના વશમાં મેલશે—વશ કરી લેશે ! અને આગળ (મૃત્યુ પછી) તો
વસમા આરા છે—તરીને કાંડે જગ્યાય તેમ નથી. ‘વશમાં’ ને હામે ‘વોહોમાં’
એવે! પણ પાઠ જણાય છે. એ રીતે બોલતાં, તમે માયાના રસમાં રહ્યા છો પણ

દુનિયા દિવાની જેણે લિયા સુખ માની, સમજ્યા નહિ શુદ્ધ વિચારા રે;
 લાગી માયા જીવે જન્મ ગુમાયા, ભેદ ન પાયા ને ભવ હાર્યા રે. ૩
 ચરણ ગ્રાંશે તે સુખ સહાશે, મટી જશે જન્મકર મારા રે;
 ભોળે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, ભલા ઉતરશે ભવપારા રે. ૪

પદ ૨ જી.

દુઃખ દરિયા પાણુ દુનિયા ન દષે, મન રે જાણુ માયા મેરી રે;
 છે રે પિયારીને લેખે પોતાની, આપે લે છે એ તો ઉધારી રે. ૧
 જોગી જતિ ન તપસી સંન્યાસી, ચૈદ લોક દુનિયા સારી રે;
 સંગત કરતાં કેને સુખ નથી આવ્યું, ધરની જાણુ એવી ધૂતારી રે. ૨

તે માયા તો તમને વોહોમાં (વેહેતા પ્રવાહમાં) મેલશે; તમે તરીને નીકળવા
 યત્ન કરશો તો તે પણ નહિ બને, કેમકે આગળ તો વસમા આરા છે.
 તરવાનો ઉપાય બતાવે છે: સ્મરણ ઈ—સ્પષ્ટ છે. નોધારા—આધાર વિનાના.

૩ લિયા ઈ—જેણે માયામાં સુખમાની લીધું છે તે. શુદ્ધ વિચારા—
 બ્રહ્મજ્ઞાનનો વિચાર. ગુમાયા—ગિથ્યા ગુમાવ્યો. ભેદ ઈ—ભેદ (તત્વજ્ઞાનનો)
 ન પાયા (ન પામ્યા) અને ભવ હાર્યા—જન્મ હારી ગયા.

૪ ચરણ ઈ—જે પુરૂષ ગુરૂના ચરણ ગ્રાંશે—ગ્રહણ કરશે તો સુખ
 સહાશે—માણશે—મેળવશે. ભલા—સારી રીતે.

૧ દુઃખ દરિયા ઈ—માયા દુઃખના દરિયા જેવી છે પણ દુનીઆ
 તેને તેવી જાણતી નથી. પિયારી—પારકી. આપે—પોતાની મેળે. અર્થાત્ માયા
 ઉપર જીવનો દાવો નથી પણ અજ્ઞાનથી તેને પોતાની માની લે છે, તે પારકા
 ચોપડામાં હાથદસ્કતનું ખાતું પાડીને ઉધારી લેવા બેસેજર છે; કેમકે માયા વિષે
 મમત્વ કરવાથી તેમાં તે કરજદારની પેઠે બંધાય છે અને મમત્વ રાખીને કરે-
 લું કર્મરૂપી કરજ ભોગરૂપે અદા કર્યા વિના તેમાંથી તે છૂટતો નથી.

૨ સારી—બધી. સંગત કરતાં—માયાની સોળત કરતાં. ધરની—પ્રથમ-
 થી—મૂળથીજ.

કંચન કોટ બન્યો તો લંકાનો, સેજ તળાઈ સુંદરી સારી રે;
રામ દુવાઈ દરબારે દવાણી, ભેળી બાંધી ન ગયો ભારી રે. ૩
કારજ કરતા ને ભેળા હરિ દરતા, એવી હતી જોને ધારી રે;
પાંચ પાંડવને પ્રહ્લાદ હરિશ્ચંદ્ર, ચેતી રે ગયા છત્રધારી રે. ૪
નથી રહ્યાનું સંતો ધરણી આકાશ, કોણ ગળુ કાયા તેરી રે;
ભોળે ભગત કહે જશે જીવના, ભજન કર્યા વિના ભંડારી રે. ૫

પદ ૩ જુ.

દેખો હરિશ્ચંદ્ર હાલ્યો બળરે, સત્યવાદી સત્યને સાટે રે;
રાજા થકો ઋષિધરે વેચાણો, બાનાતણા બિદ્માટે રે. ૧
ના સત્ય કહું તો મારો નાયજી લાજે, વચન દધ વળિયા વાટે રે;
રાણી તારા રોહીદાસ વેચાણાં, ભલાની ભક્તિ શીશ સાટે રે. ૨
કુંવર રોહીદાસને સર્પે ડશિયો, વાત વંચાણી કાશીને ઘાટે રે;
કાઠી ખડ્ગને સતી ઉપર ચાલ્યો, મનથી ન બીહીતો મુવાને માટે રે. ૩
ધ્રુજે ધરણી ને કપે કૈલાસા, વાલમ રૂપ ધર્યું વૈરાટે રે;
નીમધારી તો નીમ ન મેલે, સન્મુખ ચાલે ચાલુંને સાટે રે. ૪

૩ ભેળી ઈ—એટલું છતાં પણ રાવણ ભેળી (પોતાની સાથે) એક
ભારી (ભારેટી) પણ બાંધી ન ગયો !

૫ રહ્યાનું—ધરણી અને આકાશને પણ રહ્યાનું (અચળ રહેવાનું) નથી
તો તારી કાયાનું શું ગળું છે કે અચળ રહી શકશે ? ભવ-જન્મ.

૧ હરિશ્ચંદ્ર એ નામના રાજાએ વિશ્વામિત્રને યાદીબાર સુવર્ણ આપવાની
પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે વાત પ્રસિદ્ધ છે. સત્ય વિષે લખતાં ભોળે એ દૃષ્ટાંત
આપે છે: હરિશ્ચંદ્ર ૪૦-૨૫૪ છે.

૩ સતી ઉપર-સતીને મારવાને. ૪ ધ્રુજે-હરિશ્ચંદ્રના સત્યથી.
વૈરાટ-વિરાટરૂપી ભગવાને વાલમ (વિષ્ણુનું) રૂપ ધર્યું. ચરણુંને સાટે ૬૦-
ચરણનું વંદન કરવાને.

પાછાં પગલાં ન હોય પૂરાનાં, વહી નીકળ્યા વસમી વાટે રે;
બોલો ભગત કહે ગુરૂપતાપે, પૂજાણા જઈને પાટે રે.

૫

પદ. ૪ શ્રુ.

ખસમત બૂલી ગયા સર્વે ખલકની, કર્મને ધર્મ કર્યા પી લે પાને રે;
અડદા ને પડદા ખટો ગયા, સજની ગત્ય ને મુક્તિ વર તેવાને રે. ૧
ધર્મ ધોંગાણું સાચવતાં ટાણું, બહુ રે કાયર મનમાં બીન્યા રે;
કરી કુર્યાન જેણે શીશ સમર્પ્યા, સત્ય શૂરવીર છુપે નહિ છાના રે. ૨
બ્રમણા ભાગી ને લે' જેને લાગી, કંપે નહિ કેસરલીના રે;
દુઃખ પિયાર કે જઈને દુવાણા, આત્મને પરાત્મ એમ ચિન્તા રે. ૩

૫ જે પૂરો (શૂરો પૂરો) હોય તે પાછાં પગલાં ન ભરે. વસમી વાટે-
સત્યની વસમી વાટે. પાટે-રાજ ગાદીએ-(હરિશ્ચંદ્રને સત્ય પાળનારી અન્તે
રાજ્ય સમૃદ્ધિ પાછી મળી છે !)

૧ ખસમત-ખુશામત. પી લે પાને-જે કર્મ અને ધર્મને પાત (પેય) ;
કરીને પી ગયા છે. અડદા ને પડદા-કર્મરૂપી પડદા ખટી ગયા-તૂટી
ગયા (?) સજની ઇન્-હે સજની ! ગત્ય (ગતિ-સદ્ગતિ) અને મુક્તિ
તેવા વરને પ્રાપ્ત થાય છે. અથવા વર (ઉત્તમ) મુક્તિ તેવાને મળે છે.

૨ ધર્મ ઇન્-ધર્મરૂપી ધોંગાણું (લટાઈ) છે, તેનું ટાણું (વખત)
સાચવતાં બહુ કાયર (વિપયલોભી) પુરૂષો મનમાં બીન્યા છે-વિપય લાલ-
સા તણને ધર્મ સાધતાં તેમને પોતાનું વર્તમાન મુખ જતું રહેવાનો ભય
લાગે છે. કરી ઇન્-પણ જેમણે ધર્મને અર્થે પોતાનાં શીશ કુર્યાન કરીને
સમર્પ્યા છે તેવા સાચા શૂરવીર છાના છૂપાતા નથી. અથાત્ ધર્મને અર્થે
ગમેતેવા વૈભવનો જે લાગ કરે એવા વૈરાગ્યવાળા હોય છે તે દંડ્યા રહેતા નથી.

૩ બ્રમણા ઇન્-જેની બ્રમણા-(સંસારમાં ફરી ફરીને જન્મવા મરણ-
રૂપ અથવા જોડા જગતને ખરું માનવારૂપ બ્રમણા) ભાગી ગઈ છે અને
જેને મોક્ષ પામવારૂપ કે હથેર પ્રત્યે લેહે લાગી છે એવા કેસરશી બીના
(કેશરીયાં કરીને નીકળેલા-સંસારને તણવત ત્યાગી દેહને નીકળેલા) પુરૂષો
કંપે નહિ-વિપય મુખ જતું રહેવાના ભયથી કંપતા નથી ! દુઃખ ઇન્-

— મહાદશા જેને માંહિથી પ્રકટી, તેણે શત્રુ ને મિત્ર એક કીનારે;

ભોજને ભગત કહે ગુરૂપતાપે, અવિચળ આસન જઈ લીના રે. ૪

પદ. ૫ મું.

અંતરમાંથી જેણે ઝોળખ્યા અવિનાશી, જાણી રહ્યા છવનિયું જત્યું રે;

સુખ રે સંસારનાં સર્પે સમાણાં, ભૂલી ગયા સર્વ ભાત્યું રે. ૧

નામ હરિ લીધું ને દાણજ દીધું, લાખ ચોરાશી ચૂકવ્યું ખાતું રે;

ધરી જન્મ જગી જન જોયું, મર્ણુતણીઈ મટી ગયું ઘાતું રે. ૨

તેઓ પિયારકે (પારકા) દુઃખમાં જઈને દુવાણા (દુભાણા) છે. સાધુ પુરૂષો પારકે દુઃખે દુઃખીઆ થાય છે; તેમણે આત્મા અને પરાત્મા એક છે એમ જાણ્યું છે. ચિન્યા-જાણ્યા.

૪ મહાદશા—અહારપતા—છવનમુક્તપણું. માંહીથી—અંતરમાંથી પ્રકટી છે—જેને પોતાના અંતરથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તેણે શત્રુ અને મિત્રને એક (એકરૂપ) કીના (કંઈ) છે—તેને શત્રુ મિત્ર સમાન છે. અવિચળ આસન—ન ચળે એવી પદવી—આત્મતિક મોક્ષ.

૧ છવનિયું—છવની. જત્યું—જતો. જે પુરૂષો અનેક જીવેને જોઈને એમ જાણે કે એકજ સોનાના જેમ અનેક પ્રકારના ઘાટ થાય છે તેમ એકજ આત્માની આ અનેક જૂદી જૂદી જતો છે, પણ વસ્તુગત્યા તે એકજ આત્મ વસ્તુ છે. સમાણાં—શમી ગયાં—સંસારના સુખની આશા શમી ગઈ. ભાત્યું—ભાતો—પ્રકાર. ‘ અનેક છે ’ એવું ભાન નાશ પામ્યું.

૨ દાણ ઈં—જેમ દાણ આપતું એ વેપારીની ફરજ ગણાય છે અને તે ચૂકવી આપ્યા પછી છૂટકો થાય છે તેમ સંસારમાં પણ હરિ નામનું સ્મરણ કરવું એ મનુષ્યની ફરજ છે અને તે કંઈ પછી તે દેવામાંથી છૂટકો થાય છે. હરિ નામ લેવાથી ક્યા દેવામાંથી છૂટકો થાય છે તે વિષે કહે છે: લાખ ઇં—તેણે ચોરાશી લાખ યોનિમાં ભટકવારૂ ખાતું ચૂકવી આપ્યું. મનલળ કે હરિનામ લેવાથી જન્મમરણ મટી જાય છે. મર્ણુતણીઈ—મર્ણની. ઘાતું—ઘાતો.

ગુણ ને અવગુણ આવે નહિ વાકું, ઠીક સમજ્યા થઈ રહ્યું સ્વાંત્યું રે;
 ઉત્તમને અધમમાં જલ્લ તુને ભાળ્યો, ભાગી ગયું મનનીઈં બ્રાંત્યું રે. ૩
 સેજે સમાણું મન, સુખ થયું સજની, વિના વિચારે કરતું વાતું રે;
 ભોળે ભગત-કહે ગુરૂપતાપે, બાંધી બેસાયું જુગમાં જાતું રે. ૪

પદ ૬ હું.

રામ દિવાન ક્યું છપે છાના, જેને હુવા પાદશાહ પરવાના રે;
 રાજ રાજ કરે જુગ જીતી, ન્યા'ની પાંતિયે નર નાના રે. ૧

૩ ગુણ ધ૦—જલ્લસાની પુરૂષને બીજાના ગુણ દોષ દૃષ્ટિએ પડતા નથી;
 તેઓ જે એમ સમજ્યા છે તે ઠીક સમજ્યા છે. અને તેથી તેમના મનની
 સ્વાંત્યું (શાંતિઓ) થઈ રહી છે. વાકું—તેને. ઉત્તમ ધ૦—તુને (તે) ઉત્ત-
 મ અને અધમ એ સર્વેમાં એકજ જલ્લ ભાળ્યો છે. મનનીઈં—મનની. બ્રાંત્યું
 —બ્રાંતિઓ.

૪ સેજે ધ૦—મન સેજે (સહેજ—એની મેજે) સમાણું—સમાઈ ગયું
 —મનના સંકલ્પ એની મેજે વિરામ પામ્યા. હવે તું વાતું (વાતો) કરે તે
 વિના વિચારે—વિચાર વિના કર. અર્થાત્ સંસારનો વ્યવહાર તું બલે કર. પણ
 તેને અંતરમાં જાંડો દરવા દેઈશ નહિ. અથવા વગર વિચારે—લાભાલાભ જો-
 યા વિના જે મન વાતો કરતું હતું—અનેક પ્રકારના સંકલ્પ કરતું હતું તે એની
 મેજે સમાઈ ગયું અને હે બુદ્ધિરૂપ સજની ! તેથી સુખ થયું. જુગમાં જાતું
 —જગતમાં જન્મમરણને અર્થે ભટકતું બાંધી બેસાયું (રોક્યું—અટકાવ્યું).

૧ રામ ધ૦—જે રામ (રાજનો) દિવાન છે તે છાનો રહીને ક્યું
 છપે ? (કેમ ઢાંક્યો રહે ?) જેને ધ૦—જે દિવાનને પાદશાહી પરવાના હુવા
 —પરવાનો મળ્યો છે. મતલબ કે જે હરિનો ભક્ત છે અને જેના ઉપર હરિની
 કૃપા થઈ છે તે ઢાંધ ઢાંક્યો રહેતો નથી ! જેમ રાજ ન્યાયની પાંતિએ (રીતે)
 નાના (અનેક પ્રકારના) નરને જીતીને જુગ (જગતમાં) રાજ કરે છે તેમ,
 હરિભક્ત પણ સંકલ્પ વિકલ્પાત્મક મનરૂપી જગતને ન્યાયની રીતે (શા-
 સ્ત્રીકૃત રીતે) જીતીને (વશ કરીને) રાજ કરેછે—જલ્લસુખ ભોગવે છે.

નર પડવું ને નોતી સામર્થ્ય, જો કરે તો જય બિંદુ આના રે;
મારે ગદા તો ચૌદે ભુવન ભાંગે, તો ઠોરવ ઠ્યું કરે ગુમાના રે. ૨
સાગર ન ચળે ને વાસુકી ન હલે, જો રે હલે તો કરે ખેલખાના રે,
ભડત આણ્ય એમ માની રહ્યા સજની, આણે નહિ મન અભિમાના રે. ૩
મર્મ સુકિતનો સેજે સમજ્યા, ભીતર નથી દિલ ભરમાના રે;
ભોજો ભગત કહે ગુરૂમતાપે, હીક દિલ ઠેરાના રે. ૪

પદ ૭ મું.

મર્મ સમજતાં મનવા મોહ્યા, અમર અભેપદ દાન દીધાં રે;
વિશ્વાસિયાને ઘરે હુવાં વધામણાં, મો સમસ્યામાં સંત કહી સીધા રે. ૧
નવખંડ નરતે ચડાવ્યાં સરતે, સાત દીપ લગી શૂરા નિઃશંકા રે;
આસન ફૂટ્યાં ને છૂટારે સવેસા, દેવના લોક લગી હંકા રે. ૨

૨ નર ઈ૦—નર એવાં પાંડવોતે શું સામર્થ્ય (સામર્થ્ય) નહોતી ? પણ
જો સત્યને છોડીને સામર્થ્ય કરે તો હરિના આનાનું બિંદુ જય ! તે દેવા સમ-
ર્થ હતા ? માટે ઇ૦—સ્પષ્ટ છે.

૩ ખેલખાના—ખા ને ખરાખી—ખેદાનમેદાન ? આણુ—મર્યાદા. ૪ ભીતર
ઈ૦—અંતરમાં દિલ (મનનું) ભરમાનું નથી—મનમાં ચળતા નથી. હીકા-
હીક ઈ૦—મનમાં હીકેહીક ઠેરાના (હઠરાના—સ્થિર ઠેરલા) છે.

૧ મર્મ ઈ૦—ગુરૂએ કહેલો આત્મજ્ઞાનનો મર્મસમજતાં મનવા (મન)
મોહ્યા (મોહ પામી ગયું); કેમકે ગુરૂએ તેને અમરપદ અને અભેપદનું દાન
આપ્યું છે. (સુકિત પામીને મનુષ્ય અમર અને નિર્ભય થાયછે). વિશ્વાસિ-
યા ઈ૦—જો પુરૂષ ગુરૂ વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે તેને થેર વધામણાં હુવાં—
તેનો જન્મમરણનો દેરો ટળવારૂં વધામણી તેને મળી ! અને એ વધા-
મણીની વાત સંત સમજામાં (થોડા અક્ષર અને વણા ગૂઢ અર્થવાળી ભા-
ષામાં) કહી સીધા—સિદ્ધ થઈ ગયા અથવા મોક્ષ પદવીમાં ગયા.

૨ નવખંડ ઇ૦—ખાદારના નવખંડ સરતે ચડાવીને પછી નરતે
ચડાવ્યા.

પ્રગટયાં પાણી લેહેર સમાણી, પ્રીત બંધાણી જુગમાં જાણી રે,
 શબ્દ લાગ્યા ને અંતર જગ્યા, આતમ જગ્યા આનંદ આણી રે. ૩
 તૂટી ત્રાટીને ઉતર્યા ઘાંટી, માટીમાં માટી ન વરતી વેળા રે;
 ભોળા લગત-કહે ગુરુપ્રતાપે, કાપ્યાં કર્મને પ્રહસ્ય ભેળ્યા રે. ૪

પદ ૮ મું.

આંટી ધૂંટી સર્વે છૂટી, કર્મ ધર્મકા નહિ કરતા રે;
 સ્વપ્નાના સુખથી આશે અળગા, ધ્યાન હરિકેરું ધરતા રે. ૧
 ચોઈ દિશેથી સુરતી ચલાવી, તરવેણીમાં જઈ તરતા રે;
 રામે રામે મેરા પિયુજને સ્પર્શ્યા, પંચ મરત્યેથી પરવારતા રે. ૨

૩ પ્રકટયાં ઇન્દ્રિયો પાણી પ્રકટ થયાં અને સંસારરૂપી માયાની લેહેર તેમાં સમાઈ ગઈ. પ્રીત ઇન્દ્રિય-પરમાત્મા સાથે પ્રીત બંધાઈ અને તે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થઈ અર્થાત્ મુક્ત પુરુષનાં ચિન્હ લાંક્યાં રહેતાં નથી. શબ્દ ઇન્દ્રિય ઉપદેશના શબ્દ લાગ્યા-હૃદયમાં ચોટયા અને જીવ બ્રહ્માનો અંતર-લેદ લાગી ગયો. આતમ ઇન્દ્રિય-આત્મજ્ઞાન થવાથી જીવ જગ્યો.

૪ તૂટી ઇન્દ્રિય-અજ્ઞાનરૂપી ત્રાટી (તટ્ટી) તૂટી ગઈ અને જન્મમરણ અથવા મોહરૂપી ઘાંટી ઉતર્યા-પસાર કરી. અથવા તૂટી ત્રાટીને-છૂટીને માટીમાં માટી મળી ગઈ અને વેળા વરતી-સમય યોગ્યથો. અર્થાત્ મનુષ્યજન્મ એજ મોક્ષ પામવાનું બાઈ છે એમ જાણ્યું.

૧ પરમપદ પામવાનો કર્મ માર્ગ કહે છે; આંટી ઇન્દ્રિય-સંસારની આંટી ધૂંટી સર્વે છૂટી ગઈ અને જીવ નિઃસંગી થયો એટલે તે કર્મ અને ધર્મનો કર્તા નથી-કર્તાપણાનું અભિમાન ગયું. સ્વપ્નાના ઇન્દ્રિય-સંસારના સ્વપ્ના સરખા સુખમાં આશા કરવાથી પણ અળગા થઈ ગયા, મતલબ કે મુમુક્ષુ પુરુષે પ્રથમ શ્રવણદિક કરીને મન નિર્મળ અને સૂક્ષ્મ કરવું, પછી કર્તાપણાનું અભિમાન તજવું, પછી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરવો, પછી ધ્યાન કરવું.

૨ ચોઈ ઇન્દ્રિય-ચારે પાસથી સુરતી (અંતરવૃત્તિ) ચલાવી અને ત્રિવેણી (ભૃકુટિસ્થાન)માં જઈને તરવા લાગ્યો. અર્થાત્ મનની વૃત્તિઓ પ્રત્યાહાર કરીને-ચારે પાસથી જેથી આણીને ભૃકુટિસ્થાનમાં બિંદુરૂપનું

- પ્રેમ પ્રીત ને નરહરિ નરખ્યા, તારાવયા તનકા તોતાં રે
આણી અગર પર સુરતી ચઢાવી, જીવન જીગતશુ જોતા રે. ૩
- જેમ છે તેમ સમજ કરીને, જાય અચલસે ગુંતા રે;
રસ્તામાં એકે રાહ ચલાવ્યો, જઈ ખરા ખેલસે ખૂંતા રે.
- તખ્ત ચઢીને દેખ્યા તમાશા, અમર હોઈ તો નહિ મરતા રે;
અમૃતધાર ત્યાં કને ઉલ્લસે, ફૂલરૂપ થઈ ફરતા રે. ૫
- ગંગા જમના ને સરસ્વતી નાહ્યા, સુષમાણાં ઘર જઈ સૂતા રે;
ભોજન ભ્રમ ભીતરયો ભાગ્યો, પ્રેમના પદને જઈ પો'ત્યા રે. ૬

ધ્યાન કર્યું (ઈડા, પિંગળા અને સુષુમ્ણા નાડીઓને ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી કહે છે, એ ત્રણેનો યોગ ભૃકુટિમાં થાય છે માટે તે સ્થાનને ત્રિવેણી કહે છે). તે ધ્યાનથી અતિ આનંદ થાય છે તે પરમાત્માનો સ્પર્શ સમજવો. પંચ ઈં—પાંચ વિષય મરવાથી પરવારી ગયા.

૩ પ્રેમ ઇં—પ્રેમ અને પ્રીતથી નરહરિને જોયા અથવા પ્રેમ અને પ્રીતિથી નરહરિ (પરમાત્મા) ને જોયા. અને એમ થવાથી તનકા (શરીરના) તોતાને (પોપટને—જીવને) તારવ્યો. આણી ઇં—સુરતીને આણીને અગર (અગ્ર) ઉપર ચઢાવી—એકાગ્ર કરી. અથવા આણીના અગ્ર પર અને ત્યાં જીગત શુ (યોગશાસ્ત્રોક્ત જીવિતથી) જીવનને જોતા.

૪ અચલ ઇં—અચલ (બ્રહ્મ) ની સાથે ગુંથાઈ ગયા. એક રાહ—એક બ્રહ્મ માર્ગ. અથવા બ્રહ્માંડ ઉપર જવાનો માર્ગ. ખૂંતા ઇં—ખરા ખેલમાં (માયાન જૂઠા ખેલમાં નહિ—બ્રહ્મ દર્શનમાં) ખૂંતા—સ્થિર થયા.

૫ તખ્ત—શૂન્યશિખરરૂપી—બ્રહ્મરંધ્રને વિષે. તમાશા—મનના સંકલ્પરૂપ સંદિ, અથવા બ્રહ્માનંદરૂપ. અમર—જીવન્મુક્ત. અમૃતધાર—તાલુ પ્રદેશમાંથી જીવ્હામૂળમાં રસ પડે છે તેને યોગીઓ અમૃતધારા કહે છે. ફૂલરૂપ—અર્થાત્ માયારૂપી ભારથી રહિત.

૬ ગંગા, જમના, સરસ્વતી—ઇડા, પિંગળા, સુષુમ્ણાનાડીઓ. ડાખા નાકમાં જ્યારે પ્રાણ વેહેતો હોય ત્યારે તેને ઇડા કે ગંગા કહે છે, જમણામાં વેહેતો હોય ત્યારે તેને પિંગળા કે યમુના કહે છે અને અંતેમાં સમાન હોય એ-

પદ ૯ મું.

ભરમે નહિ ભટકું ચઢે નહિ ચટકું, અવસર નહિ ચટકું રામ કે'તાં રે;
ચરણુ નહિ ચૂકું ને મનથી નહીં મૂકું, દયા નહિ છોડું હવે દાન દેતાં રે. ૧
ઘેરી માયા ઘટમાં પડી રહી પટમાં, છૂટી ગઇ ચિત્તમાં નહિ આવે રે;
ધ્યાનજ ધરતાં વાલમને વરતાં, ફરીને ફરો નર નહિ આવે રે. ૨

ભાગી ભરમને કાખ્યાં કર્મને, છૂટી ગયો શ્રમને સો જાણ્યું રે;
વસ્તુ વિચારી હુવા પ્રહારી, આત્મ ઉગારીને ખીજ ખાળ્યું રે. ૩
લાગી લગની મટી ગઇ અગ્નિ, જાણી જુગની એ આશે રે;
નાથકું નરખ્યા ત્યાં સખ ઘટ સરખા, પિયુજકું પરખ્યા જઇ પાસે રે. ૪
સંશય છૂટ્યા ને મોહ મદ ખૂટ્યા, ક્રૂટ્યા પરપોટા ને જઈ પૂજ્યા રે;
ચઢ્યા રેશિખર પર ને હુવારે સવેરા, ભાગી ગઇ રજની ને ભાણુ ઊગ્યારે. ૫

૮૯ મધ્યમાં વેહેતો હોય ત્યારે તેને સુપુમ્ણા કે સરસ્વતી કહે છે. એ સુપુમ્ણા ના પ્રવાહ વખતે યોગીઓ પ્રાણાયામાદિ યોગ સાધે છે, અને તેજ વખતે વૃત્તિ એકાગ્ર થઈ અહમય થાય છે. માટે ભોળે કહે છે કે, સુપુમ્ણામાં ધર જઈ સ્નાતા રે—સુપુમ્ણાનાડી વખતે મનની વૃત્તિઓ શાંત થવાથી આત્મસ્વરૂપમાં લીન થયા, એ ભાવ છે. બીતરથો—અંતરમાંથી.

૧ ભોળે જીવન્મુક્તની સ્થિતિ વર્ણવે છે: ભરમે ધૃ—સ્પષ્ટ છે. ૨ ઘટમાં—પિંડમાં. જેમ ઘડામાં કોઇ વસ્તુ નાખી હોય તે બાહાર નીકળી શકે નહિ તેમ માયાને હવે ઘડામાં પૂરી છે. પટમાં—વસ્ત્રમાં. અથવા તે માયા લૂગડામાં પડી રહી—મને વળગી આવી નથી.

૩ ભરમને—માયાની ભ્રમણાને ભાગીને. શ્રમ—જન્મગરણની તથા કર્મ ભોગવવાની મેહેનત. સો જાણ્યું—માયાની સો (સેંકડો) જાણ્યું (જાણો) છૂટી ગઇ ! અથવા અંતઃકરણ સોજાણ્યું—સ્વચ્છ, કર્તું. વસ્તુ—અજ્ઞાપ. ખીજ—કર્મરૂપી ખીજ.

૪ અગ્નિ—જન્મગરણરૂપ. ૫ પરપોટા—વાસનારૂપી. જઈ પૂજ્યા—આત્મધામમાં. શિખર—અક્ષરધ્રુ અથવા નિર્વિકલ્પ સમાધિ. સવેરા—પ્રાતઃકાળ અથવા સાવધાન. રજની—અજ્ઞાનરૂપી અધારાવાળી દશા. બાણુ—આત્મજ્ઞાનરૂપી.

ખટ-ચક્ર ને આસન અંતરા, નાભિકમળથી નેહ લાગ્યો રે;
 દ્વાદશ દીપક દર્શ્યા દિલમાં, ભવસાગરનો ભય લાગ્યો રે. ૬
 પિયા પિયાલા ને હુવા રે પિયાલા, નર ને ન્યારા નરખ્યા વેણે રે;
 ભોળો ભગત કહે ગુરૂમતાપે, વાતું કરે છે એ તો જઈ વેણે રે. ૭

પદ ૧૦ મું.

સ્વમાના સુખની આશે અળસાવ્યા, કોટિ જન્મનાં કર્મ કાપી રે;
 ડ્યા કહું સખી વાત સદ્ગુરૂની, અગમતાણી મુને ગમ આપી રે. ૧
 હવે હસ્તામળ શ્યામ મુકોમળ નામ, નિશ્ચળ નિરખ્યા નેરા રે;
 પ્રેમમુદારસ પ્રેમશુ પીધા, તુંને માલ સોંપી તેરા રે. ૨
 જળકી કાયા જળકી માયા, મૂળ વિચારી મન મળિયા રે;
 આદ્યે હતા તે અંતે રે નિવડિયા, અંબુ મધ્યે જેમ લૂણ ગળિયારે. ૩

૬ ખટ ચક્ર—આધારાદિ છ ચક્ર (પાછળ દીકામાં કહ્યાં છે તે). આસન—
 પદ્મ, સ્વસ્તિક, વગેરે યોગશાસ્ત્રમાં કહેલાં છે. દ્વાદશ દીપક—કમળની પાંખડીરૂપ.

૭ પિયાલા (ખ્યાલો)—પ્રેમનો ખ્યાલો. પિયાલા—આનંદ. આનંદ
 થવાતું કારણ કહે છે: નર ઈન્—જો ન્યારા નરને નેણે નરખ્યા તો, વેણે—
 વચનવડે. વાતું—વાતો. ગુરૂના ઉપદેશ વચનમાત્રથી તે બ્રહ્મ સાથે વાતો કરવા
 લાગે છે—અર્થાત્ શ્રવનમુક્ત થઈ જાય છે.

૧ આશે ઈન્—સ્વમાના સુખની આશાથી આળસી ગયા —એ આશા
 ત્યાગ કરાવી.

૨ હસ્તામળ—પ્રલક્ષ. નેરા—પાસે. તુને—તને—યુદ્ધિને. યુદ્ધિને કહે છે
 કે માયાવિલાસ એ તારો માલ તને પાછો સોંપ્યો ! અર્થાત્ હવે યુદ્ધિના વિ-
 લાસરૂપ જગતમાં હું નથી.

૩ જળકી—પાણી તત્ત્વની. મૂળ—અવ્યક્ત બ્રહ્મ. આદ્યે ઈન્—શ્રવ
 મૂળમાં બ્રહ્મરૂપ હતો—મધ્યમાં જગતરૂપ થયો હતો અને અંતે પાછો બ્રહ્મ-
 જ્ઞાન મળવાથી બ્રહ્મરૂપ થયો. અંબુ ઈન્—જેમ અંબુ (પાણીમાં) લૂણ (મીઠું)
 ગળી જાય છે તેમ શ્રવ બ્રહ્મની સાથે એકરૂપ થઈ ગયો.

ખીજ રહ્યું બટમાં બટ રહ્યો ખીજમાં, જ્યાંકા ત્યાં જઈ લાગ્યા-રે;
ભોળે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, અનહદ નાદ અંતર વાગ્યા રે. ૪

પદ ૧૧ મું.

પદ નિરવાણ મળ્યા જઈ મનવા, સુરતી સ્વરૂપમાં જઈ લાગી રે;
નામ નિરાળા હોઈ રહ્યા સજની, અગમ અગોચર લે' લાગી રે. ૧
સાત પિયાલા એકવીશ અહાંડથી, પરાને પાર એ તો જઈ પુગ્યા રે;
નિત્ય પ્રતિ નૂર એને નયણે વરસે, અંતરમાં અનુભવ ઉગ્યા રે. ૨
આશ નિરાશ એકે નહિ ઉરમાં, હું પદ રહ્યા સે'જે હારી રે;
હદ બેહદ છોડી અનહદ જઈ વાગ્યા, દેખવા માત્ર દહુ ધારી રે. ૩

૪ ખીજ ઈ૦—જેમ વડમાં ખીજ છે અને ખીજમાં વડ રહેલો છે તેમ બ્રહ્મમાં જગત છે અને જગતમાં બ્રહ્મ છે. એ વિષે શંકરાચાર્ય પણ કહે છે કે “દન્તિનિદારુવિકારેદારોતિરોભવતિસોપિતત્રૈવ । જગતિતયાપરમાત્માપરમાત્મન્યપિજગત્તિરોદ્ભવે ॥” —“જેમ લાકડાના હાથીને લાકડાએ બેતાં હાથી તેમાં અંતર્ધાન થાય છે અને તેને હાથીરૂપે બેતાં લાકડું તેમાં અંતર્ધાન થાય છે, તેમ જગતને જગતરૂપે બેતાં પરમાત્મા તેમાં અંતર્ધાન થઈને રહે છે અને પરમાત્મારૂપે બેતાં જગત તેમાં અંતર્ધાન થઈને રહેલું છે.” જ્યાંકા ત્યાં-જ્યાંના ત્યાં-મૂળ રૂપમાં. અનહદ નાદ-અંતર્ધ્વનિ.

૧ નિર્વાણ-મોક્ષ. સુરતી-અંતર્જાતિ. સ્વરૂપમાં-આત્મરૂપમાં. નામ નિરાળા-નામરૂપ એવા જે પદાર્થ માત્રના વિનશ્વર અંશ છે તેથી જૂદા-અસ્તિ ભાતિ અને પ્રિયરૂપે. અથવા જૂદા-નામવાળા (બ્રહ્માનામવાળા).

૨ પરા ઈ૦-પરાવાણીની પાર અર્થાત્ કોઈ પ્રકારની વાણીમાં વણ્યામાં ન આવે એવા બ્રહ્મરૂપમાં. નિત્ય ઈ૦-તેના નેત્રમાંથી નિત્ય નૂર (તેજ) વરસે છે.

૩ હદ બેહદ ઇ૦-વિરાટની અંદરના પ્રદેશને હદ. અને તેની બાહારના પ્રદેશને બેહદ કહે છે. એ એથી પાર અનહદ જે બ્રહ્મ ત્યાં જઈને વાગ્યા-ત્યાં જાહેર થયા. દેખવામાત્ર-પરમાણુજન્ય નહિ.

ધામ ધણીને અમરપદ ઉગ્યા, અકળ અજીત મૂર્તિ કા'વે રે;

ચૈતન્ય અજ્ઞ લીતરથી ભાળ્યો, અક્ષરાતીત આનંદ આવે રે. ૪

નરતે ન સરતે ખેલ નિહાળો, આણલિંગી લેખાં કેસા રે;

અંજા મહેશને ઇંદ્ર નં જાણે, અગમ તમાસા એસા દેખ્યા રે. ૫

અજળ ખેલ અદ્ભૂત અનોપમ, વરણુન જભાયેં વાતું લાવે રે;

ભોજને ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, શુદ્ધ વિચારે અનુભવ આવે રે. ૬

પદ ૧૨ મું.

શૂન્યશિખર પર નામ નિરંતર, નિરખીને જોઈ ત્યાં ન્યારા રે;

કહા જાણું મુને કહુવે ન સૂઝે, પોહોએગા કોઈ પારા રે. ૧

દિલદરિયા સંતો મેટ સમરિયા, કરી ક્રિયાને કોઈ પદ પામે રે;

નર તે નરા ને અડચા સવેરા, ત્રિકમ તેરા લિખી લે નામે રે. ૨

૪ ધામ ઇં—અહાધામના ધણી જે અક્ષરાતીત અહા તેના અમર પદમાં જઈને ઊગ્યા—ત્યાં પ્રકટ થયા.

૫ નરતે ઇં—તમે નરતે (અંતઃકૃતિથી) અને સરતે (સુરતાથી—બહિર્વૃત્તિથી) સંસારનો ખેલ જુઓ; પણ જે આણલિંગી—લિંગ (ચિન્હ) રહિત છે તેનાં લેખાં કેસા (કેવી રીતે) થાય ? અર્થાત્ અહા પુરૂષ, સ્ત્રી કે નપુંસક નથી, તેની વાત શી રીતે કહેવાય ! અગમ ઇં—એવો અગમ તમાસો જોયો—અહાનંદમાં મગ્ન થયા.

૬ વરણુ ૬૦—એ અદ્ભૂત ખેલનું વર્ણન જભાયે (જીજ્ઞાસે—જાણે) વાતો લાવેછે—એનું વર્ણન જાણે કરીએ તો તે વાતો કરવા જેતું છે; પણ ભોજને ભગત કહેછે કે ગુરૂના પ્રતાપથી શુદ્ધવિચાર કરવાથી તેનો અનુભવ આવેછે—વર્ણન કરવાથી એ વાત ધ્યાનમાં આવે એવી નથી.

૧ શૂન્યશિખર—અહરંદ્ર અથવા શૂન્યની પેલી પારનો પ્રદેશ. નામ નિરંતર—અખંડ નામ—અહા. ન્યારા—જૂદા. અહાને નિરખીને જોઈ—સૂક્ષ્મ વિચારથી જોઈ લ્યારે મનથી જેવી કલ્પના કરી હોય તેથી જાણ દેખાય છે.

રેણી ને કરણી કછું પુણ્ય નહિ પોહોએ, રામતાણી રીતે રહેવું રે;
 બુદ્ધિ બૂડે ને લક્ષ ન લાધે, શ્યામ સ્વરૂપા આખર એવું રે. ૩
 અકળ કળા એવી અલખ ધણીની, શુદ્ધ વિચારી શું સિધ્યું રે;
 ભોળે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, લક્ષ્યવાળે એ પદ લીધું રે. ૪

પદ ૧૩ મું.

શ્યામ સમરણી નામ નીસરણી, મટી ગઈ નર વરણા વરણી રે;
 સર્વ સ્વતંત્ર નામ નિરંતર, ભાશ્યા બ્રહ્મ ને ભય હરણી રે. ૧
 રીતે ને ભાતે કછુ નહિ મળે વાતે, શુદ્ધ વિચારીને વહી જતા રે;
 દલ નહિ દાંત્યુ ને શબ્દશુ વાત્યુ, ભાગી ગયું બ્રાંત્યુ ને રંગ રાતા રે. ૨
 વાલાંને વેરે કછુ નહિ હે મેરે, સમશ્યા ભેદ સમજી લીધું રે;
 શાખ્યા ઉથાપી કંઈ કર્મને કાપી, અસ્થિર હતું મન સ્થિર કીધું રે. ૩

નરતે ઇ—અંતર્વૃત્તિથી પામે છે, અને સવેળા એતીને ચઢ્યા.

૩ રેણી—આચાર. પોહોએ ઇ—બ્રહ્મને પોહોયાડનાર સાધન રેણી કરણી કે પુણ્ય નથી.

૪ અલખ—અલક્ષ્ય (લક્ષ્યમાં ન આવે એવા). શુદ્ધ ઇ—તે શુદ્ધિ વિચારી પણ તેથી શું સિદ્ધ થયું ? લક્ષ્યવાળે—બ્રહ્મમાં એકાગ્રવૃત્તિ રાખનારે.

૧ સમરણી—માળા. નીસરણી—બ્રહ્મધામમાં ચઢવાની. મટી ઇ—શ્યામ સમરણી અને નામ નીસરણી તારા હાથમાં આવી એટલે હે નર ! વરણા વરણી મટી ગઈ!—જૂદી જૂદી જાતોનું અભિમાન તારામાંથી જતું રહ્યું. સર્વ ઇ—એ નિરંતર નામ—અખંડ નામ સર્વથા સ્વતંત્ર છે અને એ નામરૂપી બ્રહ્મ ભાશ્યા દેખાયા છે તથા તે સંસારરૂપી ભયની હરણી (હરણ કરનારી) છે.

૨ શુદ્ધ (શુદ્ધિ)—ખરીવાત. દળ ઇ—તે જીવનમુક્તના દિલમાં દાંત્યુ (કૈત ભાવ) નથી અને તે શબ્દ—માયા બ્રહ્મની સાથે વાતો કરે છે તેમની બ્રાંતિઓ ભાગી ગઈ છે અને તેમના રાતા પીળા રંગ પણ જતા રહ્યા છે

- નાચાં ઇ—મેરે (મારે) વાલાં નથી અને વેરે (વેર પણ) નથી

શૂરનર સાચા કોય પાળીને વાચા, ઉતરશે અવસર આરો રે;

મોજે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, સમરી લિયો સરજનહારો રે.

૪

પદ ૧૪ મું.

ભક્તિ ભક્તિ સહુ કોઇ કહેછે, ભેદ ભક્તિનો જન કોઇ ભાજે રે;

શબ્દ વિચારી કોય સન્મુખ ચાલે, મહાવચન મનથી પાજે રે. ૧

સ્વાતિતું બિંદુ જેમ શીપ ઝીલત હે, મહાબ્રહ્માઇતું મોતી કાવે રે;

સેવક શબ્દ પાજે સદ્ગુરના તો, અસંખ્ય જુગ અમર થાવે રે. ૨

પતિવ્રતા જેમ પ્રીછે પિયુને, અખંડબ્રહ્મ એમાં ભાજે રે;

એક મને ને એક વૃત્તિએ, એક દશામાં મન ગાજે રે. ૩

દ્વિયા દાન જેણે તુળસીપત્રસે, મન ન જાણે મેરી માયા રે;

મેં તો ગુરૂ પામેથી સમસ્યામાં ભેદ (તત્વ) સમજ લીધું છે. થાપ્યા ઈ—
મનમાં માયાના પદ્મથી થાપ્યા હતા (સત્યરૂપે સ્થાપિત કર્યા હતા) તેને
હથાપિને તથા કંઈક કર્મને કાપીને જે મન અસ્થિર હતું તેને સ્થિર કર્યું.

૪ શૂર ઇ—જે કોઇ સાચા શૂર નર હશે તે પોતાની વાચા પાળીને
(હું બ્રહ્મ છું એમ કહીને પછી તેનો સાક્ષાત્કાર કરીને) મતુખ્ય દેહની
પ્રાપ્તિરૂપી અવસર મળ્યે આરો ઉતરશે—ભવસાગરને તરી જશે.

૧ શબ્દ વિચારી—ગુરૂ કે શાસ્ત્રના વચનનું મનન કરીને સન્મુખ—મો-
ક્ષના માર્ગની તરફ. મહાવચન—અહમ્બ્રહ્માસ્મિ, (હું બ્રહ્મ છું) વગેરે વેદનાં
મહાવાક્યને સાંભળીને મનથી પાવે—અનુભવ કરે.

૨ મહાબ્રહ્માઇતું—અર્થાત્ અતિ ઉત્તમ. સેવક ઇ—જેમ સ્વાતિતું
બિંદુ શીપ ઝીલી લેછે તેમાંથી મોધું મોતી થાય છે તે પ્રમાણે ગુરના શબ્દરૂપી
સ્વાતિબિંદુને સેવકરૂપી શીપ ઝીલી લે તો તે પણ અસંખ્ય જુગ સુધી અમર
થાયછે—(મોતી—મોક્ષ પામેલો) થાય છે.

૩ કેવી ભાવના રાખવાથી બ્રહ્મરૂપ થવાય છે તેનું દૃષ્ટાંત કહે છે: પ-
તિવ્રતા ઇ—સ્પષ્ટ છે.

સોંધ્યાં હોય શીશ સદ્ગુણને શરણે, ક્યુ સાચવશે મૂંડા કાયા રે-૪
 બોલે ભગત કહે ગુરૂપતાપે, હરિ ભજતાં કદી નહિ હારે રે;
 તન ધન જોખન જાય સૂણું, તોય સેવક ધર્મને સંભાળે રે. ૫

રાગ કાશી.

પદ ૧ હું

સદ્ગુણને સેવો રે, સંતો એક સાચ કરી,

આ અવસર જાશે રે, પછે પસ્તાશો ફરી. ૬૬

આ નર દહી દેવતા ઇછત હે, સો નર દહી તેરે આધ,

એક ક્ષણું તેમાં નાથ ન ભજ્યા, બીજી કડી કરી કમાધ;

હાથે બાજી હોયો રે, હે મન હુંપદ ધરી. સં ૧

દારી દ્રોપદીજીને લાવ્યો દુઃશાસન, કામની કેશો આહી,

આ અવનિને ઉંઘે પડ નાખે, તે પણુ બેઠા ત્યાં છપાધ;

દ્રુમ કરી ઉઠે રે, વચનમાં રહ્યાંતા વરી. સં ૨

ધમરાજને કહે દુર્યોધન, હું ઉગરું તે કહોની ઉપાધ,

અમર થયાની લાઇને વાત વતાવી દે, દેખો બહુંકી બડાધ;

જેને શત્રુ મિત્ર ન હોતા રે, કીક મન રહ્યાં ત્યાં કરી. સં ૩

બળિ હરિશ્ચંદ્ર ને મોરુધ્વજ વેરાયા, કરણે અર્પી કાયા;

બોલે ભગત કહે તો જુગ જીત્યા, અમર અભેપદ પાયા. સં ૪

૪ તુલસીપત્રસે-તુલસીપત્રની સાથે. શરણે ઇન્-જેણે ગુરૂજીને શરણે-
 શાશ સોંધ્યું હોય તે આ કૂડી કાયાને કયું (કેમ) સાચવશે ?

૧ સાચ-એક વાતને સાચી કરી લેખને-એક વાતનો દૃઢ નિશ્ચય કરીને.

૨ તે પણુ-ભીમ, ૨ જુન, વગેરે. વચનમાં વરી રહ્યા હતા-પોતાના
 વચનને સત્ય કરવાનો નિયમ ધરી બેઠા હતા.

૩ લાઇને-જટ લેખને. વતાવી દે-અતાવી દે-કહી દે. દેખો ઇન્-
 બોલે કહે છે કે મોટાઓની મોટાઈ જુઓ, કે જેને શત્રુ મિત્ર નહોતા એવા
 યુધિષ્ઠિરે તે પણુ અતાવી દીધું.

પદ ૨ જુ.

કરો કૃપા કૃપાળુ રે, મારું મન મૂઢ મતિ,

રહો હૃદયે અમારે રે, કૃષ્ણ કમળાના પતિ.

ટક.

અનંત જન્મની આશ અમારે, માંડળ કીધી હવે મે'ર,

પરહરેલ પનોતી કીધી, હરિ પધાર્યા અમ ઘેર;

પૂર્વની પ્રીતે રે, જીવ ટળી થયા જતિ.

કરો૦ ૧

કરો કૃપા પરાને પાર પરબ્રહ્મ છે, પોતે નેતિ નેતિ વેદ ગાય,

તે પ્રગટિયા પ્રભુ અંગ અમારે, એ તો કૃપાગુરુની કહેવાય;

ભરૂંસો મુને ભારે રે, ગાઢ ગુણ ગોકુળપતિ.

કરો૦ ૨

ગરૂડ છાંડીને પ્રભુ પાળા પળિયા, ગોવિંદા ગજની વા'ર,

ની'મામાંથી નાથ ઉગાર્યા, તમે જિહ્વાડીકેરાં બાળ;

ભોળે ભક્ત બોલ્યા રે પ્રીત પેલા ભવની હતી.

કરો૦ ૩

૧ માંડળ-અમથી અમથી-સેહેજ પરહરેલ ઇ૦—હે હરિ મારી બુદ્ધિને તમે પરહરેલ-તજ દીધેલી હતી (અનેક પશુ પક્ષ્યાદિ જન્મમાં ફેંકી દીધી હતી) તેને (મનુષ્ય જન્મમાં આણીને) તમે પનોતી કરી. અને હે હરિ તમે અમારે ઘેર પધાર્યા-આ દેહમાં જીવરૂપે હો એમ અમને જ્ઞાન થયું ! પૂર્વની ઇ૦—જીવનું મૂળ સ્વરૂપ બ્રહ્મ છે તે સ્વરૂપની પ્રીતિવડે. જતિ-જતિરૂપ-માયા રહિત બ્રહ્મ.

૨ પરાને પાર-પરા વાણીથી પાર-પરા વાણીથી જાણવામાં ન આવે એવા. નેતિ નેતિ-વર્ણનામાં આવે છે તે બ્રહ્મ નથી એ પ્રમાણે. અંગ અમારે-અમારા અંગમાં. પ્રકટયા-અમારા જાણવામાં નહોતા તે જાણવામાં આવ્યા.

૩ ગજની વા'ર ઇ૦—હાથીને મગરે ઝાલ્યો હતો તેની વાહાર-મદદ કરવાને. ની'મા ઇ૦—કુંભારે વાસણ પકવવાનો નીહીમા કરી મૂક્યો હતો તેમાંના એક વાસણમાં જીલાડી વીઆછ હતી, પછી કુંભારે નીહીમા સળગાવ્યો અને વાસણ પાક્યાં, ત્યારે તેને કાઢી ફેતાં જિલાડીનાં બચ્યાં જીવતાં નીકળ્યાં ! (ભક્તમાળ).

પદ ૩ જી.

હતી મારે હેડે રે, હરજની હામ ઘણી,
ભાગી હવે બ્રમણા રે, તૃષ્ણા તન તણી.

ટેક.

કોમળ કાયા કમળ-દળ લોચન, અકળ અજીતરૂપ,

નેણે નરખ્યા નાથને રે, ચિંતવ્યું જેનું સ્વરૂપ;

પામી પરબ્રહ્મને રે, ધનધન ધામ ધણી. હતી મારે ૧

સંતુની સંગતે પિયુજને પામી, સમજ સદ્ગુરૂકી સાન,

મનના મનોરથ આહરા પૂર્યા, વા'લે દીધું ભકિતનું દાન;

અક્ષય ધન આપ્યું રે, મોહન મુક્તામણિ. હતી મારે ૨

લાજ મર્યાદામાં હું રે, લેવાણી, તેં મારી છોડાવી શર્મ,

ગુણને અવગુણ અંગથી અજાણ્યા, વા'લે મુને સમજાવી મર્મ;

અર્જુ સદ્ગુરૂને રે, રહે શું હવે હું પદ હણી. હતી મારે ૩

બ્રમણા ભાગી વા'લે ભેદ વતાવ્યો, બીજી લાલચ નહિ રે લગાર,

પ્રેમ સુધારસ પ્રેમેશું પીધો, વા'લે ઉતાર્યો ભવપાર;

સુખડાંની શી કહું રે, મુખ્યથકી વાત ભણી. હતી મારે ૪

પતિતપાવન ! કહું છું રે તમને, અધમતાણા રે ઉદ્ધાર,

ભોળે ભકત કહે ગુરૂપ્રતાપે, હવે વહેલી કરજો વાર;

રામચરણે રાખો રે, હું તો ત્રિકમ ! દાસી તમતાણી. હતી મારે ૫

૧ ભોળે પોતાની યુદ્ધિને સ્ત્રીરૂપ ગણીને તેની પાસે તેના પતિરૂપ બ્ર-
ગવાનના ગુણનું કથન કરાવે છે: હતી ૪૦-સ્વપ્ન છે.

૨ સંતુ—સંતો. પિયુજ—હરિ. ૩ લાજમર્યાદા—લૌકિક લાજ મર્યાદા.
રહે શું—રહીશું.

૪ બ્રમણા—જન્મમરણરૂપી. ભેદ—‘તું’ પોતેજ બ્રહ્મ છે’ એવો ગુ-
પ્ત ભેદ.

કીર્તન.

પદ ૧. બું.

હે મૂઢમતિ ! હરિ ગુરુ સંતને સેવ્યા વિના, નહિ કોય કાળે ગતિ;
મારે આપ મથી, ભવ તરવાનો, ઉપાય બીજો કોઈ નથી. ટેક.
કંઈ કલ્પ થયા અવતાર લેતો, પશુ પક્ષી થઈને વનમાં રે'તો,
ત્યાં શીત પવનનું દુઃખ સે'તો. હે૦ ૧

જીવ જંતુમાં ઘણા દેહ ધર્યો, વડ વાનર થઈને વનરૂંડ ચર્યો;
અન્ન વસ્ત્ર વિનાનો વારંવાર ફર્યો. હે૦ ૨

તું વન વેલી ને વૃક્ષ થયો, ચારુ ઉચ્ચ ને ઉચે મુખ રહ્યો;
માથે ટાઢ તડકો ને તન તાપ સહ્યો. હે૦ ૩

નરદેહ ધરી હરિનામ લેવા, સૂવા સેજ તળાઈ ખાવા મેવા;
ભોળલ કહે લિચો સંત સેવા. હે૦ ૪

પદ ૨. બું.

સંત સેવ્યા વિના, સાધન કોટિ કરે, પણ કોયને ફળે નહિ;
ગુરુના વચન વિના, મન બુદ્ધિ વડીએ, પ્રભુજી મળે નહિ. ટેક

દર્ભ આસન કરે મર ! દેહ દમે, વળી વિરક્ત થઈને વનમાંજ ભમે;
અન્નપાણી તજીને કંદમૂળ જમે. સંત૦ ૧

મરની ! જપ તપ તીર્થ ધ્યાન ધરે, મર ! આઠે પોહોર ઉદાસી ફરે;
મુખથકી મુનિકેરં પ્રત કરે. સંત૦ ૨

૧ મારે ઇ૦-તું આપને (પોતાને) મથી મારેછે-અર્થાત્ તું સંસારની ખટપટમાં વળગી રહીને પોતાનું અલિત પોતાની મેજે કરેછે.

૨ વડ-વડો. ૩ ચારુ ઇ૦-(વાગોલ થઈને).

૧ મન ઇ૦-ગુરુના વચન (ઉપદેશરૂપી વચન) વિના વડી (મોટી મન બુદ્ધિ) થી પ્રભુજી મળે નહિ. ગુરુ વિના પોતાની બુદ્ધિથી જ્ઞાન આતે નહિ. મર-છોની. વિરક્ત-સંગ રહિત-ત્યાગી.

૨ ઉદાસી-એકલો. મુખ ઇ૦-અર્થાત્ મૌન રાજે-જોડે નહિ.

પંચાગ્નિ પરજળે માંહી તન તપે, વળી રિદ્ધિ સિદ્ધિના મન જપે;
 ગુરુગમ વિના કમ કેમ કપે ? સંત૦ ૩
 જો જ્ઞાન પૈરાગ્યમાં મન ગળે, તો જન્મ મરણનું બીજ બળે;
 જોજલ કહે કેશે સદ્ગુણ કળે. સંત૦ ૪

પદ ૩ જુ.

ચેતની રે ! સમજ તો બહુ સાડું રે; ટેક.
 હે મન ચૂરખ ! સગાં કૃદ્ગુણને, સંસારનું, તને લાગ્યું છે લાડું રે;
 ચેતની ! અગિમાની અડકારમાં, કહે છે 'હુ' ને 'મારું' રે. હે મન૦ ૧
 ખપી જશ કાણુ એકમાં, આ તો મળ્યું છે ઉધારું રે;
 કાળ ગળશે જ્યારે કારમો, સમું કાંઈ નહિ થાય તારું રે. હે મન૦ ૨
 જ્યારે જમરા ઝાલશે, સરવે લાગશે ખારું રે;
 મોઢું બાંધીને મારશે, પછે કરેશ પોકારું રે. હે મન૦ ૩
 પારકી માયાનો ધણી થયો, વાંસે આવશે વાડું રે;
 જડી લેશે રે જંજીરામાં. પછે ખાશે પેલડું રે. હે મન૦ ૪
 આ ભવમાં ઉગર્યાતણું, બીલું નથી કોય બાડું રે;
 જોજલ કહે જાજ લે સંતને, ટળે અસંખ્ય અંધારું રે. હે મન૦ ૫

પદ ૪ જુ.

સદ્ગુરુ કે' સગો જઈ રે, જોની વિચારી. ટેક

માતપિતા પરિવારને, જાણુશો સુખદાઈ રે;
 કાઠી લેશે કડીકાનની [ત્યારે] લાગશે દુઃખદાઈ રે. જોની. ૧

૩ કપે-કપાય. ૪ કેશે-મનુષ્ય જન્મરૂપી કેશે.

૨ ખપી જશ-મરી જાણ, ઉધારું-ઉધારે-ઉછીનું. આ દેહ ઉછીનો
 મળ્યો છે તે તેનો ચાલિક પાછો લેઈ લેશે.

૪ વાંસે ઇન્-વાડ જુ' તે માયા તાની વાંસે આવશે? અર્થ ત નહિજ
 આવે. જંજીરામાં-લોદાની સાંકળમાં. પેલડું-ખાસડો.

અંત સમયે થાશે એકડા, મળશે લોગ લુગાઈ રે;
 મેલીને વળશે રે મશાણુમાં, ભેગી આવશે કમાઈ રે. જ્ઞેની૦ ૨
 કરે છે કર્મ તે કહેતો નથી, રાખે છે તું છપાઈ રે;
 પાણુ જલતું પડશે જેની આગળે, એ જાણે છે રાઈ રાઈ રે. જ્ઞેની૦ ૩
 સંતને કામે નથી આવતો, કરે છે કાં ઘમંડાઈ રે;
 અવળી રૂવાળા જે દી આવશે, તારી કાઢશે હડાઈ રે. જ્ઞેની૦ ૪
 ધનને કારણ હોડીશ દાડતો, કરે છે ધાઈ ધૂતાઈ રે;
 પડ્યું રહેશે મૂઆ પાપિયા ! કાં લઇ જશે લાલખાઈ રે. જ્ઞેની૦ ૫
 કર સમરાણુ સીતારામનું, દે સાધુને ચુગાઈ રે;
 ભોજન કહે તો ભય મટે, લે અભેષદ પાઈ રે. જ્ઞેની૦ ૬

પદ ૫ મું.

જાણ્ય અમાગી છવડા, ઘેનમાં કેમ તું ઘેરાણો રે. ટેક—
 માની લે કહ્યું મુઆ ! નૂરખા ! દલમાં, દયા કાંક આણો રે;
 અવસર આવો નહિ મળે, સાચવજે ટાણો રે. જ્ઞેની૦ ૧
 ભ્રમણામાં તું ભૂલી ગયો, આતમ નવ આજખાણો રે;
 જદુપતિ હરિને જાણ્યા નહિ, આવરાણુમાં અવરાણો રે. જ્ઞેની૦ ૨

૨ લોગ લુગાઈ—લોકો અને સ્ત્રીઓ. વળશે—પાછા વળશે. કમાઈ—દેહ
 ધરીને કરેલાં સારાં માફાં કૃત્યની વાસનારૂપ કમાઈ.

૩ રાઈ રાઈ—લગાર લગાર જેટલાં. ધમંડાઈ—ગુમાન અવળી ધમંડાઈ—ત્યારે
 અવળી ૩(રીત) વાળા આવશે ત્યારે તારી હડાઈ—ટેકાઈ કાઢશે—તને
 સીધો દોર કરી નાખશે.

૫ ધૂતાઈ—ધૂતારાપણું. લાલખાઈ—અગ્નિ. અગ્નિમાં બળી જશે ! ૬
 ચુગાઈ—ચુગન—ખોરાક. અભેષદ—મુક્તિ. પાઈ લે—પ્રાપ્ત કરી લે.

૧ ઘેનમાં—મોઢરૂપી ઘેનમાં. ટાણો—સમગ. ૨ ભ્રમણા—સંસારની
 ભ્રમણા—ખોટાને ખરું માનવારૂપ પ્રાંતિ. જદુપતિ—કૃષ્ણ ભગવાન. આવરાણુ
 —માયાનું વેષન. અવરાણો—નીંટાણો.

મારું મારું કરી મેળવ્યું, લોભમાં લલચાણો રે;
 મદ્યુર સતને સેવ્યા નહિ, તૃષ્ણામાં તણાણો રે. જગ્યં ૩
 ધનમાં નથી રહેતો ઢુંકડો, ભાઈતો કર્મ કંવાણો રે;
 પ્રભુને ભજ્યા પિના પાપિયા, પેટ પડ્યો મોઢો પા'ણો રે. જગ્યં ૪
 કાળ ગાયાકેરા મુખમાં, આવીને તું આરાણો રે;
 ભોળે ભગત રામ બોલિયા, દૂતને હાથ જીવ દારાણો રે. જગ્યં ૫

પદ ૬ કું.

ધનની શોભા તો ધર્મ છે. ધરમે ધન પાવે; ટેક.
 થાપણુ તો ઠેકાણુ મેલીએ, જે દેવાળે ન જાવે;
 દાન તો પાત્રને દીજીએ, અતકાળે કામ આવે. ધનનીં ૧
 કાલ્યણવાવો તમે કાં કરો, ખેતર બીજ ખાવે રે;
 અભ્યાગતને આપતાં, થોડે ઘણું થાવે રે. ધનનીં ૨
 ઉદર ભરવાને આપણું, જ્યાં ત્યાંથી લાવે રે;
 લાઇને દઈ નથી જાણતા, કપટ ભેખ કાંવે રે. ધનનીં ૩
 આપ કશી ને પરને પોખિયે, તો ભૂધર મન લાવે રે;

૧ ધનવડે ધર્મ થાય છે અને ધર્મવડે ધન મળે છે, એમ ધન અને ધર્મ પરસ્પર અવલંબીને રહ્યાં છે, માટે ધનવડે ધર્મ કરવાનો ઉપદેશ કરતાં ભોળો કહે છે: ધનની ઈં—સ્પષ્ટ છે. દાનધર્મ કરતાં વાવરેણું ધન કોઈ પ્રકારે નાશ પામતું નથી તે વિષે કહે છે: થાપણુ ઇં—સ્પષ્ટ છે.

૨ કાલ્યણ—ખેતરના બીજનો બગાડ કરે એવા રોપા. “કાલરકો લેતકહા કપટોકો હેતકહા,” ઇં—પ્રસિદ્ધ છે.

૩ લાઇને ઇં—જે બીજનું દાન લે છે ખરા પણ દેઈ જાણતા નથી તે કપટરૂપ ભેખધારી કહેવાય છે.

કળિયુગમાં હવે કોક છે, તે દીકરામાં નાવે રે. ધનની ૦ ૪
આંખું વાળાને ઝાળખો, વિહંગમ વાટ ખતાવે રે;
ભોજન કહે ભવદુઃખ ભાગશે, ને ગોવિંદગુણ ગાવે રે. ધનની ૦ ૫

કીર્તન.

૫૬ ૧ છં.

વેધુ જાણે એની વાતમાં રે,
આશ્વા છળિયેલ થું રે જાણે. ટેક.
ને ઘટ લાગી રહે તન ત્યાગી,
વાગી હે ભલકી રામની રે, તે એ દષ્ટિ ને રે આણે; વેધુ ૦ ૧
પ્રેમ પ્રીતકી રીત હે ન્યારી,
શારી લીએ રે એ તો ચિત્તને રે, શબ્દનું રે બાણે; વેધુ ૦ ૨
સહુ સાથે તોડી જણે હરિ સાથે જોડી,
છોડી હે લાજ સંસારની રે, બીક કેની ને રે નાણે; વેધુ ૦ ૩
પ્રેમી ને પુરપોત્તમ પાસે,
ભોજન સુહાગણ સુંદરી તે મોહનજીને માણે; વેધુ ૦ ૪

૪ આપ કરીને-પોતાને શ્રમિત કરીને કોક ધન-હવે એવા દાનધર્મી.
કળિયુગમાં કોકજ છે-કવચિત્તજ છે. ૫ આંખું વાળો-જ્ઞાની.

૧ વેધુ-ને અનુભવથી અંતરમાં વીંધાયલા હોય તે. છળિયેલ-કપટી
ને ધન-જેના ઘટમાં પ્રેમના ભાજાની અણી લાગી છે તે પુરપો પોતાનું તન
ત્યાગીને રહે છે.—શરીરનો પણ દરકાર કરતા નથી; જેને રામની ભલકી
(બરકી) વાગી છે તે પુરપો એ દષ્ટિ (અંતર્દષ્ટિ) આણે છે.

૨ શબ્દનું બાણે-શબ્દદોરૂપી બાણથી. ૩ તોડી-(પ્રીતિ). નાણે-
ન આણે. ૪ પ્રેમી ધન-જે પુરપ પ્રેમી છે તેને પુરપોત્તમ પાસે છે. ભોજન
કહે છે કે ખુદ્દિરૂપી સુહાગણ સુંદરી મોહનજીને માણે છે-આત્માનંદનો અનુભ-
વ કરે છે. જેથી છતાંમુતા ગનની વૃત્તિઓ વૈરાગ્યયુક્ત થાય અને તેના મન-

પદ ૨ જાં.

અકળ ગતિ રે મહંતની, તે કેના કળ્યામાં નાવે. ટેક.

ગુરુગમ આવી તેની ગતિ છે ન્યારી,

સમજી રહ્યા છે સંસારમાં એક અનન્ય જો રે ભાવે; અકળ૦ ૧

જીવન મુક્ત થઈ ફરે જગમાં,

આનંદ ધન સદા હરમાં લે' લગ્ન જો રે લાવે; અકળ૦ ૨

પોતે પોતાના સ્વરૂપને પામ્યો,

આપે સમાણો જ્યારે આપમાં તે પોતે પોતાને જો રે ગાવે; અકળ૦ ૩

લીન ભયો જેમ લૂણ પાણીમાં,

ભોજલ સદ્ગુરુ ભેટતાં ફરી ફરો નહિ જો રે ખાવે; અકળ૦ ૪

માંથી કામાદિ વાસનાઓ ટળી જાય તેવો ઉપદેશ કરતાં ધણાક ભક્તો શૃંગાર-
રનાં અથવા સ્ત્રી પુરૂષના પ્રેમનાં કે વિહારનાં દૃષ્ટાંત શામાટે આપે છે ? એવી
શંકાના સમાધાન અર્થે કહીએ છીએ કે, અહ્યાનંદનો ભાસ જીજ્ઞાસુના મનમાં
આણવાને એના કરતાં બીજું કોઈ ઉત્તમ દૃષ્ટાંત નથી, માટે મહાત્માપુરૂષો-
એ બ્યાં ત્યાં સ્ત્રી પુરૂષના પ્રેમના કથનદ્વારા અહ્યાનંદનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.

૧ અકળ— ન કળાય એવી. મહંત—મોટા પુરૂષો— ગુરુગમ ઈ—
જોને ગુરૂથી ગમ (જ્ઞાન) પ્રાપ્ત થઈ છે તેની ગતિ ન્યારી (જુદી) છે
તે (સંસારને મિથ્યા) સમજીને સંસારમાં હરિ પ્રતિ એક અનન્ય ભાવે રહ્યા-
છે—હરિ વિના બીજું કંઈ નથી એમ સમજીને રહ્યા છે.

૨ આનંદ ઈ—તેઓ સદા હરમાં (મનમાં) આનંદધન (ધનરૂપે
સંજડ ભરેલા આનંદ)ની લેહેલું. લગ્ન લાવે છે—મન જોડે છે.

૩ પોતાના સ્વરૂપને—આત્મસ્વરૂપને. આપે ઈ—આપ (આત્મા)
હતો તે આપ (આત્મામાં) સમાઈ ગયો.

૪ લીન ઈ—જેમ લૂણ (લવણ—મીઠું) પાણીમાં લીન થાય છે—
મળી જાય છે તેમ. ફરો નહિ ખાવે—જન્મ નહિ ધારણ કરે.

પદ ૩ જી.

સુખમાં રે, સદ્ગુરને સમરી લે સુખમાં.	ટક.
નિશ્ચે રે જાણો ઈયાં નથી જો રિયાનું;	
ખરે (ન) ખાંતે ખપી જાવું [છે] ખાખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૧
સેવ તળાઈના શાણગાર તજને;	
સૂવું પડશે એક દહાડો જોની રાખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૨
મનુષ્યા દેહ હીરે તારા હાથમાં આવ્યો;	
શીદને દાઝો છે તમે દુઃખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૩
બોબ્બલ ભગત કહે ભજન કરી લે;	
મેહેર મને રાખો તમે સુખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૪

પદ. ૪ થું.

રસનાએ રટી લે રામને રે.	ટક.
જપ તપ તીરથ જોગ વ્રત સાધન;	
જો સેવી લે સદ્ગુર સ્થામને રે.	રસના ૦ ૧

૧ સુખમાં ઇ—જ્યાં સુધી તું સુખમાં હોય ત્યાં લગીમાં નિશ્ચે ઈ—ઈયાં (આ લોકમાં) રિયાનું (રહેવાનું) નથી એ નિશ્ચય જાણો, અને ખરી ખાંતથી ખાખમાં ખપી જાવું છે, માટે તું સુખમાં હોય ત્યારેજ સદ્ગુરને સમરી લે. અર્થાત્ પછી કાંઈ બનશે નહિ. જેમ, “કૃષ્ણત્વદાવપદપંકજ-પંજરાન્તેહ્યદૈવમેવિશતુમાનસગજદંતઃ । પ્રાણપ્રયાણસમયેકપત્તાનપિત્તઃ કંઠાવરોધન-વિઘ્નોસ્મરણકુતસ્તે ॥” “હે કૃષ્ણ તારા ચરણકમળરૂપી પાંજરામાં મારે મન રૂપી રાજદંડ આવજાવ પેસો; કેમકે મરતી વખતે ત્યારે વાત, પિત્ત અને કંઠથી ગળું રૂંધાઈ જશે ત્યારે તારું સ્મરણ ક્યાંથી થવાનું છે ।”

૪ મેહેર ઈ—મનમાં તમે મેહેર દયા રાખો અને સુખમાં (હરિનું નામ રાખો).

૧ જપ ઇ—જો સદ્ગુરરૂપી સ્થામને સેવી લે તો જપ, તપ, વગેરે બધાં સદ્ગુર છે એમ જાણવું.

જરા મરણુ તેરે જમ દંડ નાવે;
 જોતાં ગ્રહી લે નિજ એક નામને રે. રસનાં ૨
 લજન પ્રતાપે લવળધ કાપે;
 લજ લે નારાયણ થઈ નિષ્કામને રે. રસનાં ૩
 ભોળે ભગત કહે સદ્ગુરુજીને સંગે;
 આગે કેઈ પોહોઆ છે પરમ ધામને રે. રસનાં ૪

૫૬ ૫ મું.

નહિ જો આવે ફરી નહિ જો આવે;
 આવી પ્રભુ લજ્યાની પળ નહિ આવે. ટેક-
 કુટુમ્બ કબીલો બધાં સુખનાં સગાં છે;
 કાણુ વેળામાં કોય કામ ના'વે. આવીં ૧
 રત્ન અમૂલ્ય તુંને માંડ મળ્યું છે;
 રાખો ભક્તિને હાથ રાંક દાવે. આવીં ૨
 આઘ ધર્મ બંદા ! ગુરુ અભ્યાગત;
 ધીંગાં સગાંને જઈને કોણુ ધાવે. આવીં ૩

૨ જરા ધ૦—જો તું એક નિજ (પોતાના) નામને ગ્રહીલે—‘સોહ’ પદનો જપ કરે તો જરા, મરણુ અને જમદંડ તેરે (તારી) પાસે આવે નહિ.

૩ લવળધ—સંસારરૂપી બંધન. લજ લે ધ૦—નિષ્કામ (સંસારી સુખની ઇચ્છા વિનાનો) થઈને નારાયણને લજ લે.

૪ આગે—પૂર્વે. કેઈ—કંઈક—ધણાક. પરમધામને—મોક્ષસ્થિતિને.

૨ રાખો ઈ૦—માટે રાંકદાવે (દીનપણે) વર્તીને ભક્તિને હાથ રાખો. ૩ આઘ ઈ૦—હે બંદા ! આઘ ધર્મ એ છે કે ગુરુ અને અભ્યાગત-ને પૂજવા; (જો એમ છે તો) ધીંગાં (બળવાન—ધનવાન) સગાંને જઈને કોણુ ધાય—સગાંને મળવાને કોણુ દોડે ?

ભોળે ભગત કહે ગુરૂપરતાપે;

અમૂલ્ય વાતું લઇને વતાવે.

આવી૦ ૪

પદ ૬ કું.

ભાગો બ્રાંત્યું મટી જાય રાત્યું;

મન મોટાં કરીને ભાગો બ્રાંત્યું.

ટક.

કુંવર વધીને બધા સંતને જમાડયા;

ત્યારે ખરેખરિયું પુરેલ ખ્યાત્યું.

મન૦ ૧

એક મના થઇને તમે અલખ આરાધા;

સાધુને ચરણે વરસેલ સ્વાંત્યું.

મન૦ ૨

આજ કાલ કરતાં બંદા ! આવી જાશે વાઇદા;

દલની ઠાળો કોય દાંત્યું.

મન૦ ૩

ભોળે ભગત કહે ગુરૂપરતાપે;

જાણી લિયો જીવની જાત્યું.

મન૦ ૪

૪ સગાં કરતાં ગુરૂ વધારે ઉપકાર કરે છે: અમૂલ્ય ઈ—ગુરૂ અમૂલ્ય વાતું (વાતો) હાથમાં લેઇને વતાવે (ગતાવે) છે—અમૂલ્ય જ્ઞાન આપે છે.

૧ ભાગો ઈ—તમે બ્રાંત્યું (માફ નથી તેને માફ માનવારૂપ બ્રાંતિઓ) ભાગો કે જેથી અજ્ઞાનરૂપી રાત્યું (રાત્રીઓ) મટી જાય. કુંવર ઈ—સગાળ-સા શેઠે પોતાના કુંવરને વધીને (મારીને) બધા સંતને જમાડયા ત્યારે તેની ખરેખરી ખ્યાતિઓ પૂરાઇ છે—અર્થાત્ થઇ છે.

૨ એક મના—એકાગ્ર મનવાળા. અલખ (અલક્ષ્ય)—બ્રહ્મ. સાધુને ઈ—સ્વાંત્યું (સ્વાતિ નક્ષત્રના જળિંદુઓ) સાધુઓને ચરણે વરસેલા છે—અર્થાત્ સાધુને ચરણે નમવાથી મુક્ત થવાય છે. (સ્વાતિજિંદુઓથી મુક્તા—મોક્ષિયને છે, પણ તે જિંદુઓ સાધુઓને ચરણે પડેલા છે માટે ત્યાં આગળ માથું મૂકી જે પુરૂષો રહ્યા હશે તેમના મુખમાં એ સ્વાતિજિંદુઓ પડશે અને મુક્તા થશે.)

૩ વાઇદા—મરણનો. દલની (દિલની)—મનની. દાંત્યું—દિલિમય—દોષ જાત્યું—જાત—મૂળસ્વરૂપ.

પદ ૭ મું.

નથી કે'વું રે કેને નથી કે'વું,

સાઈ નરતું કેને નથી કે'વું.

ટેક.

ગુણ ને અવગુણ બંદા ! આવે ને જાવે;

એક દહાડો સુખ ને દુઃખ શરીરે સે'વું.

નથી૦ ૧

કળિના લોક ભાઈ કોઈ નહિ માને;

શુદ્ધ વિચારી સમજીને રે'વું.

નથી૦ ૨

મોહને મમતા બંદા ! મેલી દ મનની;

કેટલા દિન રાજમાં રે'વું.

નથી૦ ૩

ભોળે ભગત કહે ગુરૂમતાપે;

ભાગ્ય વડામાં સંતને મળવું.

નથી૦ ૪

પદ ૮ મું.

નર દહ ધરીને [જન] જોયું જાગી;

જોયું જાગીને લગની લાગી.

ટેક.

મો'લુંમે કલોલમાં બંદા મૂઢ રહ્યા;

હવે તો ભેદ જડ્યો ને ભ્રમાણા ભાગી.

નર૦ ૧

૧ સુખ દુઃખાદિ દંડ તજવાનો ઉપદેશ કરે છે: નથી ૧૦—સ્પષ્ટ છે. ગુણ ૧૦—ગુણ અને અવગુણ એ બન્ને આવે છે અને જાય છે—અર્થાત નાશવંત છે માટે તે ઉપર ચિત્ત લગાડવું નહિ. એક ૧૦—એક દહાડો સુખ મળે કે એક દહાડો દુઃખ પડે તો તે સઘળું સમાન ગણીને શરીરે સહેવું.

૨ એ વાત તું બીજાને કહેવા જઇશ તો તે માનશે નહિ માટે તારે મનમાં સમજીને રહેવું, એમ કહેતાં કહે છે: કળિના ૧૦—સ્પષ્ટ છે.

૩ રાજમાં—આ મૃત્યુલોકરૂપી રાજ્યમાં. ૪ ભાગ્ય ૧૦—વડા ભાગ્યમાં સંતને મળવું થાય—ભાગ્ય મોટું હોય તો સંતનો મેળાપ થાય.

૧ લગની લાગી—(અલ સાથે). મો'લુંમે ૧૦—દેહરૂપી મોહોલમાં બંદા કલોલમાં (આનંદમાં) મૂઢ રહ્યા છે. (અલગીને ધવાથી)

લગા કલેજે બંદા સ્નેહ સાહેબસેં;	
ત્રિગુણી માયાને લઈને તંરત ત્યાગી.	નર૦ ૨
રૂપ ને રંગ બંદા ભૂલી ગયા;	
ભાત્યું અગમ અગોચર લેં લાગી.	નર૦ ૩
બોજે ભગત કહે ગુરૂપતાપે;	
વાંલાં વિજેગી થયા વૈરાગી.	નર૦ ૪

પદ ૯ મું.

કોય કીસીકા નહિ આ જુગમાં;	
સીતા રામ સીતા રામ કે'ની રે.	રેક-
થેલી દુનિયા ગોથાં ખાવે;	
સ્વપ્નામાં કાંઈ છે નહિ રે.	કોય૦ ૧
સંત શબ્દમાં શ્યામ વિરાજે;	
દુનિયા તો દેખે નહિ રે.	કોય૦ ૨

૨ લગા ઇ૦—હું બંદા ! મારા કલેજમાં (દિલમાં) સાહેબ (પરમેશ્વર)ની સાથે સ્નેહ લગા (લાગ્યો) અને તેથી મેં ત્રિગુણ (સત્વ રજસ અને તમસ ગુણાત્મક) માયાને લેઈને તંરત તણ દીધી.

૩ પદાર્થોનાં નામ, રૂપ મિથ્યા છે અને અસ્તિ, ભાતિ અને પ્રિય, એ સત્ય છે તે બતાવતાં કહે છે કે, રૂપ ઇ૦—રૂપ અને રંગને તો હું બંદો ભૂલી ગયો છું. પણ અગમ અને અગોચર ભાતો ઉપર મને લેહે લાગી છે. અર્થાત્ જે અસત્ય છે તેને તણને અગમ અગોચર એવા સત્માં મારું ચિત્ત સ્થિર થયું છે.

૪ સત્રૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થવાથી અસત્ માયાને વિષે વૈરાગ્ય ઉપજે છે, તે બતાવતાં કહે છે: વાંલા ઇ૦—વાલાલા (નન્દિકતાં સંબંધી) અને વિજેગી (દૂરનાં સંબંધી) એ સર્વને વિષે અમે વૈરાગી (ઉદાસીન) થયા.

૧ કીસીકા—કોઈનું. સ્વપ્નામાં—ઝગતરૂપી સ્વપ્નામાં. ૨ સંત શબ્દમાં—સંતમાં અથવા સંતે કહેલા બોધવચનમાં. દેખે નહિ—સમજી ન શકે.

સાસ ઉસાસે સમરણ કરી લે;		
[તો] ભવસાગરનો ભે નહિ રે.	કોયં	૩
કાચી કાયા કુડી માયા;		
હે, [પણ] સમરણ કરે નહિ રે.	કોયં	૪
એક પલકમાં પાર ઉતારે;		
સદ્ગુરુ ચરણે રહેની રે.	કોયં	૫
કર બંદગી સાચા સદ્ગુરુની;		
હરખે હરિગુણ ગાની રે.	કોયં	૬
ભોભે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે;		
દાસને દરશન દેની રે.	કોયં	૭

પદ ૧૦ મું.

હરિજન હાથ ઝાટકી કહે છે;	
સંત શબ્દ પોઝારી.	ટંક.
બે ભૂલ્યાં તો ભવસાગરમાં;	
ખોત ફરેગા ફરી.	હરિજન૦ ૧
અવધિ કરી આ જુગમે આઠ્યો;	
શું સૂતો સંસારી.	
અલપ સુખમાં અંધ થયો છે,	
કાહા ગતિ હોયગી તારી.	હરિજન૦ ૨
સંત સાહેબની કરી લે બંદગી;	
અબી દીએ ઉદ્ધારી.	

૩ સાસ ઉસાસે—આસોચ્છાસની સાથે. ૪ હે ઈં—કાયા કાચી છે અને માયા કુડી છે પણ કોઈ હરિનું સમરણ કરતું નથી.

૨ અવધિ ૫૦—જીવિતની નર્યાદારૂપ અવધિ અથવા ‘જન્મ ધરીને હરિને ભજીશ’ એવી સરત કરીને આ જુગમે (જગતમાં) ટું આઠ્યો છે;

ભોજે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે,

ચરણુકમળ બલિહારી.

હરિજનનં ૩

૫૬ ૧૧ મું.

આવો સદ્ગુરૂ મંદિર અમારે, તન મન ધન કરું ત્યારી;
માન અભિમાન મનથી મારું, રહ્યું હવે સહુ હારી. આવો ૧
સહુને વા'લું તમને આણું, લાલચ નહિ લગારી;
ક્રિયા દિયું ને ક્રિયા દિલાઈ, માંહી નથી કહ્યું મારી. આવો ૨
અસંખ્ય જીવનની આશા અમારે, મે'ર કરો મોરારિ;
ત્રાહિમામ્ ત્રિકમ તમ આગે, વાલમ બહું હું વારી. આવો ૩
ભોજે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, વાલમ જીએ વિચારી;
ચરણુ આવ્યો હવે લિયો સંભાળી, બહુનામી બિરદભારી. આવો ૪

૫૬ ૧૨ મું.

મેહેર કરો મુજ ઉપર આવી, દેહ ધરી ગયો ફૂલી;
આગે તો તમે અનેક ઉધાર્યા, બહુનામી બાંધી જાલી. મેં ૧

તેમ છતાં હે સંસારી ! હવે શું સૂતો છે—કેમ મોહરૂપી નિદ્રામાં પડ્યો છે ?
અલ્પ સુખ—(વિષયનું). કહા—શી. હોયગી—થશે.

૩ સંત સાહેબની—સંતની અને સાહેબની (પરમેશ્વરની). અળી—
હમણા.

૧ ત્યારી—તૈયારી, તન, મન અને ધનથી તમારી સેવા કરવાની તૈયારી
કરું છું.

૨ સહુને ધં—જે સહુને વાહાણું હોય તે હું તમને આણું. ક્રિયા ઈં—
હું તમને ક્રિયા (કયા—શું) દિયું (આપું) અને ક્રિયા (કયા—શું) દિલાઈ
(અપાનું) ? કેમકે તેમાં મારી (વસ્તુ) કાંઈ નથી.

૩ અસંખ્ય ધં—અનેક કાળથી મુક્તિ પામવાની આશા છે, ત્રાહિ-
મામ્—મારું રક્ષણ કરો.

૧ દેહ ધં—દેહ ધરીને હું ફૂલી ગયો—હરિમજનરૂપી ઝાણુ ફેડી શકા-
યું નહિ. આગે—આગળ—પૂર્વે. બાંધી જાલી—હાથ જાલીને—મદદ કરીને.

ભક્તિ કરા કેણે ભેદ ન જાણ્યો, રહ્યા ભરમમેં ભૂલી;

કયા કરે જીવ કર્મ સંજોગી, મણિ ખોધ મોઘામૂલી. મેં ૨

હે તેરી કછું નહિ હે મેરી, વાલમ ન કરું વા'લી;

એક પલકમાં સર્વે સોંપું, માલ ખજાના ખાલી. મેં ૩

ગુરૂપતાપે જ્ઞાન વિચારી, કરાઈ ન કરું કાલી;

ભોજો ભગત કહે ખાવિંદ ! ખખર લિયો, ચણેં આવ્યો હવે ચાલી. મેં ૪

કીર્તન.

પદ ૧ છું.

સખિ પરણ્યા પિયુજની વાત, કહે કેમ કહેવાશે રે;

એવા કોય કોય સંત સુજાણ, કે સમજીને જાશે રે. ૧

સખિ જળ રે વહોયાં મીન, મરીને જાશે રે;

એવાં પ્રીતે કીધાં પરવશ, કહે કેમ રહેવાશે રે. ૨

ખાધ મારે પૂર્વજન્મની પ્રીત, મોહનને મળવાં રે;

હવે મેં તો સોળ સળ્યા શાણગાર, વાલમને વરવા રે. ૩

મારે લાખ વાતુંની એક વાત, મનથી નહિ મૂકું રે;

હવે મુને શું કરશે રે સંસાર, ચરણ નહિ ચૂકું રે. ૪

૩ હે ઇં—આ દેહ આદિ સર્વ માયા તારી છે, કાંઈ મારી નથી. ખાલી ખાલી કરીને.

૪ ખાવિંદ—ધણી ! ચણે ઇં—હવે હું ચાલીને તમારે ચરણે (ચરણ—શરણ) આવ્યો છું.

૧ યુદ્ધિષ્ઠી સ્ત્રી આત્માશ્વી પુરુષને પરણેલા પુરુષનું રૂપ આપી કહે છે કે, હે સખિ ! પરણેલા પિયુજની વાત કેમ કરીને કહેવાશે તે કહે ?—તેનો સ્નેહ શી રીતે વર્ણાશે ? સારે તે સમગ્રશે ? એવા ઇં—કાંઈક સુજાણ સંત તેને સમજી જાશે !

૨ ન વર્ણાય એમ છતાં પણ દૃષ્ટાંતથી કાંઈક દિગ્દર્શન કરે છે: સખિ જળ ઇં—સ્પષ્ટ છે. વહોયાં—ગૂંદાં પડેલાં.

એવી આઘ અંતની ઝાળખાણ, ચરણ લછરા ધારી રે;
ભેઠ્યા ભક્ત ભોજલને ભગવાન, વાલમ જવું વારી રે.

૫

પદ ૨ જી.

મારે પરમેશ્વરશુ પ્રીત, હૃદમાં રાખું રે;

એવી અગમ અગોચર વાત, કેને નવ દાખું રે.

૧

સખિ મેરૂ અળે, શશિ ભાણ, આથમણે ઉગે રે;

મારે આઘ અંતની ઝાળખાણ, જુગોજુગ પૂગે રે.

૨

મરની ! સૂકી જયે સમુદ્ર સાત, દુનિયા સર્વે ડોલે રે;

મેં તો વચને કીધેલ છે વાત, કરારેલ કોલે રે.

૩

હરિ ભક્તની એવી રીત, સત્યવાદી સામે રે;

ભોજ ભક્ત કહે છે ભવમાંહી, પગલાં ના'ય પાછાં રે.

૪

પદ ૩ જી.

સખી સાચી સદ્ગુણની પ્રીત, ભાળી મેં તો ભેદ રે;

એવી આઘ અંતની વાત, બતાવેલ વેદ રે.

૧

પ્રીતિ પ્રીતિ કહે સૌ કોય, લાગી નથી કેને રે;

નીકર સુખ સંપત્તિને લાજ, છૂટી જાય તેને રે.

૨

જેને પ્રગટ્યો પ્રહે વૈરાગ, બીજું નથી ગમતું રે;

જેને નિર્ભય બંધાણો નેહ, શીદ હીંડે ભમતું રે.

૩

સખિ નિત્ય નિત્ય નવલો રંગ, આઠે પો'ર આનંદમાં રે;

ગુરૂજ્ઞાનમાં રહે ગરકાવ, મગન હોય મનમાં રે.

૪

જેને કડવો થયો સંસાર, હૃદમાં વેધાણું રે;

ભોજ ભગત કહે છે ભવમાંહી, સાચવશે ટાણું રે.

૫

૫ આઘ અંતની—પેહેલેથી તે છેવટ સુધીની—અનાદિ કાળની.

૩ કરારેલ—કરાર કરેલા—કોલ આપી કરાર કરેલો. ૪ સત્યવાદી
૪૦—સત્યવાદી પુરૂષો સામે મોઢે ચાલે છે અને પાછાં પગલાં ભરતા નથી—
કાયર થઈને ફરીને વિષય સુખમાં લોભાઈને ભક્તિ પડી મૂકતા નથી.

૧ મેદે—રહસ્ય સહિત. આઘ અંતની—આદીથી અંત સુધીની સમગ્ર.

અધુરી ખીતે રે અવગુણ ઉપન્યો,
 કેશવજી ત્યાં કાંઈ દીધાં અમને દુઃખ જો. ઉદ્ધવજી ૩
 સ્નેહને કરતાં રે સહુને આવડે,
 ખીતલડી તો કાંઈ રીતે ને ભાતે હોય જો;
 બાળકની બુદ્ધિએ રે અટકળ ના પડી,
 હંચા ને કાંઈ નીચી સંગત્યું નોંય જો. ઉદ્ધવજી ૪
 કુખજનને સંગે રે કાતુડો જઈ રહ્યા,
 નિશ્ચે કરીને કાંઈ તોડ્યો અમારો નહ જો;
 છોકરડે સરખે રે અમને છેતર્યાં,
 છળ કરીને કાંઈ છળિયે દીધો છેહ જો. ઉદ્ધવજી ૫
 દેશ ને વટો રે અમને દઈ ગયા,
 કેમ કરીને અમે ભેટથું ભગવાન જો;
 અંતરમાં દાઝથું રે અમો નથી ઝોલતી,
 ચિતકું હરીને કાંઈ છળિયે કીધી સાન જો. ઉદ્ધવજી ૬
 ખીતલડી પાળું તો દિલ દાઝે ઘણું,
 મૂકી દિયું તો કાંઈ માને નહિ મારું મન જો;
 પેર પેરની લાગી રહી કેમ કરી ખીછવું,
 ભાગ્ય પ્રમાણે કાંઈ ભૂલવિયા ભુવન જો. ઉદ્ધવજી ૭
 પગ તળિયે ઘાલ્યું રે અંગ મારું આવડે,
 શામળિયા તમે કે દી થાશો સાહાય જો;
 વાટડી જોતાં રે કંઈ જુગ વહી ગયા,
 મેળવાણી તો કાંઈ મનની રહી મન માંય જો. ઉદ્ધવજી ૮

૩ મે'માં-વરસાદમાં. કેશવજી-કેશવજીએ. અટકળ ના પડી-અટકળ કરી શકાય નહિ. હંચાને ધન-કૃણુ હંચા (ઉત્તમ) છે તેને કુખજન સરખી નીચી સંગત હોય નહિ એમ અમે અટકળ કરી હતી તે ખોટી પડી !

૫ નેહ-મોહનત. છળિયે-છળ કરનારે. ૬ અમો-અમારી. ઝોલતી —ઝોલાતી. ૭ પેરપેરની-(દાઝ).

મદિર ને માળિયાં અમે નથી માણતાં,
 તમ વિનાનું કાંઈ તલખે અમારું તન ને;
 હરતાં ને ફરતાં રે હરિ મુને સાંભરે,
 રાત દિવસ કાંઈ ભાવે નહિ બોજન ને. ઉદ્ધવૃ ૭ ૯
 સેજલહિયે સુતાં રે મુખ નથી આવતું,
 વિચરિયે તો કાંઈ વાંલા વિનાનું વન ને;
 ભક્તને બોજલનાં સ્વામી નીરખિયે,
 તે દહાડે કાંઈ માને અમારું મન ને. ઉદ્ધવૃ ૭ ૧૦

સંદેશો ૨ ને.

ઉદ્ધવૃ અમને રે છળિયે છેતર્યાં,
 દગો કરીને કાંઈ દિલથી રાખ્યાં દૂર ને;
 પોતાનો જાણીને પ્રીતિ અમે પાળતાં,
 હરખ વિનાનાં કાંઈ હૈડે ન મળે હીર ને. ઉદ્ધવૃ ૭ ૧
 આવીને ખૂટી રે ઉદ્ધવ આજથી,
 એવી અમારે કાંઈ એશું બંધાણી આશા ને;
 ઘડી એક ને ઘરમાં રે દી નથી ગોઠતું,
 પ્રાણ તણને અમે જશું પ્રભુજીની પાસ ને. ઉદ્ધવૃ ૭ ૨
 આશા તે અમારે રે મેરૂ જેવડી,
 અમ ઘરે આવો કાંઈ અબળાના ઉદ્ધાર ને;
 મરજદા મેલીને બીજથુ નહિ બોલિયે,
 વિશ્વાસિયાની પ્રભુ વેંલી કરજે વાંર ને. ઉદ્ધવૃ ૭ ૩
 વાંલાંને આડિયું વાડ્યું નવ કીછએ,
 ભલાં ભૂડાં તોય પોતાનાં દહેવાય ને;
 વસમી ને વેળાનાં રે આગળ અમે ઉભતાં,
 તે અમને કાંઈ જીવન તણને કેમ જાય ને. ઉદ્ધવૃ ૭ ૪

૯ તલખે-તલપાપડ થાય. ૧૦ વિચરીએ-જઈએ.

૧ હીર-રત્નેક. ૨ આવીને ઇન્-અમારી આશા ખૂટી ગઈ. ૩ ઉદ્ધાર-
 ઉદ્ધારમાટે અથવા ઉદ્ધારક. વિશ્વાસિયાની-વિશ્વાસે રહેનારની.

૪ આડિયું વાડ્યું-આડી વાડો-અંતરાય.

હિંડોળે હરિ વિના રે અમે કેમ હીંચીએ,
 પ્રીતડિયે તો કાંઈ પરાં કીધાં આજ ને;
 સંસારનાં સુખડાં રે કડવો લીમડો,
 સુખ ઘણું પણ રાજને ન ભાવે રાજ ને. ૭૦ ૫

રહી નવ શકિયે રે યાંહાં એક રાતડી,
 છવન વિનાનો કાંઈ જનમારો કેમ જાય ને;
 હૃદના રોષ જ્યારે હૃદમાં રાખિયે,
 વલવલતાં કાંઈ અમને વાહાણું વાય ને. ૭૦ ૬

મારગડે મેલ્યાં રે વનની વાટમાં,
 ઘણી ઘણી કાંઈ ધરમાં કીધી ઘાત ને;
 જોખનિયાં ને જૂઠું રે જાઈ, નહિ જાલવું,
 વિજેગિયાંની અમે કેને જાઈ કરિયે વાત ને. ૭૦ ૭

આગુની આળખાણુ રે અમે અહીં અવતર્યાં,
 એણુ ધર્યો કાંઈ આહીરકુળ અવતાર ને;
 ભગત ને ભોજ રે એણી પેરે ખેલીયા,
 ત્રિકમ અમને તમ ચરણુ લઈ તારને. ૭૦ ૮

પદ. ૩ જુ.

શીખામાણુ માનો રે સદ્ગુર સંતની,
 વિલંબ મ કરને વરતાં વિશ્વાધાર ને;
 સુખે ને સમરને સીતારામને,
 જોખનિયાને કાંઈ જાતાં નહિ લાગે વાર ને. શીખા ૦ ૧

જરાનું લશ્કર રે જ્યારે ગઢ ભેળશે,

૫. પરાં-દૂર. ૭ જોખનિયાં ઈ-અમારું જોખન જૂઠું (અમથું) જાઈ
 (જાય છે-વહી જાય છે) અને તેને જાલવું (આટકવવું) બનતું નથી-ફરીને
 પાછું ન આવે એમ વહી જાય છે. ૮ આગુની-પૂર્વ જન્મની.

કાયા નગરમાં હોશે હાહાકાર જો;
 દશે ને દરવાણી થાશે વેગળાં,
 વસ્તુ હું ટાશે તેની કોઈ નહિ કરે વાર જો. શીખા૦ ૨
 મસ્તકપુર કંપશે રે દેખીને મોતને,
 કાનપુરીમાં સંભળાશે નહિ કાંઈ જો;
 આયુષ્યના ઊઠી સર્વે જશે દેવતા,
 નાક ચૂશે ને ઘણું મુઝાશે મન માહી જો. શીખા૦ ૩
 દંતપુરીનો કિલ્લો દશે ઢાળીને,
 મુખલાવાદમાં માઠો ખપશે માલ જો;
 ઉરમાં તો અન્ન પચશે નહિ,
 ગંધિલપુરીના ખૂરા હોશે હાલ જો. શીખા૦ ૪
 શઠ ન સમજ્યો રે સદ્ગુરુ સાનમાં,
 ત્રણે અવસ્થામાં જાણ્યા નહિ ત્રિભુવનનાથ જો;
 ભક્તને ભોજલ રે એણી પેર યોલિયા,
 અંતે ભોંચે ચારે પડિયા હાથ જો. શીખા૦ ૫

કીર્તન.

પદ ૧ હું

ગર્ભમાં ગુણ ગોવિંદના ગાતો, નિત્ય તું લેતો નામ,
 ઉદરમાંથી આવિયો હવે, કરે છે કૂડાં કામ;

૨ ભેળશે-ભેળ (ભંગાણુ) પાડશે. દરવાણી-દરવાન (દશ દારના દારપાળ).

૩ મસ્તકપુર-માથું. કાનપુરી-કાનરૂપી નગરી. ૪ મુખલાવાદ-મુખ રૂપી નગર. માઠો ધન-મુખમાં સારી રીતે ખવાશે નહિ. ગંધિલપુરી-ગંધ-લેનાર ઇન્દ્રિય-નાક.

૫ ત્રણે અવસ્થા-બાળ, યુવા, વૃદ્ધ. અંતે ધન-છેવટે ચારે હાથ ભોંચે પડ્યા !-કાંઈ ઇલાજ રહ્યો નહિ !

આતમઘાતી આપનું યોદ્યું રે, રતન લઈ રાખમાં રોજ્યું રે. ૧
 આવ્યા'તો ત્યારે શી રિદ્ધિ લાવ્યા, જશ પાછો વળી જોઈ,
 હું ને માઈ કરી હારી ગયો, તેં કરી કમાણી યોઈ;
 ફેકટ જીવ થું રહ્યો ફૂલી રે, ગયો ફુગધામાં ફૂલી રે. ૨
 માઈ ને તાઈ મેલી દિયો, મ કરો તાણમતાણ,
 કુટુંબ બેળું થઈ ફૂટશે, તારી દહી જશે સ્મશાન;
 માટી બેળી માટી મળશે રે, કર્યાં ભોગવવાં પડશે રે. ૩
 નામ ધર્યું તે નિશ્ચે ટળશે, નથી રહેવાનું કાંઈ,
 ભોજ ભગત કહે ભલો થઈ, જીવ સમજની મનમાંહી;
 ગુરુજીને ચરણે જાવે રે, અપાટો જમનેા ના'વે રે. ૪

૫૬ ૨ જી.

મન કહ્યું નથી માનતું ને, જોર કરે રે જંજળ,
 પળમાં કાયા પડી જશે, ગળી જશે કાળ;
 સંતો સંસારના લોકો રે માથે મોટો જમનેા જોખો રે. ૧
 દિલમાં ઝાઝી દુઝ્યા ને, કપટ ઝાઝું ફૂડ,
 માલ ખજનો મળ્યા નહિ આવે, આંતે થઈ જશે ધૂડ;
 કાયા માયા કરમાઈ જશે રે, પછે પ્રસ્તાવો થાશે રે. ૨
 મન જાણે છે મારી માયા, કરનારો છે કોય,
 સર્વે પ્રપંચ પડ્યા મેલીને, વિચારીને જોય;
 દુર્મતિ ! દુઃખડાં દેશે રે, આપ્યું છે એ આંચકી લેશે રે. ૩

૧ આતમઘાતી—આત્માનો ઘાત કરનારો. ૨ જશ—જઈશ.

૧ જંજળ ઇ—સંસારની જળ જેર કરે છે—સંસારમાંથી નીકળવા દેતી નથી. સંતો ઇ—હે સંતો ! સંસારના લોકોને માથે જમનેા મોટો જોખો (જોખમ) છે.

૨ મળ્યા—લેગા. ૩ દુર્મતિ ઇ—હે દુષ્ટ શુદ્ધિવાળા ! તારાં કર્મ તને દુઃ-

સંત સેવી લે સાચે મને, સર્વે સુધરશે કામ,
ભોજને ભગત કહે ભાવે કરીને, ભજ લે સીતારામ;
આવાગમન યોધ મીઠાવે રે, પ્રાણી પરમપદને પાવે રે. ૪

પદ ૩ જી.

અભિમાને જીવ ચાલતા, હંચકી તેને ગળી ગયો કાળ,
પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા, કંઈ મોટા મોટા મહીપાળ;
રહ્યા'તા જગ મા'લી રે, એની ગધ ઠાઠડી ઠાલી રે. ૧

રાજા હતા તે રંકે થયા, રંકેના ન રહ્યો ઢંકે,
લાગે લેછે પણ જાણતા નથી, ટાળી દેશે તરવંકે;
માનવીઓ માનને મેલો રે, આગળ દી ધરય છે પેલો રે. ૨

રાજા રાણા કાંઈ રે લેવાણા, શાહ છત્રપતિ સોત,
અકે રાજ સંસારમાં કરતા, તેને આવી ગયું મોત;
માનવિઓ ગન પિતારો રે, હાથે કરી ભવ કાં હારો રે. ૩

મહીપતિ ડંઈ મેલીને ગયા, ધર્યા રહ્યા ધન માલ,
જમ અપેદાને લઇ ગયા, પછે હુવા ખૂરાના હાલ;
દેશે નહિ આવે સંસારી રે, માથે જોટી ડાંગ છે ભારી રે. ૪

કેવલ રાવણું કંસ સરીખા, કેતા ગયા લક્ષ કોડ,
ક્ષણમાત્રમાં સર્વે ખાખ્યા, સેજ તળાઈ છોડ;
નથી રહેલું નિશ્ચે જાણો રે, ભાઈઓ મન જૂલ મ આણો રે. ૫

૫ દેશે. અને તરિએ તને જે આપ્યું છે તે તારી પાસેથી આંચકી (ખેંચી) લેશે. ૪ જોઈ-તે (હરિ).

૧ જગ-જગતમાં. ૨ ઢંક-ઢંગ. લાગે-લાગ તપાસીને-દાવ આવે છે ત્યારે. તરવંકે-ત્રિવંકે-વાંકાપણું-ટેડાઈ. આગળ છં-આગળ પેલો (મોતનો) દી છે એમ (મનમાં) ધસ્ય-સમજ.

૪ ખૂરાના હાલ-(ખુરા માણસના જેવી દશા) થઇ. ડાંગ-મોતરૂપી. ૫ કેતા-કેટલા. મ (મા)-નહિ.

લેખું લેશે તિલ રાઈ રતિનું, નથી પોપાનું રાજ,
બોબલે ભગત કહે-ભજન કરતો, મેલેયું કરે મહારાજ,
ચોરાશીનું ચૂકવે ખાતું રે, મટી બય મરણની ઘાતું રે. ૬

પદ ૪ થું.

પ્રહલાદ ઉપર પિતા કોખ્યા, નિશ્ચે કહું તારો નારા,
થાંભ ધગાવ્યો લોહતણા, તોય ન મેલ્યો વિશ્વાસ;
ભલા કેમ ભક્તિ મૂકે રે, આવ્યો અવસર ન ચૂકે રે. ૧
મોરદેવજને થાં મહારાજ આવ્યા, જાગવાને જગદીશ,
મુત ને નારી તાણવા લાગ્યાં, કરવત મેલ્યાં રીશ;
દૃષ્ટો સતવાદી શૂરા રે, પામ્યા પરપ્રત્નને પૂરા રે. ૨
વિશ્વામિત્રે વચન માગ્યું, જાણે મૂકાવું સાચ,
હરિશ્ચંદ્ર વેચવાને હાલિયો, રાણી તારા ને રોહીદાસ;
છત્રપતિ દુઃખડાં સહ્યો રે, વના જઈ નીચના વહ્યો રે. ૩
પાંચે પાંડવ મહાભડ ચોથા, સરવે જાણે સંત,
સતીતાણાં ચીર તાણિયાં, તોય ન બોલ્યા બળવંત;
સોચે કોરવ સામટા કોખ્યા રે, વડા વચન ન લોખ્યા રે. ૪
કોઢી થઈને આવિયા રે, કરણ પાસે કરતાર,
કરણ કાયા સમર્પતે, વિશ્વ ન લાગી વાર;
અલ્યાગત રમાયા રે, કૂડી લેખી કાયાને માયા રે. ૫
સાહાત્રણ ડગલાં પૃથ્વી માગી, નરપતિ બોમિને આલ,

૬ મેલેયું—દય:ઓ. ચોરાશીનું—ચોરાશીલાખ જન્મમરણનું. ઘાતું—ઘાતો.

૩ વના ઇન્—નીચ (ચારાળ ૩૫)ને ઘેર વિનય કર્યો (તાણેદારી ઉડાવીને). ૪ મહાભડ—મોટા વીર. ૫ કોઢી—કોઢીયા આદ્યાયને વેગે રમાયા—આનંદ પમાડયા.

વામનમાં વ્યોમ ગયો, બળિ ચંપાણો પાતાળ
 ચાણુ લઇને શીશ ને નામ્યો રે, પ્રભુ આ'ર કોડ સેં પામ્યો રે. ૧
 હંસકેતુ રાજા હુકે ભરાણો, લેવા સુધન્વાની લાજ;
 તેલકદામાં તરત નાખ્યો, તોય મેહેલ્યા નહિ મહારાજ;
 સાચે મને શ્યામ સંભાર્યો રે, તાતા તેલમાંથી તાર્યો રે. ૬
 સમનને ઘરે સંત આવ્યા, ઘરમાં નહોતું અન્ન,
 સમન ચોરીએ સંચર્યા, જોણે ત્યાગ ન કીધું તન;
 સંત સારૂ શીશ ન કાપ્યું રે, આણી આણહુતું આપ્યું રે. ૮
 સંધ્યાવતી ને સતી નારી, સત્યવાદી શગાળ,
 સેલાઇએ શીશ કાપ્યું, જોયો ઉબ્બગર બાળ;
 એવી કરી સંતુની સેવા રે, ખાવિંદ આવ્યા ખખરૂં લેવા રે. ૯
 જાળે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, એવી મોટાંની ઢેક,
 સત્યવાદી સત્ય છોડે નહીં, મર અવગુણ હોય અનંક;
 એવાને નરભે નાતું રે, જેની રહ્યું જગમાં વાતું રે. ૧૦

પદ ૫ મું.

અટક બંધીને આજસ નાલે, માથે આવે મર ! મોત,
 ખારે મેઘ સત્ય વચને ચાલે, સૂરજ ચંદ્રમા સોત;
 નીમ ધારી નીમ ન મૂકે રે, પૂરા કદી પળ ન ચૂકે રે. ૧

૬ નરપતિ ઇન્-હે નરપતિ ! તું ભૂમિ ચાલ (આપ). વામનમાં
 -વામનસ્વરૂપમાં. વ્યોમ-આકાશ. નામ્યો-નમાવ્યો-ચરણુ શીશ ઉપર મૂક્યો.
 પ્રભુ ઇન્-તેપણુ પ્રભુ કોડસેં (હોંસથી) એના આ'ર-આરણાને પામ્યો-
 છડીદાર થઈને રહ્યો.

૮ સમન-એ નામનો ભક્ત. આણહુતું-આણહુતું. ૯ સેલાઈએ-સગા-
 બાણના દીકરાએ. ખખરૂં-ખખરો. ખાવિંદ-ધણી-ઈશ્વર. ૧૦ નરભે નાતું-
 નિર્ભય સંબંધ. રહ્યું-રહી. વાતું-વાતો.

૧ અટક બંધી-નિયમ પાળીને વર્તનાર. પૂરા ઇન્-એ પૂરા નિયમધારી

વચને સંતો ધરણી આંકાશા, વચને દશ દિશ્પાળ,
 શોષને માથે ધરા થંભી, તોય વાંકો ન કર્યો વાળ;
 પૂરા પુરૂષની રીતિ રે, ગયા ભુગ કેટલા વીતી રે. ૨
 મેરૂં ધરૂં સત્ય વચને ઉભા, વચને અગ્નિ ને વાર,
 સાતે સમુદ્ર સત્ય વચને ઠેરાણા, મેલે નહિ માઝા લગાર;
 છલકે નહિ સત્યે બંધાણા રે, કૃપાવંત એ કે'વાણા રે. ૩
 ઓગણપચાસ વાયુ સત્ય વચને ચાલે, ભુઓ મોટાની વાત,
 જ્ઞાનને ભગત કહે વચન વિના, કેને કાળ લેવા ન જાત;
 કંઈના દિયે નાદ ઉતારી રે, રહ્યા છે આજ્ઞાકારી રે. ૪

૧૬ ૬ કું.

કાચખો કહે છે કાચખીને, તું રાખની ધારણુ ધીર,
 આપણને ઉગારશે વા'લો, ભુગતેશુ જદુવીર;
 ચિંતા મેલી શરણુ આવો રે, મરવા તું ને નહિ દિયે માવો રે. ૧
 વારતી'તી તે સમે તેં શાવાસ્તે, મારૂં કંત ન માન્યું કે'ણુ,
 કાળ આવ્યો કોણુ રાખશે, તમે નીચાં હાજો નેણુ;
 પ્રભુ તારો ન આવિયો પ્રાણી ! રે, માથે આવી મોત નિશાની રે. ૨

હોય છે-તે કદી પણ ચૂકતા નથી—કાર્ય કરવાનો સમય એમને એમ જવા દેતા નથી.

૨ ધરૂં-ધ્રુવ. વાર-પાણી. ઠેરાણા—સ્થિર થયા. ૪ વચન વિના-ધણીની આજ્ઞા વિના. નાદ—ગર્વ. રહ્યા છે-થઈ રહ્યા છે.

૧ હરિભક્ત કાચખો પોતાની સ્ત્રીને લેઈને જળમાંથી નીકળીને પારધિને-સંત જાણી લેને નમવા ગયો. પારધિએ તેને પકડી લેઈ જંગલમાં જઈ હાંડીમાં પાણી રેડી તીચે અગ્નિ કરી હાંડીમાં નાંખ્યો. તે વખતે હરિએ તેની સહાય કરી હતી. એ પ્રસંગ કાચખા કાચખીના સંવાદરૂપે વર્ણવતાં બોજલ લખે છે કે, કાચખો ઇન્-સ્પષ્ટ છે. ૨ કંત-કંથ-ધણી.

અખળાને ઇતખાર ન આવે, કોટિ કરોને ઉપાય,
 કહ્યું ન માને કોઇનું રે, એ તો ગાયું પોતાનું ગાય;
 એવી વિશ્વાસ વો'ણી રે, પ્રથમ તો મત્યની પોણી રે. ૩
 કાચબી કહે છે ક્યાં છે તારો, રાખણહારો રામ,
 હરિ નથી કેના હાથમાં રે, તમે શું બોલો છો સ્વામ;
 મરવા ઠાણે મતિ સૂઝાણી રે, તૂટ્યા પછી ઝાલવું તાણી રે. ૪
 ત્રિકમજ ત્રય લોકમાં મારે, તારો છે ઇતખાર,
 અટક પડી હરિ આવજે, મારી આતમના ઉધ્ધાર;
 છોગાળા વાત છે છેલી રે, થાન્ને ખુડયલના બેલી રે. ૫
 કાચબી કહે છે કોણ ઉગારે, જતો રહ્યો જગદીશ,
 એયદિશેથી સળગી ગયું, તેમાં એરીને વિચોવીચ;
 જેના વિશ્વાસ છે તારે રે, તેના ઇતખાર નહિ મારે રે. ૬
 બળતી હો તો બેસની મારી, પીઠ પર રાખું પ્રાણ,
 નિંદા કરોછો નાથની રે, એ તો મારોછો મુને બાણ;
 વાંલો મારો આવશે વાંરું રે, એર્યામાં ઉગારવા સારું રે. ૭
 કાચબી કહે કરતાર ન આવ્યો, આપણા આવ્યો અંત,
 પ્રાણ ગયા પછી પો'ચશે રે, તમે તે શું બાંધો મર ! તંત;
 આમાંથી જ ઉગરિયે રે, તો બા'રો કદી પગ ન ભરિયે રે. ૮
 વિઠલજી મારી વિનતિ સુણી, શામળા લેજે સાર,
 લીહ લોપાશે લોકમાં રે, બીજ વાંસે કેની વાંર;

૩ વો'ણી—વિહીન—વિનાની. પોણી—પોણી ખુદિની. અથવા પાનીએ
 મતિવાળી. ૫ અટક પડી—મેં તારી અટક રાખી છે. મારી આતમના ઉદ્ધાર
 —મારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરનાર. ખુડયલ—મૂર્ખ.

૬ એરીને—નાખીને. ૭ એર્યામાં—હાંડીમાં એર્યા છે ત્યાં. ૮ પ્રાણ
 ઈ—પ્રાણ ગયા પછી તમારો ભગવાન આવી પોહોચશે. તમે તેશુ (તેની
 સાથે) મર ! (મરે !). તંત બાંધો—વાદ કરો. બા'રો—ગાદાર.

હરિ મારી હાંસી થાશે રે, પ્રભુ પરતીતિ જાશે રે. ૯
કેશવજીને કરુણા આવી, મોકલ્યા મેઘ મઝાર,
આધરણમાંથી ઉગારિયો, આવી કાચળાને કર્તાર;
ભોજન ભરોસો આવશે જેને રે, ત્રિકમજી તારશે તેને રે. ૧૦

પદ ૭ મું.—હોરી.

નાથ મોરી અરજ સુણો અવિનાશી,
હું તો જનમ જનમ તોરી દાસી. ટેક.
સતી સભામાં સ્થામ સંભારે, ત્રિકમ તોરે રંગ રાચી;
પ્રકટ થાઓ પાતળિયા વા'લા, હરજી થાશે બહુ હાંસી. નાથ૦ ૧
આ સમય તો અર્જુન જેવા, તે પણ રહ્યા છે તપાસી;
ભીમસેન બેઠા ભૂમિ ખોતરવા, પીઠ ફેરી ગયા પાછી. નાથ૦ ૨
પાંડવ તો પૃથ્વીને હાર્યા, હસ્તિનાપુરકે વાસી;
અળખા નારી એમ પોકારી, જીવન તમને હું જાચી. નાથ૦ ૩
ભીડ પડી હવે આવો ભૂધરજી, વનિતા કહે પ્રજવાસી;
ભોજને ભગત કહે ભક્તવત્સલ, પ્રેમતાણા છો પિયાસી. નાથ૦ ૪

પદ ૮ મું.—હોરી.

પત રાખો પાંચાળી પોકારી, ના મોહી જનત હે નોંધારી. ટેક.
દુર્યોધને દુઃખ પડાયે, કલપત રાજકુમારી;
કેશ પકડકે લાયે સભામેં, જેસે નિર્મળ કોઈ નારી. નાથ૦ ૧

૯ સાર લેજો—ખગર રાખજો. લીહ ધ૦—લોકમાં તારી લીહ (પ્રવાહ—
ભક્તવત્સજતારૂપ પ્રવાહ) લોપાશે. ૧૦ આધરણ—ઉતું પાણી—આધણ.

૧ મોરી—મારી. તોરી—તારી. સતી ધ૦—હે સ્થામ ! સભામાં સતી
(દ્રૌપદી) તમને સંભારે છે, કેમકે હું ત્રિકમ ! એ સતી તોરે (તારે) રંગે
રાચી રહી છે ! ૪ પ્રજવાસી—હે પ્રજવાસી (કૃષ્ણ) ! પિયારી—આસા—તરસ્યા.

૧ પાંચાળી—દ્રૌપદી. નોંધારી—નિરાધાર. દુઃખ પડાયે—દુઃશાસનને મોક
૧૭

લીખને દ્રોણ કરણ સખ યેઠે, કૌરવ અંધકચેરી;
 સખકી મતિ હરી એસા મિલે, કેણે ન વાત વિચારી. નાથ૦ ૨
 ઉઠે ભૂપ રૂપ પર આચે, અંબર લેત ઉતારી;
 યેંચત ચીર વીર-સખે દ્રુપત, તવ સતી શ્યામ સંભારી. નાથ૦ ૩
 અર્જુન લીમ નકુળ ને સહદેવ, રહ્યા છે હિંમત હારી;
 વિશ્વનાથ વિલંબ ન કીજે, અખ મોય લિયોની ઉગારી. નાથ૦ ૪
 વનિતાનાં વચન વજ્ર સમ લાગે, ગરૂડે ચઢ્યા ગિરધારી;
 ધાચે નાથ અનાથકી વહારે, ભોજલ ભવદુઃખ ઠારી. નાથ૦ ૫

કીર્તન.

પદ ૧ છું.

જગતમાં જીવના હે ચોરા, બગારો કો ન સાથે ખ્યારા,
 સમજીને થાઓ ચોરાશી બારા, ચેતીલિયો અવસર કાં ચૂકો;
 સાધુને સેવો માઈ રે તાઈ મૂકો, ચેતીલિયો અવસર કાં ચકો. ૧
 આવો સમો ફરી નહિ આવે, પ્રભુજીનું ભજન કરો ભાવે;
 જેના જશ વેદ પુરાન ગાવે, ચેતી૦ ૨
 આમાં તો રે કોઈએ નથી તેરા, ફિરેગા બહુ રે તું તો ફેરા;
 બહાર હોયગા જંગલમાં ડેરા, ચેતી૦ ૩
 જૂઠી છે જગતની બાજી, પ્રભુજીનું ભજન કરો પાજી !
 જોની માથે મોત રહ્યું ગાજી. ચેતી૦ ૪

લીને. કલપત—કલ્પાંત કરે છે. પકડકે—પકડીને. જેસે—જેમ.

૨ સખ—સહુ. અંધકચેરી—આંધળા ધૃતરાષ્ટ્રની કચેરીમાં. સખકી ઈ—સહુની મતિ હરી (હરણુ થયેલી છે) એસા (એવા) મિલે (મળ્યા) છે.

૩ અંબર—વસ્ત્ર શ્યામ સંભારી—શ્યામને સંભાર્યા. ૪ મોય—મને. ૫ ધાચે—હોડયા. ભવદુઃખ ઠારી—સંસારના દુઃખને ટાળનારા.

૧ જીવના—જીવનું. ચોરા—ચોડું. કોન સાથે કોની સાથે—બારા—બાહાર. ૨ પુરાન—પુરાણ. ૩ આમાં—આ સંસારમાં. જંગલમાં ડેરા—રમણા-નમાં વાસ.

હંસા રાજા એકલકા હાલે, સંગે તો રે કોઈ નહિ ચાલે;
 કામી કામી કુટુંબ પોષ્યું કાલે, ચેતીં ૫
 કાયા માયા કારમી જશે, પછે તું ને આસ્તો થાશે;
 તું ને તારાં બાળીને ના'શે, ચેતીં ૬
 પછે તું ચે વિચારીશ વળતાં, કાંક હવે કાઠી લેન્તે બળતાં;
 બાકી નહીં રહે બુકી લેન્તે દળતાં, ચેતીં ૭
 કહીને આવ્યા કોલ પડ્યા જૂઠા, હારી ગયા હંયાના કૂટ્યા;
 રોતલ તને રામજી કાં રૂઠ્યા, ચેતીં ૮
 રૂપ દખી રાચો રહ્યા અંધા, માયા તો રે મોહકેરા ફંદા;
 જેમ બાજીગરે બાજી રચી બંદા, ચેતીં ૯
 કાયા તો કોટ બન્યા ખાસા, પડી જશે પાયા હે કાચા;
 રાજે વરા ઈંદ્રી અને વાચા, ચેતીં ૧૦
 ભોજલ કહે છે ભજન કરો પ્રાણી, આવો રૂઠો ઉત્તમ દહબાણી;
 જોની એમ વેદ કે' છે વાણી. ચેતીં ૧૧

૫૬ ૨ જુ.

એક તું સમરી લેની રે સદ્ગુરને,
 આવો અવસર વહ્યા જાય રે લોલ;
 કાળ નહિ છોડે રે કોઈને,
 ગણે કીટથી અજ્ઞાય રે લોલ. સમરીં ૧

૫ હંસા રાજા—જીવરૂપી રાજા. કામી કામી—કમાઈ કમાઈને. કાલે—વખતે, અથવા કાળના વખતમાં.

૬ આસ્તો—અભિલાષ. ૮ કહીને આવ્યો—ગર્ભવાસમાં હરિ ભજવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને આવ્યો હતો. રોતલ—રોતો. ૯ ફંદા—ફાંદો. ૧૦ કાયા ધં—કાચરૂપી કોટ તો ખાસો બન્યો છે.

૧ ગણે ધં—કાળ કીટથી તે અજ્ઞાસુધી સર્વને ગણે છે તે કોઈને છોડશે નહિ.

જેણે માફી કરાવ્યું તું મોત,
 એવી શિર પર દીધીંતી છાપ રે લોલ;
 હિરણ્યાક્ષ જેવા હાલી ગયા,
 તેનો જરને નહિ કાંઈ જળાપ રે લોલ. સમરી૦ ૨
 અગસ્ત્ય જેવા ઉજ્જગરા,
 સાત સાગરની કરી એક ઘૂંટ રે લોલ;
 તે ક્યાં રહ્યા તું તપાસની,
 હરિને ભજી લેહૈયા ફૂટે રે લોલ. સમરી૦ ૩
 બાણાસુર જેવા બળાત્કારી,
 જેને હતા હાથ હજાર રે લોલ;
 એવા ચોદા તો ઉડી ગયા,
 તેને મરતાં ન લાગી વાર રે લોલ. સમરી૦ ૪
 દધિમાં રિદ્ધિ રહી રાજ નંદની,
 માન્ધાતાની મહી નવ થઈ રે લોલ;
 ત્યારે પામર કોણ ગુંજશમાં,
 પૃથ્વીપતિ તે ગયા વહી રે લોલ. સમરી૦ ૫
 દશકંધરના દરબારના જેના,
 ઉંચા હતા આવાસ રે લોલ;

૨ જેણે ધ૦-હિરણ્યાક્ષ જેવાએ તપ કરીને મોત ન આવે તેવે! ઉપાય ક્યો હતો, તે પણ હાલી ગયા (ચાલી ગયા) અને તેનો કાંઈ જર કે જવાળા મળ્યો નહિ, એ અર્થ છે.

૩ ઉજ્જગરા-પ્રકાશમાન. ૪ બળાત્કારી-હથેલી યુદ્ધ કરનાર. ૫ નંદરા-જાએ અનેક ધન એકઠું કરીને સમુદ્રમાં સંચ્યું હતું તે ત્યાં ને ત્યાં રહ્યું ને વિષે કહે છે: દધિ ધ૦-સ્પષ્ટ છે. માન્ધાતા-એ નામનો રાજા જે પૃથ્વીને પરણ્યો હતો, તેની પણ મહી (પૃથ્વી) થઈ નહિ-તેની સાથે પણ ન ગઈ ! ગુંજશ-વિશાત.

દખીને કંપતા સર્વે દેવતા,

તેના કરી દીધા કાળે નાશ રે લોલ.

સમરી૦ ૬

ઉઠીને ઠેકું દેતા આભને,

કરતી નવખંડમાં જેની આળ રે લોલ;

જેની કુંકે પર્યત કાઢતા,

એવાને લઇ ગયો કાળ રે લોલ.

સમરી૦ ૭

ઉપન્યું તે જશો આલવાઇને,

તેમાં કરી લિયો સાચી કમાઇ રે લોલ;

ભોળે ભગત કહે ભજલિયો રામને રે,

એક રહેશે ભલાની ભલાઈ રે લોલ.

સમરી૦ ૮

પદ ૩ જી.

શબ્દ પાળો સદ્ગુરના તમે, સેવક ધર્મ સંભાળો રે લોલ;

પ્રેમને પ્રભુજી છે હુંકડા તેમ, ગુરવચ્ચને મન ગાળો રે લોલ. શબ્દ૦ ૧

શબ્દ વિચારી જે કોય એતિયા રે, એ તો એત્યા નર સચિયાર રે લોલ;

શીશ વાઢી અર્ણે ધર્યા જેના, મનવા ભયા એક તાર રે લોલ. શબ્દ૦ ૨

ભાઈ શૂરા તે સન્મુખ આલશે, જેણે સોંપ્યાં તન મન ને ધન રે લોલ;

તનમાં ત્રેવડયું એ શું કરે જેનાં, મરવાનાં થયાં મન રે લોલ. શબ્દ૦ ૩

૬ દશક્રંધર-રાવણ. અવાસ (આવાસ) — મેહેલ. ૭ ઠેકું દેતા — થેકડા મારતા. ૮ આલવાઇ — ખળીને શાંત થઈને. કમાઈ — હરિભજનરૂપી.

૧ ગુરવચ્ચને ઈન્-ગુરના વચનથી મનને ગાળો-પિગાળો. ૨ શબ્દ વિચારિ-ગુરના શબ્દ વિચારીને. સચિયાર-સાચા. શીશ ઇન્-જેના મનવા(મન) એક તાર (હરિ સાથે એક તાન) થયા તેને મરણનો ડર નથી.

૩ સોંપ્યાં-(ગુરજીને). તનમાં ઈન્-જેનાં મરવાનાં મન થયાં છે-જે મરણથી ડરતા નથી તે પોતાના તનમાં શી ત્રેવડયો કરે-શરીરની શી સાચવાણી કરે ?

પાંડવ ગદાં ન્ને સાચવે, એ તો ભાગે ચૈદ્ર ભુવન રે લોલ;
 દુર્યોધન મહોલુમાં મહાલતો, એ તો પાંડવે વેડ્યાંતાં વન રે લોલ. શબ્દ૦ ૪
 છતે હુતે સહુ કોઇ વાવરે, એ તો આણહુતુ ના'પે કોય રે લોલ;
 આણહુતું આપે આલ્યાં આળગુ, નેને મા'રું ને તારું ના'ય રે લોલ. શબ્દ૦ ૫
 ભોજને ભગત એમ બેલિયા, બેણે સાહેબ દૃષ્ટ્યા એક રે લોલ;
 સત્યવાદી સત્ય કેમ છાંડશે, મરની ! અવગુણ હોય અનેક રે લોલ. શબ્દ૦ ૬

તિથિઓ.

પડવે પળ વીતી નાવે પાસી, આ કાયાકી કોટડિ હે કાશી;
 તેહ અર્જ કરૂં છું અવિનાશી, તમે જાણો છો જુઓની વિચારી રે.
 અમ ઘેર હરિ વે'લા આવજો, તમને કહું છું કરૂણાનિધિ નો;
 ઉદ્ધવજી એટલું કા'વજો. તમે૦ ૧
 બીજે બહુનામીતણો, મારા અંગમાં ઉમંગ અતિ ધણો;
 એવી વિઠ્ઠલ પિનતિ શ્રવણે મુણો. તમે૦ ૩
 ત્રીજે તુજને સંભારું, એક રાત દિવસ રટન તારું;
 તું મોહન હરિ ગયો મન મારું. તમે૦ ૩
 ચોથે સતી દ્રૌપદી સારું, તમે વેગે થયા'તા વનિતાના વારું;
 એવું નિશ્ચય અવિચળ નામ તારું. તમે૦ ૪

૪ પાંડવ ઇ૦-પાંડવ પોતાની ગદાને સાચવે છે તે તું જો. ન સાચવે તો શું થાય ? એ તો ઇ૦-સ્પષ્ટ છે. દુર્યોધન ઇ૦-પણ દુર્યોધન જે મોહોભોમાં મહાલતો હતો અને પાંડવે વન વેડ્યાં હતાં, તે માત્ર સાતનાજ દારણથી.

૫ છતે હુતે ઇ૦-જો પાસે હોય તો તો સહુ કોઇ વાવરે, પણ આણહુતું ન હોય તે કોઈ ના'પે-ન આપે. આળગુ-આળગો કરનાર-અક્તનન.

૧ પાસી-પાછી. કાશી-કાશીપુરી. ૪ તમે ઇ૦-તમે (દૃષ્ટુ) વેગે-વેગથી વનિતાના વારું-દ્રૌપદીના સારી રીતે (મદદગાર) થયા હતા.

પાંચમે પ્રભુથુ પ્રીતિ પાળો, કાંઈ અધર છે આ ઉચાળો;		
એક ગુરુજને વચને મન ગાળો.	તમે૦	૫
છઠે ચરાચર ચૈતન્ય તારું, પાણુ પ્રગટ વિના નવ લાગે ખ્યારું;		
કૂળ ચાખ્યા વિના કેમ લાગે સારું.	તમે૦	૬
સાત દિવસ શિર પર લીનો, એવો ગુરુકો વચન તમે સત્ય કીનો;		
કાંઈ અમુર મારીને અભેદાન દીનો.	તમે૦	૭
આઠમે ઈંદ્રના હતા દાવા, માથે મેઘ માંડ્યો વરસાવા;		
તે દી છખીલા આવ્યો'તો તું ચારું સાંવા.	તમે૦	૮
નામે નાગ નાથ્યો કાળી, ત્યારે વનમાં ગાયું કેણે વાળી;		
તે દી ગોવિંદા કરતો ભળી ગોવાળી.	તમે૦	૯
દશમે દેવ દધિના દાણી, એવી શારંગધર ચિંતા આણી;		
મુને મળો પૂર્વની પ્રીતિ બાણી.	તમે૦	૧૦
અગિયાર વર્ષ દિન આવન ધરી, એવી ગોકુળમાં તમે લીલા કરી;		
ખટ માસની રજની ખેલ્યા હરિ.	તમે૦	૧૧
બારશે મારી બુદ્ધિ બગી, એક લાલનસે લગની લાગી;		
હવે વા'લા વિન્નગે થયાં પૈરાગી.	તમે૦	૧૨
તોરશની ગતિ તમ પાસે, પીધો સખીપણે કોઈ નિબદાસે;		
લીધો શિવ સનકાદિક મુનિ વ્યાસે.	તમે૦	૧૩

૫ ઉચાળો ૪૦—ઉચાળો—વાસ દેહરૂપી ધરખટલો અધર છે—અધર તાળ છે. ૬ ચરાચર—જંગમ અને સ્થાવરમાં.

૭ લીનો—લીધો (ગોવર્ધનપર્વત). ગુરુકો નંદાદિકનો. ૮ ગાયું—ગાયો. ૧૦ શારંગધર—શારંગ નામના ધનુષ્યને ધરનાર.

૧૧ અગિયાર ૪૦—અગિયાર વર્ષ અને આવન દિવસ. ૧૨ લાલનસે—લાલથી. લગની—પ્રીતિ.

૧૩ તોરશની ૪૦—તે રસ (પ્રેમરૂપી રસ) ની ગતિ તમ પાસે છે. (તિથિ વાચક તોરશ શબ્દ એમાં શિલ્પ છે).

ચૌદશે માઈં મન સાચું, એક જીવન ધન તુજને ભાચું;
હવે પ્રભુ પગલું નહિ ભરું પાછું. તમે૦ ૧૪
પુનમે પૂરણ સુખ પામી, અમ ઘેર આવ્યા અંતરજામી;
એમ મળ્યા ભક્ત ભોજને સ્વામી. તમે૦ ૧૫

ભજન.

પદ ૧ લું.

ધડકશે મા ધણી રાખશે, લક્ષ્મીના વર લાજ રે;
વિશ્વાસ આવ્યો'તો વાણિયાન, તે દી જળમાંથી તારેલ ઝાઝ રે. ૧
એક સમયે તો આવી યની'તી, ને ઉગયો ચંદ્રાજ રે;
સતીતણાં ચીર તાણિયાં, તે દી શામળે પુરેલ સાચ રે. ૨
પળમાં તે પાંડવ ઉગારિયા, તેને વાલમે ન કીધી વેળ રે;
સુધન્વા સમયો રે સાચવ્યો, તે દી ટાઢાં કીધાં તેલ રે. ૩
અસુરને માથે ઉતર્યો રે, જે દી કોપ્યો'તો કો યમરાય રે;
અથે ચઢીને હરિ આવિયા રે, તે દી જમલના જુદમાંથ રે. ૪
માનવી કેમ કરી મારશે રે, જેને માથે ધાણી છે મોરાર રે;
ભવાનની રે પત રાખી ભલી, જે દી ત્રિકમ જોઈ તરવાર રે. ૫
ભોજને ભગત કહે ગુરૂપતાપે, તમે દઢ રાખો વિશ્વાસ રે;
અવગુણ એકે નથી આણતો રે, એ તો જાણી પોતાનો દાસ રે. ૬

૧ વિશ્વાસ ઇ૦-સાધુ નામના વણિકને જ્યારે વિશ્વાસ આવ્યો ત્યારે હરિએ તેનું 'ગૂડતું' ઝાઝ તારેલ-તાર્યું હતું.

૨ ચંદ્રાજ-ચંદ્રહાસ. ૪ અસુર ઇ૦-જે દિવસે કોઈક યમરાય જોયો (હિરણ્યકશિપુ) કોપ્યો હતો ત્યારે હરિ અસુરને માથે-અસુર (પ્રહલાદ)ને માથે (રક્ષણ કરવાને) ઉતર્યો ('વસિંહરૂપ').

૫ ભવાન ઇ૦-હવે ન કરતી પડે માટે રાજાના સરદાર ભવાન ભક્ત લાકડાની તરવાર રાખતા હતા. તે વાતની રાજાને ખબર પડવાથી રાજાએ તેને મારી નાખવાનો હુકમ કર્યો, પરંતુ ઇશ્વર કૃપાથી લાકડાની તરવાર તપાસતાં સભ વચ્ચે ખરા પાણીવાળી થઈ ગઈ હતી.

પદ ૨ જી.

હાં રે સંતો સદ્ગુરુજીને ચરણે જઈએ રે,

જઈને તન ધન અરપણ કરિયે રે;

હે સંતો મનસા મો'ર ને શીશ શ્રીફળ,

એ તો ધડથી ઉતારીને ધરિયે રે.

સદ્ગુરુ ૧

સંતો રેણી કરણીનાં ગુરુ કાંકણ બાંધે,

એ તો મુક્તિની માળા આપે;

એ સંતો જન્મ મરણનો જોખો નહિ તેને,

એ તો અમર કરીને થાપે.

સં ૨

સંતો પરમ ગુરુજીએ ઘટપાટન માંડ્યો,

એ તો અલખ ધણીને આશયે;

હે સંતો પ્રેમ જોત્યું ત્યાં પરગટ કરિયું,

વિષે વાયુથકી નવ બાધે.

સં ૩

હે સંતો નારાયણ સત્ય ચિત્તના ચોખા,

ને સુમતિ સોપારી રે લઇને નાથની નમાયું કીજે;

૧ હે સંતો ઈ-હે ભક્તો મનસાદી મો'ર (સોનાતી) અને શીશદી શ્રીફળ (નારિયેળ) એ તો ધડ-શરીરથી ઉતારીને હરિની આગળ ધરીએ તાત્પર્ય કે મનસાદી મોહોર અને શીશદી શ્રીફળ સમર્પણ કરી હરિની સેવા કરવી.

૨ સંતો ઇ-રેણી કરણીનાં ગુરુ કાંકણ (કાંકણદોરા) બાંધે અને પછી મુક્તિની માળા ફેરવવા આપે છે. અર્થાત્ સારી રેણી કરણી રાખવી એ સદ્ગુરુ કે કંઈ બાંધશે અને મુક્તિની માળા ફેરવવા આપશે. જોખો-જોખમ.

૩ ઘટપાટન-૩ એ જોતું આસન. પ્રેમ જોત્યું-પ્રેમદીપી દીવા. વિષે ઇ-જો પ્રેમની જોતિયું (જ્યોતિઓ) પ્રકટ કરી છે તે વિષે-વિષયદીપ વાયુથી નવ બાધે-નાશ થાય એવી નથી.

હે સંતો કામના રહિત ને સ્થિર મન થઈને,
આપણુ પ્રીતેશુ પંડો લીજે. સં ૪

હે સંતો કૃષ્ણનામનો કળશ થપાવો,
ત્યાં કૃષ્ણ નામની કોલી;
હે સંતો ભક્ત ભાવ મારે ગુરુજીએ આપ્યા,
એ તો જ્ઞાન ઘૃતમાં ચોલી. સં ૫

હે સંતો પડદા ટાળીને સાધુને સેવો,
તમે દિલની દુગધાને ગાળો;
હે સંતો ચર્ણુ ઘોઘ ચરણામૃત લઈને,
તમે એક પ્રલ્હને ભાળો. સં ૬

હે સંતો એહે વૈરાગેજે જન જગ્યા,
તેણે કામ ક્રોધને વામ્યા;
હે સંતો ભોજે ભગત કહે પ્રલ્હને ભજતાં,
એ તો અટલ અભેપદ પામ્યા. સં ૭

૫૬ ૩ જી.

હે સંતો સદ્ગુરુ ચરણનું માહાત્મ્ય મોટું,
તેને કોક વિરલા જાણે;
હે સંતો હરિ ગુરુ સંતની સેવા કરતાં,
એ તો મુક્તિ પદારથ માણે. સં ૧

૪ સસ ચિતના-શુભ ચિતરૂપી ચોખા-ભાત. સુમતિ ૬૦-સારી મુદ્ધિરૂપી
સોપારી લઈને નાથને નમણું-નમન કીજે-કરીએ. પંડો-હાથો-કૃપા.

૫ કોલી-કેલી-કેળ? ૭ એહે-એ. અટલ-ન ટળે એવું. આ પદમાં
શરીરના અવયવો તથા મનોવિકારોને પુષ્પ ફળરૂપે વર્ણી શ્રીહરિની પૂ-
જનો વિધિ દર્શાવેલો છે.

હાં રે જેની ધારણુ ધરતી ને મતિ સમુદ્ર સરખી,

કે દી છલકી ચાલ્યો નવ જાવે;

હે સંતો નવસેનવાણું નિઘાણી નદિયું,

એ તો સરવે માહી સમાવે.

સં ૨

જેને એવી રે દશા તો અંતરમાં આવે,

તે જીવનમુક્તા જોગી;

હે સો આશા રહિત અચલ અનુરાગી,

એક ખલસના જોગી.

સં ૩

હાં રે સંતો શૂરા સતીની રેણી રાખો,

તેનું મન ન ડરે મરણે;

હે સંતો દેહાકાર જગતમાં દીસે,

એક સુરતી સાહિબને ચરણે.

સં ૪

હારિ જેને પ્રેમ પયોધિ અંતરમાં ઉમંગિયો,

માંહી નિરંજન નામની લે'રી;

હે સંતો શબ્દ સતંતર ઘટમાં ઘુરે,

એના આનંદ આઠે પે'રી.

સં ૫

જેને જ્ઞાન વૈરાગને ભક્તિ આવે રે,

એ તો પરમપદને પાવે;

હે સંતો ભોજો ભક્ત કહે ભક્તિકેરો રે,
એ તો વેદ વિમળ જશ ગાવે રે.

સં ૬

પદ ૪ જી.

ચેતો કળિયુગના માનવી પોરો આવ્યો છે પૂર રે;
કર્મ કૃત્ય આગળ આવશે, લેખું ધણીની હજુર રે. ચેતો ૦ ૧
માનવી જાણે માયા આપણી, એ છે પાપનો પાથો રે;
અંતે જતાં એ તો છેતરે, ભૂલવે ડરશે મા ભાથો રે. ચેતો ૦ ૨
અમર નથી કોઈ આંહાંકને, મનમાં જુઓને વિચારી રે;
સિધ્ધને સાધક કાંઈ આલી ગયા, કોણ ખુનિયાત તારી રે. ચેતો ૦ ૩
કૌરવના વંશમાં કોઈ નથી, રાજ રાવાણુ ગયો ઉડી રે;
હાથે કરીને ભવ હારિયા, માંહોથી ન ભરી મૂડી રે. ચેતો ૦ ૪
હરિશ્ચંદ્ર વેચાણો રખી ઘરે, ભર્તૃહરિ ભયા ફકીરા રે;
પૂરણ દશા જેને પ્રગટી, શરણુ પોહોત્યા સદરા રે. ચેતો ૦ ૫
ગુરુને મતાપે તમે ચેતજો, કાયા ઘડી છે કાચી રે;
ભોજો ભગત એમ ખાલિયા, આ પળ નાવે પાછી રે. ચેતો ૦ ૬

સંતત-એકતાર૩૫. ધુરે-ગડગડે. આઠે પે'રી-આઠે પોહોર-આખો દિવસ. ૬
વિમળ-નિર્મળ.

૧ પોરો-સમય. પૂર-ભરપૂર-પૂરેપૂરો (મનુષ્યાવતારરૂપી) આવ્યો છે.
ડરશે મા-છેતરાશે નહિ કે એના ડરથી ડરી જશે મા. ભાથો-ભાઈઓ.

૩ આંહાંકને-અહિયાં. કોણ ઈ-તો તારી કોણ ખુનિયાત (કુલીનતા)
છે કે તું બચી શકે !

૫ રખી ઇ-હરિશ્ચંદ્ર પ્રથમ આણણુનો વેચાણુ થયો હતો. ભયા-થયા.
ફકીરા-ફકીર. સદરા-સારા દર (તેજ)વાળા.

પદ ૫ થું.

જગત ભૂલી રે જાંનળમાં, ચારે ખાણે રખડશે રે. ટેક.

અંડળ ઉદ્ભિજ્જ ને સ્વેદળ તેમાં, મલેછ થઇને પડશે રે;
વગર વિચાર્યું કારણ જે કરે, તે લક્ષ્યોચારાશી ફેરા ફેરે. જગત ૧
તેની ભલવાઇ ભાગી ગયો ભરથરી, મેલી ગામ ગરાસા રે,
મુખને સ્વાદ સર્પે છોડિયા, સેવ્યા સદ્ગુર સાચા રે;
મહાદશા પ્રગટી મહેશની, જેને કૃપા થઈ જીગદીશની રે. જગત ૨
સાન હિમાળે ગોપીચંદ ગળ્યા, ગૌડ અંગાગાનો રાજ રે,
શિર જે લખતો ચમર ઢળે, વાળે છત્રીસ વાળાં રે;
શુદ્ધ વિચારે સેવ્યા જતિ, જેને હુઈ ગોરખની પ્રાપ્તિ રે. જગત ૩
ચેત્યો સુલતાનશા બાદશાહ, બલખખખખારે કો મુખા રે,
દાસીનાં વચન શિર ધરી, મેલ્યાં રાજ્યપાટ ઉભાં રે;
કરી ચાલ્યા નિવેડો નીર ખીર છ, જાકું સદ્ગુર મીલ્યા કખીરછ. જગ ૪

૧ અંડળ ઈં—પાપકર્મ કરવાવડે પ્રાણી મ્લેછ જાતિમાં ઉપજીને પછી
અંડળ વગેરે જાતિઓમાં પડશે.

૨ તેની ઈં—ભર્તૃહરિ રાજા ગામ આસ મૂકીને ભાગી ગયો—ત્યાગી થયો
તે તેની ભલવાઇ—ભલાઇ છે.

૩ સાન ઈં—ગોપીચંદ રાજા સાન (સમજણ—મોઢ) રૂપી હિમાળે
ગળ્યા. શિર જે લખતો ચમર—માથાપર જે લખતો ચમર ઢળે—ઢળતો હતો.

૪ ચેત્યો ઈં—બલખખખખારનો સુલતાનશા બાદશાહ જે મોટો મુખો હતો
તે ચેત્યો—અને દાસીએ કહેલાં વચન માથે ચઢાવી રાજ્યપાટ ઉભાં મેલ્યાં—જે-
ની તે સ્થિતિમાં મૂકી ચાલ્યો ગયો. નીર ખીર ઈં—પ્રાણી અને હૃદયનો નીવેડો-
નિર્ણય કરીને ચાલ્યો—નિત્ય અનિત્યનો વિવેક કરી ત્યાગી થયો.

બીક તો લાગી'તી બાજ'દને, બુઆ દેખીને ઉઠા રે,
 શુદ્ધ રે આવી ને અરજ કરી, ભવમાં ભૂલ્યા'તા વખૂટા રે;
 અલ્લા હે અલ્લા હુદે ધરે, ફૂલ ફકીરી પાછા કદી નહિ ફરે રે. જગત ૫
 પલંગ હિંડોલા પરહરી, જઘ અમરવર વરિયા રે,
 મુખ રે છોડીને દુઃખ ભોગવ્યાં, ધન્ય ધન્ય તેની કરિયા રે;
 ભોજે ભગત એમ બોલિયા, લાગ્યો વિરહ ને આ ભવમાં અમર થયા રે. જ ૦ ૬

પદ ૫ મું.

માથે મોરધ્વજને આવી બની, જાચવા આવ્યા રધુવીર રે,
 ના સત્ય કહું તો મારો ધાણી લાજે, સન્મુખ સોંપ્યાં શરીર રે;
 એવી રીતે ભક્તિ આદરે, જી રે સંતો તરો. ૧
 કૌરવ સતીને નગ્ન કરે, એથી વસમું નહિ કાંધ રે;
 લાજ લીધી સર્વે દેખતાં, પાંડવ આલ્યા વન માંહી રે. એવી ૦ ૨
 રાજા હરિશ્ચંદ્ર તારાલોચના, દેખો કુંવર રોહિદાસ રે;
 કર્યાની નહોતી એણે જઘ કરી, સંતો ચરણુંની આશ રે. એવી ૦ ૩
 દિલથી કોખો દિલ્લિનો પાદશાહ, ધોમ ધખિયો અપાર રે;
 સાલો શૂરો સમરે શામને, ઝાલે નબળા લગાર રે. એવી ૦ ૪
 માથું છેદે રે પુત્રતાણું તેને, કોય પુત્રી પરણાવે રે;
 હરખ શોકની નાવે હેડકી, ઉરમાં આનંદ લેઈ આવે રે. એવી ૦ ૫
 ચોર સ્ત્રીને લઈ ગયા, કેમ જીવશે જાણે રે;
 તેને છેડે સોના મોરું બાંધવા, દિલમ દયા કોય આણે રે. એવી ૦ ૬

૫ બાજ'દ ઇ-એ નામનો પ્રખ્યાત ભક્ત કવિ હતો. ફૂલ ફકીરી—
 સાચી (પૂર્ણ) ફકીરી. ૬ પરહરી—તજીને.

૧ ના સત્ય-અસત્ય. ૩ તારાલોચના-હરિશ્ચંદ્રની રાણી. કર્યાની ઇ-
 ને ન કરવા જેવું હવું તે (દાસત્વ) તેણે કર્યું; હે સંતો ! તે ઇશ્વરના ચરણો-
 ની આશાથીજ કર્યું છે.

૪ ધોમ ધખિયો—અતિ ગુસ્સે થયો. સાજો ઇ-?

માથામાં મારે કોઈ લાકડી, પાય પડી દુઃખ સહેવું રે;
કાળ ઉતાર્યા અમને એ લયે, અળગું થઈ એમ કહેવું રે. એવીં ૭
સાળો કહે તેનું સાંખવું, ખોલાવીને ખાપ કહેવો રે;
અભ્યાગતની ઓળખે, વનો જઈ વેરીના વહેવો રે. એવીં ૮
ભોજને લગત એમ ખોલિયા, ને ને જગણા એની રે;
અવગુણ ઉપર ગુણ કરે, ધન્ય ધન્ય જનની તેની રે. એવીં ૯

પદ ૭ મું.

આવીને જમી ઉપર અવતર્યા, જીવાને જીગત;
અનુભવી સંત એને ઓળખે, એવી અકળ સંતની ગત;
માનવી શું જાણે એના મર્મને, છ રે સંતો મર્મને. ૧
જેમ આવી સીદરી અગનમાં, કૈ'વા ન રહ્યું કાંઈ; ૧
દુનિયાં દષ્ટે એને દશમાં, તન મન રહ્યું છે ત્યાંઈ. માં ૨
આસન સન ઓળખ્યાં, એને ભોમ્યનો શોભાર રે;
છટ્ટી જમી છોડી ગયા, નેઈ સાતમી સાર રે. માં ૩
કર્મ ધર્મ ને રે'ણી રહી, પડ્યું રહ્યું ત્યાં પુણ્ય રે;
ઈંડાથી અળગા થયા, ચૈતન્ય ચાલ્યું શૂન્ય રે. માં ૪

૭ કાળ ઉતાર્યા—કાળે ઉતાર્યા. વનો—વિનય. ૮ જગણા—ધીરજ.

૨ સીદરી—ગિલાડી. ગિલાડીનાં અગ્નિને નીમામાંથી ઉગાર્યા હતાં તે વાત પ્રસિદ્ધ છે.

૩ આસન ઇં—જે યોગીએ સર્વ પ્રકારનાં આસન ઓળખ્યાં છે તેને ભોમ્યનો શોભાર છે?—અને યોગ શાસ્ત્રોક્ત સાત ભૂમિઓ ઓળખવી શી ભારે છે ? તે સાત ભૂમિનાં નામ યોગશાસ્ત્રમાં આ રીતે કહ્યાં છે: ૧ શુભેચ્છાં, ૨ વિચારણા, ૩ તનુમાનસા, ૪ સત્વાપતિ, ૫ અસંસકિતકા, ૬ પદાર્થો ભાવિની, ૭ તુર્યગા. છટ્ટી ઇં—પદાર્થોભાવિની નામે ભૂમિકા મૃદીને તેથી ઉપરની તુર્યગા નામે મુક્ત દશાને પામ્યા, એટલે કર્મ, ધર્મ, રેહેણી, પુણ્ય વગેરે પડ્યું રહે છે—એની મેળે તજાઈ જાય છે.

૪ ઈંડાથી—અક્ષાંડથી. અક્ષાંડના આવરણની બાહાર ગયો. ચૈતન્ય ઈં—

આગળ વૃક્ષ એક આવિયું, અતિકૃળ ત્યાં અપાર રે;
 ચાએ તો ડગ કેમ ચાતરે, એવું માયા રૂપ રસાળ રે. માં ૫
 રૂપને રસમાં રહ્યા નહિ, જેણે છોડી સુખની તીર રે;
 નામ નિશાને પરવર્યા, કરી નિવેડો નીર ખીર રે. માં ૬
 દર્શન નહિ ત્યાં દેહીનાં, અદ્ય નહિ આકાર રે;
 આભ જમી તો અળગાં રહ્યાં, એવો નૃત્ય ખેત્ર નિરધાર રે. માં ૭
 ભાવે સદ્ગુરુ ભેટતાં, શૂન્ય વલોટયાં ચાર રે;
 ભોજલ ભ્રમ ભાગી ગયો, પોત્યા પરાને પાર રે. માં ૮

૫૬૮ મુ.

નક્ષત્ર મોટે નીપન્યા, જગમાં પોહોચ્યા બાણ,
 વાસના ગઘ વૈકુંઠમાં, ભવમાં ઉડ્યા ભાણ;
 અકળ કળા એવી સંતની, છ રે મારા સાધની. ટેક. ૧
 ચરણ ગ્રહેતાં સાધના, કાપી નાખ્યાં કર્મ;

ચેતન શૂન્ય ધામમાં ચાલ્યું. (દૃક્, દૃષ્ટા અને દૃશ્યનો લય થઈ ગયો).

૫ વૃક્ષ-યોગધર્મ આચરતાં સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે તે રૂપી વૃક્ષ. અતિ
 કૃળ-અતિ મોટાં કૃળ (સિદ્ધિઓરૂપી). ચાતરે-ભરે-ખસે.

૬ છોડી ઈ-જેણે સુખની તીર (કાંઠો) છોડી. તે રૂપ અને રસમાં
 રહ્યા નહિ-સોભાયા નહિ. નામ નિશાને-નામરૂપી નિશાની રાખીને. કરી ઇ-
 નીર અને ખીર (ક્ષીર-દૂધ) નો નીવેડો-નિર્ણય કરીને. અર્થાત્ નિત્યાનિત્યનો
 વિવેક કરીને

૭ દેહી-દેહ. નૃત્યખેલ-અલ્લાન દરૂપી નૃત્યખેલ. ૮ વલોટયાં-ઝાળગ્યા
 ચારશૂન્ય-ધનશ્યામ, ખેરીન, ભેરવી અને મહાશૂન્ય. પોત્યા-પોહોચ્યા. પારાને
 પાર-પરા વાણીની પાર.

૧ નક્ષત્ર ઈ-સાધુ પુરૂષો મોટા (શુભ) નક્ષત્રમાં નીપન્યા હોય છે,
 તેઓ જગમાં બાણપણાને પોહોચ્યા-બાણીતા થયા, તેમની વાસના વૈકું-
 ઠમાં ગઈ અને ભવમાં બાણ સરખા ઉડ્યા પામ્યા.

- રોમે રોમે હરિ રમી રહ્યા, ભાશ્યા પૂરણ ખસ. અકળ૦ ૨
- સંસારથી છૂટી ગયા, મટયાં સુખને દુઃખ;
- માંહીથી મન માની રહ્યું, ભવની ભાખી ભૂખ. અકળ૦ ૩
- ઇંદ્ર સરખા નવ ઝોળખે, મરની પંડિત વાંચે વેદ;
- તાપિયા કંઈ તપ કરી વહી ગયા, ભાઈડે લીધો ભેદ. અકળ૦ ૪
- ખટપટ સર્વે ખટી ગઈ, મટી મહિલાની તાણ;
- નરભે પાયા નાખિયા, જીવન જપતાં જાણ. અકળ૦ ૫
- પ્રેમના પિયાલા પી રહ્યા, ખીજ લાલચ નહિ લગાર;
- અનલ ગતિઓ સાધની, હુઆ ઘોડે અસ્વાર. અકળ૦ ૬
- ભોળે ભગત એમ બોલિયા, મધ્યે ગ્રાહ્યું મૂળ;
- અલખ ધણીને ઝોળખ્યા, તેને શું કરે દીશશૂલ. અકળ૦ ૭

પદ ૮ મું.

નારીને નર પરણે રે ખીજ કદી વારકી રે,
હાં રે કદી કેસરી ખડ ન ખાય રે;
ગોટો ને ગોકીરો મરની સાંભળે રે,
હાં રે તોય શૂરવીરનાં શિર બાય રે;
જ રે વિચારો વાતને,
એવી વાતુંને વિચારે રે, ભગવાન ભેટશે રે. ૧

૨ ચરણ ઈ—સાધ (સાધુ)ના ચરણ ગ્રહેતાં તેમણે કર્મ કાપી નાખ્યાં.
૩ માંહીથી—અંતરથી. ૪ તાપિયા—તપસ્વી. ભાઈડે—ગુરૂ શરણે
જનારા પુરૂષે ભેદ લીધો—ભેદ જાણ્યો. ૫ મહિલા—સ્ત્રી. નરભે—નિર્ભય.

૬ અનલ ગતિઓ ઈ—સાધુની ગતિઓ અનલ (અગ્નિ) જેવી છે
કે જે કર્મને બાળીનાખીને ઉચે ગતિ કરે છે. ઘોડે—ઝાનરૂપી ઘોડે.

૭ મધ્યે ઈ—મૂળને મધ્યેથી ગ્રાહ્યું એટલે અલખ ધણીને ઝોળખ્યા
તો તેને દિશાશૂળ શું કરવાનું છે?

૧ વૈરાગ્યશૂર પુરૂષને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે બતાવવાને વૈરાગ્ય-
શૂરનું વર્ણન કરે છે. નારી ઈ—સ્ત્રી છે. ગોકીરો—રાણદાક-બુધિયુ. કદાચ

ગંગા ન જમનાં રે જેને હોય ઝીલવાં રે,
હાં રે કદી છીલ્લર નીર ન ના'ય રે;
ભક્તિ ને અવિચળ રે ગિર્દ બા'નાતાણું રે,
હાં રે એ તો જીવનનું કેમ જાય રે. જી રે૦ ૨

અવગુણ ને ઉપજે મરની મેરૂ જેવડો રે,
તોય કદી ચૂકે નહિ ચલાણ રે;
સત્ય ને વાદી રે સત્ય કેમ છોડશે રે,
હાં રે તે દી નભમાં નહિ ઉગે ભાણ રે. જી રે૦ ૩

દળ ને કોપે રે, દૈત્યનાં દૂરથી રે,
હાં રે મરની ! જડામૂળથી જાય રે;
તોયે શંકા ને ન ધરે સંત શરીરમાં રે,
હાં રે મરની ! થાનાઈ હોય તે થાય રે. જી રે૦ ૪

આગળથી અવગુણ રે દાસના ન દખીએ રે,
હાં રે તમે દિલ કાં આણે દાંત રે;
ભક્તિ વિના ભવદુઃખ ભોગવે રે,
ભોજલ કહે ભાગી દે મનની બ્રાંત રે. જી રે૦ ૫

ખોટી રણહાક સાંભળે તોય શૂરવીરનું તો શિર પડેજ ! અર્થાત્ તે માથું જ-
વાની દરકાર કર્યા વિના રણમાં ઝંપલાવી પડેજ. તેજ પ્રમાણે હરિભજનમાં
પ્રેમી ભક્તો સંસારની દરકાર કર્યા વિના ઝંપલાવે છે.

૨ છિલ્લર—આબોચિયું. જીવન—હરિ. ૩ અવગુણ ધ્રુવ—કદાચ કષ્ટમાં
પ્રાર્થેલા હરિએ સહાય ન કરવાથી મેરૂ જેવડો મોટો અવગુણ ઉપજે તથાપિ
સત્યવાદી ભક્ત ચલાણ (આચરણ) કેમ ચૂકે ? તે દી-જ્યારે સત્યવાદી સત્ય
છોડશે ત્યારે. ૫ દાસના—હરિદાસના. દાંત—ઢેપ.

પદ ૯ મું.

૭ રે ભક્ષાને ભાગ્ય છે એવી,
 ભક્ષા, તે ભક્ષાઈએ ભક્તિ આદરે. ટેક.
 સગાળ ન શેઠે રે કુંવર વધેરિયો,
 હાં રે ભાઈભોજન કરવા ભગવાન રે;
 એવી ને વૃત્તિએ રે વા'લા મારો વશ થયા રે,
 હાં રે તે દી મોહને દીધાં'તાં માન રે. ૭ રે ૦ ૧
 રાવળ ને રૂપાંદ ને હજી તોળી જાણુને રે,
 હાં રે એ તો ભેટ્યાં'તાં અધોઆધી ભોમ રે;
 ભવન ને બૂથ્યાં રે અર્ક ઊગતે રે,
 હાં રે જેને રામઈયા પ્રગટ્યા'તા રામ રે. ૭ રે ૦ ૨
 રાજનિયું રીત્યું રે મનથી મેલિયું રે,
 હાં રે જેણે મેથ્યાં મંદિર ને મોહોલ રે;
 રાણી ને રોહિદાસ રે, હરિશ્ચંદ્ર ને દી હાલિયા રે,
 જેણે આત્મા કર્યો તરાસ તોલ રે. ૭ રે ૦ ૩
 હાં રે પોરા ને પ્રમાણે અંબુ' તું ને ઉપન્યું રે,
 ભાઈડા તે ભલું કાંયું કામ રે;
 ભોજને ને ભગત રે કોણીપેરે ખોલિયા રે;
 જાની હવે છેલ્લી વેળાના રામ રામ રે. ૭ રે ૦ ૪

૧ ૭ રે ૪૦—જે ભક્ષા ભાગ્યમાં છે એવી ભક્તિ ભક્ષા પુરૂષો પોતાની ભક્ષાઈથી આદરે છે.

૨ રામઈયા—રામ. જેને રૂપે રૂપે રામ વ્યાખ્યા હતા.

૩ રાણી—તારા. રાજનિયું—રાજની. રીત્યું—રીત્યો. ૪ પોરા ૪૦—તને આ પોરા પ્રમાણે (કાળ પ્રમાણે) એતું (ભક્તિરૂપી સુદૃઢ) ઉપન્યું છે.

પદ ૧૦ મું.

પળ તો પલટાણી રે બોલી બદલાણી રે, ચૂક્યા તો સદ્ગુર નહિ મળે.	ટક.
સતયુગમાં શામ સન્મુખ, વેણુ વાતું જઈ કરે રે; ભાવ ભરોસો હૃદયે રાખીને, સુરનર મુનિવર જેનું ધ્યાન ધરે રે.	પળ૦ ૧
ત્રેતાયુગમાં તેજ વાતું, તેમાં પાખંડ કેમ કરી પરવરે રે; આદ્ય ને અંતુની જેને ઝાળખાણું, તે અસત્ય વાતું કાને કેમ ધરે રે.	પળ૦ ૨
કળિયુગ છાયા પરવરી, દ્વાપરના દિન પાલટયા રે; મગટયું પાપ ને યોએ દિશે ચાલ્યું, તેમાં હરિજન હશે તે પાછા નહિ ફરે રે.	પળ૦ ૩
નિશ્ચે મન જેને નહ નિરભે, સદ્ગુર ચરણે જઈ લહે; કળિયુગ પોરો તેને કેમ લોયે, મરની ! દ્વાપર ના દિન પાલટે રે.	પળ૦ ૪

૧ સત્યયુગ વગેરે યુગ વીતી ગયા અને કળિયુગ આવ્યો તે જોઈને બોલે કહે છે: પળ ૪૦—સ્પષ્ટ છે. વેણુ—વચને. સુર—દેવ.

૨ આદ્ય ને અંતુની—આદિ અને અંતની. અર્થાત ત્રેતાયુગમાં સર્વ પ્ર-
ક્રમે હતા, તે અસત્ય વાતો કેમ સાંભળે ? ૩ યોએ દિશે—ચારે દિશાએ.
૪ પોરો—વખત.

આશા છૂટી જેને આપણી,
જે કોય નર જીવતા મરેરે;
ભોળે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે,
કળિયુગ આવ્યો તેને શું કરેરે.

પગ ૦ ૫

પદ ૧૧ મું.

હરિજન હૈયેથી વિચારો, ગુરૂમુખી જ્ઞાન વિચારો;
મનુષ્યાવસ્થા ફરી નહિ મળે. દેક.
નિજનો ધર્મ જે કોય આદરે,
કરી કમાઈ કૃપા પરહરે;
ખોટય ને વધ્ય લઈને હાજર કરે. હરિજન ૦ ૧
માથું છેદીને પાચે પડવું,
કઠણ વચન સાંખી રહે;
અવગુણ ઉપર લઈને ગુણ કરે તો,
અવળાનું સવળું લહે. હરિજન ૦ ૨
હું ને મારું રે તમે હર જન્મ કરો,
વાદ વિખવાદ તમે કર્યા કરો;

૫ આપણી-પોતાની. અર્થાત્ જેનો આદ્ભાવ ટળી ગયો. જીવતા મરે
—જીવન્મુક્ત થાય.

૧ કરી ઇ૦—કર્મ કરીને તેના ફળની આશા રાખે નહિ. અર્થાત્ ‘કર્મ
કરવું એજ મારો અધિકાર છે, તેનું ભવું ભૂંડું ફળ મેળવવું મારા અધિકાર
માં નથી’ એમ જે કોઈ સમજે છે, અને ખોટ અને વધ-હાનિ કે લાભ જે
મળે તે હાજર કરે—ઈવરાર્પણ કરે છે, તેને ફરી દેહ ધરવો પડતો નથી.

૨ માથું ઈ૦—માથું છેદીને શરૂના ચરણમાં ધરવું એ ભાવ છે. અવ-
ળાનું ઈ૦—એમ કરેતો અવળાનું સવળું થાય-પાપ કર્મ ટળીને મુક્તિ મળે.

પદ ૧૦ મું.

પળ તો પલટાણી રે જોલી બદલાણી રે,

સૂઝ્યા તો સદ્ગુરુ નહિ મળે.

ટંક.

સતયુગમાં શામ સન્મુખ,

વેણુ વાતું જઈ કરે રે;

ભાવ ભરોસો હૃદયે રાખીને,

સુરનર મુનિવર જેનું ધ્યાન ધરે રે.

પળ૦ ૧

ત્રેતાયુગમાં તેજ વાતું,

તેમાં પાખંડ કેમ કરી પરવરે રે;

આથ ને અંતુની જેને ચોળખાણું,

તે અસત્ય વાતું કાને કેમ ધરે રે.

પળ૦ ૨

કળિયુગ છાયા પરવરી,

દ્વાપરના દિન પાલટ્યા રે;

મગટયું પાપ ને ચોચે દિશે ચાલ્યું,

તેમાં હરિજન હશે તે પાછા નહિ ફરે રે.

પળ૦ ૩

નિશ્ચે મન જેને નહ નિરખે,

સદ્ગુરુ ચરણે જઈ લટે;

કળિયુગ પોરો તેને કેમ લોપે,

મરની ! દ્વાપર ના દિન પાલટે રે.

પળ૦ ૪

૧ સત્યયુગ વગેરે યુગ વીતી ગયા અને કળિયુગ આવ્યો તે જોધને ભોળો કહે છે: પળ ૪૦—૨૫૬ છે. વેણુ—વચને. સુર—દેવ.

૨ આથ ને અંતુની—આદિ અને અંતની. અર્થાત ત્રેતાયુગમાં સર્વ પ્ર-
કૃષ્ણ હતા, તે અસત્ય વાતો કેમ સાંભળે ? ૩ ચોચે દિશે—ચારે દિશાએ.

૪ પોરો—વખત.

આશા છૂટી જેને આપણી,
જે કોય નર જીવતા મરેરે;
ભોજને ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે,
કળિયુગ આવ્યો તેને શું કરેરે.

પાળ૦ ૫

પદ ૧૧ મું.

હરિજન હૈયેથી વિચારો, ગુરૂમુખી જ્ઞાન વિચારો;
મનુષ્યાજન્મ ફરી નહિ મળે. ટેક.
નિજનો ધર્મ જે કોય આદરે,
કરી કમાઈ ફળ પરહરે;
ખોટય ને વધ્ય લઈને હાજર કરે. હરિજન૦ ૧
માથું છેદીને પાચે પડવું,
કઠણ વચન સાંખી રહે;
અવગુણ ઉપર લઈને ગુણ કરે તો,
અવળાનું સવળું લહે. હરિજન૦ ૨
હું ને મારું રે તમે હર જન્મ કરો,
વાદ વિખવાદ તમે કયાં કરો;

૫ આપણી—પોતાની. અર્થાત્ જેનો અહંભાવ ટળી ગયો. જીવતા મરે
—જીવન્મુક્ત થાય.

૧ કરી ઇ૦—કર્મ કરીને તેના ફળની આશા રાખે નહિ. અર્થાત્ ‘કર્મ
કરવું એજ મારો અધિકાર છે, તેનું ભયું ભૂંડું ફળ મેળવવું મારા અધિકાર
માં નથી’ એમ જે કોઈ સમજે છે, અને ખોટ અને વધ-હાનિ કે લાભ જે
મળે તે હાજર કરે—ઇશ્વરાર્પણ કરે છે, તેને ફરી દેહ ધરવે! પડતો નથી.

૨ માથું ઇ૦—માથું છેદીને ગુરૂના ચરણમાં ધરવું એ ભાવ છે. અવ-
ળાનું ઇ૦—એમ કરોતો અવળાનું સવળું યાય-પાય કર્મ ટળીને મુક્તિ મળે.

ગુણ અવગુણ મેલી ગુરુજને સેવા તો,

પાખંડ સર્વે પરહરો.

હરિજનનં

૩

ગુરુમુખી જે કોઇ જ્ઞાન પાળે,

શબ્દ વિચારી જે મન વાળે;

સંત હોય તેને સાંહિય કરી લેજે,

તો પ્રીતે પ્રભુજને જઈ મળે.

હરિજનનં

૪

સાધુને ચાણે સર્વે સમરપે,

જરણાનાં ફળ છરવે;

મન ગળ્યાં જેનાં સદ્ગુરુ ચાણે,

ફરીને ફરો નર નહિ ફરે.

હરિજનનં

૫

સંત આવે સદા સન્મુખ ચાલે,

તન મન ધન ચાણે ધરે;

હરિજન સાથે કેવું હેત રાખે,

જેમ પતિવ્રતા પિયુને વરે.

હરિજનનં

૬

હરિભક્તની રીત એવી,

ચાણીતળાં જઈ ચાઠશે;

નિજ ધર્મના તેને લાલ આગ્યો,

જે કો બ્રાંત્યું રે ભાગીને સંતુને ભેટશે.

હરિજનનં

૭

રંગ લાગ્યો જેને રામનામનો,

કેસર ભીન્યા તે કહ્યા;

૩ હું ધન—તમે હરેક જન્મમાં ‘હું’ ને ‘મારું’ છોડતા નથી. માટે તેને છોડી દો, અને વાદ અને વિખવાદ પણ ન કરો, એમ કહેવાનો ભાવ છે.

૪ ગુરુમુખી—ગુરુના મુખથી મળેલું. ૫ જરણા—ધીરજ.

ભેદ જડયો જેને ભક્તિકેરો,
 પછે જ્ઞાન હિમાળે ગળી ગયા. હરિજન૦ ૮
 મહાદશા રે જેને મન પ્રગટી,
 અન્નર પિયાલા જઈ હરવે;
 હૃદ ને ખેહદના સંશય છુટયા તો,
 અનુભવીની વાતું એવા કરે. હરિજન૦ ૯
 આથ ને અંતનિયું જેને આજખાણું,
 તે મન દઇ મુનિવર મળ્યા;
 ભોજને ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે,
 પરપ્રદાને જઈ મળ્યા. હરિજન૦ ૧૦

હોરી.

પદ ૧ છું.

મતિયા મત કાયસેં કરોરી, કરોરી મતિયા મત. ટેક.
 ગુરૂગમ બિના ગાલ બળવે, હું તું ખેલે હોરી,
 ઉપર રંગ ગુલાલ ભયો રે, બીતર ખાખ ભરોરી;
 કેસે મિલે નંદકિશોરી, મતિયા૦ ૧

૮ કેસર ઈ૦—તેમને કેસરથી ભીનેલા. કહ્યા છે—કેસરીઆં કરીને નીકળેલા કહ્યા છે. ૯ મહાદશા—છવન્મુક્તપણું. અન્નરપિયાલા—ન પચે એવો પ્યાલો—પ્રેમનો પ્યાલો. હૃદ—વિરાટની અંદરના લોક. ખેહદ—વિરાટની બાહારના લોક. ૧૦ અંતનિયું—અંતની.

૧. મતિયા ઈ૦—હે મતિયા (મત ખેંચનારા) પુરૂષો ! તમે કાયસેં (શાની સાથે) મત કરો છો ? ગાલ બળવે—(શંકરભક્ત કરતાં). હું ઈ૦—‘ હું ’ અને ‘ તું ’ એવો દ્વૈતભાવ મનમાં રાખીને તમે (સંસારરૂપી) હોરી ખેલો છો. તેમાં ઉપરથી તો (ભક્તિરૂપી) ગુલાલ ભયો (અર્થાત્ નાખ્યું) છે, પણ બીતર (અંતરમાં) તે (કપટરૂપી) ખાખ ભરેલી છે. એમ કરવાથી નંદકિશોરી (નંદકિશોર—કૃષ્ણ ભગવાન) કેસે મિલે (કેમ મળશે) ?

ઘર ઘર ગાવે તાન ળજાવે, મનમેં મોહ ભરેરી,
 મતકો દીપક કરમે લેકે, બિન્ન બિન્નસેં ભટકોરી;
 સાંયાં સખ ઘટમે સમોરી, મતિયા૦ ૨
 લીખ લીખકે સખ જુગ લિખ્યોરી, પઠકે પંડિત ભચોરી,
 આત્મારામકો મર્મ ન જાન્યો, મતકો માન વધ્યોરી;
 અંતે તેરે કો ન સગોરી, મતિયા૦ ૩
 રમતાં રામ પરખ લે પદારા, સખ ઘટ સમતા દોરી,
 ભોજલરામ દિવાના દેખે, અખંડ રાસ રચ્યોરી;
 રાધે ને માધવની જોરી, મતિયા૦ ૪

પદ ૨ જી.

લાલનસેં લગની લાગી, લાગી રે લાલનસેં લગની લાગી. ટેક.
 ફાગ કો રાગ સુની સખ જ્વાલન, અનહદ થઇ અનુરાગી,
 એક એકની સાન સમજકે, જાહેર હોકર જાગી;
 ગઈ સખ તન ધન ત્યાગી, લાલનસેં૦ ૧

૨ મન ધ૦—જૂદા જૂદા મતરૂપી દીપક હાથમાં લેઈને બિન્ન બિન્ન પં-
 થમાં તમે ભટકો છો. સાંયાં ધ૦—પણ સાંયાં (ઈશ્વર કે સતો) તો સહુ
 ઘટમાં સમપણે વર્તે છે.

૩ લિખ ધ૦—લખી લખીને તમે આખો જુગ વહી જાય ત્યાં સુધી
 લખ્યું અને ભણી ભણીને પંડિત થયા.

૪ સખ ધ૦—જેની સઘળા ઘટ (દેહ) ઉપર સમતારૂપી દોરી છે.
 ભોજલ-ધ૦—દિવાના થયેલા ભોજલરામ અખંડરાસ રચ્યો છે તેને 'દેખે છે.'
 જોરી—જોડી.

૧ લાલનસેં—લાલ (કૃષ્ણ) સાથે. જ્વાલન—ગોપીઓ. અર્થ એ છે કે
 ગુરૂના શબ્દરૂપી ફાગનો રાગ સાંભળીને અંતર્વૃત્તિઓરૂપી ગોવાળણો હરિ
 ઉપર અનુરાગી (પ્રીતિવાળી) થઈ, અને પછી એક એકની સાન (એક
 બીજાનો ઉપદેશ) સમજીને જાહેર થઈને જાગી (પ્રસિદ્ધ રીતે જીવનુક્તતા
 સંપાદન કરી).

શ્યામ સલૂણા શુદ્ધ પુદ્ગ બૂલી, અંતર પ્રગટી આગી,
રિતુ વસંત ને રમવા ચાલી, જેને વચન ગલોલી વાગી;
કામણુગારે કોઇ પેર દાગી. લાલનસેં ૦ ૨

પ્રેમ ગુલાલકી ઝોરી ભરકે, ગોઠ ગોવિંદજીકે માગી,
મન્મથ પૂર્ણ કરો હે મોરારિ, નારી નાચત ફૂદત નાગી;
અનભે થઈ લય ગયો ભાગી. લાલનસેં ૦ ૩

ખાંદ્ય પકરકે રાધે ખોલી, કંઠાં જ્યો કાન કહોરી,
બોબલનો સ્વામી સદા નિઃકામી, પામી પ્રીતે શામ સુવાગી;
જેણે ઓઠી અવિચળ ધાગી. લાલનસેં ૦ ૪

પદ ૩ જી.

કોઇ હરદમ હોરી મચાવે, મચાવે કોઇ હરદમ હોરી. ટેકે
નાભિકમળથી સુર ચલત હે, શબ્દમેં સુરતી મિલાવે,
પસર્યું હોય તેને પાછું સંકેલે, રોમ રોમ રંગ લાવે;
ઐણીપેરે પિયુકું રીઝાવે. કોય હરદમ ૦ ૧

૨ સલૂણા-મીઠા-રમ્ય. - હે શ્યામ ! તમને જોઈને શુદ્ધ તથા પુદ્ગ હું
બૂલી છું—બ્રહ્મને વિષે એકતાનતા થવાથી બહિર્વૃત્તિ નાશ પામી છે. (એ
રીતે અધ્યે અધ્યાત્મ પરત્વે અર્થ એસાડવો). રિતુ ઋતુ. વચન ગલોલી-
(શુર ઉપદેશરૂપી). દાગી-ડાઘ કર્યો-નિર્મલ. ૧.

૩ ઝોરી-ઝોળી. ગોવિંદજીકે-ગાવંદની | પાસે. મન્મથ-કામ-બ્રહ્મા-
નંદરૂપી કામના. નારી-(પુદ્ગિરૂપી). નાગી-વાસનારૂપી વસ્ત્ર વિનાની.
અનભે-નિર્ભય. સુવાગી-સુહાગી.

૧ હરદમ—હમેશ. નાભિકમળમાંથી સુર ચલત હે—ચાલે છે—નિકળે
છે. તે શબ્દમેં—તે સુરમાં સુરતી અંતર્વૃત્તિ મિલાવે—મેળવે છે. પસર્યું
ઈન્—પસર્યું હોય તેને પાછું સંકેલે—સંકેલી લઈ રોમે રોમે—રોમે રામ રંગ
લાવે—લગાડે છે. તાત્પર્ય કે નાભિકમળમાંથી (જે ગુરૂનો શબ્દ નીકળે) તેમાં
અંતર્વૃત્તિ મેળવી (મન આદિક) જે પસરી ગયું હોય (ફેલાઈ ગયું હોય)

તખત ભયે જેણે દેખ્યા તમાસા, ત્રિકુટીમેં તાન મિલાવે,
 ગગન ગદ્દામાં ગૌન કરાવે, તાકું અવિગતિ નજરે આવે;
 પો'એ વાકુ કાળ ન ખાવે. કોઇ હરદમ ૦ ૨

નેન દેખ્યા તાકું વેન નહિ હે, કો કહી શુ સમજવે,
 શિખર ચડયાકી સાન બતાવે, જાકું નિગમ નેતિ નેતિ ગાવે;
 સોચે ઘર સે'જે પાવે. કોઇ હરદમ ૦ ૩

રમનારાને રમત ફાવે, જેને મે'ર કરી હોય માવે,
 બોજલનો સ્વામી સદા બહુનામી, ભક્તતણે મન ભાવે;
 સ્નેહ વિના સ્વપ્નામાં ના'વે. કોઈ હરદમ ૦ ૪

પદ ૪ થું.

હરિ હરસેં હોરી ખેલાવે, ખેલાવે હરિ હરસેં. ટેક
 શ્યામ કૃષ્ણ શંકર તન ગોરે, ભોજો ભસ્મ લગાવે,

તે જો પાછું સંકેલી લે તો રોમે રોમ આનંદનો રંગ લગાડે. અને એવી રીતે
 પિયુ-બ્રહ્મને રીઝવે.

૨ તખત ઇ—એવી રીતે રાજ્ય થયાના (બ્રહ્મરાજ્ય થયાના) જેણે
 તમાસા દેખ્યા—જેણે તે ત્રિકુટી—એ ભવાં વચ્ચેના મધ્ય ભાગમાં (નિરંતર)
 તાન મિલાવે—એકતા મેળવે એટલુંજ નહિ પણ તે પોતાની મનોવૃત્તિઓને
 ગગન ગુદામાં—શૂન્યશિખરમાં ગૌન—ગમન કરાવે. તેને અવિગત—ન સમ-
 જાય એવી ગતિ પણ નજરે આવે—દૃષ્ટિએ પડે. વળી જે ત્રિકુટીમાં ધ્યાન
 લગાવે તેને કાળ પણ ખાઈ શકે નહિ. અર્થાત્ તેને મરણનો પણ ભય રહે
 નહિ.

૩ નેન ઇ—એવો જે નેન—નયને દેખ્યો—જેણે તેને વેન—વેણુ—વાણી
 નથી. તેને કો (કોઈ) કહીને થું સમજવે—સમજાવી શકે. શિખર ચઢયાની
 સાન—સમજ બતાવે એવો કોઇ નથી કારણ કે એ સમજ તો નિગમને પણ
 પડતી નથી, તેથી તે પણ જાકું—જેને 'નેતિ નેતિ' કરી ગાય છે. પરંતુ જે ત્યાં
 સધી પહોંચી જાય સોચે—તે તો—સહેજમાં પાવે—પામે છે.

હુશી ગળે બાંહી ગ્રહે હરિ હરકી, અંગો અંગસે અંગ લગાવે;
દખી કોટિ કામ લખવે. હરિ ૧

શિવજી સખા પીચકારી ચલાવે, મોહનકે મન ભાવે,
કૃષ્ણ ગુલાલકી ઝોરી ભરકે, શંકરપે ચલી આવે;
પરસપર ધૂમ મચાવે. હરિ ૨

શારદ નારદ પાર ન પાવે, નૌત્તમ ખેલ રચાવે,
ગગન વિમાન દેવ સખ આવે, જય જય શબ્દ સુણાવે;
પુનિ પુનિ પુષ્પે વધાવે, હરિ ૩

હરિ હરકી જે હોરી ગાવે, શંકર હરમે સમાવે,
ભોજલ રામ ભવોભવ ભક્તિ, શ્રીરીને ચોરાસીમે નાવે;
ભુગો ભુગ દાસ કહાવે. હરિ ૪

ધર્માર્થ.

મહા દશા મુનિવર જનિચે હો રે, કૃપા ગુરુજની હોય. ટેક.
આશે અંતરના અળગા થયા, ખુચે સર્વે ખેદ બલજાઈ;
કીડી ને કુંજર તેવડાં, લાગી ગયા મનના ભેદ. મહાદશા ૧
વૃત્તિ અનહદ વાપરી, સુરતી ચલી આકાશ બલજાઈ;
સેજ સમાવી જઈ શ્યામની, પ્રીતે પિયુજની પાસ. મહાદશા ૨
ભીતરકું હરિને ભાળિયા રે, ગુરુતણે દુરમાન બલજાઈ;
આવનમાં તો બૂઝે નહિ, વેદની ઉપર છે વાણ. મહાદશા ૩

૧ બાંહી—બાંધ—હાથ. ૨ ઝોરી—ઝોળી. શંકરપે—શંકરઉપર. ચલી આ-
વે—ચાલી આવે. ૩ પુનિપુનિ—ફરીફરીને. ૪ હરિ ઇં-ને હરિ અને હરની હોરી
ગાય તેના હરમે—અંતરમાં શંકર સમાવે—સમાઈ રહે. તાત્પર્ય કે તેના હૃદયમાં
શંકર વાસ કરે. ૫ શ્રીરીને—ફરીને.

૧ આશે—આશય. ખુચે—ખોયા. બલજાઈ—વારીજાઈ. તેવડાં—સરખાં.
૩ આવનમાં—આવન અક્ષરમાં. વેદની ઇં-પરબ્રહ્મ મળવાની વાણુ—વાણી
એ વેદની ઉપર—ઉપર છે. અર્થાત્ પરાની પણ પાર છે.

હૃદ ને બેહૃદ છૂટી ગઈ, અનહૃદ ઉઠી લે'ર બલબલઈ;
 ગુણ ને અવગુણ સે'ને ગળ્યા, નહિ પ્રીતિ ને વેર. મહાદશાં ૪
 એવાં સુખ કોઈ સંનેગિયા માણશે, સોળ સજ શાણુગાર બલબલઈ;
 ભોળે ભગત કહે એવી ભક્તિ કરતા તે, પો'ચ્યા છે પરા ને પાર. માં ૫

કવિત ૧ લું.

ભાવ રાખ માથે ભારે ભે, ભક્તિતાણુ તું છેડો ઝે';
 નિહતો ના સાંધ સાચો છે, ને ચાલ્ય તો અમર રે'. ૧
 ને ચેત તો સુખે પાળ, જમકિંકરને પાછા વાળ્ય;
 ને સૂઝ રે' નહિ આતમરામ, બેલાઈ જશે તારૂં ગામ. ૨
 આ કળિયુગમાં લાગે બીક, તેમાં રહેવું ઠીકોઠીક;
 જમકિંકરની ભારે વાત, બેળી શે'ર ઉપજવે ઘાત. ૩
 ને કોઈ નર પગથિયે ચઢે, હૃદયેલે તો પાછા પડે;
 એ દૈત્યોતું બળ છે બહુ, ભવસાગરમાં રહ્યા છે સહુ. ૪
 કોઈ કોઈ આવીને આફળ્યા, થયું ધિંગાણું ધરાર;
 દૈત્ય લાગ્યા ડોલવા, તેને અરછિયું ના માર. ૫
 બાંધવા હતા તે તલરિયા, શત્રુ ભાગ્યા ચાર;
 ભોળે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, પછે વરતાણો જેનેકાર. ૬

૫ સંનેગિયા-સારા સંનેગ (સંસ્કાર)વાળા.

૧ નિહતો ઈ-તું ભક્તિ કરતાં પાછો હૃદયો નો (નહિ), કેમકે સાંધ ('પરમેશ્વર') સાચો છે. ચાલ્યા-(ભક્તિને માર્ગે).

૨ ને ઈ-ને તું સૂઝ રહે તો આતમરામ-આત્મારામને જાણે નહિ અને ન જાણે તો તારૂં શરીરરૂપી ગામ બેલાઈ જશે-શરીરનો નાશ થઈ જશે. તેને-જે ચેત્યા નથી તેને.

૪ દૈત્ય-કામાદિક. ૬ બાંધવા ઈ-ભોળે ભગત કહે છે કે, ગુરૂપ્રતાપે જેને બાંધવા હતા તે તલરિયા-તળે? રહી ગયા કે તણાઈ ગયા(?) અને ચાર શત્રુ-કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ એ પાણુ ભાગી ગયા પછી જેનેકાર વરતાણો-વરતાઈ રહ્યા.

કવિત ૨ બું.

- આ કળિયુગમાં એવું થયું, માન મોટાનું ઘટી ગયું;
 સુરિનર મુનિવર બેઠા ખાય, કાયર ઉઠી રણમાં બાય. ૧
- કીડી બેડી કટકાયું કરે, બાણ લઈને જીલ્લા ફરે;
 બાણના બળિયા દીસે બહુ, તેની વાત કરે તે માને સહુ. ૨
- કામ ક્રોધ મદ મોહ ને દામ, જેસે ઠાઉકું કીધું કામ;
 હાથ ન રહે ને હડી કરે, મરતાયુ ભેલા મરે. ૩
- ચાર યુગમાં પોતે ફરે, ચક્રવે રાજ સંસારમાં કરે;
 લોંઠા રાજ ન ગાંજે કોય, પલમાં નગરી ભેલી બેય. ૪
- દશ દરવાજા હાથે દઈ, ગઢકોટમાં સૂતા જઈ;
 ભારે શે'ર બૂલવણી માંહી, સર્વે સંસાર તો રહ્યા ધુંચાઈ. ૫
- અંધા નર આદ્યજે, જ્યાં બેય ત્યાં આડો કોટ;
 ભોળે ભગત કહે ગુરૂપતાપે, નર નીકળ્યા કોડયુંમાં કોક. ૬

કવિત ૩ બું.

હેત વિના ન હાલિયે જેમ, ગોઠિર ચલિયું ગામ;

પડતો પૂરાનો પૂગદો સન્યુખ લડવાને સ્યામ. ૧

૧ મોટાનું—આલ્પભાદિકનું. કાયર—શૂદ્રાદિક. ૨ કટકાયું—કરડાગીઓ. કીડી—માયારૂપી. બાણ—પંચ વિષયરૂપી. જીલ્લા—કામાદિક. તેની—વિષયની.

૩ કામ ઈ—કામાદિક જેવાઓ ઠાઉકું (વ્યવહારમાં ઠરેલ) કામ કીધું. હાથ ઈ—કામાદિક હાથમાં રહેતા નથી તે (પણ) હડી કરે છે—ધસે છે અને મરનારની સાથે મરે છે—અર્થાત્ ફરી જન્મતાની સાથે જન્મે છે. અથવા મરનારની સાથે (જીવનમુક્ત થનારની સાથે) મરે છે—નાશપામે છે.

૪ લોંઠા—જોરાવર-હા. રાજ—કામાદિક. ગાંજે—જીતે (કામાદિકને). નગરી—દેહરૂપી. ભેલી—ઉજડ ફરી. ૫ દશ દરવાજા—દેહનાં દશ દ્વાર. ગઢકોટ—અંતઃકરણરૂપી. શેહર—દેહ રૂપી.

૧ હેત ઈ—જેમ ગોઠિરમાં (બૂમિયામાં) હેત હોય તો ગામ ચડે

કાઠી ને રણુમાં કોપિયા, નહિ રહ્યાનું કામ;	
મલ્લ હોય તો મૂક, નહિ કાયરનું કામ.	૨
શત્રુ હતા તે સંહારિયા, ભય ભાગી જાય;	
ચોકી કાપી શામની, જઈ અમરાપુર વાતું વંચાય.	૩
રમનારા રમશે ખરી, નિત્યના ખેલ માંય;	
ભાવ હશે તો સૌ ભાળશે, સાચાની સાખ્ય પુરાય.	૪
જેણે બાંધી નાથયું, એ જગો જગ જાણ;	
જે નર ખેડા પાટિયે, ઉડયાં જાય વા'ણ.	૫
રામ આગળ રતિ જેટલો, વાંતરિયે વતરાય;	
ટેભો નાવે ત્રિકા, કેમ કરી સાજો થાય.	૬
શરીર જેનું સાજું નહિ, પૂર્ણ લાગ્યા ધાય;	
એને માથે આવી બની, રહ્યો રણ મોઝાર.	૭

છે—જય છે તેમ ભક્તિરૂપી રણક્ષેત્રમાં પણ હેત (પ્રેમ) વિના ન હાલીએ—જવાતું નથી. એ લઢાઈમાં જે કોઈ પૂરો (સંપૂર્ણ પ્રેમી) હશે તેનો પડતો (પડછો) પૂગશે, કેમકે શ્યામની સાથે તે લઢાઈ લઢવાની છે.

૨ મૂક—રણુમાં આગળ પગલું મૂક. ૩ શત્રુ—કામાદિક. ચોકી—માયારૂપી. ૪ રમનારા ઈં—જે યુદ્ધમાં રમનારા હશે તે ખરી (ખરેખરી રીતે) રમશે—ખેલશે. નિત્યના—અખંડના. સાચો—સત્ય.

૫ પાટિયે—ભક્તિરૂપી વાહાણને પાટિયે. ૬ રામ ઇં—રામ આગળ (રામની ભક્તિથી) જે પુરૂષ રતિ જેટલો વાંતરિય પણ વતરાયો હોય (કંપાયો હોય) તેને ટેભો લાગે નહિ—તે પાછો સંધાય નહિ. મતલબ કે રામ ભક્તિથી ધાયલ થયેલો પુરૂષ પાછો સંસારમાં સંધાતો નથી.

૭ એને ઈં—હરિભક્તને માથે યુદ્ધમાં મરવાની વેળા આવી બની તેથી તે રણમાંજ રહ્યો. મતલબ કે ભક્તિમાંથી નીકળીને પાછો સંસારમાં ન ગયો.

કર કાઢી કટકા કર્યા, ચાણી વિના કેમ ચલાય;
ભોજને ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, તે નર વિમાનમાં હુકા જાય. ૮

કવિત ૪ થું.

હોતે ને પ્રીતે હાલવું, નર રહેવું હુશિયાર;
ખુલિયુંતાણા ખેલ કરવાને, ઝુંઝવું વણ હથિયાર. ૧
ઘેન ધારણ ને ત્યાગવું, રહેવું એકલું ચાર;
માંડતાં પગને મોરશે, ચીર કરશે ચાર. ૨
એવિયું વાટું વસમિયું, ખેલ ખાંડાંની ધાર;
ત્યાં નરતે ને મુરતે ચાલવું, ઘડી ન લગાડવી વાર. ૩
મોટો માર્ગ સહી કર્યો, તલખે તલખે તૈયાર;
પંથેથી પૃથવી આવી રહ્યા, આગળ પિયારનો ખાડ. ૪
પ્રાણ એના નહિ પાતલા, જગો જગ જાડો;
ત્યાં મહામતિ મુઝાદ રહ્યા, એવો અઘાટ ઘાટ આડો. ૫
ત્યાં જીવતા કેમ જઈ શકે, મુવેલ ઉડયા જાય;
ઝીણી રેતીમાં ગડા નહિ ભળે, રજમાં રજ સમાય. ૬

૮ કર ૪૦—કર્મદ્રિયરૂપી કર તથા ચરણના કટકા કર્યા અર્થાત્ કર્મ
ધર્મ તજી દીધાં અને એક બ્રહ્મમાં વૃત્તિ લીન કરી તે પુરૂષો વિમાનમાં હુકા
જાય છે—મુક્તિ પામે છે.

૨ ઘેન ધારણ—(મોહરૂપી). મોરશે—ભાગશે. ચીર—ચીરા. અર્થાત્
બકિત કરવાના આરંભમાંજ મુમુક્ષુને પાડશે.

૪ તલખે તલખે—તલખે તલખે—તકે તકે. પંથેથી—લક્ષ્યચોરાશીરૂપી
પંથમાંથી પૃથ્વીમાં (મનુષ્ય જન્મમાં) આવી રહ્યા, તો ત્યાં પણ આગળ
પિયારનો (સ્નેહનો) ખાડ છે.

૫ એના—એના. ૬ જીવતા—સંસારી. મુવેલ—મુક્ત. ગડા—ગાંગડા.

વાણ સ્થળે નર ઉડયા જાય, એને નહિ આલનું એધાણ;
 ઘણું થોડે દહાડે નર ઘરે ગયા, જોળખી પોતાનું પ્રાણ. ૭
 ચૌદમું ધામ જઈ સહી કર્યું, જીવને મહામુખ થાય;
 ગ્રહી ટેક ને આસન રચ્યાં, સત્યમાં તમ સમાય. ૮
 હોંસેથી જેનર હાલિયા, એના મનની વૃત્તિ જાય;
 બોલે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, હવે કળિયુગમાં લાજે કોય. ૯

કવિત પ મું.

નેજે આવ્યા જેને નામના, હાલશે ધણી હજુર રે;
 અભાગી સામા જઈ આજ્ઞ્યા, તનમાં વાગ્યાં તૂર રે. ૧
 નર આકાર તિયાં નહિ, નહિ રૂપ ને રંગ;
 નહિ પુરૂષનો પ્રવેશ, નહિ નારીનો સંગ. ૨
 અટકળમાં આવે નહિ, લેખું નહિ લગાર;
 વાણીએ કેમ કરી વર્ણવું, વાતું પરા ને પાર. ૩
 પરા ને પારથી પ્રીછિયે, જે સદ્ગુરૂ ભેદ બતાવે;
 સોહું જ્યો તમે મુમણા, તો અગમતાણી ગમ આવે. ૪

૭ વાણ સ્થળે—બ્રહ્મમાં (બ્રહ્મ સર્વત્ર છે માટે એતું અમુક સ્થળ છે નહિ). ધણું થોડે દહાડે—કેટલેક જન્મે. ઘરે—બ્રહ્મધામમાં. પ્રાણ—મૂળસ્વરૂપ.

૮ ચૌદમું ધામ—ચૌદલોકને સહી કર્યા—જીત્યા. આસન—પદ, સ્વસ્થિક વગેરે. સત્ય ધર્મ—સત્ય બ્રહ્મમાં માયારૂપી તમ સમાઈ જાય છે.

૯ જોય ધર્મ—જે પુરૂષો મુક્ત થઈ ગયા છે તેમના મનની વૃત્તિઓ બેળી—તેને અનુસરવું.

૧ નેજે—નિશાન. અભાગી ધર્મ—જે અભાગી હતા તે પ્રેમ યુદ્ધમાં સામા જઈને આજ્ઞ્યા અને તેના શરીરમાં તૂર (રણસીંગાં) વાગ્યાં (તોય તેઓ ચેત્યા નહિ—મુક્ત થયા નહિ).

૨ તિયાં (ત્યાં)—બ્રહ્મધામમાં. ૪ મુમણા—મુમુક્ષુ.

- ચારો કરતાં તે થડે મુઝાં, સદા હોય રહી સાલં;
રવિ પ્રગટયો રેણીતણો, કેમ કરી લોપશે કાળ. ૫
- રેણી ને કરણી પ્રગે નહિ, નહિ ધર્મ ને નેમ;
પો'ચી ગયા પરબ્રહ્મને, હોય રહ્યા કુશળ ખેમ. ૬
- નવતેરી નગરી વસે, ત્યાં તરવેણી તીર;
અમર ધણીને આશરે, જઈ નાહ્યા નિર્મળ નીર. ૭
- મંડયા રહો મેદાનમાં, લે' લગન લઈ આવો;
રણકાર રંગ મોહોલમાં, જઈ પિયુકી સેજ બિછાવો. ૮
- એ તો સંત નિર્મળ નીરખશે, શૂન્યશિખર પર શ્યામ;
અદ્ભૂત અવિનાશી ઝોળાંઝ્યા પછે, રોમે પ્રગટયા રામ. ૯
- સ્થિરતા વાળા થડથડે, જન ન ચાલે જોર;
તન તુરિયાના તીર્થ પર, પોતેગા કો શૂર. ૧૦
- માહાત્મ્યે તો મરણવા માણુશે, ખેલ છે અપરંપાર;
નુરતે ચઢી નિશાન બળવે, નિરખેગા નિરખણહાર. ૧૧
- વણ વાદળે વીજ ચમકે, ઘન ધારે ઘન આચો;
આપે પ્રગટયો આપમાં, નયણે નૂર વરસાચો. ૧૨
- ડ્યા રે કૃતાર્થી અલ્યા નક્ષત્રમે આયા;
ખરછીથી ખી'ન્યો નહિ, જઈછોટ આણીકી ખાયા. ૧૩

૫ ચારો ઈન્-જે ચારો કરતાં (વિષય ભોગનો) તે ઈંદ્રિયો થડે (ચ-
ડમાંથીજ) મુઝાં (વશ કર્યા) અને સદા અંતઃકરણની વૃત્તિઓ સાળ (ડાંગ-
રના છોડ) પેઠે નત્ર થઈ રહી.

૭ નવતેરી-નૂતન. ૮ લેઈ લગન લઈ આવો-તદ્વેષ થઈ જતઓ.

૧૦-થડથડે-ચરચરે. ૧૧ નુરતે-અંતઃકરણમાં. ૧૨ વણ ઈન્ —
ભૂકુટિમાં ધ્યાન કરવાથી તેજનો આકાર દેખાય છે તે. ઘન ધારે ઈન્—તાણ
મુળમાંથી અમૃતધારા વરસે છે તે.

નાદ ધુની વાગી રહિ, પૂરણ પરચા પાયા;
 ઉલટા ગુરુ ગમસે ખેલી, જઈ શૂન્યમેં ડંકે અજાયા. ૧૪
 વળગ્યા નહિ કોઈ વાતને, રામસેં રાજી રહ્યા;
 ભોળે ભગત કહે ગુરુપ્રતાપે, એ નર આણભે થયા. ૧૫

કવિત ૬ કું.

અખંડાનંદની કથા વાણીએ, વર્ણવી ન જાય;
 સમજવું પ્રપંચને પાર, જીવથી કેમ જણાય. ૧
 અક્ષરાતીતમાં એક, નિરંતર નામ ન્યાઈ;
 આવે નહિ અટકળ માંય, ત્રિકમ નામ તમાઈ. ૨
 ભાસે બ્રહ્મજ્ઞાન ચિત્તમાં, શુદ્ધ વિચાર;
 તો કટે કોટિ અપરાધ, કૃષ્ણ કર્મ અમાઈ. ૩
 વિષયોશુ કરી વેર, મમતાને મારે;
 હેતે જપે હરિનામ, હુંપદને હારે. ૪
 જપે અજપાજપ, શ્યામ સંભારે;
 તો રીઝે રઘુપતિ રામ, કામ સુધારે. ૫
 તજીએ ક્રૂડાં કર્મ, ભક્તિને કામિયે;
 તો પુરૂષોત્તમ પૂર્ણ દયાળ, પ્રીતેશુ પામિયે. ૬

૧૪ પરચો—પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ. ઉલટા ઈ—ગુરુગમવડે ખેલીને ઉલટયો.

૧ અખંડાનંદ—અગિત નહિ એવો બ્રહ્માનંદ. પ્રપંચ—સંસાર. ૨ અક્ષરાતીતમાં ઇ—અક્ષરાતીત શબ્દમાંજ એક નિરંતર ન્યાઈ નામ રહેલું છે.

૩ ભાસે ઇ—જો ચિત્તમાં શુદ્ધ વિચાર (વિચારો) અને બ્રહ્મજ્ઞાન ભાસે તો અમાઈ કૃષ્ણ (કાળું) કર્મ અને કોટિ અપરાધ કટે—કપાઈ જાય.
 “ જ્ઞાનામિદમ્ધર્માર્ણતમાદુઃપંદિતૈર્વૃધાઃ ” “ જ્ઞાનરૂપી અગ્નિવડે જેનાં કર્મ બળી ગયેલાં છે તેને જ્ઞાનીઓ પંડિત કહેછે. ”—ગીતા.

૪ વિષયો—(ઇન્દ્રિયોના) શબ્દ સ્પર્શાદિ. ૫ અજપાજપ—‘સોહ’ પદનો. ૬ કામિયે—ઈચ્છીએ.

- રાણેતરમાં રીડ ઝોકરો, ગામ થયા;
સંત ચઢ્યા શૂરવીર, પ્રેમેશુ પૂગી ગયા. ૭
- ઝંકાર શબ્દને ઝોળખી, વીર હાકજ વાઈ;
અનહદ વાજાં વાગ્યાં, શૂન્યશિખર માંહી. ૮
- દદામાં વાગ્યાં દેવનાં, નાથતાણાં નિશાન;
પૂર્વના પાછા નહિ ફરે. નર પો'ત્યા નિર્વાણ. ૯
- રે'તા ન દેખ્યા રાજ્યમાં, જ્યાં માયાકા પરકાશ;
આદ્યપુરૂષ ઉઠી આત્મા, ગયા અવિનાશીકી પાસ. ૧૦
- ત્યાં સુખ સંપત્તિ ને દુઃખ નહિ નહિ ત્રિવિધના તાપ;
પ્રાણુજીવનની પાછળે, નહિ માર્ગનાં માપ. ૧૧
- જ્યાં ઝગમગ જ્યોત્યું જળહુંડે નાથતાણા અંધાર;
અક્ષરૂપને ભેટનાં, નહિ નર આદર. ૧૨
- સુરતી હતી તે શૂન્ય રહી, વરતિ વારંવાર;
ગુણને અવગુણ આગરથી જઈ, સમાને સરજનહાર. ૧૩

૮ ઝોકાર ધ૦—ઝોકાર શબ્દને ઝોળખીને વીર (મમુશુ)પુરૂષે હાક વાઈ (વગાડી)—‘ઝોખ’ શબ્દનો ઉચ્ચાર કર્યો, તે વખતે શૂન્ય-શિખર (અક્ષરૂપ)ની આગળના પ્રદેશ)માં અનહદ વાજાં વાગ્યાં—અક્ષરના સાંભળાવા લાગ્યો. (યોગીઓ વગર કરેલો નાદ સાંભળે છે તેને અક્ષરનાદ કહે છે).

૯ દદામાં ધ૦—નાથના નિશાનરૂપ દદામાં વાગ્યાં. (અનહદ નાદરૂપી). પૂર્વના ધ૦—ઝેવી રીતે પૂર્વના (પૂર્વના સંસ્કાર-અર્થથી) જે નર નિર્વાણ (મોક્ષ)માં પોહોવ્યા છે તે પાછા નહિ ફરે—ખરેખરા જીવન-મુક્ત ફરીને વિષય વાસનામાં નહિ પડે.

૧૦ આદ્યપુરૂષ—આત્મા. આત્મા અવિનાશી (પરમાત્મા)ની પાસે ઊઠી આત્મો—તેમાં લીન થઈ ગયો.

૧૩ નિર્વિકલ્પ સમાધિનું રૂપ કહે છે: સુરતી ધ૦—સુરતી (અતર્કિત) પણ અક્ષરને વિષે વારંવાર વરતીને (વર્તન કરીને) શૂન્ય રહી (નિષ્ક્રિય થઈ

આશા અમોને અતિ ઘણી, દેખે ભકિત દયાળુ;
ભોળે ભગત એમ બોલિયા, તો મટી જયમર્ણુ અવતાર. ૧૪

સેલયાઆખ્યાન.

કડવું ૧ બું.

હરિ ગુરુ સંતને સમરિયે ન વળી, ચોથા તે ગણપતિ દેવ રે;
રિદ્ધિ સિદ્ધિ ન લક્ષ લાભ આપે, તેની સહુ પેલી કરીએ સેવર. ૧
ગાવા તે ગુણ હરિભક્તના, જેને સત્યે થંહ્યો આસમાન રે;
સત્ય વિના કદી સાહેબ ન રીઝે, મરને પઢે વેદપુરાણ રે. ૨
સગાળ શેઠ ને સંધ્યાવતી, જો જો નેમવંતી નર નાર રે;
એક સાધુ જમાડી પછી પોતાને જમવું, એવો અહોનિશ ધર્મ ઉદાર રે. ૩
એક સમયે એને અટક પડીને, મેઘ મંડાણો મુસળ ધાર રે;
પર્જન્ય રૂઝો દિન આઠ સુધી, તોયે સંત ન છોડે શાહુકાર રે. ૪
વરશી ને રહ્યો ત્યારે વકીલ તેડાવ્યા, તમે દેખોને દાદશ ધાઇ રે;
અભ્યાગત વિના મારે અન્ન ન ખપે, તેનો કરોને કોક ઉપાઇ રે. ૫
વાણોતર ચાલ્યા ગોતવા, જોયું નગર ને હરિદ્વાર રે;
તળાવની પાળે એક તપસ્વી દીઠો, તેનો આવીને કહ્યો સમાચાર રે. ૬

રહી). ગુણ છં—સમાન એવા સરજનહારમાં ગુણ અને અવગુણ બન્ને આળસ્યા—પોહોચી શક્યા નહિ. અર્થાત્ નિર્ગુણ, નિરાકાર બ્રહ્મરૂપ પ્રાપ્ત થયું.

૪ અટક—અડચણ. પર્જન્ય છં—આઠ દિવસ સુધી —પર્જન્ય—વરસાદ રૂઝો—હેલી કરી વરસ્યો. તોયે—તોપણ શાહુકાર—સગાળશા શેઠ સત ન છોડે—સંતને જમાડવાનો નિયમ હતો તે તેણે છોડ્યો નહિ. મતલબ કે વરસાદની હેલીમાં જ્યારે સાધુ જમાડવામાટે ન મળ્યો ત્યારે તે પણ જમ્યો નહિ.

૫ વકીલ—ગુમાસ્તા, આડતીઆ. ૬ હરિદ્વાર—દેવમંદિર.

- સગાળ શેઠને સત્ય મૂકાવાને કોઢી થયા કરતાર રે;
આવી દવળમાં ઉતર્યા, જોણે શરીર કૃત્યું છે ખેળર રે. ૭
- શેઠ તે કાને સાંભળી ઘ્રોંડયા, આણવાણા ઉભઈ રે;
પરિક્રમા દઈને પાય લાગ્યો, એને હૈડે હરખ ન માય રે. ૮
- દુર્ગંધ આવે ને ભૂત નાસે, વળી મળે તેમાં ખાય નેક રે;
તોયે ન ડગે મન શેઠનું લાઇ, એવી મોટાની ટેક રે. ૯
- તેનાં ચરણ ઘોઈ ચરણામૃત લીધાં, મારાં સિધ્યાં તે સર્વે કાજ રે;
કરજોડીને પછે કહેવાને લાગ્યો, મારે મંદિર પધારો મહારાજ રે. ૧૦
- સત્યવાદીએ સાહેબને આજખ્યા, એના માનવી શું જાણે મર્મ રે;
ભોજલના સ્વામી મારે ભુવન પધારો, મારી રાખોને લાજ ને શર્મ રે. ૧૧

કંડબું ૨ બું.

- અતિત વાણી ઉચરે તમે સુણો, શ્રીમંત મારી વાત રે;
મારી કાયા મારે હાથ નથી, મુને પીડા કરે છે ઉત્પાત રે. ૧
- રથે રેવંત જોતરું માંહી, ગાદી નખાવું ગોપાળ રે;
તેડીને ખેસારું તમને ત્રિકમા, તમે દયા કરો દીનદયાળ રે. ૨
- સાધુ કહે છે શેઠને ઘોડા, વેહેલનું નહિ મારે કામ રે;
અલ્યાગતને રહેવું એકલું, તમે મા લેજો મારું નામ રે. ૩

૭ કોઢી-કોઢીઆ. ખેળર-માંદગીવાળું. ૮ આણવાણા-ઉધાડે પગે.
ઉભઈ-ધાઈ-દોડી કે ઉજમાઈને. માઈ-માયા.

૯ દુર્ગંધ ઈ-તે સાધુનું શરીર એવું દુર્ગંધવાળું હતું કે, તેને જોઈ
ભૂત પણ નાસે-નાસી જાય. એવું શરીર છતાં વળી તે એવા ટેકીલા હતા કે
જે મળે તે નેક-નિયમ કરીનેજ ખાય. તાત્પર્ય કે તેમને કોઈ જમવાનું કહે તો
તે તેની પાસે હજારો ખાંધણીઓ કરાવે.

૧ ઉત્પાત-આધિવ્યાધિના ઉત્પાત. ૨ રેવંત-ઘોડા. ૩ ગોપાળ-કૃષ્ણ
જેવા.

મલુજી મંગાવું પાંજરૂં આંહી, ઝાઝી કરાવું જાતન રે;
 પવન નલાગે એવા પડદા બંધાવું, રાણે રાંક જેમ હાથ રતન રે. ૪
 અભ્યાગત એણીપેરે એલિયા હું તો, તો આવું નગર મોઝાર રે;
 તારી નારી આવે તેડવા નિકર, બેઠો છું હું તો મારે બાર રે. ૫
 મન ગમતું ખાવું અમે માગીને લેશું, તેમાં જશો તમારો ભર્મ રે;
 સર્ભંગી સાધુને સોત્ય નહિ ઝાઝી, ભાઈ કઠણ અમારું ખટકમ રે. ૬
 હરખેથી હરિજન ચાલિયો, ને આન્યો પોતાને ઘેર રે;
 પત્નીને લાગ્યો પૂછવા આપણે, શી કરવી એની પેર રે. ૭
 સતી કહે છે સ્વામી મારા, તમે ઢીલ ન કરજો લગાર રે;
 તત્કાણુ જઈએ આપણુ તેડવા, એ તો માનવી નહિ છે મોરાર રે. ૮
 સામેયું લઈને સન્મુખ ચાલ્યાં, ગયાં પૂર્વ જન્મનાં પાપ રે;
 ભોજલના સ્વામીને બેટતાં, એના દળી ગયા ત્રિવિધિ(ના)તાપ રે. ૯

કંડકું ૩ જી.

કનક હિંદોળી ને કરંડિયો માંહી, જીગ્તે બેસાર્યા જહુવીર રે;
 સંધ્યાવતીએ જ્યારે શીરપર લીધા, ત્યારે ભીજાણાં સતીનાં ચીર રે. ૧
 નગરના લોક ટોળે મળ્યા, વળી જોવાને વર્ણ અઢાર રે;
 અન્યો અન્ય વાણી ઉચરે, માંહી હાંસી કરેછે હજાર રે. ૨

૪ જાતન—તજનીજ. ૬ સર્ભંગી ઇન્—અધોરી જેવા સાધુને સોત્ય—
 છોત્ય—છીટ ઝાઝી હોતી નથી, એટલુંજ નહિ અને અમારું ખટકમ—પૂજન-
 દિકની ક્રિયા પણ ધણી કઠણ છે.

૮ સામેયું ઇન્—સાધુને વધાવી લેવા મંગળ દ્રવ્ય આદિક લઈ તેને તેડવા
 ચાલ્યાં દળી ગયા—દળાપ ગયા. —ચૂરે ચૂરે થઈ ગયા.

૧ કનક ઇન્—સોનાની હીંદોળી—હિંદોળાખાટ કરી તેમાં કરંડિયો—કં-
 ડીઓ મૂકી તેમાં જીગ્તે—જીગિત પૂર્વક જહુવીર—સાધુને કૃણુ જેવા ગણી
 માંહી બેસાર્યા.

ઉનાં જળ મેલીને સ્નાન કરાવ્યાં, વળી યોદ્ધાડયા પલંગ બિછાઈ રે;
 ચંદન ચરચે હરિનાં ચરણ તળાંમે, વળી વિંજણે ઢોળે છે વાદ રે. ૩
 પ્રેમે કરીને પ્રસાદ નિપાયા, મીઠા મેવાને પકવાન રે;
 હાથ જોડીને આગળ હરિજન ઊભા, તમો આરોગો મારા શ્યામરે. ૪
 અન્ને કરી દહ મારો અગ્નિ કરે છે, મારે છે માટીકરો હાર રે;
 ઉત્તમ વરણ તમે એ કેમ કરશો, મારે એજ મોટો છે વિચાર રે. ૫
 કસાઈવાડેથી તરત મંગાવ્યું, જેણે મેલી લોકની લાજ રે;
 ભાગ્ય મોટાં હરિ ભુવન પધાર્યા, ધન્ય ધન્ય દહાડો મારે આજ રે. ૬
 અનેક રૂપ અમે અહોનિશ કરીએ, ને વળી રહીએ વનમાંહી રે;
 અધોરપંથીને એક હાર માણસનો, વિના બીજું ન ખપે મારે કાંઈ રે. ૭
 નરને નારી મળી એકઠાં, હવે શો તે કરવો ઉપાય રે;
 પ્રભુજી જોવાને આવ્યા પારખાં, જો ના કહીએ તો સત્ય જાય રે. ૮
 પુત્રને ચાલી પૂછવા ગયો, નિશાળે શેઠ સગાજ રે;
 પુત્રને કહે છે એક સાધુ આવ્યા છે, કરવા તમારો દેહકાળરે. ૯
 સેલેયો કહે સત્ય કેમ મેલિયે રે, મરની જડાંમૂળથી જાય રે;
 ભોજલ કહે સત્યવાદી ભાઈડા રે, એ તો અટક પડે એજખાય રે. ૧૦

કડબું ૪ થું.

પિતાજી કાયા તો રે અંતે પડવાની,
 જોડ્યા યુદ્ધિ ઉજગર બાળ રે;
 સાધુને હાથે માઈ મૃત્યું સુધરશે,
 ટળશે જન્મ મરણનો જંજળ રે.

૧

૩ વાદ-વાયુ. ૪ નિપાયા-નિપજવ્યા-ખનાવ્યા. ૬ કસાઈ ઈ-
 'માંસ'નો અધ્યાહાર. ૭ તમારો દેહકાળ-તમારા દેહનો કાળ. ૧૦ સેલેયો
 કહે છે કે મરની-છોની આપણું સર્વસ્વ જડામૂળથી જાય પણ સત્ય કેમ મે-
 લિયે-મૂકીએ. ભાઈડા-મરદ.

૧ યુદ્ધિ ઉજગર-તીવ્ર યુદ્ધિશાલી.

સાર હતું તે તમે શીકે ચઢાવ્યું,
 આ કાયા આણું છો મારે કામ રે;
 ભૂખે મુઆની ભાળી ભક્તિ તમારી,
 મને મેલી આવો મારે કામ રે. ૨

ખાંડણિયામાં માથું વા'લે ફરી ખાંડાવ્યું,
 કે'વા લાગ્યા વચન કઠણ રે;
 સુરપતિ તાપ તેના સહી ન શક્યો,
 ભાગ્યો ઇંદ્ર મેલીને ઇંદ્રાસન રે. ૩

જમવાને ઠાણે જ્ઞેશ્વર બોલ્યા,
 તમે સાંભળો મોરી માઈ રે;
 વાંઝિયાનું અન્ન ખાવું વરજીત છે,
 એમ શ્રુતિ કહે છે સમન્તઈ રે. ૪

દૈવને કહે છે એક રમત દેખાડું,
 હવે માટી થાને મેહેરબાન રે;
 તુંને આવી ટેવ મૂકાવું ને,
 કૃષ્ણ જલાવું કાન રે. ૫

૨ સાર ધ૦—સેવૈયાની માતાએ પોતાના છોકરાનું ધડ તો ખાંડયું પર-
 તુ તેનું માથું ખાંડતાં છવ ના ચાલ્યો તેથી તે શીકે મૂક્યું. તે પરથી સાધુ
 કહેછે કે, તારા છોકરાના શરીરમાં જે સાર-તત્વરૂપ માથું હતું તે તો શીકે
 ચઢાવ્યું-મૂક્યું અને તેની ખીજ તત્વ વગરની કાયા મારે કામ-મારા (ખાવા-
 ના) કામમાટે આણુંછો તેથી તમે જે નિયમ ધરીને ભૂખે મુઆ તે અમે ભ-
 ક્તિ ભાળી—જોઈ; માટે મને ધ૦-સ્પષ્ટ છે.

૪ મોરી—મારી. શ્રુતિ-વેદ. સમન્તઈ—સમન્તવીને. ૫ દૈવને ઈ૦—
 દૈવને (પ્રભુને) બાઈ કહે છે કે તને એક રમત દેખાડું છું હવે તું માટી—
 પ્રભુ (રામધણી, ગામધણી ને ઘરધણી એવા ત્રણ ધણી કહેવાય છે) મેહેર-
 બાન-કૃપાળું થને. અથવા દૈવને તે બાઈ કહે છે કે હું તને રમત દેખાડું છું
 તેથી તું મારા માટી—ધણીપર મેહેરબાન થને.

પંચમાસનો ગર્ભ અમારે,

અમે વાંઝિયાં નથી મોરા નાથ રે;

સતીએ ઉદર જ્યારે ચીરવા માંડ્યું,

ત્યારે હરિએ તે પકડ્યા હાથ રે.

૩

ધન્ય ધન્ય સત્યવાદી તમે ધર્મ રાખ્યો,

જેથું મરજીયું તમારું મન રે;

મુતને વેધીને મારું સન્માન કીધું,

એમ શ્રીમુખ ઝોલ્યા વચન રે.

૭

માગ્ય માગ્ય સત્યવાદી તને શુંજ આપું,

એમ કહે છે કરુણાનિધાન રે;

આવી કસણી ન દેને રે કોઇને,

સ્વામી એ માગું વરદાન રે.

૮

પરબ્રહ્મ પોતે પ્રગટ થયા,

જેના વેદ ન પામે પાર રે;

સેલૈયાને સજવન કીધો,

ત્યારે વરતાણો જેજેકાર રે.

૯

સેલૈયા આખ્યાન તમે સાંભળો,

એવી રીતે રીઝ્યા'તા રામ રે;

ભોળે ભગત એમ ઝોલિયા,

જેનું નવખંડમાં રાખ્યું નામ રે.

૧૦

૭ મરજીયું—જવન્મુક્તપણું. શ્રીમુખ—પોતાને મોટે. ૮ આવી ૪૦—
આવી કસણી—કસોટી ખીખ કોઇને ન દેને—ન આપશે એજ હું વરદાન મા-
ગું છું.

બ્રહ્મખોધ.

-કડવું ૧ લું.

- સદ્ગુરુ નામ પ્રતાપથી, સમજ્યા સૂધી સાન;
સમજ્યા સૂધી સાન, મારી માન અભિમાન. ૧
- ક્રિયા હે ઉત્તમ કામ રામનામ, ગુરુગમ જ્ઞાન વિચારા;
ભરિયા હે ભરપૂર નાથ નિરગુણ ન્યારા. ૨
- કુંવારી કરે શું વાત જીવનની શું જાણે;
પરણી પ્રિયા સાથમે રમતે માણે. ૩
- સુખ દુઃખનું અંત, સાર જનકે જ્ઞેયું;
પમાડયો લઈ પાર સરવે ખોયું. ૪
- પ્રગટ પાંડવ રૂપ ધર્મ્યું તું ધર્મે;
ચિંતવ્યું જેનું સ્વરૂપ મળ્યા જઈ મર્મે. ૫
- કળીર ભકત કરતાર વણતો વાણો;
ભક્તિ કરી ભવ માંડી, ક્રિયાએ સાહિબ કે'વાણો. ૬
- બહુનામી બુદ્ધિ ધાર ઉભા'તા ગાવી;
ગોવિંદા ગજરાજ ગુણવંત ગેડ છોડાવી. ૭

૧ સમજ્યા ધૃ—માન અને અભિમાનને મારીને સૂધી સાન સમજ્યા.

૩ કુંવારી ધૃ—પરણી પ્રિયા—પરણેલી પ્રિયા જે (સ્વામીના) સાથમે—સાથમાં રમતથી (ભોગ') માણે—ભોગવે તેની કુંવારી વાત પણ શું કરે કે જીવનની (મોજ મઝા) શું જાણે. તેમ જેને બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત નથી થયું એવા કુંવારી કન્યા જેવા જીવન—બ્રહ્મની વાત શું જાણે, એ તો જેને લગની લાગી હોય તેજ જાણે.

૪ સુખ દુઃખ ધૃ—સુખ દુઃખનું અંત અને તેનું સાર (તત્ત્વ) જનકે વિદેહીએ જ્ઞેયું અને તેથી તેને (પરબ્રહ્મે) પાર પમાડયો—મુક્ત કર્યો. તથા માર્ગ તાર્ગ આદિ સર્વે તેણે ખોયું—ખોઈ નાખ્યું.

૭ ગોવિંદા ધૃ—હે ગુણવંત ગોવિંદા તો ગજરાજને આહે. ભરવેલ ગેડ—ગડી (ચૂડ) છોડાવી હતી.

રાવાણ કરતો રાજ્ય ઈંદર ઉથાપી;
તેને મળ્યા જઈ મહારાજ કોટિ કર્મને કાપી. ૮
નિર્ભય મંદોદરી નાર વિલીધાણ ભામ્યો;
ચણું નામ્યું શીશ પરબ્રહ્મને પામ્યો. ૯
આવી અઢોતર અવતાર રામ નામ ધરાયો;
લક્ષ્મણ સીતા નાર તેજમાં તેજ મિલાયો. ૧૦
સોળ સહસ્રનો સાથ શ્રીકૃષ્ણ કીધો;
નિશ્ચે પો'ત્યો નિજધામ એક વચને સિધો. ૧૧
જેમ દીપક હોય જગતમે જગે;
ઘણા અળસાવી ઘાટ જ્યાંકા ત્યાં જઈ લાગે. ૧૨
અનેક ધરી અવતાર પરમેશ્વર કા'વે;
ઝોંકાર સ્વરૂપ કે સંગ ઉઝાંથી આવે. ૧૩
એમ ભોજલ ગુરૂપ્રતાપ, જે ગત અવિગત બૂઝે;
તો પિંડ પ્રહ્લાંડને પાર સર્વે સૂઝે. ૧૪

૯ ભામ્યો—ભામિની રૂપે પામ્યો. ૧૦ અઢોતર (અષ્ટોત્તર)—એકમે આઠ. ૧૨ જેમ ઇ—જેમ દીપકે દીપક થાય તેમ (મુમુક્ષુ) જગતમાં (એક ખીન્નના યોગથી) જગે (બોધ પામે છે). તે ઘણા ઘાટ—ખટપટોને અળસાવી—શાંત કરી જ્યાંકા ત્યાં—જ્યાંના ત્યાં જઈ લાગે છે—પાછા જ્યાંથી આવ્યા હોય છે ત્યાં આઠ્યા જાય છે—બ્રહ્માં લીન થઈ જાય છે.

૧૩ ઝોંકાર ઇ—તે અવતાર ઝોંકારના ત્રિગુણાત્મક સ્વરૂપની સાથે ઉઝાંથી (ત્યાંથી—ઝોંકારમાંથી) આવે છે. (સત્વ, રજસ, અને તમસ, એ ત્રણ ગુણ સૂચક અક્ષરો અ, ઉ અને મ, મળીને ઝોંકાર બ્રહ્મ ત્રયું છે તે સર્વે અવતારનું મૂળ છે, એમ પુરાણ ગ્રંથોમાં છે).

૧૪ એમ ઇ—ભોજલ—ભોજને ભક્ત કહે છે કે, જે ગુરૂના પ્રતાપથી ગતિ અને અવિગતિ—ન કળી શકાય એવી ગતિને બૂઝે (જાણે) તો પિંડ અને પ્રહ્લાંડને પાર—પેલીપાર થું છે તે પણ તેને સૂઝે.

કંકલું ૨ જી.

સંતો મૂળ ચક્રકા મૂળ પાંખડી પરમાણુ;	
ત્યાં રાતા રંગ અનુપ અમૂલક નાણું.	૧
સંતો નાભિકમળકી વાત પ્રવેશા પીળા;	
ત્યાં ઉગે રવિ અપાર લાલમ લીલા.	૨
સંતો હૃદય ચક્ર હરિમાંહી કાંતિ કાળી;	
બોલે બહુનામી ઘટમાંહી વિવેક વિચારી.	૩
ચક્ર કંઠ નીલું કરતાર નિર્ગુણ ન્યારા;	
સંતો ચોથા પદકી વાત પામે કોઈ ખ્યારા.	૪
મુખ કમળ મુખ માંહી સાચા શબ્દ ઉચારા;	
કરે અગમ નિગમકી વાત નહિ કોઈ ભેદ ન્યારા.	૫
ચઢી ખટું ચક્ર કાણુ માંહી પ્રહને ભાળે;	
જે પો'ચ્યા સાંનિધ્ય વસ્તુ નિહાળે.	૬
જેસી રીત દરિયાઉકી લેહેરી સમુદ્ર સોતી આવે;	
સંતો એક શબ્દકા રૂપ એસા પળમાં દર્શન પાવે.	૭
સદ્ગુરના પ્રતાપથી ભોજલ ભેદ ખતાવે;	
તો ગુપ્તગુપ જ્ઞાન પરગટે શરીર સન્મુખ જઈ સમાવે. ૮	

૧ ભોજોલકત પર ચક્ર વર્ણ છે. મૂળ ચક્ર—ગુદસ્થાનનું. (કોઈ ગુદસ્થાનમાં આધાર ચક્ર અને લિંગસ્થાનમાં મૂળચક્ર છે એમ કહે છે; પણ ભોજો એ ખંતે એકજ ગણીને કંઠ ચક્ર ચોથું ગણેલું જણાય છે. એ છ ચક્ર વિષે પાછળ કહી ગયા છીએ).

૨ નાભિકમળ—અગ્નિ ચક્ર. ૩ હૃદય ચક્ર—અનાહત ચક્ર. કાંતિ કાળી —(ચક્રમાં ગિરાજેલા હરિની).

૫ મુખકમળ—તાલુ ચક્ર. ૬ ખટું (છટું) ચક્ર—લલાટ ચક્ર. સાંનિધ્ય—પાસે. ૭ જેસી છં—જેમ દરિયાની લેહેર આવે છે તે કાંઈ દરિયાને છોડીને આવતી નથી પણ સમુદ્ર સોતી આવે છે તેમ એક શબ્દના રૂપનું જોળખાણ પડવાથી પળમાં પ્રહનું દર્શન થાય છે.

૮ ગુપ્તગુપ-ગુપ્તગુપ. શરીર છં—હરિની સન્મુખ શરીર જઈને સમાય-પુનર્જન્મ થવાનો મટી જાય.

કડકું ૩ જી.

તખત ચઢ્યો તનમાં બહુનામી ખોલે;	
આલ જમી અશમાનકે પડદા ખોલે.	૧
ત્યાં તરવેણી તત્વ સાર કે જગમગ જ્યોતિ;	
ત્યાં હંસા યુગત હે હીરકે મોતી.	૨
પછે રોમે રોમે રામ કાણુ નહિ ખામી;	
નખશિખ પ્રગટ્યાં નૂર પિયુને પામી.	૩
ત્યાં અખંડ સ્વરૂપ અવિનાશી અકથ અપરંપાર;	
ત્યાં કોટિ રવિકી કાંતિ અનેક ઉજ્યાર.	૪
ભરિયા હે ભરપૂર દેવ દ્વાદશ પર દર્શો;	
ત્યાં વિનુ ચંદ્ર વિનુ સૂર નૂર નિરંતર વરસે.	૫
ત્યાં નિજધામ નિજનામ રામ રંગ અનુપમ રાતા;	
દેખ્યા પુરૂષ દિદાર સાર અમર અકળ અજીતા.	૬
ત્યાં નિર્ભય નર મે નાર વરસે શીળ સ્વાંત્યું;	
સંતો સુપમ વેદકો વાત નહિ કોઈ દીલ દ્વાંત્યું.	૭
ગલી વસમી ગુણવંત બ્રમ કોટ આડો ભાઈ;	
વસમો મારગ મુખણા વસમી આડી ખાઈ.	૮
સખી ચલી પિયુ પાસ પિયુકું વરવા;	
તજ ખલકકી આશ સજવતી મરવા.	૯

૨ તરવેણી—છા, પિંગળા, સુપુમ્ણાના મેળાપનું સ્થાન—ભૃકુટિ. હંસા—જીવ. યુગત હે—ખાય છે. હીરકે મોતી—અમૃતબિંદુ.

૪ ઉજ્યાર—પ્રકાશ. ૫ દ્વાદશપર—હૃદય ચક્રની બાર પાંખડીઓ ઉપર (ભોજને મતે). અથવા નાસિકાના અગ્રથી બાર આંગળ દૂર ધ્યાનમાં જો-યેલા ભગવાન. વિનુ ચંદ્ર વિનુ સૂર—ચંદ્ર સૂર્ય વિના.

૭ સ્વાંત્યું—શાંતિ. સુપમ—અલગ્ન સંબંધી એક પ્રાંચમો સુપમ કે મુક્ત વેદ માનેલો છે. ૯ સજવતી—જીવતાં.

- શેષનાગ જમી તોળી રહ્યા જેમ સાગર ન મેલે માણુ;
 એ વચન ગુરૂનાં પાળવાં મર! છાંડી જાય પ્રાણુ. ૧૦
- લોક સત્યવાદી હુધ રહ્યા સત્યની વરતે આણુ;
 સત્ય વા'લું મારા શ્યામને સત્યે ઉગે ભાણુ. ૧૧
- ત્યાં નવતેરી નગરી વસે મનવા ભયા એકતાર;
 મેરી તેરી મીઠ ગઇ વરતે વરણુ અદાર. ૧૨
- રે'ણી કરણી વહી ગઇ નરને નહિ કોઇ નાત;
 અખંડ સ્વરૂપી આત્મા આવી મળ્યો અન્નત. ૧૩
- નીર ગંગાનાં નાહિ રહ્યા અમર ધામમાં વાસ;
 અમર પટો ને અમર ધ્રુણી નહિ મનવા ઉદાસ. ૧૪
- નારી સુખમના સેજે સૂવા, ખેડા શીળ સંતોષ;
 વિવેક વીર ત્યાં વસે નર નિર્ભય નિર્દોષ. ૧૫
- ચાકર હજુરી હરિને મળ્યા, તનમાં વાળ્યાં તૂર;
 અલાઇ પુરૂષ અર્ધાંગી ક્રિયા, પછે નયને વરસે નૂર. ૧૬
- દેવ નગારાં કુંદભિ, દિયા નગારે ઘાય;
 જીત્યા જીત્યા સહુ કોઇ કે', એમ તેજમેં તેજ સમાય. ૧૭
- સદ્ગુરૂના પ્રતાપથી પોહોત્યા તે પરમાણુ;
 અમરગઢ ઉપર ચઢીને નિર્ભે ક્રિયા નિશાન. ૧૮
- સુરતી પોહોતી ને સન્મુખ થયા, દષ્ટ્યા દેવ દિદાર;
 પટા લખાયા પ્રેમકા અવિગત પુરૂષ અપાર. ૧૯

૧૦ માણુ—મર્યાદા. ૧૨ વરતે—(એકરૂપે). ૧૩ અન્નત—જાત
 વિનાનો, ૧૪ નારી ધૃમ—સુખમના—સુપુમ્ણા નાડીએજ ત્યાં નારી છે. શીળ,
 સંતોષ. વિવેક. એ વીર ત્યાં નર છે.

૧૬ અલાઇપુરૂષ ઈમ—અલાઇપુરૂષે (પરમાત્માએ) અર્ધાંગી ક્રિયા
 (અર્ધાંગના કરી). ૧૯ અવિગત—જેની ગતિ કોઇ જાણી શકે નહિ એવા.

પરં અમરેલી પાછળે કૃતેપર એવું નામ;
સદ્ગુરુ નામ પ્રતાપથી, ક્રિયા હે ઉત્તમ કામ. ૨૦
સાન સમજ્યા સદ્ગુરુતાણી, મટી ગઈ મનની તાણી;
ભોજ ભગત એમ બોલિયા, નિર્ભય ક્રિયા નિશાન. ૨૧

ગોડીનાં પદ.

પદ ૧ છં.

સંતો ભાઈ વૃત્તિ ઠીક ઠેરાણી;
નાલિકમળથી નૃત્ય કરે વાઘ વિધિ વિધિની વાણી. ટેક.
જળ ગઈ તળ ગઈ ભઈ રહી,
જ્યું દિયા લૂણુમેં પાણી;
અગમતાણી ગમ આવી અગોચર,
સંતને ચરણે છવરાણી. સંતો ૦ ૧
હુરખ ને શોક જ્યારે હૈયેથી હુરાણા,
અંગથી અગ્નિ આલાણી;
જીવનમુક્ત થયા સદા લગી,
પુરત સાક્ષી પુરાણી. સંતો ૦ ૨
જેમ છે તેમ સમજાવું સંતો,
તહીં અંતરકી ગતિ આજખાણી;
શૂન્યશિખરપર ચઢોરે સનૂરા,
જઈ તીર્થ નાહ્યા ત્રિવેણી. સંતો ૦ ૩

૧ નાલિકા ઇ—નાલિકમળથી શ્વાસ ઉઠે છે તે વિધિ વિધિ વાણી ઉત્પન્ન કરીને નૃત્ય કરે છે તથા તે લલાટને વિષે જઈને સ્થિર થાય છે ત્યારે મનની વૃત્તિઓ સ્થિર થાય છે. જળ તળ ઇ—વૃત્તિ સ્થિર થાય છે ત્યારે જળ (જે કાળ) અને તળ (તે કાળ) એમ કાળ પરિચ્છેદ મટી જાય છે અને જેમ લૂણુમાં પાણી રેડવાથી તે એકરૂપ થઈ જાય છે તેમ તે પણ સદાકાળ બ્રહ્મમાં એક સરખી રીતે લીન થઈ રહે છે. છવરાણી—(વૃત્તિ).

બાંહી ગ્રહીને મારી યુદ્ધિ જગાડી,
એ વાત સદગુરુએ જાણી;
ભોજે ભક્ત કહે ભજતાં ભગવંતને,
મટી ગઈ હર્ષ ને હાણી.

સંતો ૦ ૪

૫૬ ૨ જી.

સંતો ભાઈ ભુવન જીત્યા ભવ સારા.

ટક.

અનંત લોચન અંતર ઉઘડિયાં;

નિરખ્યા નાટ નિરાળા.

સંતો ૦ ૧

મનમંદિર દિપક દરશાના,

ઉઘડી ગયા તનતાળા;

રંગ લાગ્યો ને રવિ પ્રગટિયો,

અનેક દિશે અજવાળા.

સંતો ૦ ૨

કરણ વર્ણુ જેણે મરણ મિટાયા,

ચરણ ગ્રહ્યાં છોગાળા;

છૂટી ગયાં ચેન ઘેન, ઘનઘોરા,

ભાશ્યા ખૂલ્યા રસાળા.

સંતો ૦ ૩

૧ સંતો ૪૦—જેણે પોતાનો ભવ સારા—સાર્યો (કૃતાર્થ કર્યો) તેજ ભુવન-
માં જીત્યો. અનંત ૪૦—મારા અંતરમાં જ્ઞાનરૂપી અનંત લોચન ઉઘડ્યાં અને,
તેથી મેં નિરાળો નાટ (નાટક) નિરખ્યું, મતલબ કે જ્ઞાનદૃષ્ટિએ મેં આ સં-
સારને એક અદ્ભૂત નાટકરૂપ જોયું.

૨ તન ૪૦—તનરૂપી તાણું ઉઘડી ગયું એટલે મનરૂપી મંદિરમાં
જ્ઞાનરૂપી દિવાનો પ્રકાશ કર્યો, રંગ—(વૈરાગ્યનો કે પ્રેમનો). રવિ—(જ્ઞાનરૂપી).

૩ કરણ ૪૦—જેણે કરણ (કર્મરૂપી) વર્ણુ (વ્યાજ્ઞાણ ક્ષત્રિયાદિ),
અને મરણ મટાડ્યાં. ચેન (ચિન્હ)—માયાના ચાળા. ઘેન—મોહરૂપી. ઘનઘોરા—
મેઘશ્યામ.

ગગન ગાળે ત્યાં અનહદ વાળે,
સદ્ગુરૂકી સાન શીખાયા;
ભોળે ભગત કહે પ્રેમ પિયાલો,
પીતાં નયને નીર ઝલકાયા.

સંતો ૦ ૪

પદ ૩ જુ.

સંતો ભાઈ અમર ઝોઢ્યા અખી ધાગા.

ટેક

પ્રકટી પીડ ને ઘટ ગભરાણું;

વિરહ બાણ અંગ વાઝ્યાં.

સંતો ૦ ૧

સંશય છૂટ્યા મોહ મદ ખૂટ્યા,

ધન્ય જીવન જન જાગ્યા;

હૃદ બેહદ છોડી ચાલ્યા મન મેરા,

ન્યાંકા ત્યાં જઈ લાગ્યા.

સંતો ૦ ૨

મન ગગન લિયા ગમ ગોતી,

ગતિ મુક્તિ મેં ન માગ્યા;

માણક મોતી જતન કરી જોતી,

ત્રિવિધિ તાપ તન ત્યાગ્યા.

સંતો ૦ ૩

૪ નીર ઝલકાયા—બ્રહ્માનંદથી ઉપજેલાં હૃદયશ્રુ.

૧ સંતો ૪૦—હે ભાઈ સંતો ! અમે તો અખી(હવે)અમર ધાગા ઝોઢ્યા છે—અર્થાત્ જીવન-મુક્ત થયા છીએ. પ્રકટી ૪૦—અમારા મનમાં પ્રેમની પીડા પ્રકટી છે અને તેથી આ ઘટ (દેહ) ગભરાણું (ગભરાઈ ગયો છે).

૨ ધન્ય ૪૦—જે જન જાગ્યા છે (જ્ઞાની થયા છે) તેના જીવનને (જીવિ-તને) ધન્ય છે. હૃદ-વિરાટની અંદરનો પ્રદેશ. બેહદ વિરાટની બાહારને પ્રદેશ. ૩ મન ૪૦—મનરૂપી ગગનમાંથી ગમ (જ્ઞાન) ગોતી (શોધીને) લીધું.

સદ્ગુરુ ચરણે વરતું નહિ વરણે,
જીવનમુક્ત જન જાગ્યા;
ભોજે ભગત કહે ભજતાં ભગવંતને,
અભય ભયા ને ભવ ભાગ્યા.

સંતો • ૪

પદ ૪ થું.

સંતો ભાઈ સંત સદા અતિ સારા.
કામ ક્રોધ લોભની લેહેર ન લાગે;
આવે નહિ અવતારા.
છૂટી ગયાં સુખ તવ દુઃખ નવ દેખે,
નાખી દીધું સો નર ન્યારા;
ગતિ અવગત મતિ સુરતી ચૂકે નહિ,
છૂટી ગયા સંસારા.
સંત સનૂરા અમ ઘર આવ્યા,
મટી ગયા જમ મારા;
પૂર્વની પ્રીતે ને ગુરૂપ્રતાપે,

ટેક.

સંતો • ૧

સંતો • ૨

૪ વરતું ઈં-હું વરણાશ્રમના ધર્મને વળગી નહિ રહું. ભવ ભાગ્યા—
સંસાર મટી ગયો—જન્મમરણ ટળી ગયાં.

૧ આવે ધં—તેમને ફરીને અવતાર આવે નહિ. ૨ છૂટી ધં—
જ્યારે તેમનાં સુખ છૂટી ગયાં ત્યારે તેમને દુઃખ પણ આવે નહિ—સુખ દુઃખ
બંને વાનાં તેમણે તબ્યાં છે. નાખી દીધું ઈં—જેમણે સધળું તણ દીધું છે
એ પુરૂષો તો ક્રોધ ન્યારાજ (ભૂદાજ) છે. અર્થાત્ સંતોએ સર્વ તણ દીધું
છે માટે તેમને ધન્ય છે. ગતિ ધં—જેમને પોતાની ગતિ અવગત (જાણવામાં)
છે, તથા જે પોતાની મતિવડે હરિમાંથી સુરતી (ધ્યાન) ચૂકતા નથી, એવા
સાધુઓનો સંસાર છૂટી ગયેલો છે.

ઉતરી ગયા ભવપારા. સંતો ૦ ૩
 કોટિ કર્મ કાપી ને કૂંચી કર આપી,
 ખૂબ ખબર લીધી મારી;
 ભોળે ભક્ત કહે સદ્ગુરુ ઉપર,
 બહુ પ્રીતે જાઉં બલિહારી. સંતો ૦ ૪

પદ ૫ મું.

સંતો ભાઈ રામ રત્ન મુને લાધ્યું. ટેક.
 રત્ન જતન કરી જીવે જાળવજે;
 સ્નેહ રે થયો ને ચિત્ત બાંધ્યું. સંતો ૦ ૧
 અશાન અજાણ હતો જોડ્યા જીગનો,
 કારજ સર્વે સીધ્યું;
 મહા મલિન હતું મન મારું,
 પ્રેમેશું પવિત્ર કીધું. સંતો ૦ ૨
 કોટિ ઉપાય કરી પ્રપંચ પરહરી,
 પ્રેમેશું અમૃત પીધું;
 ધન્ય ધન્ય ચણું સદ્ગુરુજીકેરાં,
 ભક્તિ અભયપદ દીધું. સંતો ૦ ૩
 રામને નામે અનંક નર ઉધર્યા,
 સંતસંગત કરી સાધુ;
 ભોળે ભગત કહે ગુરુપ્રતાપે,
 અલખ ધણીને આરાધ્યું. સંતો ૦ ૪

૩ સન૨ા-તેજસ્વી. ૪ કૂંચી-ગુરુગમરૂપી કૂંચી.

૧ લાધ્યું-જડ્યું. બાંધ્યું-બાંધાયું કે બાંધ્યું. ૨ અશાન-સાન
 વગરનો. જોડ્યા જીગનો-પેલા-પૂર્વના જન્મનો. ૪ સતસંગત ધૃ-સાધુ-
 જોની સતસંગતિ કરી.

ધુન્ય.

પદ ૧ લું.

જય જય સીતા રામ ધનુષ ધારી રે.	ટેક.	
સુંદર ચુકટ મકરાકૃતિ કુંડળ;		
વદન કમળકી હું બલિહારી રે.	જય૦	૧
ભાલ તિલક ઉર હાર મોતનકો;		
સચ્ચિદાનંદકી બલિહારી રે.	જય૦	૨
માતા કૌશલ્યા આરતિ ઉતારે;		
દશરથ સુત શોભિત ચ્યારી.	જય૦	૩
અખિલ ભુવનપતિ અચોધ્યામે પ્રગટે;		
નિરખી મગન ભયે નર નારી.	જય૦	૪
ભૂમિકો ભાર હરણ હરી આપે;		
ધર્મસ્થાપન નરતનધારી.	જય૦	૫
ઢીમરકો કુળ નિજ ધામ પઠાયે;		
ચરણકી રજે અહલ્યા તારી.	જય૦	૬

૧ મકરાકૃતિ-મગરના આકારનાં. ૨ ભાલ-કપાળ ઉપર. ઉર-છાતી ઉપર. મોતનકો-મોતીનો. સચ્ચિદાનંદ-સતરૂપ, ચિતરૂપ અને આનંદરૂપ એવા રામ.

૩ ચ્યારી-ચારે. ૪ અખિલ ભુવનપતિ-તમામ જગતનો ધણી. ૫ આપે-પોતે. નરતનધારી-મનુષ્ય દેહધારી.

૬ ઢીમરકો કુળ ઇન્દ્ર-માછીનું કુળ પોતાના ધામમાં (વૈકુંઠમાં) મોકલ્યું. ગુલક નામે માછીએ રામને ગંગાપાર ઉતાર્યા હતા માટે. અહલ્યા ઇન્દ્ર-ગૌતમની સ્ત્રી શાપ પામી શિલા થઈ પડી હતી તેને રામના ચરણનો સ્પર્શ થતાં તેનો શાપ મુક્ત થયો.

શવરીકા દ્રુળ હિત કરી ખાચે;	
આશ કરત રહે આચારી.	જયં ૭
અસુર નિશાચર અનેક સંધારે;	
સુરનર મુનિ ભયે સુખકારી.	જયં ૮
રાવણનાં દશ મુસ્તક છેવાં;	
વીરા ભુળ ભૂપર ડારી.	જયં ૯
વિભીષણકું લંકાપતિ કીના;	
ભક્ત વત્સલ તેરો બિદ્ ભારી.	જયં ૧૦
ભોળે ભક્ત કહે ગુરૂપ્રતાપે;	
આચો ચરાણ લિયો ઉગારી.	જયં ૧૧

પદ ૨ જી.

જય જય જગન્નાથ ભજે પ્રાણી;	
એવો જન્મ મરણનો ભય જાણી.	ટક.
પ્રાચી પાટણથી શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા;	
જગન્નાથ પુરીમાં આવ્યા જાણી.	જયં ૧
ત્રિકમ માધવ રણછોડ એ છે;	
માણી શકો તે લેજે માણી.	જયં ૨
જે કોય ભજે તેને પાર ઉતારે;	
ઉર અંતર આનંદ આણી.	જયં ૩

૭ શવરી ઇ—ભીલડી. એણે આપેલાં એકાં બેર રામે ખાધાં હતાં. આશ ઇ—ખીજ આચારી (આચાર વિચાર પાળનારા) મુક્તિની આશા કરતા રહ્યા, અને શવરીને મુક્તિ આપી.

૮ અસુર—દૈત્ય. નિશાચર—રાક્ષસ. સુર—દેવ. ૯ ભૂપર ડારી—પૃથ્વીપર નાખ્યાં.

૧ પ્રાચી પાટણ—સોમનાથ પાટણ—પાટણથી કેટલેક અંતરે પ્રાચી છે તે ઉપરથી). ૨ માણી—અનુભવી.

બુદ્ધ અવતાર ધરીને બેઠા;

જોળખી લિયો નહિ એધાણી.

જય૦ ૪

વિપ્ર વદન કોચે નિરખે;

તું મારે કોટિ જન્મ પંડિત જ્ઞાની.

જય૦ ૫

ભોજો ભગત કહિ ભક્તિ દેજો;

નિર્ભય રાજો ન નામ નિશાની.

જય૦ ૬

ગરખી.

કાળંગણી દેવીની.

પ્રથમ સમર્પ કાળંગણી માયને રે લોલ;

તેના ગુણુ તો સંભળાવું હું તો ગઈને રે લોલ.

૧

હંવે દાસને તે કૃપા માત કીજીયે રે લોલ;

માત મૂર્ખને બુદ્ધિ હંવે દીજીયે રે લોલ.

૨

દેવી દીન ઉપર દયા કરો રે લોલ;

મારાં દુઃખ ને દાગિદ્ર તમે હરો રે લોલ.

૩

સર્વ ભૂતમાં વ્યાપક તું વિશ્વેશ્વરી રે લોલ;

તારા મુખમાંથી વાણી પરવરી રે લોલ.

૪

દેવી ખડેથી પ્રગલીને આવિયાં રે લોલ;

સાથે ગણપતિ ને હનુમાન દાવિયાં રે લોલ.

૫

બેઠાં બાગમાં આવીને અંબા સુંદરી રે લોલ;

પાસે સખડી તેં વાવ નાહાવા કરી રે લોલ.

૬

૪ નહિ એધાણી-ખીજી એધાણી નથી.

૧ કાળંગણી-એ નામની દેવી. ૪ પરવરી-સઘળે વિસ્તરી. ૫ ખડેથી એ નામના પર્વતથી. ૬ સખડી-એ નામની વાવ.

નાહી ધોધને શણગાર સજ્યા શોભતા રે લોલ;	
પેહેર્યા મણિયુના હાર અતિ આપતા રે લોલ.	૭
પેહેર્યું હુલર હેમનું શોભતું રે લોલ;	
ગળે ઝુમાણું ઝળકે છે અતિ આપતું રે લોલ.	૮
ચીડમાળા નકર સો'ચે કંકણી રે લોલ;	
કોટે ઉતરી ને ચૂડી સોનાતણી રે લોલ.	૯
કાને ત્રોટિયું ને કંઠે કટશરી રે લોલ;	
બાંધ ખેરખા ને નથ તો નાકે ધરી રે લોલ.	૧૦
કાંભી કડલાં ને આણવટ સાજતાં રે લોલ;	
ઝાંઝર ઘૂઘરા ને વિંછિયા વાજતા રે લોલ.	૧૧
સેંથો ટીલડી ને કાજળ સારતી રે લોલ;	
કટિમેખળાને અંગે પેહેરતી રે લોલ.	૧૨
આઢણ ઘાટડી ને ચારે છેડે ઘૂઘરી રે લોલ;	
છત્ર હેમનું ને ગોફણી હીરે જડીરે લોલ.	૧૩
આડ કેસરની ભ્રૂકુટી ચઢાવતી રે લોલ;	
લઘ દર્પણને મુખડું નિહાળતી રે લોલ.	૧૪
ત્રિશૂળ ખપ્પર ને ખડ્ગ હાથે કાઢિયું રે લોલ;	
તેણે મહિષાસુરનું મુસ્તક વાંકિયું રે લોલ.	૧૫
ભુજ ચાર ને ચક્ર હાથે ફેરવિયું રે લોલ;	
તેણે અસુરનું દળ પાછું ફેલાવ્યું રે લોલ.	૧૬
જે કોય ચણે આવીને તો ભાગશે રે લોલ;	
તેનાં સંકટ સર્વે ભાગશે રે લોલ.	૧૭

૭ મણિયુના-મણિઓના. ૮ હુલર-એ નામનું ધરણું.

૧૦ કટશરી-એ નામનું ધરણું. કંઠ-હાથે.

૧૬ ફેલાવ્યું-ફલાવ્યું.

તુંને સેવે તે સુખ ઘણું પામશે રે લોલ;	
તેનાં જન્મ મરણ દુઃખ વામશે રે લોલ.	૧૮
સંવત અઢાર ને પંચાશિચે રે લોલ;	
માસ ભાદ્રવે ને પક્ષ અજવાળિચે રે લોલ.	૧૯
અમરેલી પાસે ફતે'પર ગામ છે રે લોલ;	
ત્યાં ભક્તતણા વિશ્રામ છે રે લોલ.	૨૦
ભોજલ પ્રતાપે જીવણદાસ યોલિયા રે લોલ;	
મારા અંતરના પડદા યોલિયા રે લોલ.	૨૧

ભક્તમાળ.

કડવું ૧ લું.

સત રેણીસે સમરે હરિ, સંત સમજ્યા સુખાણ;	
મદહાદની પત રાખવા, પળમાં પુગ્યા જાણ.	૧
ધ્રુવને અવિચળ કરી થાપિયો, નર નિપન્યો નિર્વાણ;	
નર થાય એવા ભજન સાચે, અચળ ધ્રુવ ગુણખાણ.	૨
પક્ષી પારધી મૃગલો, તેની કીધી સાર;	
અમીને રાખી આળસ, તમે શવરી લીની સાર.	૩
હતી ખેડ પાણ ખેડું નહિ, તેમાં રામ તમે રહ્યા;	
રખાકેડે રૂપ ધારી સંભાળવા જાતે ગયા.	૪

૨૧—આ કવિતા ભોજાન શિષ્ય કોઈ જીવણદાસે કરેલી જણાય છે પરંતુ તે ભોજભક્તના પુત્રમાં હોવાથી દાખલ કરી છે.

૧ ભક્તમાળ—પૂર્વે થઈ ગયા ભક્તોના વૃત્તાંતનું પુસ્તક. હિંદીમાં તથા મરાઠીમાં એના મોટા ગ્રંથો છે તેમાં જૂદા જૂદા ભક્તોની વિસ્તારથી હકીકત આપી છે. આ જગોએ દેવ ભક્તની હકીકત આપતાં ઘણું લખાણ થઈ જાય તથા તે બીજા ગ્રંથોમાંથી મળી શકે એવી છે એમ જાણી અમે વિસ્તાર કર્યો નથી. સત ઈ—જેમજેલા સુખાણ સંતો સત્ય રેણીથી હરિને સમરે છે.

- બારમાસ સેવા કરી, ત્રિલોચનની ત્રિકમે;
 પ્રભુપણું હરિ મને ન આણ્યું, સંભાળ્યો સરવે સમે. ૫
- દૃષ્ટીતી દાસી હતી, જગ સઘજામાં બાણી;
 ભાવે કરીને ભેટિયા, થઇ રાયની રાણી. ૬
- આવ્યો કાળ કુષ્મુદ્ધિ ઉપની, એ મરણ નિશાની;
 સાત દિવસમાં પરીક્ષિત પામિયા, સુણી વેદની વાણી. ૭
- પાંચ તો પાંડવોતણી, તમે વડી કીધી વા'ર;
 એક અંબરીષને કારણે, તમે ધરિયા દશ અવતાર. ૮
- કાશીપુરી જે શે'રમાં, માધવદાસ ન માગે;
 બાણ્યું જગન્નાથ સ્વામીએ, કંચન થાળ ધર્યો મુખ આગે. ૯
- એક સમય હરિ આવિયા, વિદુર ભટતને ઘેર;
 ભાણનાં ભોજન જગ્યા, એવી પ્રભુજીની પેર. ૧૦
- ભજે તેને ભેટિયા એવું, નરહરિ તારું નામ;
 વ્યાસે પોતે વર્ણવ્યા, જો રતિ હતી રામ. ૧૧
- આગે તો ઇંડું હતું, પક્ષીએ ન કરી સેવ;
 અમર મંત્ર સાંભળ્યું, ત્યાં પુરૂષ થયા શુકદેવ. ૧૨
- ગળે રૂંઢમાળ મુસ્તકની ધરી, શિવ તો નારાયણ સરખા;
 સતીકા જન્મભણું ભયમીટ ગયા, જવ નામ નરહરિ નરખ્યા. ૧૩
- તોલ તારદ ને સંધ્યાવતી, જેહાં જપિયા જેહ;
 એતા તો તમે ઉદ્ધરિયા, રાવળ દી રૂપાંદ. ૧૪
- મેહેતાજીને મામેરું, સંતોષ્યા સાડી;
 તુળસીદાસને ત્રિકમા, તમે પેતો પુગાડી. ૧૫
- પીપોલ પાટ પધારિયા, સા જોયું શામ;
 રોહિદાસના હૃદમાં પ્રગટયા, તમે રૂડી પેરે રામ. ૧૬

સગાળ શેઠને ત્યાં ઉતર્યા, સુતનો શીરા છેદાવ્યા;	
ન્યાં જોઈ ત્યાં તેટલો, કરણને કેઈ પેરે તાવ્યા.	૧૭
રાજ રહેવા ન દીધું રામજી, તમે છોડાવ્યું શે'ર;	
ગુણિકાને ત્યાં તારાદ ને, હરિશ્ચંદ્ર રખિ ઘેર.	૧૮
જળમાં જઈને જોર કર્યું, ગળને ઉગાર્યો;	
અખાની વારે ઉતાવળો, તું રઘુનાથ ધાવો.	૧૯
સુદામાને દીન દુઃખના દીધા;	
કર વધારીને કુરિયા લીધા.	૨૦
વામન રૂપ ધર્યું મોરાર;	
બળિને લઈ ચાંચો પાતાળ.	૨૧
ચાંપતાં સરિયાં એનાં કાજ;	
લઈ સોંપ્યું પાતાળનું રાજ.	૨૨
નામદેવની ગા જીવતી થિયે;	
પરમેશ્વર પોતે દૂધજ પિયે.	૨૩
ધને ભગતે ધુડય વાવી ઘડં નીપાયા;	
ખીચડો કરમાબાઈનો ખાવો, મીરાંબાઈને અમૃત પાયા.	૨૪
દાસી પ્રેમ ઉદાર, ચિત્તમે સ્થામ સંભારે;	
શિલ્પલયા શિર પાર, હરિ આપો આપ ઉતા રે.	૨૫
મંડણ સમરે માવડો, હરિ અટક પડ્યે આવે;	
ચૌદ ભુવનનો નાથ શિરપર પાઘ બાંધાવે.	૨૬

૧૭ કેઈ પેરે—કેવી રીતે—તે કુંડળ માગી લેઈને. ૧૮ ગુણિકા—ઈન્દ્ર-હરિશ્ચંદ્રની સ્ત્રી તારાને આહ્વાણ કરી વેચી હતી એમ જાણવામાં છે; ગણિકાને ત્યાં વેચી હતી એમ તો આજુબાજુ જોઈ શકાય. રખિ—ઝડપિ.

૨૦ કુરિયા—તાંદળા. ૨૩ ગાય. ૨૪ ધુડય—તુંબડી (?) ધને ભક્તે સંતે આવેલાં તુંબડીનાં ખી વાવેલી તેમાં ઘડં પાડ્યા હતા. (ભક્તમાળ)

કબીરકોલવો ઉધાર્યા ઉગમને ભૂટો;	
રામડી રૂક્ષમાંગદ નરહર ને ખૂટો.	૨૭
ભક્ત ભાવ જોવા અર્જુન પોતે ઉતર્યા;	
આણહુતુ આણી દીધું, સમજી શૂનિચે ચડયા.	૨૮
મતિહીણા નહિ સુનીવરા, ફરવિયા કેમ કરે;	
નજરમાં જોની નાથ છે, અવરણું નહિ વરે.	૨૯
રંકા વંકાને ઘરે રામજી, પોતે પરોણા થાય;	
દીધું ન લિચે દેવતું, જોવા અન્નચક કહેવાય.	૩૦
હોલા હોલીને મારવા, સીંચાણો સરજનહાર;	
આંધ્રણમાંથી ઉગારિયા, આવી કાચબાને કરતાર.	૩૧
કંઈ કંઈ પારંથી ઉગારિયા, તારા સંતુના માર;	
ભક્ત ઉધારણુ રામજી પણ, અધમ ઉદ્ધારણહાર.	૩૨

ઢાળ.

સાગરમાં પ્રભુ બાંધી પાજ, વિલિષણને આચ્યું રાજ;	
સતી સીતાની વા'રજ કરી, તેત્રીસ કોટિ છોડ્યા હરિ.	૩૩
ખાંચાળીને પ્રભુ પૂર્યા ચીર, ભીલડીને તમે કીધી ભીર;	
જોવા પ્રભુ તમે પરશ્વત્સ, ગુણિકાનાં છોડાવ્યાં કર્મ.	૩૪
કાળુ ભક્તને કૃપા કરી, અન્નમીલા કંકાર્યો હરિ;	
ત્રિકમ તાર્યા ઘોંટી ધજે, અહલ્ય દી ઉદ્ધારી રજે.	૩૫
પૂર્ણ પ્રીતિ કૌસલ્યાએ કયરી, મંદિર પધાર્યા હરિ;	
પિતા દશરથને દીધું માન, તેણી આલ્યા તમે લઈ વિમાન.	૩૬

૩૦ રંકા—એ નામનો પુરૂષ. વંકા—એ નામની સ્ત્રી. ૩૧ સીંચાણો—પાજ. (આવ્યો હતો તેથી તમે હોલો હરેખી ઉગાર્યાં !) આંધ્રણ—આધણ—ગરમ પાણી. ૩૨ માર—માગનારા.

- કળીરકોલવો ઉધાર્યા ઉગમને ભૂટો;
રામડી રૂક્ષમાંગદ નરહર ને ખૂટો. ૨૭
- ભક્ત ભાવ બેવા અર્ચુન પોતે ઉતર્યા;
આણહુતુ આણી દીધું, સમણ શૂણિયે ચડ્યા. ૨૮
- મતિહીણા નહિ મુનીવરા, ફેરવિયા કેમ ફેરે;
નજરમાં જેની નાથ છે, અવરશું નહિ વેરે. ૨૯
- રંકા વંકાને ઘરે રામણ, પોતે પેરોણા થાય;
દીધું ન લિયે દેવનું, અન્તચક્ર કહેવાય. ૩૦
- હોતું કાન મારવા, સરજનહાર;
આંધ્રાણમાંથી ઉગારિયો કાચબાને કરતાર. ૩૧
- કંઈ કંઈ પારથી ઉગારતારા સંતુના માર;
ભક્ત ઉધારણ રામણ, અધમ ઉદ્ધારણહાર. ૩૨

- સાગરમાં પ્રભુ બાંધી પાન, આણને આપ્યું રાજ;
સતી સીતાન, વારંજ કરી, કોટિ છોડ્યા હરિ. ૩૩
- પાંચાળીને પ્રભુ પૂર્યા ચીર, કીની તમે કીધી ભીર;
એવા પ્રભુ તમે પરબ્રહ્મ, ગુણોમાં છોડાવ્યાં કર્મ. ૩૪
- કાળ ભક્તને કૃપા કરી, અન્તમાં ઉદ્ધાર્યો હરિ;
ત્રિકમ તાર્યા ઘોળી ધને, અધમ ઉદ્ધારી રને. ૩૫
- પૂર્ણ પ્રીતિ કૌસલ્યાએ કયરી, મંદિર પધાર્યા હરિ;
પિતા દશરથને દીધું માન, તેણે ત્યાહ્યા તમે લઇ વિમાન. ૩૬

૩૦ રંકા—એ નામનો પુરૂષ. વંકા—એ નામની સ્ત્રી. ૩૧ સીંચાણો—
પાન. (આખો હોતો તેથી તમે હોલો તેની ઉગાર્યાં !) આંધ્રાણ—આધણ—
ગરમ પાણી. ૩૨ માર—મારનારા.

જતિ ગોરખ તો જોગી પૂરા, જનક મળિયા શામ સદરા;
 રાજ ભરૂંહરિ ગોપીચંદ રાય, ગુરૂને ચરણે અમર થાય. ૩૭
 સજ્જા હસના દોનું દાસ, જનકું દિયા હરિ વૈકુંઠ વાસ;
 કેવળકૂળા ને નનુકંદાસા, જનકી હરિયે પૂરી આશા. ૩૮
 ગુરૂ દત્તાત્રય પરશુરામ, જનકા મન હે મેરૂ સમાન;
 પદાનન ને ગણેશ દેવા, હનમે કીધી હરિકી સેવા. ૩૯
 સનકાદિક તો તારૂં તને, મોરુવજનું પ્રભુ જોયું મન;
 મોખ્યું શરીર તે ગરજુ સાધા. સંધી વાત વૈકુંઠમે વંચાય. ૪૦
 લગી પ્રીત રેણીકા પૂરાર; સર્વ હે શૂરામાય. ૪૧
 અગરદાસ તો ભડત હે પાતાળ. એક સમય તો રહ્યા ઉરઆઈ. ૪૨
 જપે હરિને જેવા છે, અકાળ વાત તો નાજો કે;
 મુરની પ્રભુ લીધી સાચું રાં સંધી દેવતાજીવદાર. ૪૩
 મેકો મન ઘણું જપે મેતી ડિ, સંકટ પડે હરિ લેજો સાર;
 દાસ દે કર દીન દયાળુ પ્રભુ અબળાના પ્રતિપાળ. ૪૪
 નાપા નાથયું પ્રીતિ સાચી, કહે કર્મ ને કાળની ઝાંસી;
 રાજ રઘુને ઋષિ સહસ્ર, અઠ્યાશી, નવ નાથ ને સિદ્ધ ચોરાશી. ૪૫
 જપે જપ અજપા જેવા, જનક ગયા હરિ દર્શન દેવા;
 ખલ્લા ઇંદ્ર ને શિવ કેલાસા, જનકું હરિએ પૂરી આશા. ૪૬
 વૃન્દા વનમાં લીલા કરી, સર્વ ગોપિયુંનાં મન લીધાં હરિ;
 કીલદાસ ને કરણો ખતો, કૃષ્ણ દાય યાજીને ધન્ય ધન્ય કરી. ૪૭
 જેદવ ત્રિકમ તારૂં તને, જાળ ઉગાર્યો સનરાસન;
 સેન ભકતને શ્રવણ સહી, ભાગીરથી પ્રતાપે ગંગાઆઈ. ૪૮

૩૭ સદરા-તેજસ્વી. ૩૮ કુનમે-હૃદમાને. ૪૦ ગરજનું-ગરજણો.
 ૪૧ ઉરઆઈ-અસુઆઈ. ૪૨ ભો-ભક્તગાળનો કર્પા. ૪૩ દાસ-દાસને.
 ૪૫ અજપા-“સોડું હંસ” થી એકો શ્વાસોચ્છ્વાસની સાથનો જપ

ઢાંગો વણુ વીર ને સાજો સૂર, કુંભો ભક્તને પારાસૂર;
 હામો હર્ષે હરિગુણ ગાય, સેવકને સાઈ દે સુખ થાય. ૪૮.
 પ્રીતમ મેમે ચરણું લાગ્ય, ત્રિકમ તાર્યો તિમિર નાગ;
 કાકભુચુંડી કીરત કરે, બકદાસ્ય તો ધ્યાનજ ધરે. ૪૯
 વાલ્મિકે વરણુવ્યા હરિ, જેણે શત શોટિ રામાયણ કરી;
 રામાનંદ ગુરુ રાવવાનંદ, ચાર જુગમાં છૂટ્યા પ્રસન્ન. ૫૦
 કાહાન મોહન ને કૃષ્ણદાસ, જેણે પંચાધ્યાય કીધો રાસ;
 ખીમડિયો મહામોટે મન, ધ્યુધ્યાન જઈ વૃંદાવન. ૫૧
 જયદેવ સ્વામી રામો પીર, સોઢો ઠાકર સોડસ ધીર;
 જેમલ જપિયો માળા જે, દેવાઈતિ પંડિત ને દેવજદે. ૫૨
 કંઠરા મલ્લ કમળાકે નર, પારો રાજા તો નર સચિયાર;
 સમનશાખ ને કતીબસા, જેને કળિનો ન વાયો વા. ૫૩
 ભક્ત સાંસતિયો ભવમાં થયો, દાન સ્ત્રી સર્વ દેખતાં દિયો;
 શામજો ભાદરવો જેઠીરામ, કળિમાં કિધાં ઉત્તમ કામ. ૫૪
 ભીમ ભક્તનાં પ્રાયશ્ચિત હરે, છનકે મંદિર શામ સંચરે;
 જીવેવેણુ તો ધર્મને ધાય, શામ ચણે તન મન લે જાય. ૫૫
 ભજનાનંદ ભજે હરિનું નામ, કારજ સંધાર્યો ઘેસારામ;
 દાદુ દલમાં દેખ્યા દેવ, જઈ કરી મદગુરની સેવ. ૫૬
 ભાણુ સાહેબ ને રવિરામ, અહતા તો પામ્યા નામ;
 મોરાર સેવ સમાધિ ચઢી, ગોપાલરામને ગુરુગમ જડી. ૫૭
 બલિહારી બહુનામીતણી, મૂળે ભક્ત ચાલ્યા મોહન ભણી;
 કાલો ઘેલો તોય ભક્તને દાન, જેણે મુઠ સંભવન કરી મેદાન. ૫૮

- હરિ ઇશારો જોડે હાથ, નનામી તમે વાળી નાથ;
 નાથા ભક્તની જોજો નિત્ય, ચોરી કરતો સાચી પ્રીત. ૫૯
- ઘડીઆં બે ધરી ઉભો ધ્યાન, બેલતાણાં બદલાણાં વાન;
 લખે કર્યું ગોપીવર જ્ઞાન, કૃષ્ણ ધણી તમે ધરજો કાન. ૬૦
- રૂપશી રંગ લાગ્યો અપાર, શામળિયા તું લેજો સાર;
 સંધ્યા નયણે વરસે નૂર, રામ હૃદે ભરિયા ભરપૂર. ૬૧
- જસો વોળદાન ને દેવીદાસ, અમર બાઈની પૂરી આશ;
 પરબેંશા દૂલો પ્રગટ પીર, કોઠ ટાળે ગંગાનું નીર. ૬૨
- રામભક્ત ને મંગળબાઈ, ક્રિયા ધર્મ સહિત કરી કમાઈ;
 જીવીબાઈ તો જીવાણુ પ્રાણ, મનથકી ન મેલે માણ. ૬૩
- દેવ દૂધ રે કીધાં કાજ, જે પોકારે કરસનદાસ;
 અમરેલીમાં મોઠો મૂળદાસ, જેને પ્રભુ આવતા પાસ. ૬૪
- એ તો સમજ્યા મોહન મર્મ, તો શામળિયે રાખી શર્મ;
 અમર અટલ ને રઘુરામ, નિર્ગુણદાવે જપિયાં નામ. ૬૫
- ધનુર્વિદ્યા નહિ કારણ રામ, ભીભ પાણુ જાણે પરશુરામ;
 સંતો સાચું ચરણદાસનું મન, જેને જોગાળે આવ્યાં અન્ન. ૬૬
- નથુરામ નર દૈવત દેવ, જેણે સંતુની કીધી સેવ;
 ધર્મશી ભક્ત ચોરિયાની એ થિયા, સાલુ હતા લઈ સંતકે દિયા. ૬૭
- એને કયા કરે કુટુંબ જે રિવાર, જેને સહાય થયા પોતે સિરદાર;
 એક સમય તો વાતજ કીધી, ધારસી ભક્તને નિષ્ઠા જડી. ૬૮
- જોપામે પ્રભુ લીધી સારું જીવવા તાર્યા તોણીવાર;
 આણુદા મન ભયો આ, લક્ષ ચોરાશી છૂટ્યો ફંદ. ૬૯
- નગરમેં કૃષિ કીધો ના, ત્રિકમ ટળી કેવાણો લાલ;

- ખરી ખર્ચું તુંને પડી ખુશાલ, માથા વડિયે લીધો માલ. ૭૦
- અપાલીગનો બે અવતાર, સાચી નિત્ય એક નર સચિયાર;
- ધણી ન થયો ને ધાર્યું ધર્મ, કામાતણું હરિ કાખ્યાં કર્મ. ૭૧
- બદરો જીવનને ચણું જીત, રતા રામ હૃદમાં રિયા સમાય;
- ગોરખા ગુણ ધણો છે ભાય, ધણીને નામે રજા છે ધાય. ૭૨
- * * પરિચો વારંવાર, સંત શિરોમણિ પ્રેમ ઉદાર;
- જોઈતો ભક્ત જહદણ થયો, સાસ સમાયે પ્રગટી રહ્યો. ૭૩
- સુરા નામ નિરબે કિચો, માવજી લાલ સવાયો લિચો;
- સવા નામ ધર્યું તે સહી, શ્યામ સંભાર્યો જન્મ લઈ. ૭૪
- દાનો દેવજી પરમ દયાળ, એતા સંતુના પ્રતિપાળ;
- પૂજા પૂર્વે રહદાજી કરી, સાચું જોયું શ્રીહરિ. ૭૫
- બ્યારે મૂળો અવતર્યો સહી, પત પરમેશ્વર સાથે રહી;
- ગેમલ જડિયું ગુરૂજાન, શરાતનમાં ધરિયું ધ્યાન. ૭૬
- સંત સેવ્યા તે રહ્યાં બાઈ, દિન દિન ભાવ ઘટ્યો નહિ ભાઈ;
- ભાવદાસ પ્રીત પૂરવની થઈ, વૃત્તિ ચરણે લાગી રહી. ૭૭
- રામ ધર્મ ગંગાનું નીર, જેમાં રાજ થયા પોતે રઘુવીર;
- ધના પૂર્વની પ્રીતજ હતી, કરી દરૂણ તમે કમળાપતિ. ૭૮
- ગોકળ ગુણ ગોવિંદના ગાય, સ્મરણ કરતો ચરણે જાય;
- રામ સ્નેહીને આવી લેંર, વિસાન કીધી મેંર. ૭૯
- આંટી છૂટી અંતરતાણી, વિંગણી ક્ષને ધાયો ધાણી;
- રાજ અમરસિંઘ આગુનો વરજો, પ્રિયે ભક્તિ કીધી પૂરી. ૮૦
- રાણી રૂડી ને વીરો ભાય, પ્રેમ ભક્તિ જોણે પૂરણ થાય;
- કળિમાં ધ્યાન ધણીનું ધરે, ને કલંકી વાતું કરે. ૮૧

૭૧ અપાલિગ- (?) નિત્ય-નીત્ય ૭૨ રતા ૫૦-રતાના હૃદયમાં રા-
મ સમાઈ રહ્યા છે.

ભક્તિ ભરોસો મોય સત્યવાદી સાચા;	
દિયા પરમાર્થે પુત્ર ફકીર ફરે નહિ પાછા.	૧૦૩
રોમે રોમે રામ ક્ષણુ નહિ ખામી;	
નુરાંપદ નિર્ધાણ પિયુને પામી.	૧૦૪
રામખાદ્ય રંગરૂપ પ્રેમે પિયુ સંગ પો'તી;	
લલ્ય કરની માંહી નાથ નયન ભરી જોતી.	૧૦૫
સદ્ગુરુ કીધી મેહેર, લેહે લાલચુ લાધી;	
માની રહી મનમાંહી સખળ સંજો સાધી.	૧૦૬
ડાવલદે દલમાંહી સંગ રામને રાચી;	
જીવે નહિ જગમાંહી સમાધ ગળાવો સાચી.	૧૦૭
પાય સતીને શીશ રાણુશી રોજે;	
પમાડે લઈ પાર ગજે બહુ થોડે.	૧૦૮
કઠી અંધાણાં કરમાંહી દીન હજ્યાપે દતી;	
ભયો લકુ ભક્ત પ્રતાપ ભાર ભવાની વે'તી.	૧૦૯
જન્મ જન્મનાં પાપ નાથ કર્મ નિવારો;	
ભક્ત બોબકું ભગવન તેં કુળ કણુળીકે તાયો.	૧૧૦

કડકું ૪ થું.

ચોભાકું હરિ ઠીક અંતર આપ છોડાવે;	
ભાગી જમની બહુ જ્ઞાન હરિગુણ ગાવે.	૧૧૧
ખાણ જંગી જે જાણનાં કુળ આય;	
લાયક હરિલેવેરીટીલે તાય.	૧૧૨
ભવાન ભવમાંહી વિરહ વાત વંચાણી;	
જન કાલો ભીજે પૂરે પ્રીત અંધાણી.	૧૧૩

ભાવદાસકું હરિ બેઠ લક્ષ સ્વરૂપે લાવે;	
મેમદાસકી પાસ અરસ પરસ હરિ આવે.	૧૧૪
અનુભવાનંદ અપાર સખળ વાત સમન્તાણી;	
હરખે લેત લડાઇ ચાલ્યા ચાલ શરાંની.	૧૧૫
ભક્ત શૂન્ય ભવમાંહી હેતે શોચ હરાની;	
મહાનકી મનમાંહી જાની વાત પરાની.	૧૧૬
નિરંજન નિર્વાણ મનવા જાય મેળાવે;	
નિરાકાર નિર્દર્શન હુધ આઇ દેખાવે.	૧૧૭
નિરાલુમ અનિર્દેશ સેજ પલંગપર સૂતા;	
જેણે દીઠા સંશય દૂર, નર એ નહિ વગૂતા.	૧૧૮
લાલદાસકું દેખ હે ભીતર પાણુ બા'ર બોલાવે;	
અરણુજીવી સાથ હરિ તો હાથ હલાવે.	૧૧૯
માન તાન અભિમાન મન ભિતરથી મારો;	
ભક્ત બોબલકું ભગવન તેં કુળ કણુબીકે તાર્યો.	૧૨૦

કડવું ૫ મું.

પ્રથમ ગુરૂપ્રતાપ આદ્ય અંત ઊગારો;	
સમજી સમશ્યા બેદ ભિગમ નામ પોકારો.	૧૨૧
માની મોટો મર્મ સમજી સત્ય માયો;	
જેઈ પુરાણી ઘટમાંહી ચાલુ ચ રૂલુજ આયો.	૧૨૨
વાલે ધરિયા વેષ ભાવે હોત માયો;	
ગમદી કે હરિગામ શ્યામ સંજો સવાયો.	૧૨૩

૧૧૬ મહાનકી-મોટાની. પરાની-સંવાણીની. ૧૧૭ નિરાકાર ધૃ-સદ્ગુરૂ પોતે નિરાકાર અને નિર્દર્શન રૂપ થાંસી શિષ્યને દેખાડે છે-તેનો અનુભવ કરાવે છે.

૧૧૮ નિરાલુમ-નિરાલંબ, અનિર્દેશ-અનિર્દેશ્ય. વગૂતા-વળગી રહેતા.

ગોકુલ વિઠલ ગામ ચઢે નામ નિશાની;

* * * * ૧૨૪

રાધા વલ્લભીરૂપ પ્રેમે હોત પ્રકાશા;

સર્વે તારૂં સ્વરૂપ પ્રહ્લ સતતંતર ભાશા. ૧૨૫

અંતર જ્ઞાન ઉદે પ્રેહે પૈરાગે વાચો;

આ હૃદ ઈંડ અપાર વેહ વાત વંચાચો. ૧૨૬

પ્રીતે હોત પ્રકાશ કર્મભ્રમણા ભાગી;

લક્ષિત કરી ભવમાંહી ત્રિગુણુસે ત્યાગી. ૧૨૭

રાતો ચોળ મજ્જા વહીરૂપ વસાના;

પૂરણ લાગ્યા પાશ રોમે રોમે રંગાના. ૧૨૮

ખરી નિત્યના ખેલ ખીસ ખરાસે ખુતા;

પરમાનંદની પાસ પરપ્રહ્લને પો'ત્યા. ૧૨૯

મુજ પર કીધી મે'ર વિદ્ય સહુ નિવારો;

ભક્ત ભોજને ભગવાન તેં કુળ કુણખીકે તાર્યો. ૧૩૦

કડવું ક કું.

નાભો થયા કલ્પવૃક્ષ અનુપ;

કુણખી છે કેરડાનું રૂપ. ૧૩૧

નાભે ભક્તમાળ ગાઈ છે મોટી;

ને ભોજે ભક્તમાળ શીઘ છે છોટી. ૧૩૨

સંવત અઢાર છાંડ સંવત્સરે;

ભક્ત કથા ભોજલ આદરે. ૧૩૩

માસ માગસર ને પુનરવરતાય;

શુકરવારે પુરણ થાય. ૧૩૪

૧૨૪ આ કડીનું ઉત્તરાર્ધ રૂળમાં નથી, તેમ મોટે બોલનાર તરફથી
પણ મળી શકતું નથી. ૧૨૬ કું-પ્રહ્લાંડ.

૧૨૮ વહી-એ. વસાના-વ. પાણ્ય. ૧૨૯ ખીસ ખરાસે-(?).

પિતા કૃષ્ણ ને ગંગાબાઈ માય;	
પ્રેમે કરીને લાગું પાય.	૧૩૫
કૃષ્ણ કણબી સાવલિયો છે;	
સર્વ સંતુનો દાસજ હે.	૧૩૬
સર્વ સંતુને રંગ લાગી રહ્યો;	
ભોજલને ભક્તિનું દાનજ દિયો.	૧૩૭
ભોજલ પુષ્પ ભેળાં કરે;	
ગુરુ ગોવિંદને પૂજા ચડે.	૧૩૮
ગુરુ પ્રતાપ વડો હે ભાઈ;	
જેણે નરહરિ નામ દિયો બતાઈ	૧૩૯
જેતાં જોતાં કંઈ જુગ વહી ગયા;	
હવે હરિ નામથી નિર્ભય થયા.	૧૪૦
હવે માંડ જડયું, નિત્ય પ્રતિ લેજો નામ;	
પત રાખી પાર પુગાડશે, એમ બોલ્યા ભોજલરામ.	૧૪૧

ચાખખા.

ચાખખો ૧ લો.

ભક્તિ શૂરવીરની સાચી રે, લીધા પછે નહિ મેલે પાછી રે. ટેક.
મનતણો જેણે મોરચો કરીને, વઢિયા વિશ્વાસી રે;
કામ કોથ મદ લોભતણે, જેણે ગળે દીધી ફાંસી રે. ભ૦ ૧
શબ્દના ગોળા બ્યારે છૂટવા લાગ્યાં, મામલો ગઠ માચી રે;
કાયર હતા તે કંપવા લાગ્યા, એ તો નિશ્ચય ગયા નાસી રે. ભ૦ ૨

૧૩૬ સાવલિયો—સાવલીનો.

૧ વિશ્વાસી—વિશ્વાસવાળા. ગળે ફાંસી દીધી—અર્થાત્ તળ્યા. ૨ શબ્દ

છ૦—ગુરુ ઉપદેશના શબ્દરૂપી ગોળા બ્યારે છૂટવા લાગ્યા ત્યારે દેહરૂપી ગઠમાં મામલો માચી (મચ્યો). કાયર—ચેરાગ્યહી.

સાચા હતા તે ચૂરા ચૂરા, હરિ રંગે રહ્યા રાશી રે;
 પંચ પચીશથી પરા થયા, એકે બ્રહ્મ રહ્યા ભાશી રે. ભ૦ ૩
 કર્મના પાસલા કાપી નાખ્યા, ભાઈ ઝાળખ્યા અવિનાશી રે;
 અષ્ટ સિદ્ધિને ધચ્છે નહિ ભાઈ, મુક્તિ તેની દાસી રે. ભ૦ ૪
 તન મન ધન જેણે તુચ્છ કરી જાણ્યાં, અહોનિશ ઉદાસી રે;
 મોળે ભગત કહે ભાઈડા, એતો પૈકુંડના વાસી રે. ભ૦ ૫

આખખો ૨ જો.

મોળું કોઈ મરજવા માણે રે, શીશ સાટે સોંધા હરિ જાણે રે. ટેક
 રણ ક્ષેત્રમાં રીડયું થયું, તન વેધ્યું વ્રેહને બાણે રે;
 સત્યને માર્ગે ચાલ્યા તેને, વેરી વખાણે રે. મોળું ૧
 પોતાની દેહનું પેજ્યું રોજ્યું, કેની મનમાં ભય નાણું રે;

૩ રાશી-રાચી. (ભોળના લખાણમાં સકાર ચક્રર ભેજ સેજ માલમ પડે છે). પંચ-પાંચ મહાભૂત. પચીશ—પચીશ તત્વ. પર-વેગળા. જડ તત્વોથી જ્યાંરે ચૈતન્ય આત્માને જૂદો સમજવામાં આવે છે ત્યારે સધળે એક બ્રહ્મજ નેવામાં આવે છે.

૪ પાસલા-પાસ (ફાંસો). અષ્ટ ઈન્દ્રિયો-એવા વૈરાગ્યશીલ પુરૂષો અષ્ટ (આઠ) સિદ્ધિઓ (અણિમા, મહિમા, વગેરેને) ઈચ્છતા નથી. મુક્તિ ઈન્દ્રિય-મુક્તિને પણ તે ઈચ્છતા નથી. ૫ ઉદાસી-તટસ્થ.

૧ મોળું-મોળે-આનંદ. મરજવા-જીવન્મુક્ત (મરણ એવ નેતું જીવન છે. અથવા જીવન એ જોતું મરણ છે). શીશ ઈન્દ્રિય-માથું આપીને હરિને મેળવવા એ તો જાણે સોંધા મળ્યા એમ જોજાણે છે—અર્થાત્ હરિ જીપર એવા પ્રેમવાળા જોએ છે તે બ્રહ્માનંદની મોળે માણે છે. રણક્ષેત્ર-વિષયલાલસા અને વૈરાગ્યવૃત્તિ વચ્ચેની લડાઈનું મેદાન. રીડયું-હોકારા, ખૂમ તન ઈન્દ્રિયના વ્રેહ (વિરહ) રૂપી બાણથી, તન (શરીર) વેધ્યું—વેધાયું છે.

ધર્મ ધોંગાણે ભળી ગયા, તન તૂટ્યા લગણુ તાણે રે. મોબ્બું ૦ ૨
 પ્રભુના દેશમાં પાખંડ નહિ ચાલે, તમે ચેતી લેજો ટાણે રે;
 કુડિયા હશે તેને કાંઈ યમરાજ, ઘાલશે લઈ ઘાણે રે. મોબ્બું ૦ ૩
 સદ્ગુરુના શબ્દ સુણી, રાજ્ય છોડી દીધું રાણે રે;
 ભોજો ભક્ત કહે ભજન કરી, નર નિપત્યા નિર્ધાણે રે. મોબ્બું ૦ ૪

આખખો ૩ ને.

મન ચડ્યું મોઠમને પેટે રે, તેણીકરી સાહેબ છે છેટે રે. ટેક
 અંતરની કાલપ અજ્ઞાની, જીવની કેમ મેટે રે;
 દખવા માત્ર દીસે રૂપાળો, જેમ રંગ કાઢ્યો ટેટે રે. મન ૦ ૧
 માયાના મદમાં ફરે મસ્તાનો, જેમ ડીલ ઘાડ્યું ઘેટે રે;
 હક ન ચાલ્યો ને ખાધું હરામનું, ખોળ્યું ખાપનું કૂળ ખેટે રે. મન ૦ ૨
 જોખનમાં તું ને જીવતી વા'લી, ક્યો રાતડિયે રેટે રે;

૨ પેળ્યું—નિશાન. કેની—(ભય-ખીક). નાણે—ન આણે. ધર્મધોંગાણે—
 ધર્મરૂપી લઢાઈમાં. તન ઇન્—જ્યાંસુધી શરીર તૂટી જાય ત્યાં લગણુ તાણે—ખેં-
 યે અર્થાત્ લહે. મતલબ કે શરીરની દરકાર ન કરતાં ધર્મવલ્લભિતરૂપ ધર્મ
 આચરે.

૩ પ્રભુના દેશમાં—ધર્મર ભક્તિની વાતમાં. ટાણે—સમયે. કુડિયા—
 કપડી. ઘાણે—ઘાણીમાં.

૪ રાણે—ગોપીચંદ રાજાએ. નિર્ધાણે (મોક્ષે) નીપત્યા (ઉપન્યા)—
 અર્થાત્ મોક્ષ પામ્યા.

૧ પેટે—પેટામાં—ખાતે. મોઠમ રાખવાથી હરિ મળતા નથી, એ ભાવ
 છે. અંતરની કાલપ—મનમાં રહેલી ત્રિપયની વાસનાઓ. અજ્ઞાની—દેહાત્મજ્ઞા-
 ની. ટેટે ઈન્—જેમ ટેટા ઉપર રંગ કાઢ્યો હોય છે પણ તે અંદર કાળો હોય
 છે તેમ.

૨ ડીલ—શરીર. ડીલ ઘાડ્યું—શરીર વધાર્યું. હક ન ચાલ્યો—ન્યાયની
 રીતે ન વર્ત્યો.

ભોળે ભગત કહે ભાવ વિનાના, ભૂધર કેમ ભેટે રે. મન ૩

આખખો ૪ થો.

એવી માયા કડણ બહુ કા'વે રે, સંતો કેના સમજ્યામાં નાવે રે. ટંક.

પોતે બાંધી બેઠી પાસલા, જેમ મંડલ રોક્યું રાવે રે;

કંઈકંઈજીવ માંહી મુઝાઈ રહ્યા, પછે ઘણાં ગોથાં ખાવે રે. એ ૧

હાથ ફેર ન હેત દેખાડે, ભુરકી ભરમાવે રે;

તેમ તેમ જીવમાંહી જાડોં થાય, પછે પામર બુદ્ધિ પાવે રે. એ ૨

હરિ ગુર સંત સાથે હેત ત્રોડાવે, ન પોતા ઉપર લાવે રે;

વાણ દોર્યો જીવ વાંસે ફેરે તેને, ભક્તિ કેમ ભાવે રે. એ ૩

ભોગ દેખાડે ન મન ભમાવે, વા'લામાં વિખ વાવે રે;

કામ ક્રોધના કરે વધારો, પછે નરકે લઇ જાવે રે. એ ૪

૩ રાતડીયે રેટે-રાતો રેટો (ફેટો) બાંધીને. ભૂધર-હરિ.

૧ પાસલા-પાશ-દ્વાંદો. માયા પાશ બાંધીને બેઠી છે તેનું દૃષ્ટાંત આપે છે. જેમ ધ૦-જેમ કોઇ રાવે-રાજાએ મંડળ રોક્યું હોય-શિકારનું જંગલ આંતર્યું હોય તેમ. રાજાએ રોકેલા મંડળમાં જેમ ધણા જીવો મુઝાઈ રહ્યા હોય છે તેમ માયાએ બાંધેલા પાશમાં પણ જીવો મુઝાઈ રહે છે. અથવા રાવે-રાવતે મંડળ (ઘોડાઓનું) રોક્યું હોય-રાખ્યું હોય તેમ.

૨ રાવત શું કરે છે ? હાથ ધ૦-પાળેલા ઘોડા ઉપર હાથ ફેરવે છે અને હેત દેખાડે છે અને એવી રીતે તેને ભુરકી નાખીને ભરમાવે છે. માંહી જાડો થાય-મનમાં હર્ષ પામે.

૩ હેત ત્રોડાવે-(રાવત-માયા). ને ઈ૦-અને પોતાના ઉપર તેનું હેત આણે. વણ ધ૦-જેમ જીવ (ઘોડો-પશુ) વગર દોર્યે પોતાના પાળકની વાંસે ફેરે છે તેમ જીવ (મનુષ્ય) પણ વગર પ્રેરણા કર્યે માયાની પાછળ ફેરે છે.

૪ વા'લામાં-હરિ, ગુર, સંતમાં. વિખ વાવે-ઝેર ઉત્પન્ન કરે.

તેમાં કોઈ કોઈ શૂરવીર ચેતી ગયા, જેને મેં કરી માવે રે;
ભોજને ભગત કે' ભજન કરીને, કોઈ ઉગર્યા નિદાવે રે. એ. ૫

આખખો ૫ મો.

મન જે કરતા મોટાચું રે, તેની ઉપડી ગયું પાચું રે. ટેક
જે દી બાળકનો જન્મ થયો, તે દી વાગીચું વધાચું રે;
અંતે જમરા લઈ ગયા પછે, વાંસે રૂએ બાચું રે. મન. ૧
નાખત નિશાન ને ચમર ઢળાતાં, ફાળું ચો દિશે છાચું રે;
ઉડી ગયા ને ઉજડ થયાં, ઘડ કોઠા ને બાચું રે. મન. ૨
ચાકર આવીને સલાચું ભણુતા, કરતા ઠકરાચું રે;
આકનાં તૂર જેમ ઉડી ગયાં, જેમ વંદોળિયે વાચું રે. મન. ૩
સદ્ગુરુ સંતને જોણે સેવ્યા, તેની ધન્ય ધન્ય કમાચું રે;
ભોજને ભગત કહે પૈંકુઠ પુગ્યા, દઈ નગારે ઘાચું રે. મ. ૪

આખખો ૬ હો.

મૂરખા જનમ ગયો તારો રે, બાંધ્યો પાપતણો ભારો રે. ટેક.
નામ સાંભળતાં નિદ્રા આવે, લાગે હરિજશ ખારો રે;

૫ માવે—હરિજો. નિદાવે—સંસાર ઉપરથી દાવો છોડીને અથવા
નિષ્કામ ભક્તિ કરીને.

૧ મન ૪૦—જે મનમાં મોટાચું (મોટાઈઓ) કરતા હતા તેની
પાચું (પાઈઓ અર્થાત્ પાયા) ઉપડી ગયું (ઉપડી ગઈ). મતલબ કે
મોટાઈઓ મૂળમાંથી નાશ પામી. દી—દિવસ. વાગિચું—વાગી. વધાચું—
વધાઈઓ. બાચું—બાઈઓ.

૨ છાચું—છવાઈ રહી. ઘડ—ગઢ. કોઠા—મંડાર. બાચું—બાઈઓ. ૩
સલાચું—સલામો. ઠકરાચું—ઠકરાઈઓ. આકનાં—આકડાનાં.

૪ કમાચું—કમાઈઓ. ઘાચું—ઘા. નગારા ઉપર ગેડીનો ઘાવ મારીને
—(વાગતે દોલે).

અમૃત રસને મેલી કર્યો, તેં વિષનો વે'પારો રે. મૂરખો! ૦ ૧
 મોહને પેટે માયા ખરચે, તેમ સગા કહે સારો રે;
 સાધુ દષ્ટીને મોહું સાત્યું, તેં ઘોચો ગારે ગારો રે. " ૨
 હમણા તો તારો હુકમ ચાલે છે, દશો સહુને ડારો રે;
 ધર્મના દૂત બ્યારે ધક્કા દરો, ત્યારે કોચે નથી આરો રે. " ૩
 હરિ તિલતિલનો હિસાબ લેશે, ને મોકમ દશે મારો રે;
 ભોળે ભગત કહે સદ્ગુરુ વિના, કોણ છોડાવણુહારો રે. " ૪

આખખો ૭ મો.

મનવા રે'ની ભજનમાં ભળી, આ તો વેળા જાય છે વળી. ટેક.
 જોખનના દહાડા જતા રહેશે, ભાઈ જેમ કરમાશે કળી;
 જરા પોત્યે કોય જોર નહિ ચાલે, પછે પિંખાસે પળી. મન ૦ ૧
 સંઘરામાં કાંઈ સાથે ના'વે, સંધુએ જાશે સળી;
 હેતે કરી વાવરજે હાથે, બાકી જાશે બળી. મન ૦ ૨
 માનવી ઝાડ છે મૂળ વિના, ધર્મ વિનાનું જાશે ઢળી;

૧ નામ-હરિનામ. આરો-અપ્રિય. વે'પારો-વેહેપાર. ૨ મોહ ઇન્-
 તુ' મોહ (માયાના પ્રપંચનો મોહ)ના પેટામાં (તેને અર્થે) માયા (દ્રવ્ય)
 ખરચે તેમ સગા તને સારો સારો કહે છે. સાત્યું-સંતાડ્યું. તે' ઇન્-મોહને
 અર્થે તું દ્રવ્ય ખરચે છે અને સાધુને અર્થે ખરચતો નથી તેથી તારું પાપ
 ઘોવાવાનું નથી. કેમકે એ તો ગારવડે ગારો (ગાર) ઘોવા જેવું છે. કાદવથી
 ખરડાયેલા હાથને કાદવવડે ઘોવાથી તે જેમ સાફ થાય નહિ તેમ માન મોટા-
 ઇન્ અર્થે માયા ખરચવાથી ગાન મોટાઇથી કાદવ દૂર થવાનો નથી.

૩ કોચે નથી આરો-એકે જાણ્ય નથી. ૪ તિલતિલનો-તલતલનો-
 તલ જેટલા કાર્યનો-રજે રજનો પણ. મોકમ-રાજગડ-દંડ.

૧ વળી જાય છે-જતી રહે છે. જરા પોત્યે-જરા (વૃદ્ધાવસ્થા) પોત્યે
 (આવી પોહોચવા પછી). કોય-કાંઈ. પળી-પળિયાં.

૨ સંઘરામાં ઇન્-તું ધનમાલનો સંગ્રહ કરે છે પણ તેમાંથી કાંઈ તારી

આગળ ખાવાને અભાગિયા ! કાંક મૂડી લેની મળી. મન ૩
કાળનું દળ તો કારમું આવશે, દેહીને નાખશે દળી;
બોબે ભગત કહે ધર્મ રહેશે, બીજું સર્વે જશે ટળી. મન ૪

આખખો ૮ મો.

મૂરખો કાલ્યની વાતું કરે, માથે કાળનું ચક્ર ફરે. ટેક.
કેને કહેવા તું કહી સંભળાવે, પોતે કરતો નવ કરે;
વિધવિકારમાં ફરે વલખતો, પારકા ઘરમાં ગરે. મૂરખો ૧
સ્વારથમાં જીવ ચાલે ચોધારો, અસત્ય ઘણું આચરે;
છળ છેતર ને દગાળાજી, પારકા ધનને હરે. " ૨
ધર્મને માર્ગે ઢુંકડો નાવે, પાપમાં પગલાં ભરે;
સૂમની માયા સોંતી રહેશે, કાં વેશ્યા નારિયુંમાં વરે. " ૩
તેણે ચોરાશી સહી કરી, જીવ અલપ થઇને અવતરે;
બોબે ભગત કહે ભજન કર્યા વિના જૂંડે હાલે મરે. " ૪

સાથે આવશે નહિ; પણ તે સઘળું સળી જશે—બગડી જશે. અર્થાત્ અહીં તું
અહીં પડ્યું રહેશે.

૩ મૂળ વિના ઇન્—મનુષ્યરૂપી ઝાડને આધાર આપનાર ધર્મ વિના બીજું
કાષ્ટ મૂળ નથી; માટે જો ધર્મરૂપી ટેકો નહિ હોય તો તે ઢળી જશે—પડી
જશે. આગળ—મરણ પછી—પરલોકમાં. મુડી—ધર્મરૂપી. મળી—સાથે અથવા
મેળવી. ૪ કાળનું દળ—મોતનું લશ્કર. દેહી—દેહ.

૧ વાતું—વાતો. કેને ઇન્—તું પોતે પાપકર્મ કરતાં ડરતો નથી તો
બીજા કેને કહેવાને કહી સંભળાવે છે? વલખતો—વલખાં મારતો. ગરે—જાય.

૨ ચોધારો—ચારે પાસથી—સર્વથા. છેતર—છેતરપિંડી. દગાળાજી—
(કરીને). ૩ સૂમ—કંજુસ. સોંતી રહેશે—સંચેલી તેમને તેમ રહેશે. કાં—
અથવા.

૪ તેણે—એવા કર્મવડે કરીને. સહી—કબૂલ. અલપ—અધમ—પામર.

ચાબખો ૯ મો.

પ્રાણીઆ ભજી લેની કરતાર, આ તો સ્વપ્નું છે સંસાર. ટેક.
 ધન દોલત ને માલ ખજાના, પુત્ર ને પરિવાર;
 એમાંથી જનશ તું એકલો, પછે ખાશ જન્મના માર રે. માં ૧
 હંચી મેડીને અજળ ઝરૂખા, ગોખનો નહીં પાર;
 કોડીધ્વજ ને લક્ષપતિ, તેનાં બાંધ્યાં રહ્યાં [ધર]બાર રે. માં ૨
 ઉપર ફરેશ ફરહરે, ન હેઠે શ્રીકૃળ ચાર;
 ડીક કરીને ડાડડીમાં ઘાલ્યો, પછે વાંસે પડે પોકાર રે. માં ૩
 સેજતળાયું વિના સૂતો નહિ, જીવ હુન્નર કરતો હુન્નર;
 ખોરી ખોરીને ખૂળ જળાયો, જેમ લોહું ગાળે લુવાર રે. માં ૪
 સ્મશાન જઈને એહે ખડકી, ને માથે છે કાઠના ભાર;
 અગ્નિ મેલીને ઊભાં રહ્યાં, અને નિશ્ચય ઝરે અંગાર રે. માં ૫
 સ્નાન કરીને ચાલી નીકળ્યાં, નર ને વળી નાર;
 ભાજે ભગત કે' દશ દી રોઈને, પછે મેલ્યો વિસાર રે. માં ૬

ચાબખો ૧૦ મો.

લોભ રહ્યો હૃદયમાં ખેશી રે, મૂરખને શીખામણુ કેશી. ટેક.
 સંતની નિંદા સારી લાગે, જીવ ત્યાં રહે ખેશી;
 પરમારથથી પાછો ભાગે, જીવ ત્યાંથી ઊઠે ખેશી. લોં ૧
 ધર્મનું કામ કોઈ કહેવા આવે, તેને સામે ઊઠે ભેશી;
 રામનું નામ મેલી બીજું લવે, જીભ કાપી જોઈએ ઘેશી. લોં ૨

૧ જનશ-જર્નશ. ખાશ-ખાઈશ. ૨ અજળ-અજળ તરેહના. કોડી-
 ધ્વજ-કોટિ ધન મેળવીને જોણે ધન બાંધી હોય તેવા, અથવા કોટિપતિમાં
 ધ્વજરૂપ.

૩ ફરેશ-ક્રમતાં. ૪ સેજતળાયું-શય્યા અને તળાઈઓ. જલાયો-
 ખાલ્યો. ૬ વિસાર મેલ્યો-વિસારી મેલ્યો.

૧ કેશી-કેવી. ત્યાંથી-ત્યાંથી. ૨ ભેશી ઉઠે-વઢવા ધાય. કાપી જોઈએ
 એ ઘેશી-ઘેશીને કાપી નાખવી જોઈએ

પોતાનાં વખાણ વા'લાં લાગે, જીવ તૈશુ બોલે હશો;

કેતુ'કે રૂકું કાને સાંભળતાં, મોઢે લાગે મશી. લો० ૩

માયા સારું જીવ મૂડી કમાયો, પછે કાળે લીધો ધરી;

ભોળે ભગત કહે ભૂત થઈને, જીવ ભમ્યો મુઆ પછી.. લો० ૪

ચાખખો. ૧૧ મો.

ખુટલ ખરખરો થાશે રે, બાજી તારા હાથમાંથી જાશે રે. ટેક.

કોઈ કહ્યું નથી માનતા પણ, દેહી દુઃખ બહુ સો'શે રે;

ભલા ભલાયું કરી લેજે, આ રંગ જતો રહેશે રે. ખુટલો ૧

હક નથી હાલતો, હરિ ભળ્યા વિના, કાળ ગળી જાશે રે;

સોયે દસ્યું નાસે ઉપર પછે, વાહોલિયાં વાહાશે રે. ખુટલો ૨

વિચાર કરીને વાળ્યા વિનાનાં, ફળ ક્યાંથી ખાશે રે;

ભોળે ભગત કહે ભજન કર્યા વિના, નીર ખારે નાહાશે રે. ખુટલો ૩

ચાખખો. ૧૨ મો.

મૂરખા ! મોહી રહ્યો મારું રે, આમાં કાંચે નથી તારું રે. ટેક.

સાત સાગર જેની ચોકી કરતા, ને ફરતું નીર ખારું રે;

૩ કેતુ'ક-ખીજ કાઢતું. મશી-મેશ-કાળો રંગ. ખીજતું બહુ સાંભળ-તાં મોહું કાળું મેશ થઈ જાય.

૧ ખુટલ-ખૂટેલો-વિશ્વાસઘાતી. દેહી-દેહ-ખરખરો પરતાવો ભલાયું-ભલાઈઓ. ૨ હક ઈન્-તું હકથી (ન્યાયથી) નથી હાલતો (નથી ચાલતો) તો હરિને ભળ્યા વિના કાળ (રૂપી અજગર) તને ગળી જશે. સોયે ઈન્-સોદસ એટલે હજાર મેળવીને વળી તેથી ઉપરાંત મેળવવાને નાસે, પણ તે ન મળે ત્યારે વાહોલિયાં વાહશે-વણખાં મારશે (?)

૩ વિચાર ઇન્-વિચાર કરીને જે વાળ્યું નહિ હોય-ખાર ભૂગિમાં વાળ્યું હશે-તો ફળ ક્યાંથી ખાશે? નીર ઇન્-ભજન કર્યા વિના ખારે નીરે (પાણીએ) નાહાશે-અર્થાત્ સંસારરૂપી દરીઆમાં ડૂબી જશે.

ઐદ ઐકડીનું આલી ગયું, જોની રાજ રાવણુ વાળું રે. મૂં ૧
 દુઃખને કોય નથી દેખતું, ને સુખ લાગે સાડું રે;
 ઘોર વેળાની છાંયડી, હમણા વળી જશે વાડું રે. મૂં ૨
 પૂરણુ પદવી પામ્યો નથી, ને આ તન ઉધારું રે;
 ભોળે ભગત કે' રાખે હૃદમાં, પ્રભુ ભજન પ્યારું રે. મૂં ૩

આખખો. ૧૩ મો.

મનથી ફેરવો માળા રે, મેલી દિયો જગતના આળા રે. ટેક.
 અનેક જન્મ થયાં અડવડતાં, ને કર્મ લાગ્યાં કાળાં રે;
 જન્મ લઈ જશે જીવને, જોલ્યા ટોળિયું વાળા રે. મનથી ૦ ૧
 ભલિયું વાળાને ભેટશે, ત્યાં નહિ પૂજે પાળા રે;
 માલ વાળ્યો જોલે મરજીવે, તીખી તરવારું વાળા રે. મનથી ૦ ૨

૨ ઘોર વેળાની—ઢોરોતું ઘોર છૂટતી વખતની અથવા મરણુ સમયની
 છાંયડી તે હમણા વળીજશે—જતી રહેશે, તેજ પ્રમાણે તારું સુખ પણ ક્ષણ-
 ભંગુર છે એમ તું સમજ.

૩ પૂરણુ ધ૦—તું હજી જીવ-મુક્તની પૂર્ણ પદવી તો પામ્યો નથી
 અને આ તન તો ઉધારું (ઉધારે-ઊઘીતું) આણેલું છે. અર્થાત્ તે અધ-
 વચ પાછું માગી લેશે, અને તારો સાધવાનો અર્થ એમને એમ પડ્યો રહેશે
 માટે ભોળે ઈ૦—સ્પષ્ટ છે.

૧ મનથી ઈ૦—મનથી માળા ફેરવો—મનવડે હરિતું ચિંતન કરો, અ-
 ને જગતના આળા મેલી દિયો—મિથ્યા આડંબર તજો. અડવડતાં—રખડતાં
 (જન્મધારણુ કરતાં). કાળાં—પાપવાળાં. ટોળિયું વાળા—ટોળી કરીને રહેના-
 રા, જન્મ.

૨ ભલિયું—ભલાઈવાળા જીવોને તે ભેટશે—હેત ખતાવશે. માલ ધ૦—
 જોલે (પેલે) મરજીવે (જીવ-મુક્તે) માલ વાળ્યો (હુટાઈ ગયેલો માલ પા-
 છે આણ્યો), કેમકે તે મરજીવા તીખી (તીક્ષ્ણ) તરવારો (રેહણીરૂપી)
 વાળા છે.

ઈંદ્ર સરીખા ઉડી ગયા, ભાઈ તેના દોષ ટાળા રે;

ભોજ ભગત કહે થીર ઠેરાવો, અધર ઉચાળા રે. મનથી ૦ ૩

આખખો ૧૪ મો.

મનનિયુ મોઢાયું મેલો રે, આ તો અવસર છે છેલો રે. ટેક.

નહિ રહ્યાનું નિશ્ચય કરી જાણુજો, કુટુંબ કળીલો રે;

સિદ્ધ સાધક કંઈ આડ્યા ગયા, તેના વાધ્યા નહિ વેલો રે. મન. ૧

દુઃખથી ભોમ્ય દેવતાએ મેલી, તમે સુખથી ઉપર ચાલો રે;

ઓસે વાસ નહિ ઉગરિયે, તમે ઠેકાણે ઠેલો રે. મન. ૨

ધારણ ધરતી અખંડ વૃત્તિ, હરખ કરી હાલો રે;

ભોજ ભગત કે' ગુરૂપરતાપે, ખરી નીતમેં ખેલો રે. મન. ૩

૩ ટાળા-ટાળનાર અગર ટાળા-દાખલા દૃષ્ટાંત. ઊઠી જતાં બચાવનાર દોષ છે ? અર્થાત નથી. ભોજે ઈ-ભોજે ભગત કહે છે કે તમારા ઉચાળા ને અધર છે તેને થીર ઠેરાવો-સ્થિર કરો. અર્થાત આ દેહ ક્ષણભંગુર છે પણ તેવડે હરિભજન કરીને શુભનુકત થાઓ.

૧ મનનિયુ-મનની મોઢાયું-મોઢાઇવો. આ ઈ-આ મનુષ્યદેહ મળવાનો અવસર મળ્યા છે તે છેલ્લો છે. કેમકે ચોરાશી લક્ષ પ્રકારના દેહ ધરતાં ધરતાં એકવાર મનુષ્યદેહ આવે છે. તે દેહમાં આવીને જે સત્કર્મ ન કરતાં ભૂલે છે તે પાછો જીવન જીવનાની જનિમાં જન્મ ધરે છે; અંત ત્યારે તમામ જનિઓ(જે કે ચોરાશી લક્ષ છે)માં જન્મ ધરી રહે છે ત્યારે છેલ્લો જન્મ મનુષ્યનો મળે છે. માટે તે મળતાં જન્મ મરણનો ફેરો મટી જાય તેમ કરવું. વેલો-વિસ્તાર.

૨ દુઃખથી ઈ-ભૂમિ ઉપર દુઃખ દેખીને તેને દેવતાઓએ મેલી દીધી છે, માટે તમે પણ સુખથી (સુખની પ્રસ્થાથી) ઉપર ચાલો (પરલોકમાં જાઓ). અથવા તમે તે ઉપર સુખ ચેનથી ચાલો છો (તે ગરામર નથી). ઓસે (ઓછે-અર્થાત અધમ) આ મૃત્યુ લોકમાં અધમ વાસમાં રહેવાથી આપણે ઉગરીશું નહિ, માટે તમે ઠેકાણે (મૂળ સ્થાનમાં મુક્તિના ધરમાં) ઠેલો-મુક્તિનાં દ્વાર ઉઘાડ્યા ચલ કરો. અથવા ઠેલો-હાથેલો કરો.

૩ ધારણ-મુક્તિની ધરતી અખંડવૃત્તિવાળી છે માટે તેને ધારણ કરીને ૨૭

આખખો ૧૫ મો.

મૂરખા મતિ ફરી તારી રે, મેલ્યા વિકલ વીસારી રે. ટેક
જન્મ થયા મોર જઠરામાં, તું કે'તો પોકારી રે;
ખા'ર આવ્યા પછી બુદ્ધિહીણ ! હરિ હીરો ગયો હારી રે. મૂં ૧
દોલત ભાળી ને જીવ થયો દિવાનો, બોલે અવળું અહંકારી રે;
પુણ્ય કર્યા વિના પછે તો થાશ, ભવોભવ ભીખારી રે. " ૨
ભાત ભાતનાં ભોજન તજીને, થયો અખજનો ધારી રે;
ચોરી છીનાળી ને સુરાપાને, ગયાં નરકે નર નારી રે. " ૩
સાચો થઇને જાશ ગુરુચરણે, લેશે ઉગારી રે;
ભોજો ભગત કહે ગુરુપ્રતાપે, માન શીખામણ સારી રે. " ૪

આખખો ૧૬ મો.

દેખો દેહ ધરી દેવા રે, કરી લિયો સંતુની સેવા રે. ટેક
સજના હસના પાર પો'આડયા પરાધીન જેવા રે;
કર્મનાં બંધન કાપી નાખે, ભાઈ અલખ ધણી એવા રે. દેં ૧
ભૂપતું નોતરું ભાવ વિનાતું, મૂકીને મેવા રે;
ખરી ખખર આવ્યા વિદુરને ત્યાં, લક્ષ્મીવર લેવા રે. દેં ૨

ત્યાં તમે હરખ કરીને હાલો (જાઓ). નીતસે—નીતિથી.

૧ મોર—પેહેલાં. જઠરામાં—ગર્ભસ્થાનમાં. ૨ થાંશ—થઈશ. ૩ અખજ (અખાધ) ન ખાવા જેવું. અખાધ પદાર્થનો ધારી થયો. મતજખ કે કરવા જેવાં સત્કર્મ તજીને તેં દુષ્કર્મ કર્યાં. સુરાપાને—મદ્યપાન કરવાથી.

૧ દેવા—દેવને. સજના ધં—સજનો કસાઈ અને હસનો તેનો ભાઈ બન્ને અક્તને બાદશાહના ખાણાની વારી ચૂકવવી પડતી હતી માટે તે પરાધીન જેવા હતા તેમને તમે પાર પોહોઆડયા—ઉદાર્યા. અલખ ધણી—(અલક્ષ્ય) જેવામાં ન આવે એવા ધણી—પરમેશ્વર.

૨ ભૂપતું—દુર્યોધનતું. કૃષ્ણ હસ્તિનાપુર ગયા ત્યારે દુર્યોધને તેમને બોજનતું નિમંત્રણ કર્યું હતું. પણ તેને કૃષ્ણ ઉપર પ્રીતિ નહોતી તેથી ત્યાં

જરણા કરીને જાળવજે, ભાઈ પ્રેમરસ પીવા રે;

ભોજને ભગત કે' ભાવે ભજજે, રામચરણે રે'વા રે.

દૃ૦ ૩

આખખો ૧૭ મો.

એવિયું વસમિયું વાટયું રે, ભક્તિ શીશતાણું સાહું રે.

ટક.

એક સમય તો આવી બની'તી, મોરધ્વજને માથે રે;

કાંધે ચઢાવી કરવત મેલ્યાં, હરિજનને હાથે રે.

અવિ૦ ૧

સંતને કારણ શિર ઉડાવ્યું, તારાદે રાણી રે;

રૂપિને ઘરે રાજ વેચાણો, ભરવાને પાણી રે.

અવિ૦ ૨

સગાળશેઠ ને સંધ્યાવતી, જોણે એવું વૃત લીધું રે;

સેલૈયાનું શીશ કાપીને, સાધુને દીધું રે.

અવિ૦ ૩

પેહેરો કટારાં પ્રેમનાં તમે, શૂરવીર થઇ ચાલો રે;

ભોજને ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, અમરાપુરમાં મા'લો રે. અવિ૦ ૪

ન જતાં વિદુરને સાં જઈને ભાણ ખાધી હતી, એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. મેવા—
દુર્યોધનના ધરના.

૩ જરણા કરીને—પચાવીને અથવા ધીરજથી હે ભક્તિ એ તો પ્રેમરસ પીવાના છે માટે તેને ધીરજ રાખીને જાળવજો કેમકે પ્રેમરસ પચવો કઠણ છે.

૧ એવિયું—એવી. વસમિયું—વસમી. વાટયું—વાટચો—રસ્તા. ભક્તિ—ના માર્ગ વસમા છે. આવી બની'તી—વિપત્તિ આવી પડી હતી. મોરધ્વજ મયૂરધ્વજ નામનો રાજા. કાંધે—ખભે. પાંડવાશ્વમેધ વખતે કૃષ્ણે મોરધ્વજના સસતી પરીક્ષા અર્જુનને દેખાડવામાટે તેનું અર્ધ શરીર માગ્યું હતું જે તેણે વેહેરી આપવા માંડ્યું હતું. અને તે જોઈને અર્જુન વિસ્મિત થયો હતો.

૨ શિર ઉડાવ્યું—તારા રાણીનું માથું હરિશ્ચંદ્ર કાપવા તૈયાર થયો હતો તે પ્રસિદ્ધ છે. રૂપિને ઘરે—વિશ્વામિત્રને ત્યાં. રાજા હરિશ્ચંદ્ર.

૪ પેહેરો ધૃ૦—પ્રેમનાં કટારાં (કટારીઓ) તમે પેહેરો—પ્રેમરૂપી કટાર પોતાની છાતીમાં મારો—અર્થાત્ પ્રેમ કરવો તે કટાર મારવા બરોબર છે. 'પટોળાં' એમ હોય તો સ્પષ્ટ છે. અમરાપુરમાં—મોક્ષધામમાં.

આખખો ૧૮ મો.

એણે તો અમર ફળ વેડ્યું રે, પાકિયું પૂર્વની ખેડ્યું રે. ટેક
 પાખરિયા તો પૂગી ગયા, થઇયું રણખેતર રીડ્યું રે;
 ઘટમાં ઘા બેને વાગિયા તેને, પૂરણ થઇયું પિડ્યું રે. એં ૧
 લજા ધીંગાણે જઈને લજ્યા, ઉડે રક્તની છોડ્યું રે;
 સંસાર સાગર મથી કરીને, ખૂબ રામ રતન ખોડ્યું રે. એં ૨
 સદ્ગુરુ વચને જઈને પૂગાડ્યું. ભાગિયે પડ ભેળું રે;
 ભોજન ભગત કહે શરીરને, પડે નિશ્ચે નિવેડ્યું રે. એં ૩

આખખો ૧૯ મો.

આ છે પંખીઆના મેજો રે, ભાઇયા કોય ભવ નહિ ભેજો રે. ટેક.

૧ એણે ઇં—આ આખખામાં કહેલા પુરૂષે અમરફળ (સુકિતરૂપી)
 વેડ્યું (કુતારી લીધું—પ્રાપ્ત કર્યું). ક્યાંથી વેડ્યું ? પાકિયું ઇં—તેની પૂર્વ-
 ની ખેડ્યું—તેણે પૂર્વ જન્મે જે સત્કર્મ કરેલાં તે ખેડે પાકિયું—પરિપક્વ થઈ,
 તેમાંથી વેડ્યું. તે પુરૂષ કોણ જેણે અમરફળ વેડ્યું છે ? તે કહે છે: પાખરિ-
 યા ઇં—રણખેતર (રણક્ષેત્ર)માં રીડ્યું (રાઠો) થઈયું (થઈ). અને તે
 સાંભળીને પાખરિયા (પાખરવાળા ઘોડા) ત્યાં પૂગી ગયા (પોંડાચી ગયા).
 અર્થાત્ સંસારના અસારપણા વિષે શુદ્ધતા ઓળટી રાઠો પડી ત્યાં નિરાશચર
 પુરૂષો પોંડાચી ગયા. અને તેમને શુદ્ધવેદશરૂપી ધા ઘટમાં (અંતરમાં) વાગ્યા,
 તેથી પૂરણ રીડ્યું (પીડા—અત્યાર સુધી કરેલાં અસત્કર્મોના પરતાવો) થઈ-
 યું—થઈ.

૨ ભલા—સત્યુદ્ધેષો. ધીંગાણે—લજાટમાં (નિરાશ અને મોહની લજાટમાં).
 રક્ત—(કિપદેશ કે જ્ઞાનરૂપી).

૩ ભાગિયે ઇં—ભાગ્યા અને જ્ઞાનરૂપી પડ (ભે દળ)ને ભેળું (એક-
 રૂપ) ભાળીએ. અહાજ્ઞાન થવાથી સમગ્રું એક પ્રહાર કે દેખીએ છીએ. નીવે-
 ડ્યું—નિર્ણય કરી અત આખખો—સુકત કર્યું.

આરે દિશેથી આલી મળ્યાં ને, ખૂબ બન્યો ખેલો રે;
 જૂજવાં જૂજવાં ઊઠી જશે, પછે દઇને દુમેલો રે. આ છે ૧
 નર જાણે હવે નિર્ભય થયાં ને, અવસર [છે] અધુરો રે;
 હરિ ભન્યા વિના હાણુ ઘણી છે, ડાહ્યાપણુ શું કો'જો રે. આ છે ૨
 જન્મ ધર્યો હરિ જાણ્યા વિના ને, આખર ઉભેજો રે;
 ભોજન ભગત કહે ઉવટી જશે, પતંગ રંગ પીજો રે. આ છે ૩

આખખો. ૨૦ મો.

નર તમે શું રે રહ્યા નાચી, આગળ સરવાળે સાચી રે. ટેક.
 નરે નારાયણની દેહ ધરી ને, ગળામાં ફાંશી રે;
 ગુરૂગમ વિના ઘણાં ગોથાં, પછે ખુટલ છવ ખાશી રે. નર ૧

૧ ભવ-જન્મ. કોઇ જન્મમાં તે ભેજો થયેલો નથી-પ્રત્યેક જન્મે
 જૂદા જૂદા સંબંધ બંધાય છે. દુમેલો-દુર્મણિપણુ. હડી ગયા પછી તે મળ-
 વાં કંઈક છે.

૨ નર ઈ૦—નર એમ જાણે છે કે આખણે હવે મનુષ્યદેહમાં નિર્ભય
 થયા છીએ કેમકે હજી અવસર (આધુખ્યનો કાળ) અધુરો છે-હજી ધણું
 છવવાનું છે, માટે ત્યારે ભક્તિ કરીશું અને તરીશું.

૩ જન્મ ઈ૦—જન્મ ધર્યો અને હરિને જાણ્યા વિના રહ્યા તો આખું
 દોરડું વણાઇ રહ્યા પછી ઉભેજવાનું થશે અથવા આખું વાવેતર થઈ રહ્યા.
 પછી ઉભેજવાનું થશે. અર્થાત્ જન્મ મિથ્યા જશે અને ફરી નવો જન્મ
 આવશે ત્યારે તક મળશે. મનુષ્યદેહનું અસ્થાયીપણું બતાવે છે: ઉવટી
 ઈ૦—મનુષ્યદેહ એ પતંગના પીળા રંગ સરખો છે કે જે યોગ દેહાગમો
 ઉવટી જશે-હડી જશે.

૧ નર ઈ૦—હે નર! તમે સંસારની ખટખટમાં શું નાચી રહ્યા છો? આ-
 ગળ સરવાળે (પરિણામે) સાચી (સાચી વાત હશે તે જાણીશો). નર ઈ૦—નર
 એજ નારાયણ છે; એમ છતાં અજ્ઞાનથી પોતાના ગળામાં કાળની ફાંશી રાખી
 રહ્યો છે. ગુરૂગમ—ગુરૂથી મળતી સમજણ. ખાશી—ખાશે.

સ્વપ્નાંતરના સુખમાં, બધી જગત રહી રાચી રે;
 મન ગમતાં મર મંદિર બનાવો, ફેરવણી પાછી રે. નર૦ ૨
 અત્યાર પછી તો ઊઠી જવું, આ દહ ધરી કાચી રે;
 ભોળે ભગત કે' અમર કરી લિયો, જીવનને જાચી રે. નર૦ ૩

ચાખખો ૨૧ મો.

રહો છો જગતમાં મા'લી રે, ભરાણી પાપતાણી પાલી રે. ટેક.
 ભામની મળી જાણે ભગવાન મળ્યા, એવી અંતરમાં વા'લી રે;
 કામની કોઈ તારે કામ નહિ આવે, સુખ જશે ચાલી રે. રહો૦ ૧
 અલખ ધણીનાં આલગુડાં, એની જેપ નહિ જાય ખાલી રે;
 ભરમેથકા જીવ ભૂલી ગયા, તેને જમ જશે ઝાલી રે. રહો૦ ૨
 પેટ ચોળીને શૂળ નિપાડું ને, જીવને ઘાંત ઘાલી રે;
 ભોળે ભગત કહે ભજન કર્યા વિના ઠકરાઈ છે ઠાલી રે. રહો૦ ૩

૨ મર—ભલે! ફેરવણી પાછી—તે સરવે પાછાં ફરવાનાં છે—નાશ થવાનાં છે. ૩ ઊઠી જવું—મરી જવું. અમર કરી લિયો—(મોક્ષ પ્રાપ્ત કરીને). જીવન—હરિ અથવા મોક્ષ.

૧ પાલી—એ નામનું માપ. ૨ અલખ ધણી—પરમેશ્વર. આલગુડાં—ઝાળગો. પરમેશ્વરની ઝાળગો કરી હશે તો તેની જેપ ખાલી નહિ જાય—એ મેહેનત નકામી નહિ જાય. ભરમે ધ૦—સંસારના સુખમાં ભરમાઈને જે જીવ ધ૨વરને ભૂલી ગયા છે તેને જમ ઝાલી જશે.

૩ પેટ ધ૦—જીવ પોતે પોતાની મેળે બ્રમણમાં પડીને મારું નથી તેને મારું માને છે અને સત્ય નથી તેને સત્ય માને છે, અને એ રીતે દુઃખી થાય છે, માટે તે પેટ ચોળીને શૂળ કિપન કર્યા બરાબર છે. વળી તેના પોતાના અજ્ઞાનથીજ જન્મમરણરૂપી ઘાત તેને લાગુ પડી છે; વસ્તુતઃ તે મરતો કે અવતરતો નથી, માટે તેણે પોતેજ જીવને ઘાત ઘાલી છે. ભોળે ભગત કહે છે કે એમ જે થયું છે તો હવે ભજન કર્યા વિના બીજી બધી આગતોની પ્રવીણતા એ ઠાલી ઠકરાઈય છે.

આખંખો ૨૨ મો.

રહેજો નેહતણે નાતે રે, વા'લો મારો નહિ [આવે વાતે રે]. ટેક.
રિદ્ધિ ઘણી હતી રાવાણને, કેણે જાણી નહિ જાતે રે;
છળ છેતર કરો સામરો તોય, ઘણું નહિ થાય ધાતે રે. રહે૦ ૧
આવો તે અવસર જાય છે, જો દીધા વિના દાતે રે;
હજો તે હમાણાં આયમશે, પછે રડવડશે રાતે રે. રહે૦ ૨
પ્રીત પ્રગટ થઈ પૂર્વ જન્મની, ભૂલશ મા ભ્રાંતે રે;
બોજો ભગત કે' નયને હરિ નિર્ખ્યા, શામળિયા સ્વાંતે રે. રહે૦ ૩

૧ રહેજો ઇ૦—મારો વાહાણો વાતે (વાલો કરવા માવથી) નહિ આવે (તેનું દર્શન તમને નહિ થાય) માટે તેની સાથે નેહના નાતાથી રહેજો—તેના ઉપર પ્રેમ કરજો. રિદ્ધિ—રાવાણને ઘણી રિદ્ધિ હતી પણ તે રિદ્ધિને જાતે (જાતાં) કેણે જાણી પણ નહિ, કે ક્યાં ગઈ? છળ ઇ૦—તમે સામરો, છળ કે છેતર (છેતરપિંડી) કરો તોય ધાતે (ધાવાથી) ઘણું થાય નહિ, (પણ હરિને આપવું હોય તેટલુંજ આપે છે). અથવા 'ધાતે' હોય તો ધાત કરવાથી ઘણું થનાર નથી.

૨ દાવે—દાતાએ. દાતાએ દાન દીધા વિનાનો આવો મનુષ્યદેહપ્રાપ્તિ રૂપી અવસર જાય છે તે તું જો. અર્થાત્ મનુષ્યજન્મ પામીને તેના સાથે રૂપ દાન ધર્મ તું કર. તું કહેશે કે શી ઉતાવળ છે? તો: હજો ઇ૦—મનુષ્ય દેહરૂપી સૂર્ય હજો છે તે દમણા (યોગક કાળમાં) આયમશે—અર્થાત્ મૃત્યુ પામશે, અને પછી રાતે—પસ્વાદિ જન્મરૂપ અધારમાં રડવડશે.

૩ પ્રીત ઇ૦—જો હરિ સાથે પૂર્વજન્મની પ્રીત પ્રગટ થઈ છે—તારું પોતાનું મૂળ આત્મસ્વરૂપ જાણીને તને આત્મા ઉપર પ્રેમ ઉપજે છે તો હવે ભ્રાંતિ ભૂલીશ નહિ—હું પરમાત્માથી મૂઢો છું એવી ભ્રાંતિ રાખીને બીજા જગોએ હરિને શોધીશ નહિ અથવા ત્રિપદસાક્ષમાં લપટાઈશ નહિ. તે હરિ ક્યાં છે? તો: બોજો ભગત કહે છે કે શામળિયા હરિને સ્વાંતે—પોતાના અંતરમાં નયને—પ્રસન્ન નિરખ્યા છે—જ્ઞાનદષ્ટિથી જોયા છે.

‘ચાપખો ૨૩ મો.

દુનીઆ ડોલવા લાગી રે, જીવ તમે જીવોની જાગી રે. ટેક
ચળી ગયેલ તો સમજે નહિ, એને લત કોધક લાગી રે;
ઝોછા કુળમાં અવતરી, પછે મરી જશેા માગી રે. દુ૦ ૧
ગડે નગારાં મારા નાથનાં, નોખત પાણુ વાગી રે;
અલખ ધણી જ્યારે આંકશે, ત્યારે નહિ ઉગરો ભાગી રે. દુ૦ ૨
રેણી વિના રામજી રીઝે નહિ, આ તો અમથી લેહે લાગી રે;
ભાંજે ભગત કે’ ગુરૂપતાપે, રહે તૃષ્ણાને ત્યાગી રે. દુ૦ ૩

ચાપખો ૨૪ મો.

સેજે સૂતા જન જાગો રે, મુક્તિ હરિ કને માગો રે. ટેક.
ખરહના દેશમાં ભાવ ખીજે નહિ, સંત ચરણે લાગો . રે;
અનુભવે રામને ઝોળખો, તમે તૃષ્ણાને ત્યાગો રે. સેજે૦ ૧

૧ દુનીઆ ધ૦—હે જીવ ! તમે જાગીને (અજ્ઞાન દૂર કરીને) જીવો
કે દુનીઆ (મદથી) ડોલવા લાગી છે. જે (મદથી) ચળી ગયેલ છે તે સ-
મજે નહિ, કેમકે એને કોધક (માયાની) લત લાગી છે એથી શું પરિણામ
થશે તે કહે છે: ઝોછા ધ૦—એવી લતથી ઝોછા (નીચા) કુળમાં અવતરી-
ને પછી માગી માગીને (ભીખ માગીને અથવા સુખની વાંચ્છા કરી કરીને)
મરી જશેા.

૨ ગડે ઈ૦—મારા નાથ (હરિ)નાં નગારાં ગડે છે (ગડગડે છે)
અને તેની નોખત પાણુ વાગી છે અર્થાત્ વૃદ્ધાવસ્થા તને આવી છે અને સંત
પુરૂષો પોદારી પોદારીને તને ઉપદેશ કરેછે. જોમ છતાં તું નહિ ચેતે તો, અ-
લખ ધ૦—જ્યારે અલખ ધણી (પરમેશ્વર) તને આંકશે (નિશાનમાં લેશે—મં-
તલખ કે તારૂં મોત નક્કી કરશે) ત્યારે તેનાની ભાગીને તમે ઉગરવાના નથી.

૧ સેજે—શય્યામાં—મોહરૂપી પથારીમાં. ભાવ ખીજે નહિ—ખીજ ભાવ-
ના નથી જ્યાં અજ્ઞ છે સાં અજ્ઞ વિના ખીજું કાંઈ છે નહિ.

ચાખખડો સદ્ગુરુતણા, જેને પ્રેહે ઘણા લાગ્યો રે;
શુદ્ધ વિચારી સંસારિયાની, ભ્રમણાને ભાગો રે. સેજે ૦ ૨
સેનતળાયું છોડી દિયો, ભાઇ ધર નાંતો ધાગો રે;
ભોજો ભગત કહે ભજન કર્યા વિના, નર જશે નાગો રે. સેજે ૦ ૩

ચાખખો. ૨૫ મો.

હરિજન હરખ કરી હાલો રે, આ તો હરો છે હાલો રે. ટક.
ગોપીચંદને ગુરૂએ જ્ઞાન બતાવ્યું, સેનતળાઈ છોડી રે;
માન મેલી દિયો માનવીઓ, ભાઇ! આવરદા થોડી રે. હૃ ૦ ૪
સોળસેં નગર જેને ગામ ગરાસા, ફકીરી ફરવા રે;
ઓળગ લીધી અલ્પ ધણીની, આપ ઉગરવા રે હૃ ૦ ૫
દહની ઉપર ડાંગ ફરે છે, મરણુતણી માથે રે;
ભોજો ભગત કહે જોર નહિ ચાલે, આ જનમથી જાતે રે. હૃ ૦ ૬

૨ ચાખખડો—ચાખખો (ઉપદેશરૂપી). પ્રેહે—અત્યંત પ્રેમાસક્તિથી.
શુદ્ધ ૪૦—જેને શુદ્ધઉપદેશ દ્વંદ્વ થયો હોય, એવા પુરૂષો ! તમે સંસારિયાની
(સંસારી છવની) શુદ્ધ (શુદ્ધિ)નો વિચાર કરીને તેની જન્મમરણરૂપી
ભ્રમણાને ભાગો.

૩ તળાયું—તળાઈઓ. ધર—મૃળમાં—પ્રથમ. ધાગો—દોરો (પાણુ).
નાગો—સમૃદ્ધિ છોડીને—કશું સાથે લીધા વિના. ભજન કર્યા વિના જેવો નાગો
અવતર્યો તેવો નાગો જવાનો.

૧ આ ૪૦—આ (સંસાર) તો હાલો (મિથ્યા) હરો (હરો—
આડંબર) છે. માન મેલી દિયો—(ગોપીચંદની પેટે).

૨ સોળસેં ૪૦—જેને ફકીરી લેખને ફરવાનેમાટે સોળસેં (અર્થાત્
અનેક) નગરનો ગામ ગરાસ છે, તે પુરૂષે આપ (પોતે) ઉગરવાને—મોક્ષ
પામવાને અલ્પ ધણીની ઓળગ લીધી—તેને ચરણે નમસ્કાર કર્યો મતલબ કે
જેને મોક્ષની જરૂર હોય તેણે એમ કરવું. અથવા જેને એટલાં ગામ ગરાસ
હતાં તેપણુ તેણે ફરવાને ફકીરી લીધી.

૩ આ ૪૦—આ જનમથી જાતે—આ જન્મ વીતી ગયા પછી જોર

ચાપખો. ૨૬ મો.

મન તો રહ્યું માયામાં મોહ્ય, જીવ તું જાગી જગતમાં જાય. ટેક.
 બ્રમણા નથી લાગી લેહે નથી લાગી, તો નહિ રીઝે જાય;
 વાંત અગોચર રહી તે માંહી, ભૂલી ગયા સહુ કોય. મન० ૧
 રત્ન અમૃત્ય તુંને માંડ મળ્યું છે, તે ખુટલ નાખ્યું જાય;
 આ જનમ તો જીજે ગયા, તેં સમરણ ન કર્યું સોય. મન० ૨
 બીજ વાળ્યું જેણે બીડમાં, નર નિપજમાં કેદી ના'ય;
 ભોજને ભગત કે' ભજન કર્યા વિના, કામી ન ગયા કોય. મન० ૩

ચાપખો. ૨૭ મો.

મૂરખને કંઈ પેરે સમજાવું, ભાઈ ! જીને નિશ્ચે નરકમાં જાવું ! ટેક.
 સવળું કહેતાં અવળું લાગે, કે'ને મદદ થાવું;
 વાદ કરે ને વઢવા ધ્રોડે, જીને અમૃત તજીને વિષ ખાવું ! મૂ० ૧
 ખાટકી વાંસે ઘેટો ચાલ્યો જાય, મા'જન જાણે રૂકાવું;
 ઈંદ્રિય સ્વાદે અવળો હાલે, તેને ઉઘે મુસ્તક ટીંગાવું ! " ૨
 સનેપાતનો ચાળો થયો, જીને ઝાઝું જોસડ થું પાવું;
 ભોજને ભાગન કહે પ્રગટ પારખું, પીતળમાં થું તાવું ! " ૩

આશરે નહિ-મુક્તિ પામવાનો યત્ન કરાશે નહિ. અથવા મરણની ડાંગ ફરે છે માટે આ જન્મગામી જતાં-નાશ પામતાં જોરે આશનાર નથી.

૧ મોહ્ય-મોહીને. બ્રમણા-(અસત્ને વિષે સદ્બુદ્ધિરૂપ) લેહે—(હરિ સાથે). જાય-એ હરિ. અગોચર (ઈંદ્રિયોને અગમ્ય).

૨ યતન-(દેહરૂપી) માંડ-સંહેજમાં. ખુટલ-વિશ્વાસઘાતી-મૂર્ખ. જી-જીવ. સોય-તે (તેનું). ૩ બીજ-(કર્મરૂપી). બીડ-(દેહરૂપી). નિપજમાં-દેહ ધરીને જે કર્મરૂપી બીજ વાળ્યું છે તે. હે નર! ક્યારે નીપજમાં નથી આવવાનું? અર્થાત્ તે નીપજશેજ, ગયા-તરી ગયા.

૧ કે'ને ઈ०-કહીને મદદ(મદવાળા-દુશ્મન)થાવું. ધ્રોડે-ઘોડે. ૨ ઈંદ્રિય

આખખો ૨૮ મો.

ઉત્તમ જન્મ આવ્યો છે, છવ તું વેળા વરતી લે. ટેક.
 વેળ્યે વળ્યો' તો કાચખો, સાચર છાંડીને;
 આંધ્રાણમાંથી ઉગારિયો, એને માથડે વુઠો મે'. ઉત્તમ ૧
 ભવતી ભાગી મટયું અંધારું, દિનકર ઉગ્યો દિને;
 ગોકુળિયું ધન્ય ગોવર્દન, ધન્ય ગોપિયું ના ને'. ઉત્તમ ૨
 તન મન ધન સદ્ગુરને, ચરણ દયા કરી દે;
 ભોજને ભગત કહે ભાગી ભજો, ભવસાગરને ભે. ઉત્તમ ૩

આખખો ૨૯ મો.

મન તું હજી શીખામણ માન, એક દી ચલવું છે સમજાન. ટેક
 લખ ચોરાશીમાં અવતર્યા ને, ખરી તેં ભોગવી ખાણ;
 એ તો અવગુણ અતિઘણો, એક હરિ ભજ્યા વિના હાણ. મ ૧
 ભજન કરો તો ભય મટે, સંત શબ્દ ધરજો કાન;
 અમરદેવને આરાધી લેજો, સમજ સદ્ગુરની સાન. મ ૨

ઈ૦—પણુ કેટલો તો હિંદુઓના જ્વાહમાં લોભાઈને મહાજનની ઈચ્છાથી
 અવજો (ખાટકી પાછળ) હાલે (ચાલે છે), કેમકે તેને તો હિંદુ મુસ્તક
 દીંગાવું છે!

૧ ઉત્તમ જન્મ—(મનુષ્યદેહરૂપી). ૨ ભવતી ઇ૦—હરિ ઉપર પ્રેમ થ
 વાથી ભવતી—આખા જન્મની (ભાવટ) ભાગી, અને અજ્ઞાનરૂપી અંધારૂ
 મટયું. કેમકે હરિ ઉપરના પ્રેમથી દિને (દિવસે—અજ્ઞાનરાત્રીના અભાવ
 સમયે) જ્ઞાનરૂપી દિનકર (સૂર્ય) ઉગ્યો છે. હરિ ઉપર જેણે પ્રીતિ કરી તેને
 વખાણુ છે: ગોકુળિયું ઇ૦—ગોકુળમાં અને ગોવર્દન પર્વતને ધન્ય છે તથા
 ગોપિયું (ગોપીઓ) ના ને' (નેહ—સ્નેહ અથવા વાસ) ને ધન્ય છે.

૧ ખાણ—ગર્ભાશયરૂપી. ૨ સંત શબ્દ—સંત પુરૂષે આપેલો ઉપદેશ
 જ્ઞાન—ઈશ્વારત. સદ્ગુરને ઉપદેશ એ ઈશ્વારન જેવો હોય છે, તેને તું સમજ.

શુદ્ધ વિચારીને ચાલજી ભઈ, રહેવું પડશે રાન;
 મૂઆ પછી નથી માણવું, વાંસે સગાં કરે સ્નાન. મં ૩
 રાજ પરિક્ષિત પામિયા, ભુવનપતિ ભગવાન;
 સાત દિવસ સાંભળ્યું એવું, ગોવિંદકેરું જ્ઞાન. મં ૪
 પ્રેમ પદને પામવા, તું મેલી દે મનની તાણ;
 બોલે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, ભક્તિ છે નિર્વાણ. મં ૫

ચાખખો ૩૦ મો.

ભવમાં ભજન કરી લે મન લાઇ, અંતરમાં કયાં રે રહ્યા ઉઝાઇ. ટેક
 સગાં કુટુંબને પરિવાર, એ કૂડી છે સગાઇ;
 મુઆ પછી માનવીઆ વાંસે, કર્મની છડશે કાઈ. ભવમાં ૧
 કામ ક્રોધ કાયાને ખાશે, ભોયંગ ભિતર લાઇ;
 સુરાપાનની અંદર મળતાં, ઉઠે અચાનક લાઇ. ભવમાં ૨
 નિર્ભે નાર મંદોદરી મીરાં, ચાલી કર્માળાઈ;
 પીપા પ્રહ્લાદ ધ્રુવ અમરીખા, નરહર સેના નાઇ. ભવમાં ૩

૩ શુદ્ધ વિચારીને—શુદ્ધ રાખીને—સાવધ થઇને. રાન—માયા વિનાના ઉજડ પ્રદેશમાં. અર્થાત્ માયાના વિષય ભોગ તજવા પડશે. માણવું—ભોગવવું.

૪ ભુવનપતિ ઇ—ભુવનપતિ એવા ભગવાનને પામ્યો. જ્ઞાન—શ્રીમદ્ ભાગવતરૂપી. ૫ તાણ—વિષય તરફનું ખેંચાણ. ભક્તિ ઇ—ભક્તિ એજ નિર્વાણ (મોક્ષ) છે—અથવા મોક્ષરૂપ ભક્તિ છે.

૧ ભવમાં—સંસારમાં. મન—મનથી. ઉઝાઇ—ઉજમાઈ (માયા સુખમાં). કર્મની ઇ—કર્મેજ દેહને છડશે—કૂંદી નાખશે. કાઈ (કાયા—દેહ).

૨ ભોયંગ—સર્પ (કામ ક્રોધરૂપી). સુરાપાન ઇ—સુરાપાનની અંદર મળતાં—અર્થાત્ સુરાપાન કરવાથી અચાનક લાઈ—લાલ ઉઠે છે: મતલબ કે કામ અને ક્રોધરૂપી સર્પ તે અંદર રહેલા છે તેમાં માયારૂપી સુરાપાન મળતાં તત્કાળ લાલ ઉઠે છે.

૩ માટે હરિભક્ત એજ નિર્ભય છે. તે હરિભક્તોમાંથી દેટલાકનાં નામ

અતિ સુખ આવે શામ સમરતાં, મેલી દ મમતા માઈ;
 પળ ઘડીમાં પાછું વળતું, જેમ વંટોળિયો વાઈ. ભવમાં ૪
 અવસ્થા પહોચી ને ઊઠી ચાલ્યા, મુરનર ગયા સમાઈ;
 ભોજ ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, શામળિયો સુખદાઈ. ભવમાં ૫.

આખખો ૩૧ મો.

જીવતું જતન કરી જાણો રે, આત્મા દુઃખેથી દુભાણો રે. ટેક.
 વિલીખણને હરિ ભેટિયા, જો સાચવિયો ટાણો રે;
 હું પદ કરીને હારિ ગયો, રાવાણ ત્યાં રાણો રે. જીવ ૧
 માંડયું હશે તે નહિ મટે, રચામ ધણી શાણો રે;
 સર્વે સગાં મળી પેરી ગયાં, વડસામુને પાણો રે. જીવ ૨
 ચંચળ મનવો ચો દશે ચાલે, તેને એક ઘેર આણો રે;
 ભોજ ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, એ ઠરવા ઠેકાણો રે. જીવ ૩

ગણાવે છે: નિર્ભે ધૃ-મદોદરી, મીરાં અને કર્મબાધ, એ નારીઓ હરિભજન-
 વડે નિર્ભય થઈને ચાલી ગઈઓ છે. પુરૂષભક્તો:-પીપો, પ્રહ્લાદ, ધ્રુવ, અમ-
 રીજા (અંબરીષ), નરહર (એ નામનો ભક્ત) અને સેના નાઇ (સેનો હનન)

૪ મમતા માઈ-મમતા (મારાપણું) રૂપી માતાને પળ ઘડીમાં-પળ-
 માં કે ઘડીમાં. પાછું વળતું-મૃત્યું પામતું. વાઈ-વાયુ. જેમ વંટોળિયો વાયુ
 (અથવા વંટોળિયો વાઈને) જળમાં કે ઘડીમાં પાછો ફરે છે તેમ.

૫ અવસ્થા પોહોચી-વૃદ્ધાવસ્થા આવી પોહોચી. ઊઠી ચાલ્યા-મરણ
 પામ્યા.

૧ ટાણો-સમય. ૨ માંડયું હશે-પ્રારબ્ધમાં લેખું માંડેલું હશે તે.
 તેના ઉદાહરણ માટે નરસિંહ મેહુતાની દીકરીના મોસાળાનું ઉદાહરણ આપે
 છે: સર્વે ધૃ-સ્પષ્ટ છે.

૩ એક ઘેર-એક હાથે. ઠેકાણો-ઠેકાણું.

ચાપખો ૩૨ મો.

સુરતી શામશુ સાંધો રે, રક્ષા રામની બાંધો રે. ટેક.
 નામ સ્વરૂપી નાવ બન્યું છે, ઉતરવા કાંધો રે;
 બહુનામીશુ બાળપણની, બેઢ્ય લઈ બાંધો રે. સુરતી૦ ૧
 મનખા પદારથ માંડ મળ્યું છે, હવે નથી વાંધો રે;
 આ અવસર છે અભે થયાના, નાંગલ નુરતનાં નાંધો રે. સુરતી૦ ૨
 પરીક્ષિત કથા કાને સાંભળતાં, કાળે ન બાંધો રે;
 બોલ્લે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, લક્ષ્મીવર લાધ્યો રે. સુરતી૦ ૩

ચાપખો ૩૩ મો.

રેણી હૃદયમાં રાખો રે, નાગળ નિશ્ચયતાણા નાખો રે. ટેક.
 બાંધી હોય તે લક્ષ લિયે, બાઈ ઉઘાડી કાં નાખો રે;
 બાલિય એટલું બાહાર પડે છે, દલની મત દાખો રે. રેણી૦ ૧

૧ સુરતી—અંતર્વૃત્તિ. કાંધો—કીચડ. બહુનામી—ધણાં નામવાળા હરિ. હરિ સાથે બાળપણની બેઢ્ય (મિત્રાઈ) બાંધો. (બાળપણની મિત્રાઈનો સ્નેહ અધિક હોય છે).

૨ મનખા ઈ—મનખા (મનુષ્યપણ) રૂપી પદારથ માંડ (મેહેજ) મળ્યું છે. અભે—અભય—ભયરહિત. નાંગલ ઇ—તુરતનાં (અંતર્વૃત્તિનાં) નાંગલ (લંગર) નાંધો—અંતર્વૃત્તિ હરિમાં દરાવીને સ્થિર થાઓ.

૩ પરીક્ષિત ઈ—હરિની કથા કાને સાંભળવાથી પરીક્ષિતને કાળે બાંધો નહિ—મુક્તિ પામ્યો. લાધ્યો—મળ્યો.

૧ રેણી—વર્તન. નાગળ—લંગર. ‘બાંધી મૂડી લાખની’ એ કહેવતનો અનુવાદ કરે છે: બાંધી ઈ—મૂડી બંધ કરેલી હોય ત્યાં સુધી તેની કીમત લક્ષ રૂપિયાની થાય છે, તેમ બ્રહ્મજ્ઞાનની વાત શુભ્ત હોય ત્યાં સુધી તેનો ભાર રહે છે. મૂર્ખ જીવોને બ્રહ્મજ્ઞાન ‘ખુલ્લું’ કરી બતાવતાં તેની કીમત તેઓ સમજતા નથી, માટેજ અનધિકારીને બોધ ન કરવા વિષે કથન કરેલું છે. બાહાર પડે છે—ઉઘાડું થાય છે—નકામું બાય છે. માટે દલની—(દિલની—મનની)

અવળું બોલે અપરાધ પડેછે, અસત્ય કાં લાખો રે;
પૂરણ હરિને પામવા, તમે પ્રેમરસ આપો રે. રાણી૦ ૨
પેટ ચોળીને શૂળ ઉપાયું, જીવને કરે જોખો રે;
ભોળે ભગત કહે ભૂલી ગયા તેનો, ધરિયે નહિ ધોખો રે. રાણી૦ ૩

આખખો ૩૪ મો.

પિયાલો પીને થયા ચકચૂર, ત્યારે તનમાં વાગ્યાં તૂર. ટેક.
મનથી ન ડરે મુઆથકી, મર ઘોડે દીધાં ખૂર;
અચાનક ના ઉતર્યા, પછે દળ કીધું લઇ દૂર. પિયાલો૦ ૧
દળ કોપે મર દહીતુંતાણાં, તોય પ્રેમ તરવાને પૂર;
પાછાં પગલાં નહિ કરે, એ તો હાલશે ધાણી હજાર. પિયાલો૦ ૨

વાત મત દાખો (ન કહો).

૨ અપરાધ પડે છે—અપરાધ થાય છે. ૩ પેટ ધ૦—(પાછળ થઇ ગઈ છે). જોખો—જોખમ. ભોળે ધ૦—ભોળે ભગત કહે છે કે, મનુષ્ય જન્મ ધરીને મુક્તિ પામવાનો ઉપાય કરવાનું ભૂલી ગયા તેનો ધોખો (ધાળછ) મનમાં ધરિયે નહિ ! અર્થાત્ જો ધાળછ ધરિયે નહિ તો તેથી અહિત છે.

૧ પિયાલો ધ૦—પ્રેમરૂપી પ્યાલો પીને ત્યારે ચકચૂર (તક્લીન) થયા ત્યારે તનમાં તૂર વાગ્યાં—તુરીઓ વાગવા લાગી—આનંદ થયો. મનથી ધ૦—મર (ભક્તને !) ઘોડે ખૂર (ખરીઓ) દીધાં હોય—ઘોડેસ્વારોએ આવીને દયાઓ હોય—કામ ક્રોધાદિક શત્રુઓએ જેર કર્યો હોય તથાપિ તેમની સાથે લડતાં જે મનમાં મરવાથી ડરતો નથી. અચાનક ધ૦—જો કામાદિ શત્રુઓના દળમાં અચાનક ઉતરતા નથી તેમના કબજામાં એકાએક આવતા નથી. પણ વિચાર કરીને પછે તેમના દળને લઇને દૂર કરે છે—વિચાર અને વિવેકથી કામાદિને છોડે છે.

૨ દહીતું—દૈત્યો (ક્રોધ, લોભાદિક). પૂર—વિષય વાસનારૂપી પૂર. ક્રોધાદિક દૈત્યોનાં દળ મર (છોને) કોપે, તોય જેણે પ્રેમનો પ્યાલો પીધો છે તેને તે વિષયવાસનારૂપી પૂર તરી જવાનો પ્રેમ (ઉત્સાહ) છે. હાલશે—આલશે—જશે.

ચાખખો ૩૨ મો.

સુરતી શામશુ સાંધો રે, રક્ષા રામની બાંધો રે. ટેક.
 નામ સ્વરૂપી નાવ બન્યું છે, ઉતરવા કાંધો રે;
 બહુનામીશુ બાળપણની, બેઠ્ય લઈ બાંધો રે. સુરતી૦ ૧
 મનખા પદારથ માંડ મળ્યું છે, હવે નથી વાંધો રે;
 આ અવસર છે અભે થયાનો, નાંગલ તુરતનાં નોંધો રે. સુરતી૦ ૨
 પરીક્ષિત કથા કાને સાંભળતાં, કાળે ન બાંધો રે;
 બોલ્લે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, લક્ષ્મીવર લાધ્યો રે. સુરતી૦ ૩

ચાખખો ૩૩ મો.

રેણી હૃદયમાં રાખો રે, નાગળ નિશ્ચયતાણા નાખો રે. ટેક.
 બાંધી હોય તે લક્ષ લિયે, ભાઈ ઉઘાડી કાં નાખો રે;
 બોલિયે એટલું બાહાર પડે છે, દલની મત દાખો રે. રેણી૦ ૧

૧ સુરતી-અંતર્વૃત્તિ. કાંધો-કીચડ. બહુનામી-ધણાં નામવાળા હરિ.
 હરિ સાથે બાળપણની બેઠ્ય (મિત્રાઈ) બાંધો. (બાળપણની મિત્રાઈનો
 સ્નેહ અધિક હોય છે).

૨ મનખા ઈ—મનખા (મનુષ્યપણ) રૂપી પદારથ માંડ (સેહેજ)
 મળ્યું છે. અભે-અભય-ભયરહિત. નાંગલ ઈ—તુરતનાં (અંતર્વૃત્તિનાં)
 નાંગલ (લંગર) નોંધો-અંતર્વૃત્તિ હરિમાં ઠરાવીને સ્થિર થાઓ.

૩ પરીક્ષિત ઈ—હરિની કથા કાને સાંભળવાથી પરીક્ષિતને કાળે
 બાંધો નહિ-મુક્તિ પામ્યો. લાધ્યો-મળ્યો.

૧ રેણી-વર્તન. નાગળ-લંગર. ‘બાંધી મૂડી લાખની’ એ કહેવતનો
 અનુવાદ કરે છે: બાંધી ઈ—મુડી બધ કરેલી હોય ત્યાં સુધી તેની કીમત
 લક્ષ રૂપિયાની થાય છે, તેમ અભિજ્ઞાનની વાત ગુપ્ત હોય ત્યાં સુધી તેનો
 ખાર રહે છે. મૂર્ખ જીવોને અભિજ્ઞાન ખુલ્લું કરી બતાવતાં તેની કીમત તેઓ
 સમજતા નથી, માટેજ અનધિકારીને બોધ ન કરવા વિષે કથન કરેલું છે.
 બાહાર પડે છે-ઉઘાડું થાય છે-નકામું બન્યું છે. માટે દલની-(દિલની-મનની)

અવળું ખોલે અપરાધ પડેછે, અસત્ય કાં ભાખો રે;
પૂરણ હરિને પામવા, તમે પ્રેમરસ આખો રે. રાણી૦ ૨
પેટ ચોળીને શૂળ ઉપાયું, જીવને કદા જોખો રે;
ભોજને ભગત કહે ભૂલી ગયા તેનો, ધરિયે નહિ ઘોખો રે. રાણી૦ ૩

આખખો ૩૪ મો.

પિયાલો પીને થયા ચકચૂર, ત્યારે તનમાં વાગ્યાં તૂર. ટેક.
મનથી ન ડરે મુઆથકી, મર ઘોડે દીધાં ખૂર;
અચાનક ના ઉતર્યા, પછે દળ કીધું લઘ દૂર. પિયાલો ૧
દળ કોપે મર દહીતુંતણાં, તોય પ્રેમ તરવાને પૂર;
પાછાં પગલાં નહિ કરે, એ તો હાલશે ધણી હજૂર. પિયાલો ૨

વાત મત દાખો (ન કહો).

૨ અપરાધ પડે છે—અપરાધ થાય છે. ૩ પેટ ધ૦—('પાછળ થઇ ગઈ છે'). જોખો—જોખમ. ભોજને ધ૦—ભોજને ભગત કહે છે કે, મનુષ્ય જન્મ ધરીને મુક્તિ પામવાનો ઉપાય કરવાનું ભૂલી ગયા તેનો ઘોખો (કાળજી) મનમાં ધરિયે નહિ । અર્થાત્ જો કાળજી ધરિયે નહિ તો તેથી અહિત છે.

૧ પિયાલો ધ૦—પ્રેમરૂપી પ્યાલો પીને જ્યારે ચકચૂર (તક્લીન) થયા ત્યારે તનમાં તૂર વાગ્યાં—તુરીઓ વાગવા લાગી—આનંદ થયો. મનથી ધ૦—મર (ભક્તને !) ઘોડે ખૂર (ખરીઓ) દીધાં હોય—ઘોડેસ્વારોએ આવીને દમાવ્યો હોય—ક્રમ ક્રોધાદિક શત્રુઓએ જે રક્યો હોય તથાપિ તેમની સાથે લઘતાં જે મનમાં મરવાથી ડરતો નથી. અચાનક ધ૦—જે ક્રમાદિ શત્રુઓના દળમાં અચાનક ઉતરતા નથી તેમના કબજામાં એકાએક આવતા નથી. પણુ વિચાર કરીને પછે તેમના દળને લઘને દૂર કરે છે—વિચાર અને વિવેકથી ક્રમાદિને છૂટે છે.

૨ દહીતું—દૈત્યો (ક્રોધ, લોભાદિક). પૂર—વિષય વાસનારૂપી પૂર. ક્રોધાદિક દૈત્યોનાં દળ મર (છોતે) કોપે, તોય જોણે પ્રેમનો પ્યાલો પીધો છે તેને તે વિષયવાસનારૂપી પૂર તરી જવાનો પ્રેમ (ઉત્સાહ) છે. હાલશે—ચાલશે—જશે.

અગ્નિમાં ઓર્ધા ઉગરે, એને શું કરે કળિયુગનું પૂર;
ભોજે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, નયણે વરસે નૂર. પિયાલો ૩

આખખો ૩૫ મો.

મૂરખો મોહને ઘોડે ચઢે રે, માથે કાળ નગારાં ગડે. ટેક.
હરિજન હોય તેની હાંશી કરે, જીવ અવળું ખોલી લડે;
એકલો હોય તોય અભાગિયો, નવ ગ્રહની જોડે નડે. મૂં ૧
પરતરિયાશું પ્રીતિ કરું, એવા ઘાટ ખોટા ઘડે;
ભોગ દુખીને જીવ થાય ભૂરાયો, જેમ પતંગ દીપકમાં પડે. „ ૨
ત્રણે અવસ્થા ગદ્ય તૃણામાં, પછે કાળે કીધો કડે;
ભોજે ભગત કહે ભજન કર્યા વિના, જમના જોડા જડે. „ ૩

આખખો ૩૬ મો.

જગમાં મે'તાણી માયા રે, જેણે નવખંડ નિપાયા. ટેક.
પૃથ્વી ઉપર પરજન્મે મોટો, જેયકી કાયા રે;
સગાં કુકુમ્ભી કોય કેના નથી, ખેહેન ને ભાયા રે. જગમાં ૧
કર્ણ ન થાય કોઈનું, પણ દુર્મતિ ડા'યા રે;
ધરાનું ધોંસરું કાંધે ધર્યું, ધન્ય ગૌતણા જાયા રે. જગમાં ૨

૩ અગ્નિમાં ઈન્-જે પુરૂષોને કામરૂપી અગ્નિમાં ઓર્ધા છતાં ઉગરે છે (બળી જતાં નથી), તેને કળિયુગનું પૂર (કળિકાળના દુષ્ટ ભાવો) શું કરે ? નર-તેજ-કૃપારૂપી તેજ.

૨ ભૂરાયો-અતિ આસક્ત. ૩ ત્રણે અવસ્થા-ખાળાપણ, જીવાની અને વૃદ્ધાપણ. કડે-કડે બાંધ્યો-કબજે કર્યો.

૧ પરજન્ય-મેહ. ભાયા-ભાઈ. ૨ દુર્મતિ-દુષ્ટ યુદ્ધિવાળા. ડા'યા-ગણા થાય છે કે અમેજ કરીએ છીએ. ધરા-પૃથ્વી. ધોસરું-ઝુંસરું. કાંધે-ખાંધે. ગૌતણા જાયા-ગાયના પુત્ર-બળદ.

સર્વે ભીખારી શામળિયાનાં, રંક ને રાયા ;

ભોજને ભગત કહે ભેદ સમજ્યા તે, ધરે ન ધાયા રે. જગમાં ૩

આખખો ૩૭ મો.

હવે હું તો માન ગયો મેલી રે, વા'લા મારી વા'ર કરો વે'લી . ટેક

તમે મળ્યા વિના મરી ગયા, કરો આનંદની હેલી રે;

કર્મનાં બંધન કાપી નાખો, થાય દયાતાણી ડેલી રે. હવે ૦ ૧

તમે તમારું બિદં સંભાળો, હું ખરું નથી ખેલી રે;

બાનાતાણી પત રાખજો, કાંઈ પ્રીતિ નથી પે'લી રે. હવે ૦ ૨

સાચાતાણી પત રાખો શામળિયા, થાજે પુણ્યલતા ખેલી રે;

ભોજને ભગત કહે આવો અંતકાળે, હવે સનંદ છે છેલી રે. હવે ૦ ૩

૩ ભેદ—સર્વે પ્રાણીઓ દરિયું આપ્યું ખાયછે અને તેની આશા કરે છે. તે મેઘના દૃષ્ટાંતથી બતાવીને ભોજને બોધ કરે છે કે, એટલામાટે બીજી બધી તૃષ્ણા તજીને તેનીજ ભક્તિ કરવા રૂપ ધર્મ આચરવો.

૧ માન ૪૦—હવે મેં માન છોડી દીધું છે. વા'ર—સદાય. તમે ૪૦—હે દરિ ! તમે અમને મળ્યા નહિ તો અમારું જીવનું તે મરવા બરાબર છે. ડેલી—હવેલી (ખડકી).

૨ પુદ્ધિમાં તદ્રૂપ થયેલો જીવ પોતાને પુદ્ધિરૂપે માની કહેછે: ખરું ૪૦—મેં જે સંસારમાં ખેલ કર્યો છે તે ખરો નથી કર્યો —અર્થાત્ ખોટા સંસારને સ્ત્રીઓ માનીને મેં બોગ બોગવ્યા છે તે વ્યર્થ છે. કાંઈ ૪૦—તમારી સાથેની મારી આ પ્રીતિ કાંઈ પેહેલવેહેલી (નવી) નથી, પણ જૂની છે—જીવ એજ મૂળ પરમાત્મારૂપ હોવાથી તેની સાથનો તેનો સંબંધ પ્રાચીન છે, એ ભાવ છે.

૩ પુણ્યત્ર—મૂર્ખ. સનંદ ૪૦—ચા મનુષ્યાદેહ એ છેલી સનંદ (સુક્ત થવાનો પટ્ટો) છે—અર્થાત્ છેલ્લો જન્મ છે—એ જન્મે જો ન તર્યા તો પછી ચો-રાશી લક્ષ દેરા કરવા પડશે.

આખખો ૩૮ મો.

૩૬ા હૃદે બિરાજે રામ, તેનું નેત્રે જપિયે નામ. ટેક.

ભીતરથી જીવ ભેદ્યા નહિ ને, કેમ કરી છૂટશો કામ;

ભોગ ન પામે નિર્ધના, જેની ગાંઠે નહિ એક દામ. ૩૬ા ૧

પ્રથમ પડદા પરા કરોને, ધરો અંતરમાં ધ્યાન;

નયણે નિરખો નરહરિ. તમે મેલોની મનનું માન. ૩૬ા ૨

પ્રથમ આવ્યા પત રાખવા, ગુરૂતણે જ્ઞાન;

ભોજે ભગત કહે ચાલી આવ્યા, છાપું દેવા શામ. ૩૬ા ૩

આખખો ૩૯ મો.

શિરપર શિખર લઇ ધાર્યો રે, ઇંદ્રમાન ઉતાર્યો રે. ટેક.

બ્રહ્મા બૂલ્યો બ્રમેથી, હું પદ કરી હાર્યો રે;

મથુરા નગરમાં માંવજી લઈ, મામાને માર્યો રે. શિર૦

અંબરીષ કારણ અવતારી ને, ત્રિલોચન તાર્યો રે;

અહલ્યા શીલા આળશી, એનો શાપ નિવાર્યો રે. શિર૦ ૨

૧ નેત્રે—નિયમ પૂર્વક. ભીતર ઈં—હે જીવ તમે અંતરથી ભેદ્યા નથી—પલબ્ધા નથી—સમજ્યા નથી. ૨ પડદા—આવરણ (માયાનાં).

૩ પ્રથમ ઇં—શામ (હરિ) પ્રથમ ગુરૂના જ્ઞાનરૂપે પત રાખવાને આવ્યા અને પછી પોતાનો કરીને છાપાં દેવાને આવ્યા.

૧ શિર ઇં—કૃષ્ણે ઇંદ્રનો મદ હરવામાટે સાત દિવસ સુધી ગોવર્ધન પર્વતને ઉંચકી રાખ્યો હતો અને ઇંદ્રનું માન હર્યું હતું, તે વિષે કહેછે: શિર ઇં—સ્પષ્ટ છે. શિખર—ગિરિરાજનું શિખર—ગોવર્ધન પર્વત. ઇંદ્રમાન—ઇંદ્રનો માન. (માન શબ્દ મૂળ પ્રલિંગે છે.) બ્રહ્મા ઇં—(વાહરડાં હર્યા ભારે). એ બન્ને કથાઓ ભાગવતના દશમસ્કંધમાં છે—માંવજી—કૃષ્ણ. લઈ—ઝાલીને. મામાને—કંસને.

૨ ત્રિલોચન—એ નામના ભક્તને. (ભક્તવિજય જુઓ). અહલ્યા ઇં—ગૌતમના શાપથી અહલ્યા શીલારૂપ થઇ હતી તેને રામાવતાર વખતે યુગનો સ્પર્શ કરીને તેનો શાપ દૂર કર્યો. આળશી—મટી ગઇ.

ભવસાગર તો મોહજળ ભરિયો, નીર છે ખારો રે;
ભોળે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, હવે ઊતરિયે આરો રે. શિર૦

૩

આખખો ૪૦ મો.

શું રે સ્વાર્થ કરો સામટો, ધન તો ધણીનું કહેવાય રે. ટેક.
કોટિ જતન કરી જળવો, જનારું હોય ત્યાં જાય રે;
લખ્યું વિદ્યાતાનું લોહવું, માંડ્યું મિથ્યા નહિ ધાય રે. શું રે૦ ૧
એક પોઢ્યો જાય પાલખીમાં, એક ઈંધણમાં અથડાય રે;
પોઢ્યાનો પ્રભુ કાંઈ નથી આશિયાજો, એ તો ખેડ્યું પ્રમાણે ખાય રે. શું રે. ૨
સારી મંગાવોં સુખડી, લઈ પ્રેમેશુ પીરસાયરે;
કર્મના હીણા જીવ કયાંથી ખારો, ભૂખ્યો નહિ ધરાય રે. શું રે૦ ૩
સાધુને શુકને ને ગુરૂજને વચને, ચરણ હરિના સાંય રે;
ભોળે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે તો, અમરપટો લખાય રે. શું રે૦ ૪

૩ આરો—મનુષ્ય દેહરૂપી આરો (કાંઠો) જોઈને મોહજળથી ભરેલ ભવસાગરને ઉતરીએ.

૧ લોહવું ઇ—વિદ્યાતાએ જે લોહવું—પીલાવું લખ્યું હશે, તે માંડવું મિથ્યા થનાર નથી.

૨ ઈંધણ—લાકડાં. પોઢ્યાનો—જે પાલખીમાં પોઢીને જાય છે તેને કાંઈ પ્રભુ આશિયાજો નથી કે જેથી તેને એવો વૈભવ આવ્યો છે, અને જે લાકડાંમાં અથડાય છે તેનો કાંઈ પ્રભુ દુશ્મન નથી કે તેને દુઃખ આપ્યું છે. પણ એ તો ખેડ્યું પ્રમાણે ખાય છે—જે પ્રમાણે ખેડ્યો કરી છે તે પ્રમાણે લણે છે—જેવાં કર્મ પૂર્વે કર્યા છે તે પ્રમાણે ભોગવે છે.

૩ કર્મના હીણા—હીનભાગ્ય. ભૂખ્યો ઇ—જે તેના પ્રારબ્ધમાં નહિ હોય તો તે ભૂખ્યોજ રહેશે—ધરાશે નહિ.

૪ શુકને ઇ—સાધુના શુકન જોઈને—તેમનો સમાગમ કરીને. અથવા શુકને—સખુને—વચનથી. અમરપટો—મુક્તિરૂપી લેખ.

ચાપખો ૪૧ મો.

દુનિયા ભરમાવા ભોળી, ચાલ્યો આવો ભૂતિ ચોળી રે. ટેક.
 દારા ધાગા ને ચીઠી કરે આવો, આપે ગુણકારી ગોળી રે;
 અનેક જતના એવા અને છે, કોઇ કણખી કોઇ કોળી રે. કું ૧
 નિત્ય નિત્ય દર્શન નિયમ ધરીને, આવે તરિયાતણી ટોળી રે;
 માઈ માઈ કહી માન દિયે પણ, હૈયે કામનાની હોળી રે. કું ૨
 ચેલા ચેલીને ભેળા કરી આવો, ખાય ખીર ખાંડને પોળી રે;
 ભોળે ભગત કહે ભવસાગરમાં, આવે માર્યાં ખોળી રે. કું ૩

ચાપખો ૪૨ મો.

જેઠ લ્યો જગતના આવા, ધર્યાં ભેખ ધૂતિને ખાવા. ટેક.
 પ્રેમદાઓ ઘણી પાણી ભરે ત્યાં, નિત્ય નિત્ય આવો જય ના'વા રે;
 રાંડી છાંડી ઘેર નર ના હોય તો, આવોજ ખેસે ગાવા રે. જો ૧
 લોકોનાં છોકરાં તેડી રમાડે, આવો પરાણે પ્રીતડી થાવા રે;
 ગૃહસ્થની સ્ત્રી જ્યારે રોસાયછે, ત્યારે આવોજ જયછે મનાવા રે. જો ૨
 સિદ્ધાંત દેખાડી શાણાં સમજાવે, પણ હવાલ છે હાવા રે;
 રાખો ચોળી પણ રાંડોના રસિયા; ખોળે હરામતું ખાવા રે. જો ૩
 ધૂપ કરીને ધ્યાન ધરે આવો, ભોળાંને ભરમાવા રે;
 ભોળે ભગત કહે ભાવે સેવો એને, જમપુરીમાં જવા રે. જો ૪

ચાપખો ૪૩ મો.

રે મેં દુઃખ દુનિયાનાં ભાળી, પરણી નારી પિયર મેલી વાળી રે. ટેક.
 એકજ માગે ભમઇડોને, બીજે તે માગે જાળી રે;
 ત્રીજે રેકહે મને ડગલી શીવડાવો, ને ચોથો લેછે પેટપાળી રે. મેં ૧

૧ દંભી બાવાઓના દંભ વર્ણ છે: દુનિયા ઈન્—સ્પષ્ટ છે. એવા—એવા
 ખાવા. ૨ તરિયા—સ્ત્રીઓ.

૧ સંસારી સુખમાં વૈરાગ્ય ઉપજાવવાને કુભાર્યાને વર્ણ છે: રે ઈન્—
 સ્પષ્ટ છે.

કડલાં ઘડાણું ત્યારે કાંળીઓ રે માગે, ન વીંટી ઘડાણું ત્યારે વાળી રે;
આઠળ પોહોર મને જ પવા ન દે, એનાં પાંજરિયાં મેલ પરબળી રે. રે મેં. ૨
વઢતી રે સૂવે ને વઢતી રે ઊઠે, કળ્યામાં છે કારી રે;
ઉજળાં મુખ એનાં કદિયે ન દીઠાં, એ તો આઠ પોહોર આશિયાળી રે. રે મેં. ૩
ખારણે રે આવ્યા પાંચ પટ્ટણા ને, ધધને તે ઘરમાં પેઠી રે;
છોકરાંને તો ધમચી મચાવે ત્યારે, ચૂંટલા લે છે તાણી તાણી રે. રે મેં. ૪
પટોળાં લધન મેં તો પિયર વળાવી, ને દુઃખડાં મેલ્યાં ટાળી રે;
મોળે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, કદીએ ન પરણું આવી નારી રે. રે મેં. ૫

૨ પાંજરિયાં-પાંજરાં-ઢેયાં છોકરાં. ૩ કારી-ખરેખરી. ઉજળાં-હસતાં.
-આનંદમય.

૪ ધમચી—ધમાચકડી. (આ પદ માયારૂપી સ્ત્રીને પણ લાગુ કરવામાં આવે છે.)

